

Riksdagens protokoll

1989/90:35

Onsdagen den 29 november

Protokoll
1989/90:35

Kl. 9.00–22.42

---

1 § Justering av protokoll

*Mänskliga
rättigheter*

Justerades protokollet för den 21 november.

2 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1989/90:Sf5–Sf8 till socialförsäkringsutskottet
1989/90:N24–N27 till näringsutskottet

3 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Finansutskottets betänkande 1989/90:FiU12
Justitieutskottets betänkande 1989/90:JuU12

4 § Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att utrikesutskottets betänkanden UU5, UU6 och UU2 skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

5 § Mänskliga rättigheter

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1989/90:UU5 Mänskliga rättigheter.

Där viljan hos dom många blir till handling,
där genomgår världen en väldig förvandling.
Att hoppas och tro verkar inte längre löjligt.
Inget är givet men allting är möjligt.

Texten är Mikael Wiehes. I ljuset av händelseutvecklingen i våra grannländer – det senaste årets, de senaste månadernas och veckornas, ja t.o.m. dagarnas händelser i Estland, Lettland, Litauen, i Polen, Östtyskland, Ungern, och nu händelserna under de senaste två veckorna i Tjeckoslovakien – växer den tio år gamla visan till en dagsvers ny som dagen.

Där viljan hos de många blir till handling, där genomgår världen en väldig förvandling. Inget är givet men allting är möjligt.

Vi strejkar för friheten, sade arbetets kvinnor med värdigt lugn, när de häromdagen deltog i generalstrejken i Tjeckoslovakien. Två timmar, två minuter, två dagar. Tidsrymden saknar betydelse. Det viktiga är att *alla* deltar. Den här manifestationen är vår möjlighet, sade en man. Vi vill att det här skall vara den sista strejken. I frihet skall vi sedan bygga upp vår demokrati och vår ekonomi.

Alla slöt de upp: unga och gamla, arbetare och tjänstemän, i stad och på landsbygd. För mänskliga fri- och rättigheter i Tjeckoslovakien stod alla upp.

Också de äldre fanns med. De, som med tårar, blod och brustna drömmar fick erfarra hur sovjetiska tanks förstummade ett helt folk och stängde möjlighetens dörr, då i augusti 1968 – de fanns med nu i november 1989, och de fanns med i augusti 1968. För även om trupper och tanks kan vända värbris till isande kyla, så kan inte årtionden av förtryck döda den fria tanken. Människors önskan att vara sina egna samhällsbyggare är starkare än t.o.m. ri-däer av järn.

I ett land där tiden stått stilla i 20 år förändras plötsligt allt på mindre än två veckor. Det är fantastiskt!

Herr talman! Ett demokratiskt styrelseskick och mänskliga rättigheter är varandras förutsättningar. Respekt för mänskliga rättigheter är en förutsättning för demokrati och en förutsättning för fred. Överallt där människor förtrycks och kränks kommer det att finnas konflikter och stridigheter.

Respekten för varje människas värde, åsikter och rättigheter oavsett kön, ålder, ras, etnisk och religiös tillhörighet får sin fasta grund i ett demokratiskt styrelseskick och i rättssamhället.

Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har nu funnits i över 40 år. Många länder har ställt sig bakom deklarationen genom att underteckna den. Det återstår dock flera länder som inte gjort detta. Vissa länder bryter mot artiklarna och konventionerna trots att de undertecknat dem. Det saknas respekt. Mycket arbete återstår därmed innan människor kan slippa undan förföljelse, tortyr och förtryck. Brott mot de mänskliga rättigheterna sker dagligen och stundligen. Vi möter dem via massmedia, i radio, TV och tidningar, men också genom kontakter med alla dem som tvingats fly undan förföljelsen och förtrycket.

Senast i dagens Morgoneko talades det om hur människor i Peru – ett land som förresten alldeles nyligen undertecknat konventionen mot tortyr, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning – har dödats. Över 3 000 personer har den senaste tiden försvunnit, utsatts för stymplingar, tortyr och våldtäkter. Det är som om de som undertecknat konventionen inte förstod vad det var de hade undertecknat.

De som utsätts för förföljelse och tortyr tvingas till slut på flykt undan detta. Människor flyr inte i första taget. Det är ofta ett agerande som man får se som en sista utväg ur en svår situation. En flykting tvingas lämna sitt hemland, sitt arbete, sina vänner och släktingar ibland för alltid. Förtryck av mänskliga rättigheter skapar dagens flyktingströmmar. Över 15 miljoner människor är på flykt utanför sitt lands gränser, och räknar man in alla dem som flyr inom landets gränser är över 20 miljoner människor på flykt i världen just nu.

Herr talman! Vi har ändå kunnat se en positiv utveckling på sistone, och det skall man glädja sig över. Vi har fått se hur ett land som Namibia har kunnat hålla de första fria valen för att besluta vilka personer som skall få skriva konstitutionen. Vi har fått se hur namibier som varit på flykt i 10-15 år har kunnat återvända till sitt land och hur de under det senaste halvåret har kunnat arbeta för att uppnå möjligheten att själva kunna bestämma över sin framtid.

Jag talade tidigare om den positiva utvecklingen i Ungern och Polen, där folket i och med denna utveckling får en möjlighet att delta i fria val. Vi ser nu dessutom vad som händer i Tjeckoslovakien. Men fortfarande pågår i många andra länder en enorm kamp för frihet. Jag tänker då på det västsahariska folket som i över 15 år har tvingats leva i landsflykt och i flyktingläger inne i Algeriet medan deras befrielseorganisation Polisario kämpar för att kunna befria landet eller åtminstone tvinga Marocko till förhandlingar. Man kämpar för att i enlighet med FN-beslut få till stånd fria, rättvisa val även för det västsahariska folket i framtiden.

Vi ser också hur kurderna kämpar för sina friheter och för sin rättighet att behålla sina kulturella särdrag, att få lov att tala sitt eget språk. Det finns i världen upp emot 20 miljoner kurder som saknar en plats att leva på och bestämma över. Vi måste stödja deras kamp.

Herr talman! Även i ett annat avseende kan vi konstatera att det har skett glädjande förändringar på detta område. Den snabba förändringen i Östeuropa som jag har talat om kan leda till en demokratisering med ökad frihet i en utsträckning som för mindre än ett år sedan inte var tänkbar. Centern har i andra sammanhang aktivt deltagit i ett stödjande arbete i syfte att underlätta Östeuropas svåra väg mot ökad frihet. Det gäller exempelvis Polen och de baltiska staterna. Här finns anledning att understryka det ansvar som vi alla har för att på alla sätt stödja kampen för ökad frihet för Östeuropas folk.

För att underlätta demokratiseringsarbetet krävs dock särskilda insatser. I motion U505 har centern pekat på behovet av utbildnings- och forskningsinsatser. Vi har föreslagit att Sverige skall ta initiativ till bildandet av ett särskilt FN-universitet för mänskliga rättigheter. Universitetets uppgift skall vara att sprida kunskap om hur demokratiska organ kan byggas upp, hur

fria val kan genomföras och hur skyddet för de mänskliga rättigheterna kan stärkas. I skenet av den östeuropeiska utvecklingen framstår behovet av ett sådant universitet som än mer angeläget än när vi skrev motionen.

Jag yrkar härmed bifall till reservation nr 1 i betänkandet.

Herr talman! Barnen utgör en särskilt utsatt grupp. Vi vet att förtrycket av barn i olika avseenden är omfattande världen över. Det är därför glädjande att det nu tycks finnas ökade möjligheter till ett mer kraftfullt agerande i internationella organ för att skydda och värna om barnen. Efter ett mångårigt arbete har nu, inom FN:s ram, ett förslag till en skärpning rörande barnens rättigheter arbetats fram.

Förtryck av barn sker ofta fördolt och i det tysta. Barnen har inte röst nog för att kunna tydliggöra förtrycket i alla dess delar. Det är därför en uppgift för oss vuxna att tala för barnen.

Centern har föreslagit att ett nordiskt institut för barns rättigheter skall inrättas. Institutets uppgift skall vara att samla information om barns levnadsvillkor generellt. En annan viktig uppgift skall vara att utgöra ett samtalforum över gränserna. Slutligen anser vi att institutet skall arbeta med en kontinuerlig uppföljning av FN:s barnkonvention.

Jag yrkar därmed bifall till centerns reservation nr 4 i betänkandet.

Utvecklingen inom krigsindustrin är oroande. Alltmer sofistikerade vapen framställs. Användningsområdet för dessa förfinas och diversifieras. Olika vapen och ammunition framställs i dag för att användas även i fredstid – mot den egna befolkningen. Ammunition som plastkulor saknar användningsområde i krig och har framställts enbart för att användas i fred.

Det finns ingen anledning för Sverige att acceptera denna utveckling. Det borde tvärtom vara en naturlig uppgift för oss att ta vara på varje möjlighet att förhindra denna. Trots de starka argument som framförts till förmån för ett agerande för ett folkrättsligt förbud avvisar utskottsmajoriteten detta.

Jag yrkar således bifall till reservation nr 5, som är gemensam för centern och vpk, i betänkandet.

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Som socialist hälsar jag med tillfredsställelse den demokratisering som nu pågår i Östeuropa, och som nu senast har påbörjats i Tjeckoslovakien. Jag är speciellt glad över att just den person som stod för begreppet "socialism med mänskligt ansikte" nu hyllas av hundratusentals människor, precis som för 21 år sedan, nämligen Alexander Dubcek. Jag är också glad över att just de personer som omintetgjorde Pragvåren 1968 nu får folkets dom. Det tragiska är att det har tagit 21 år – 21 år som har orsakat så stor skada och så stort lidande.

Fortfarande härskar despoter i namn av socialismen och förtrampar människors grundläggande demokratiska fri- och rättigheter. I Rumänien har en person upphöjt sig till kejsare, stående över allt och alla. Även denna groteska samhällsstruktur och dess härskare kommer att smulas sönder av ett folkligt uppror.

I Albanien finns också en samhällsstruktur som inte på något sätt kan anklagas för att vara bärare av några demokratiska ideal. Även denna förtryckarapparat kommer att förpassas till historiens skräphög.

Herr talman! Det betänkande som nu behandlas innehåller en god dokumentation av hur mänskliga rättigheter hanteras, positivt och negativt, runt om i världen. Om bilden ser ljus ut i Europa, så ser den desto mörkare ut i andra världsdelar.

Ett delvis nytt, avskryvt inslag i brotten mot mänskliga rättigheter är tvångsförsvinnanden och olika länders högerregimers användande av döds-skvadroner. De som försvinner med dödsskvadronernas hjälp är aktiva i organisationer för mänskliga rättigheter, advokater som försvarar politiskt förföljda, människor i ledningen för olika fackföreningar, vänsterpolitiker och präster som försvarar de fattiga och förtryckta.

Det är bra att utskottet gör en markering mot denna hemska typ av brott. Det hade dock varit ännu bättre om utskottet hade tillstyrkt värt yrkande om att Sverige i FN skall driva kravet på att man skall förklara denna verksamhet som brott mot mänskligheten.

Ett av de många länder där tvångsförsvinnanden är ett dagligt inslag och dödspatruller härjar är Filippinerna. Utskottet kommer med en svidande kritik mot Filippinerna. Det är dock en aning oroande att utskottet motsätter sig att Sverige i FN skall driva frågan om att utse en särskild kommissarie för mänskliga rättigheter för Filippinerna. Om Aquino har en ambition att se till att Filippinerna respekterar de mänskliga rättigheterna, borde en FN-kommissarie vara till god hjälp för henne i det arbetet.

När det gäller El Salvador – ett land där en högerregim också sanktionerar och stödjer döds-skvadroner och där brutal terror har härskat i årtal – har vi begärt att riksdagen skall uttala sitt stöd för FMNI/FDR:s arbete för demokrati och nationellt oberoende. Ett sådant uttalande från riksdagen är än mer befogat i dag, med tanke på att inbördeskrig nu rasar värre än någonsin och att regimen med hjälp av amerikanska militära rådgivare bedriver en krigföring som totalt strider mot alla internationella konventioner. Man terrorbombar civila, fattiga bostadsområden, man vägrar sårade hjälp. Man mördar präster som har uttalat sig det minsta för FMNL/FDR:s fredsplan. Den enda kraft i El Salvador som kan garantera slut på terror och är en garant för demokrati är FMNL/FDR. Denna markering saknas från utskotts-majoriteten.

Herr talman! Det är svårt att gradera brotten mot mänskliga rättigheter. Men när det gäller brotten mot världens barn är det inte så svårt, därför att barnen utgör de mest försvarslösa individerna. Det är fasansfulla brott som begås mot barn – slavarbete, vidriga sexuella övergrepp, prostitution. De tvingas ut i krig, och de utsätts för svår svält.

Nu har äntligen FN fått fram en konvention, som förhoppningsvis skall få slut på de värsta övergreppen. Men tillåt mig att vara tveksam. Vi har i dag konventioner för skydd av de mänskliga rättigheterna, och det är inget fel på innehållet i dem. Felet är att de länder som skrivit under desamma inte tillämpar dem i praktiken. Det är bara att läsa det betänkande från utrikesutskottet som behandlas nu, så får man det förhållandet klart för sig.

Jag måste då ställa mig frågan: Vad är det som säger att olika länder kommer att följa en barnkonvention? Det finns en möjlighet, om man kan få till stånd effektiva övervakningsorgan. Jag sätter stort hopp till Unicef, Röda Korset och Amnesty, under förutsättning att organisationerna tilldelas or-

dentliga resurser och instrument. Då tror jag det finns en möjlighet att man också effektivt kan följa upp denna konvention och se till att den tillämpas i olika länder, som nu så grovt förbryter sig mot barn.

Det hade varit bra om utskottet i sin helhet hade ställt sig bakom centerns och vpk:s förslag om inrättande av ett institut för barnens rättigheter, som Ingbritt Irhammar här har argumenterat för. Jag kan ställa mig bakom Ingbritt Irhammars argumentation. Tyvärr säger utskottet nej till att inrätta ett sådant institut. Jag tror att det hade varit ett mycket värdefullt bidrag när det gäller att se till att barnkonventionen följs i praktiken.

Herr talman! Det är viktigt att utskottet markerar stor enighet om huvudinnehållet i det betänkande om mänskliga rättigheter som nu behandlas. Jag tycker också att det är mycket värdefullt att det råder stor enighet om att kurderna har rätt till mänskligt värde och att ett enigt utskott fördömer de länder som förföljer kurderna. Men det hade naturligtvis varit ännu bättre om utskottet hade ställt sig bakom vårt krav på att den svenska regeringen tar initiativ till att den turkiska regeringens förtryck av den kurdiska folkgruppen i Turkiet behandlas i Europarådet. Till det säger alltså utskottsmajoriteten nej.

På några punkter har jag svårt att förstå varför utskottet inte tillräckligt och klart fördömer Indonesiens brott mot befolkningen i Väst-Papua och Östra Timor. Här tar tyvärr krämarsjälen över. Utskottet konstaterar att situationen är otillfredsställande på Östra Timor. Det är mycket snällt sagt. Indonesiens olagliga annektering av Östra Timor och dess närvaro där är ett grovt brott mot mänskliga rättigheter. Indonesien bedriver ett utrotningskrig på Östra Timor och ingenting annat. Jag måste också säga att Sveriges handlande på just denna punkt är en skamfläck: exporten av vapen till Indonesien, som har diskuterats här många gånger, vapen som direkt används mot befolkningen på Östra Timor och Väst-Papua. Vapenexporten och Sveriges observatörskap i IGGI, en kommersiell samarbetsgrupp bildad av Indonesien, är och förblir ett stort svek mot två folk som har slagits och slåss för oberoende och rätten till mänskligt värde.

Så länge regeringen och det svenska näringslivet bedömer att det svenska observatörskapet i IGGI har ett informationsvärde, ser utskottet ingen anledning att förorda att detta upphör. Det är utskottsmajoritetens svar på vårt yrkande om att Sverige bör lämna IGGI. Mera cyniskt och avslöjande kan inte ett svar bli.

Det gäller delvis också Iran. Visserligen fördömer utskottet de brott som regimen där begår. Men när vi föreslår att man skall trappa ned de ekonomiska förbindelserna med denna regim så länge brott begås, i stället för att öka desamma, vilket nu sker, vill inte utskottet vara med. Utskottet hänvisar till att FN inte har beslutat om några sanktioner. Jag måste då säga: Det var inte FN som beslutade om handelsrestriktioner eller embargo mot Sovjetunionen. Det var USA, och Sverige följde USA. I vissa sammanhang passar det tydligen att krypa bakom FN.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till reservationerna 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 och 10.

RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Först vill jag också intyga min glädje över det som håller på att hända i Östeuropa och den opinionssvängning som har skett under åren när det gäller palestiniernas svåra sak. Det har talats en del om detta, och jag instämmer i det som har sagts.

I går, när jag kom hit, hade jag med mig en inramad tavla som jag har fått, där konventionen om de mänskliga rättigheterna står skriven. Det är som att läsa vackra sagor att läsa konventionen om de mänskliga rättigheterna. Jag skulle gärna vilja att det såg ut på ett sådant sätt i världen som man enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna önskar att det skall se ut. Jag vet att denna konvention är viktig och visar oss den väg som vi skall gå, hur vi skall handla mot våra medmänniskor och hur länder skall behandla minoriteter och sina olika folkgrupper. Det finns många FN-konventioner, bl.a. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948, konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna från 1966, Genèvekonventionen om flyktingars rätt, konventionen om tortyr från 1984 och barnkonventionen av allra senaste datum, som snart kan ratificeras bl.a av Sverige. Dessa konventioner är till för att skydda de allra svagaste – ofödda, barn, kvinnor, handikappade, flyktingar, brottslingar, uteliggare, m.fl.

Vi hör rapporter, läser tidningar och ser TV-program om olika länder och olika grupper som utövar samma typ av förtryck och maktfullkomlighet över de svagare grupperna eller individerna.

Barnens rätt åsidosätts på det mest fruktansvärda sätt. Den amerikanska läkaren Blake Kerr vittnar i Washington Post i år om mord på spädbarn, tvångsaborter och tvångssteriliseringar vid kinesiska sjukhus och i tibetanska byar av barnbegränsningsteam som har egna ekonomiska intressen av att sterilisera så många kvinnor som möjligt. De kvinnor som vägrar låta sig steriliseras förvägras medicinsk vård, medan de som frivilligt utsätter sig för sterilisering erbjuds vård.

I Tibet, där så många i befolkningen av gammal tradition levit i kloster och där polyandri, dvs. att en kvinna gifter sig med flera män, varit vanlig, har ingen barnbegränsning varit aktuell före 1959. Då bodde 6 miljoner tibetaner i ett land som till ytan är fyra gånger större än Sverige. Nu är dock tibeterna färre än de inflyttade kineserna, och en hård exploatering och skövling pågår av Tibets naturtillgångar och ekologiska system. Mer än 1 miljon människor har sedan dess dött av svält, av självmord, i fängelser och i gerillastrider mot kinesiska trupper. Är detta en del av den slutliga lösningen på Tibet-frågan?

För två veckor sedan var jag i Köpenhamn och lyssnade på informations- och utrikesministern i Dalai Lamas exilregering, Lody Gyari, professorn i internationell rätt Michael van Walt – som även var i Stockholm under den senaste veckan, men jag hade tyvärr inte tillfälle att lyssna på honom då – och en kvinna som överlevt 26 år i kinesiskt fängelse. Denna kvinna såg människor dö runt omkring sig. De som lider allra värst i Tibet i dag är det tredje barnet i familjerna. Familjerna får nämligen ha högst två barn, men helst bara ett. Det tredje barnet är illegalt fött och får ingen skolgång och inga ransoneringkort. Det får inte heller äga någonting, utan får leva på sopor och det han eller hon kan hitta. Ibland smugglas dessa barn ut ur Tibet av

tibetaner som får besöka andra länder, och barnet lämnas där och får alltså ett något bättre liv.

Dessa brott mot de mänskliga rättigheterna vill miljöpartiet de gröna att Sveriges riksdag och regering skall uttala sig mot. USA:s kongress och Europaparlamentet har redan fördömt de grova kränkningarna av mänskliga rättigheter som Kina utövat mot tibetaner. Tortyr och mord på demonstranter har förekommit år efter år, vilket kanske är mer känt. Vi såg ju senast i Peking hur regimen gick emot sin egen befolkning.

När jag har studerat förtryck av minoriteter, politiska motståndare och oliktänkande används samma eller liknande metoder i många länder världen över. Jag valde att tala om Tibet i detta fall, eftersom det är ganska okänt.

Människor kidnappas och försvinner. I Nicaragua har 3 000 personer kidnappats av kontras, och man vet inte om de lever. Många av de försvunna är barn.

Jag vill yrka bifall till de reservationer där miljöpartiet genom Per Gahrton finns med. Dessutom vill jag yrka bifall till mom. 38 i motion 1988/89:U552 beträffande mänskliga rättigheter i Tibet. Jag vill även yrka bifall till reservation 10 om El Salvador, avseende mom. 42 i utskottets hemställan.

Jag vill återgå till att tala om barnen. Jag talade först om de ofödda barnen som aborteras, och det händer t.o.m. att spädbarn dödas. Det finns även anledning att se mer på barnarbete och barnsoldater. Enligt barnkonventionen kommer barn över 15 år att tillåtas att vara soldater. Detta är bestämt för att man över huvud taget skall få till stånd en konvention som så många länder som möjligt kan skriva på.

Det finns ca 10 miljoner barn som dragits in i barnprostitution. Det är ett faktum som jag inte vill acceptera. De tvingas sälja sina egna kroppar för att överleva. Filippinerna, Thailand och Brasilien är de länder där man känner till att tusen och åter tusen barn, pojkar och flickor, tvingas in i detta förtryck, vilket är en del av gatubarnens liv. Barnen behöver ett hem. Barnkonventionen är högaktuell och bör uppmärksammas.

I går kväll såg jag ett TV-program om USA:s hemlösa och uteliggare, äldre och yngre, män och kvinnor, svarta och vita. Det är en skam för ett rikt land som USA. Vi har dem här i Sverige också, i Stockholm, i Göteborg och i andra större städer. Alla dessa människor borde erbjudas en säng, en dusch och tak över huvudet.

Initiativ borde tas för att ställa mänskliga rättighetskrav vid skuldförhandlingar. Miljöpartiet har i en fråga av Eva Goës så sent som i förra veckan och i en motion aktualiserat Världsbankens ansvar vid långivning, då lån gång på gång givits till projekt som ökat klyftorna i tredje världen. IMF och Världsbanken skall enligt sina regler låta sig vägledas endast av ekonomiska kriterier. Det är ju detta man i reservationen vänder sig emot. Sverige skall som medlem i Världsbanken påverka målsättningen, annars bör Sverige lämna banken.

Mänskliga rättigheter kränks dagligen i Turkiet. Oliktänkande, oppositionella, kommunister och fackföreningsfolk förtrycks, fängslas och torteras fortfarande, trots att Turkiet skrivit under konventionen mot tortyr i februari i år. Turkiets undertecknande hälsas med tillfredsställelse. Detta inger ändå hopp om att konventionen så småningom skall efterlevas. Enligt advokater

som vi träffade under vårt besök i Turkiet finns det ett stort förtryck mot dessa grupper, och kurderna har det tio, ja hundra gånger svårare enligt dessa advokater. Utskottet har fördömt Iraks och Irans kränkningar av de mänskliga rättigheterna men uttalar sig lamt när det gäller Turkiet. I Europarådet uttalade sig en socialdemokratisk parlamentariker från Turkiet, Aksoy, om att den kurdiska befolkningen hade det svårt. Det var ungefär allt han sade. Dessa svårigheter kunde innebära arbetslöshet, klimatförändringar, m.m. Han tvingades emellertid avgå från parlamentet. Samarbetet mellan fackföreningar i Sverige och Turkiet är positivt.

I den del av Kurdistan som ligger i östra Turkiet har motsättningarna trapats upp under 1989. Även i Turkiet förekommer utplånande av byar och även, enligt källor som jag inte kan avslöja, begränsad användning av stridsgas. Kurderna kallar sig för det glömda folket. Varför tiger världen? Miljöpartiet anser att Sverige bl.a. genom sitt deltagande i Europarådet bör skärpa tonen mot förtrycket av världens största minoritet som inte har något eget land. Det finns olika uppgifter om hur stor denna minoritet är. Några säger 25 miljoner, andra säger ännu mer, eftersom många kurder inte erkänner att de är kurder för att få ett bättre liv.

När det gäller Iran har majoriteten en mycket skarpare skrivning, men miljöpartiet anser dock liksom vpk att större restriktivitet i handelsförbindelserna skall iakttas för att markera Sveriges allvarliga syn på de kränkningar av de mänskliga rättigheterna som förekommer i Iran och som pågår och har pågått länge.

Eva Goës kommer att tala om Östra Timor och Väst-Papua, så jag lämnar reservation 9, som jag redan yrkat bifall till.

Den allra senaste tidens händelser i El Salvador gör att vi vill markera vårt stöd till befrielseströrelserna där.

Vi i miljöpartiet kämpar för ekologin, miljöfrågorna och ren luft, friskt vatten och en levande jord. Men utan förledet "human" blir ekologin inte tillräcklig. Först genom solidaritet med de svagaste i samhället, med tredje och fjärde världen kan vi nå fram till *human-ekologi*.

Tack för ordet!

INGER KOCH (m):

Herr talman! Respekten för varje människas värde, åsikter och rättigheter oavsett kön, ålder, ras, etnisk och religiös tillhörighet får sin fasta grund i ett demokratiskt styrelseskick och i rättssamhället. Detta tror jag alla är överens om, men det tål att upprepas.

Att utöva sina mänskliga rättigheter är en naturlig del i demokratins verksamhet och utveckling.

Varje form av förtryck är ett brott mot mänskliga rättigheter. Det är samtidigt ett brott mot grunderna för hur demokratin skall fungera.

Förtrycket i vår värld utövas framför allt i odemokratiska samhällen, där regimer inte tål opposition och där förtrycket är en förutsättning för de härskandes maktutövning.

Respekten för demokrati och mänskliga rättigheter måste ständigt hävdas och försvaras. När detta sker får det ofta karaktär av kritik mot sittande regimer som inte tål opposition.

Sverige vill att kampen för demokrati och för mänskliga rättigheter skall vara ett viktigt led i vår utrikespolitik. Det är viktigt att driva denna politik med fasthet och konsekvens och inte med otydliga uttalanden, glidningar i begreppen och ändringar i formuleringar skapa osäkerhet om vad den svenska utrikespolitiken står för.

Det gäller att mäta med samma mått oavsett var i världen övergreppen sker och tala med samma inlevelse och medkänsla om människors rätt till frihet och trygghet i alla länder oavsett vilken politisk regim som härskar.

Så sker inte alltid. Det är allvarligt när trovärdigheten i den svenska utrikespolitiken undergrävs av att Sverige håller ett tonläge vad gäller fjärran länder och ett annat när det gäller förhållanden i vår närhet.

Internationella konventioner och internationell opinionsbildning för arbetet med de mänskliga fri- och rättigheterna framåt. Det är ett stort framsteg att det inte längre anses vara otillåten inblandning i ett annat lands inre angelägenheter att kritisera övergrepp mot de mänskliga rättigheterna.

ESK-processen har bidragit till en ny syn. Detta borde ge ökad tyngd och styrka också åt FN:s arbete.

Konventionsbildningen inom FN:s ram har gjort stora framsteg. Det är särskilt glädjande att konstatera, att FN nu efter tio års diskussioner i förra veckan har antagit konventionen om skydd för barnens rättigheter och en ny standard för att särskilt skydda dem mot sexuellt utnyttjande och mot andra övergrepp.

Dock anser vi moderater att det fortfarande finns stora brister när det gäller att följa upp hur besluten följs. FN:s system för uppföljning, kontroll och rådgivning bör stärkas. Sverige bör arbeta här för. När Sverige nu har tagit plats i FN-kommissionen för de mänskliga rättigheterna, bör vi ta vara på varje tillfälle att med stor beslutsamhet agera i dessa frågor.

Just nu ser vi en utveckling mot ökad demokrati på flera håll i världen. Tidpunkten borde därför vara särskilt lämplig att inom FN:s ram medverka till att bryta upp gamla lösningar och söka nya lösningar för en förbättrad uppföljning och efterlevnad av FN-stadgan.

Att insikten om uppföljningens betydelse ökar också i FN-sammanhang visar det förhållandet att man till den nu antagna barnkonventionen har kopplat ett system för bistånd och uppföljning på ett konstruktivt sätt.

Herr talman! Den positiva utveckling som vi nu kan följa i en del av Östeuropas länder mot ett mera demokratiskt samhällsskick inger också goda förhoppningar om att respekten för de mänskliga rättigheterna skall komma att öka även där.

I en nyligen presenterad rapport från Amnesty har man konstaterat att man även i Sovjet kan märka en ökad respekt för de mänskliga rättigheterna under de senaste åren. Enligt vår mening är det emellertid fortfarande långt kvar innan man kan säga att regimen där lever upp till de värderingar vi har om individens rätt.

Den utveckling vi just nu upplever i Tjeckoslovakien hälsar vi med glädje. Den folkliga resningen mot många års förtryck ser nu ut att lyckas.

Det tjeckoslovakiska kommunistpartiets presidium och sekretariat ställde i fredags sina platser till förfogande. Och den nye partiledaren Karel Urba-

nek uttalade i lördags, att Tjeckoslovakien skall få en bred koalitionsregering sammansatt också av icke-kommunister.

Den nyligen bildade oppositionsgruppen Medborgerligt forum har också sammanträffat med den nyvalde partiledaren för att diskutera den nya utvecklingen.

Detta är ett första steg i en process som kan leda fram till en ökad demokrati, frihet för folken och respekt för de mänskliga rättigheterna.

Det är positivt att Sverige nu internationellt har påtalat brotten mot de mänskliga rättigheterna i Rumänien och tagit upp dessa i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. Och jag vill understryka att det är viktigt att Sverige även i fortsättningen protesterar mot Rumäniens kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Mitt i Europa svälter, fryser och förföljs ett helt folk.

Herr talman! FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna måste gälla även det kurdiska folket. Kurdernas rätt att fritt leva och verka i sina hemländer och i exil måste respekteras.

Det kurdiska folkets kamp för frihet och mänskliga rättigheter har pågått i flera hundra år. Kurderna har varit och är än i dag ett jagat folk. Alltsedan första världskrigets slut och det ottomanska imperiets fall har det utsatts för ohyggliga tragedier. Hundratusentals kurder har tvångsförflyttats från sina hem, utsatts för folkmord och massarresteringar.

I kriget mellan Iran och Irak utsattes också det kurdiska folket för oerhörda lidanden. Iraks giftgasanfall mot en oskyddad civilbefolkning har väckt omvärldens avsky, och vi har alla upprörts av uppgifterna om Iraks fortsatta militäraktioner mot den egna kurdiska befolkningen.

De omkring 40 000 kurdiska flyktingar som på grund av den irakiska arméns bombningar har flytt till Turkiet lever i dag under mycket svåra förhållanden i flyktinglägren. Enligt rapporter från Rädda barnen dör fortfarande flera barn per dygn på grund av kyla, undernäring och sjukdomar.

Sverige bör nu på alla sätt hjälpa till att förbättra situationen för de tiotusentals kurdiska flyktingar som lever i flyktinglägren i Iran och Turkiet. Denna hjälp bör i första hand ske genom de enskilda organisationerna. Rädda barnen och Röda korset har t.ex. genom sina kontakter inne i dessa länder mycket större möjligheter att nå fram med sina hjälpsändningar än de internationella organen.

Det är beklagligt att Sverige inte lyckades att få upp kurdernas situation till behandling i MR-kommissionen. Det är nödvändigt att Sverige med kraft fortsätter att försöka få upp denna viktiga fråga på dagordningen.

Men, herr talman, Sveriges uppgift är inte bara att kritisera och reagera. Lika viktigt är att vi genom vår utrikespolitik stärker och utvecklar respekten för de mänskliga rättigheterna. Detta bör ske både bilateralt och inom FN-systemens ramar. Stödet för mänskliga rättigheter skall vara särskilt tydligt i vår biståndspolitik. Att främja en demokratisk utveckling är ju ett av de fem målen för svenskt biståndsarbete.

Enligt vår mening beaktas inte demokratimålet tillräckligt i den svenska biståndspolitikens utformning. Tvärtom har den svenska regeringen varit alltför passiv när det gällt övergrepp mot mänskliga rättigheter i våra samarbetsländer.

Det är enligt vår mening möjligt att utforma den svenska biståndspolitiken så att den verkligen stöder en utveckling i demokratisk riktning. Vi bör stödja utvecklingen av ett rättssamhälle, en fri press, fack och folkrörelser. Sverige har enligt vår mening stora förutsättningar för att verka för en sådan utveckling.

Långvariga biståndsinsatser i flera av de länder som i dag tar emot svenskt bistånd har i mycket ringa utsträckning lett till en sådan demokratisk utveckling i mottagarländerna. Svåra övergrepp mot de mänskliga fri- och rättigheterna förekommer i alltför många av mottagarländerna för svenskt bistånd.

Ett exempel på detta är situationen i Etiopien och den där sittande regeringens upprörande brott mot mänskliga rättigheter. Detta kommer att behandlas i ett särskilt betänkande i december. Därför tar jag inte upp den frågan i dag.

Riksdagen bör enligt vår mening anvisa ett särskilt anslag för demokratiutvecklingen i samarbetsländerna. En särskild parlamentarisk kommission bör följa och i årliga rapporter utvärdera utvecklingen mot demokrati i våra samarbetsländer.

Riksdagen bör också enligt vår mening inrätta ett särskilt fristående institut för främjande av de mänskliga rättigheterna. Härigenom skulle vi få ett opartiskt organ som kunde ge en bild av den demokratiska utvecklingen i våra biståndsländer.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till hemställan i utrikesutskottets betänkande.

STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter. Detta betänkande om de mänskliga rättigheterna är i stort sett ett enhälligt betänkande. Visserligen finns det nio reservationer. Men alla är de, tillåt mig säga det, en bock i marginalen. När det gäller de stora principerna är nämligen alla överens. Det är bara vpk, som på några punkter vill ha något längre gående uttalanden om vissa länder, och centerpartiet, som på ett par punkter vill ha en rent institutionell förändring när det gäller vårt arbete för mänskliga rättigheter.

Jag tror att det är ganska bra om vi inte försöker bjuda över varandra. I stället skall vi acceptera att vi alla på fint traditionellt sätt i svensk riksdag försöker arbeta så långt det är möjligt för att på alla områden där vi har inflytande åstadkomma respekt för grundläggande mänskliga rättigheter.

Naturligtvis handlar det ofta om teknik. Hur många institutioner skall det finnas? Hur många konventioner skall man upprätta? Hur många uttalanden skall man göra i Förenta nationerna? Ofta är det fråga om att vi kan ha delade meningar om vilken teknik som skall tillämpas.

Jag vill erinra om att det redan nu finns ett tjugotal olika övergripande internationella överenskommelser antingen i FN eller inom Europa i fråga om kampen för mänskliga rättigheter. Det handlar inte om att öka antalet överenskommelser, utan det handlar om att få länderna att acceptera dessa.

Jag är väldigt tacksam för vänsterpartiet kommunisternas uppslutning kring allt det som vi andra har sagt om värdet av utvecklingen i Östeuropa. Jag tillåter mig – jag har ju varit med ganska länge i politiken – att erinra

om att det inte alltid har varit enhällighet inom arbetarrörelsen i fråga om bedömningen av vad som har hänt i östra Europa. När jag började mitt politiska arbete och vi talade om förtrycket mot religiöst eller politiskt oliktkänkande som sattes bakom lås och bom eller avrättades och när vi kritiserade det förhållandet att några få personer i ett land ansåg sig ha rätt att låsa in hela befolkningen och förhindra människorna att komma ut, var vi inte överens med kommunisterna. Det var den gången ni kallade oss för socialfascister för att vi angrep händelseutvecklingen i Östeuropa. Nu är vi överens, och det är ett betydande framsteg att även vpk är med om att fördöma det som har hänt i Östeuropa. Med tillfredsställelse hälsar vi den utveckling som nu sker. Jag tillåter mig att uttrycka en förhoppning om att inga olyckshändelser skall inträffa och att den positiva utvecklingen skall fortsätta i de östeuropeiska länderna samt att det också skall bli möjligt att säga detsamma om utvecklingen i Bulgarien och Rumänien.

Herr talman! Detta år, som har inneburit så mycket positivt när det gäller utvecklingen i Europa för de mänskliga rättigheterna, har inte varit lika positivt i hela världen. Vi får inte glömma att det här året är det år då händelserna på den Himmelska fridens torg utspelades och då den lovande utvecklingen i Kina avbröts. Det här året är också det år då en mycket stor ökning har skett av förtrycket av mänskliga rättigheter i vissa delar av norra Sydamerika.

Det är klart att det är vår uppgift att i de internationella fora där vi har en röst försöka verka för att det på nytt blir en ljusning i Kina och för att förtrycket av mänskliga rättigheter i norra Sydamerika kan avbrytas och vändas till någonting annat.

Det här betänkandet är inte något heltäckande betänkande om de mänskliga rättigheterna, utan det är ett betänkande där man tar upp de motionsyrkanden som föreligger. Men det finns ändå i betänkandet vissa deklarerationer, som vi alla ansluter oss till och som betonar den gamla svenska traditionella politiken att arbeta på olika områden för vaktsläandet av grundläggande mänskliga rättigheter.

Jag nämnde för en stund sedan att det redan nu finns ett mycket stort antal konventioner av olika slag. Jag vill bl. a. erinra om att till den viktiga konventionen om mänskliga rättigheter i Förenta nationerna som antogs 1966 har 87 stater anslutit sig – ungefär hälften av Förenta nationernas medlemsstater. Till den konvention som några månader senare antogs och som handlar om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har 92 stater anslutit sig. Till tortyrkonventionen, som är modernare, har endast 45 stater anslutit sig. Det betyder att vår viktigaste uppgift möjligen inte är att utöka antalet konventioner utan att verka för att fler länder ansluter sig till redan existerande. Det är skandal att inte ens en tredjedel av Förenta nationernas medlemsstater har anslutit sig till konventionen mot tortyr. Det betyder att det fortfarande utövas tortyr mot stora befolkningsgrupper i större delen av jordens länder.

När det gäller Europa finns det också för Europa speciellt gällande konventioner antagna av Europarådet. Det finns en kommission och en domstol för mänskliga rättigheter. Vi vet själva att vi vid olika tillfällen har fått figurer där, och på några ganska väsentliga punkter har vi också fällts av den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter. Det är då självklart att Sve-

rige förändrar sin lagstiftning så, att denna står i överensstämmelse med de regler som vi har skrivit under i Europarådet.

Det senaste som har hänt är att det för ett par månader sedan upprättades en särskild kommission mot tortyr inom Europa. Jag nämner detta därför att Turkiet spelar en roll i den här debatten. Från vpk:s sida har man dessutom tagit upp det turkiska problemet. Turkiet är med i denna kommission. En domare, läkare eller motsvarande person från varje medlemsland ingår i kommissionen med inspektionsrätt i de olika länderna. Det betyder sålunda att Turkiet har gått med på att denna europeiska kommission får komma till Turkiet, gå in i fängelserna och vara med och övervaka att tortyr inte förekommer. Det är ett viktigt framsteg.

Jag, som många gånger i denna talarstol har kritiserat den turkiska regeringen för bristande respekt för mänskliga rättigheter, noterar med tillfredsställelse att den turkiska regeringen nu accepterar denna kommission och ger den inspektionsrätt och möjligheter att i landet undersöka om mänskliga rättigheter respekteras. Det handlar inte bara om tortyr, utan det handlar också om i övrigt kränkande behandling av människor i domstolsväsendet och i andra sammanhang.

I det särskilda yttrandet från moderata samlingspartiet talas det om att man bör se till att de biståndsmottagande länderna i högre grad respekterar mänskliga rättigheter än som för närvarande är fallet. Jag håller med om det. Men jag vill då bara säga, herr talman, att när vi talar om denna fråga skall vi vara medvetna om att det här är ett av de svåraste problemen i hela vår biståndspolitik. Det handlar ju om problematiken: Skall vi bryta biståndet till ett land bara därför att landets regering inte lever upp till våra krav när det gäller de mänskliga rättigheterna? Hjälper det barn med uppsvällda magar? Hjälper det dem som svälter? Hjälper det de sjuka? Denna avvägning är ett av de svåraste problem som vi har att brottas med. Möjligen är det bättre att vi fortsätter att samarbeta och att vi under detta samarbete talar med vederbörande regering och försöker få den att förbättra sin respekt för de mänskliga rättigheterna. Det är inte säkert att det hjälper ett lands befolkning att man drar sig ur. Detta gäller, Bertil Måbrink, bl.a. Indonesien. Indonesien är den största muslimska staten i världen. Det finns all anledning för Sverige att samarbeta med Indonesien. Men i detta samarbete måste vi ständigt påtala hur allvarligt vi ser på brott mot mänskliga rättigheter.

Jag har rapporterat för utrikesutskottet om ett besök som jag hade av Indonesiens ambassadör för kort tid sedan. Jag meddelade då att jag tog upp dessa frågor och sade att vi gärna vill samarbeta med detta viktiga land i den delen av världen men att vi med stor vaksamhet följer vad som händer på Östra Timor och andra ställen när det gäller respekten för mänskliga rättigheter.

Frågan om kurderna har tagits upp många gånger i denna kammare och är ett svårt problem, kanske olösligt. Det handlar om att bilda en kurdisk stat – vilket kurderna helst vill. Det innebär att man måste ta delar från fyra länder och slå ihop till en ny stat, och det är troligen helt omöjligt i dagens situation. Jag återkommer till kurderna vid ett senare tillfälle, om det begärs att jag skall gå upp i replik.

Får jag bara till slut säga att Iran är samma problem. Där begås allvarliga

brott mot mänskliga rättigheter. Jag har också rapporterat för utrikesutskottet att jag i förra veckan hade ett samtal med polchefen i Irans utrikesdepartement och dess ambassadör. Jag meddelade att vi har hört att ett tjugofemtal kvinnor av olika skäl skall avrättas, och man lovade att undersöka och ge besked om detta verkliga händelse.

Vi skall i samtal med de olika länderna ständigt påtala brott mot mänskliga rättigheter, men det är inte säkert, herr talman, att vi förbättrar villkoren för dessa människor genom att bryta förbindelserna. Möjligen skall vi fortsätta på den gamla fina svenska vägen, att så långt som möjligt tala med folken runt omkring oss för att nå fram till de resultat som vi önskar.

INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Jag vill också skriva under på att det råder en mycket stor enighet om huvudinnehållet i betänkandet och att det känns som mycket viktigt. När vi i centern ändå anser att det är motiverat att reservera oss på några punkter handlar detta inte. Stig Alemyr, om att vi har velat bjuda över. Det handlar om att vi har funnit de frågorna så allvarliga och viktiga att vi har velat att Sverige skall driva dem hårdare än vad utskottsmajoriteten har sagt.

Ett institut för barns rättigheter anser vi är extra viktigt nu, när FN:s barnkonvention om mänskliga rättigheter är antagen. Det finns mycket att följa upp också i de nordiska länderna. Det är dessutom lättare för Sverige att agera tillsammans med nordiska länder för att få ett resultat, än att tro att vi kan påverka länder i tredje världen att inrätta sådana här institut. Det vore naturligtvis bra om de gjorde det, men det är lättare att nå resultat när vi själva agerar. Det finns alltså verkliga skäl för att driva dessa frågor hårdare.

När det gäller förbudet mot plastkulor kan man anse, såsom majoriteten gör, att det i första hand är statens egen angelägenhet hur man vill utrusta sin polis. Vi reserverar tycker inte det. Detta är så allvarligt och drabbar så många oskyldiga, även i fred, att det känns som extra angeläget att Sverige agerar kraftfullt.

I fråga om FN-universitetet för mänskliga rättigheter är vi i centerpartiet medvetna om de ekonomiska svårigheterna inom FN, men det är också viktigt att Sverige driver på, talar om detta och försöker påverka så att universitetet inrättas. Det gäller många gånger i sådana här sammanhang att arbeta på lång sikt för att nå resultat. Vi ser naturligtvis gärna att det inrättas direkt, men om det inte går hoppas vi att det kan göras på sikt.

BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Stig Alemyr att jag i mitt anförande framhöll att det är mycket värdefullt att ett enigt utskott står bakom de viktiga och avgörande delar i betänkandet som gäller hur man skall bedriva arbetet för att förbättra de mänskliga rättigheterna runt om i världen.

Jag vill också säga till Stig Alemyr att vi i vpk inte i någon motion har föreslagit att Sverige exempelvis skall avbryta förbindelserna med Indonesien. Vi har inte ens sagt att Sverige skall avbryta förbindelserna med Iran. Vi föreslår att Sverige skall trappa ner de ekonomiska förbindelserna med Iran, inte öka dem, som nu sker.

När det gäller Indonesien föreslår vi i yrkande 3 i motionen att "riksdagen

som sin mening ger regeringen till känna vad i motionerna anförts om svenska initiativ för att i linje med tidigare svenskt arbete för avkolonisering av Angola och Moçambique stödja Östra Timors och Väst-Papuas rätt till självbestämmande". Det är det vi begär, ingenting annat.

Vi vill också att vapenleveranser till Indonesien skall avbrytas. Jag hoppas att även Stig Alemyr tycker att Sverige skall göra det i nuvarande läge.

I övrigt kan Sverige ha förbindelser och kontakter med militärjuntan i Indonesien. Jag kan hålla med Stig Alemyr om att man skall ha kontakterna så länge som det är möjligt att tala om för juntamedlemmarna vilka brottslingar de är när det gäller de mänskliga fri- och rättigheterna.

Jag vet inte om man skall ta upp gammalt skräp och gamla försyndelser, även om Stig Alemyr alltid har ett behov av att göra det. Jag har inte något dåligt samvete för att jag, under min partiverksamhet och mitt medlemskap i mitt parti, har gjort någonting som skulle bryta mot de demokratiska fri- och rättigheterna eller deltagit i någon hallelujakör för Östeuropa och de förhållanden som där har rått. Visst kan vi ha gjort fel och försyndelser en gång i tiden, och vi får se efter om det är ytterligare något sådant som bör rättas till – då skall vi naturligtvis göra det. Jag vill påminna om att vi 1964 och 1967 gjorde upp med det mesta av vårt förflutna, också när det gäller våra relationer till Östeuropa.

Det är i så fall inte bara vi i vpk som har gjort försyndelser, Stig Alemyr, utan det har också andra partier gjort, även socialdemokraterna. Det finns fortfarande gamla socialdemokrater och kommunister i livet som spärrades in i s.k. arbetsläger under andra världskriget bara därför att de var kommunister och radikala socialdemokrater. De har inte fått rehabilitering. Svartlistningen av kommunister en gång i tiden innebar att de inte fick något jobb.

Man bör göra upp på bägge sidor om man skall tjata om gammalt skräp. Jag tycker inte att man skall göra det, utan man skall se framåt.

INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Jag håller med Stig Alemyr om att frågan om demokrati och respekten för mänskliga rättigheter i Sveriges biståndsländer är ett mycket stort och svårt problem. Vi har inte heller föreslagit att hjälpen skall avbrytas, men i vissa situationer i vissa länder kan det ändå vara en signal och tjäna som en påtryckning på mycket totalitära regimer. Även om man avbryter utvecklingsbistånd kan man fortfarande lindra den akuta och mycket uppenbara nöden med en ren nödhjälp – det hjälper barnen med uppsvällda magar, Stig Alemyr.

Det är viktigt att följa upp hur de svenska biståndspolitiska målen uppnås. Det är därför som vi har föreslagit dels ett institut för mänskliga rättigheter, dels framför allt en parlamentarisk kommission som följer detta arbete.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Vi är eniga om att det går alldeles för långsamt när det gäller utvecklingen av de mänskliga fri- och rättigheterna och den demokratiska utvecklingen i världen. På många ställen går det faktiskt bakåt.

Det handlar inte alls om överbud när man skriver betänkanden eller reservationer, utan det handlar om att driva frågor framåt. Enighet är bra i de

stora övergripande frågorna, men vi måste visa var vi har varit för försiktiga. Här har vi inte gått tillräckligt långt, vi måste gå vidare.

Det handlar, som Stig Alemyr mycket riktigt säger, om att länderna skall leva upp till konventionerna. Egentligen skulle det räcka med 1948 års konvention om de mänskliga rättigheterna om den följdes. Där står inte att barn har egna regler eller att vuxna, män, kvinnor, olika minoriteter har det, utan att alla har mänskliga rättigheter. Skulle 1948 års konvention efterlevas behövde vi kanske inte skriva fler konventioner.

Kinas före detta lovande utveckling gällde inte t.ex. mongoler eller tibetaner. Det har inte funnits någon lovande utveckling i Kina ens före händelserna på Himmelska fridens torg.

De exempel på förtryck som jag nämnde beträffande Tibet gäller också kurder, Östra Timors befolkning och människorna i en del sydamerikanska länder. Turkiets undertecknande av tortyrkonventionen är mycket viktigt, men också där gäller det efterlevnaden. På s. 34 i utskottsbetänkandet under avsnittet om mänskliga rättigheter i Turkiet, bakgrunden, står det att kurderna inte får tala sitt eget språk. Det stämmer, men där pågår ju så mycket mer. Att de inte får tala sitt språk är det minsta problemet.

Kurdernas fråga är svår, men den får inte vara olöslig. Situationen kompliceras naturligtvis mycket av att den mesta oljan i dessa länder ligger på kurdiskt område och av NATO-flanken mot öst i Turkiet. Det är helt klart här de verkliga komplikationerna finns. Det är svårt att lösa problemen innan den situationen reds upp.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! De här replikerna ger mig ingen anledning att hetsa upp mig. Jag tycker att det hela sker i stor vänlighet. Jag förstår att Bertil Måbrink å sitt partis vägnar blir litet irriterad när man hänvisar till vad som har hänt tidigare. Men det väsentliga i mitt anförande var att med tillfredsställelse notera att vi nu är överens om att med glädje hälsa den utveckling som sker i Östeuropa och att vi alla delar den uppfattningen att det är oerhört viktigt att inte några bakslag inträffar som avbryter en lovande utveckling mot ökad respekt för mänskliga rättigheter.

Jag vill till Ingbritt Irhammar säga att det finns en risk att vi överadministrerar detta arbete. Det är möjligt att ett institut för barns rättigheter kan vara av betydelse, men det behöver inte finnas i Norden, där vi har kommit så långt i vår lagstiftning till skydd för barnen. Vi kanske skall söka verka för att det placeras någon annanstans i världen.

Detta gäller också ett FN-universitet för mänskliga rättigheter. Låt mig erinra om att FN genomgår en mycket djup ekonomisk kris. De av oss som besöker Förenta nationerna och talar med deras tjänstemän vet att man nu har det litet bättre ställt än för två år sedan, men att man inte har råd att inrätta en enda ny institution, för då måste det gå ut över något annat. Det finns inga ekonomiska förutsättningar för att nu begära att Förenta nationerna utökar sin administration på något område.

Jag noterar att Bertil Måbrink säger att ni, då det gäller såväl Indonesien som Iran, inte vill avbryta förbindelserna, utan ni vill trappa ned dem. Ni vill inte vara med om någon ökning av de merkantila relationerna och tycker att

vi skall avbryta vapenleveranserna till Indonesien. Indonesien är ett land dit nya vapenleveranser inte får ske. Det som händer med Indonesien är att tidigare tecknade kontrakt fullföljs, så att de reservdelar som man gjort upp om förut nu kan levereras. Jag anser i likhet med många andra här att vi inte bör teckna några nya vapenavtal med Indonesien.

Jag noterar att vi i stort sett är överens, Inger Koch. Ni har inte reserverat er på en enda punkt i betänkandet. Det betyder att det inte i detta betänkande finns några delade meningar mellan moderaterna och socialdemokraterna.

Till sist, herr talman, är det i frågan om kurderna som i andra frågor viktigt att vi inte lägger fram förslag som förlorar i FN. Det kan innebära bakslag som försämrar möjligheterna att nå resultat i framtiden. Det är därför den svenska regeringen måste iaktta sådan försiktighet och se till att det finns täckning i många länder för det vi för fram, så att vi har en realistisk möjlighet att genomföra det vi önskar. Det framgår av detta betänkande och av otaliga regeringsdeklarationer att den svenska regeringen och den svenska riksdagen är beredda att på alla punkter, så långt det är möjligt, vidarcutveckla arbetet för mänskliga rättigheter.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Jag är förvånad över att man skall behöva ta till brösttoner för att Stig Alemyr skall gå i svaromål. Jag har inte fått någon kommentar till de frågor jag har talat om.

Jag tycker inte att det står någonting i betänkandet om att man i Turkiet gör övergrepp mot kurderna, utom att de inte får tala sitt språk. Utskottets uttalande har en mycket svag skrivning. Det är därför vi har reserverat oss. I och för sig står det inte så mycket i reservationen heller, men det står mer i motionerna. Det är mycket svagt.

Stig Alemyr sade att vi skall arbeta för de här frågorna, men då vill man gärna se ett resultat så småningom. Skall det bara vara fråga om underhandsinformation? Skall man inte officiellt gå till FN med ett förslag? Risken att man kan förlora får man alltid ta. Skall man vara säker på att vinna kan man sluta att "spela", sluta med att utforma olika konventioner och förslag. Det är klart att vi skall ha en god chans att få igenom våra förslag. Men fler och fler människor och folk gör något, och även i USA har man uttalat fördömanden av det sätt som kurderna behandlas på i alla dessa fyra länder. Sovjet har man inte yttrat sig så mycket om, och där lär ju kurderna ha det bäst.

INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Vi kan bara konstatera, Stig Alemyr och jag, att vi har olika uppfattningar på de punkter där centerpartiet har reserverat sig. Vi känner väl varandras argument och behöver inte fördjupa oss vidare i dessa. Det enda jag saknar och vill ha synpunkter på är varför majoriteten inte kan ställa upp på att verka för förbud mot plastkulor, dessa inhumana vapen som i huvudsak drabbar barn i ockuperade områden.

Jag skall i stället använda min sista chans till inlägg till att instämma i mycket av det som sagts om förtrycket av det kinesiska folket, studenterna och deras försök att tala för mänskliga fri- och rättigheter. Likaså vill jag

instämna i mycket av det som har sagts om Kinas förtryck av det tibetanska folket, vilket Ragnhild Pohanka har nämnt. Jag vill också, för att vi inte skall glömma bort det, ta upp hur det rumänska folket fortfarande utsätts för förföljelse och hur man förstör deras byar och tvingar dem att flytta därifrån. Det är viktigt att vi fördömer det, vilket också görs i betänkandet. Det har talats om Turkiets övergrepp mot kurderna. Jag tycker att det är på sin plats att också nämna hur Irak förtrycker den kurdiska befolkningen och driver den till tvångsflyttningar. Det är viktigt att vi fördömer det också.

Som sista punkt vill jag nämna hur viktigt jag tycker att det är att vi fortsätter att kämpa för att dödsstraffet upphör att användas i olika länder. Vi har nått mycket långt inom Europarådet. Det är bara Turkiet som återstår och som fortsätter att ha dödsstraff i sina regler, även om man inte har använt det på senare år.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Det är klart att alla i utrikesutskottet avskyr den ammunition som vi ibland kallar plastkulor. Vi har t.o.m. sett sådan demonstrerad i utskottet vid ett tillfälle. Det står i betänkandet: "Utskottet utgår ifrån att regeringen kommer att fortsätta sina ansträngningar för att internationellt reglera användandet av denna typ av ammunition." Utskottet har inte nonchalerat, inte negligerat denna viktiga fråga.

När det gäller Turkiet har jag sagt förut – och jag vill gärna upprepa det för att undvika missförstånd – att jag hoppas att den kommission mot tortyr och andra kränkningar av mänskliga rättigheter som för två månader sedan valdes av Europarådets ministerkommitté och ännu inte kommit i gång med sitt arbete, skall kunna göra insatser även när det gäller kurderna i Turkiet. Den kommer att ha svårare att göra det i Irak och andra länder. Vi har tidigare beklagat den kurdiska situationen, och vi ser stora svårigheter att finna någon form av lösning på problemet.

Dödsstraffet nämndes nu, för första gången under denna debatt, av Ingbritt Irhammar. Jag hade ett samtal med en mycket högt uppsatt muslimsk diplomat häromdagen, och han sade: "Tyvärr kan vi inte lova er att avskaffa det straff som den heliga boken ger oss order om att använda." Muslimerna bygger sin rättskipning i detta avseende på koranen, och det finns såvitt jag förstår inga möjligheter att få dessa länder, med den religiösa bakgrunden, att ändra sin lagstiftning – vilket jag och vi alla här naturligtvis, herr talman, på det allra djupaste beklagar.

MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Jag vill börja med att beklaga att jag av någon anledning hamnade utanför den första debattrundan, trots att folkpartiet i likhet med moderaterna inte har någon reservation. Men jag skall ändå försöka göra mina kommentarer till debatten.

Den liberala rättsstaten gör nu sitt segertåg över världen, och vi har under höstmånaderna sett östeuropéerna defilera förbi de västeuropeiska kamerorna – blyga tonåringar, frimodiga kvinnor, förskrämda äldre män, som har talat om för reportrarna vad det är de vill och trängtar efter. Vi har hört orden frihet och demokrati sägas på alla upptänkliga östeuropeiska och bal-

tiska språk, utom rumänska och bulgariska. Vi har bevittnat en seger över de kommunistiska diktaturerna, en seger för friheten.

Men fortfarande lever två tredjedelar av världens befolkning under förhållanden där de förvägras grundläggande mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter förtrampas i världen av både höger- och vänsterdiktaturer, av både teokratiska och militära totalitära regimer. Mänskliga rättigheter förtrampas ofta under falska förevändningar om nationens säkerhet eller med hänvisningar till den ekonomiska och sociala utvecklingen.

En av liberalismens viktigaste arbetsuppgifter är att kämpa för mänskliga rättigheter och fundamentala friheter världen över. Man brukar säga att det finns två slag av mänskliga rättigheter – å ena sidan de politiska och medborgerliga rättigheterna, å andra sidan de sociala och kulturella rättigheterna. De förnämsta är dock enligt min uppfattning de politiska rättigheterna. Yttrandefrihet och informationsfrihet, mötesfrihet och föreningsfrihet är en nödvändighet för ett demokratiskt samhälle och för människors fulla deltagande. Utan fullständig information kan individen inte kritisera den förda politiken. Utan röst, och utan rättighet att uttrycka sig, kan individen inte bidra till politisk och social förändring.

Just denna egenskap hos yttrandefriheten gör att den är jagad och fruktad av jordens diktatorer. Just att yttrandefriheten är demokratiens och folkviljans instrument gör den så farlig för regimer vars legitimitet bygger på skräck och våldsutövande och inte på människors frivilliga stöd och förtroende, uttryckt i öppna val. Just därför är ett frisläppande av yttrandefriheten, som vi sett nu i Östeuropa, ett säkert tecken på en oundviklig demokratisering.

Därför är det också en uttalad strävan hos totalitära regimer i olika länder att begränsa yttrandefriheten, att hindra att information når allmänheten, att strypa oppositionens möjligheter att verka. Tyvärr är det ofta en alltför framgångsrik strävan.

Jag vill också säga något ord om de kulturella och sociala rättigheterna. Även om yttrandefriheten och de andra politiska rättigheterna är centrala för att människan skall kunna åstadkomma någon förändring av sina villkor, är de sociala, ekonomiska och kulturella rättigheterna nödvändiga om människan skall kunna leva i värdighet. Man kan med fog fråga sig vad yttrandefriheten är värd för den som inte kan läsa eller inte har råd att köpa tidningen. Den mycket farliga slutsats som alltför många tyvärr drar är att de politiska rättigheterna är en lyx som kan undvaras till dess att utvecklingsnivån höjts. Men de politiska rättigheterna hänger ihop på ett helt annat sätt med de ekonomiska och sociala.

För att de ekonomiska och sociala rättigheterna skall kunna bli verklighet måste det finnas politiska rättigheter. Bristen på ekonomisk och social utveckling i många u-länder är inte sällan orsakad direkt av att fundamentala friheter inte existerar. Medborgerliga och politiska rättigheter är aldrig en lyx som kan vänta medan utvecklingsnivån höjs – de utgör snarare själva förutsättningen för framåtskridandet.

Redan från FN:s tillkomst blev skyddet för de mänskliga rättigheterna en huvuduppgift för organisationen. Man upprättade på ett mycket tidigt stadium kommissionen för de mänskliga rättigheterna, som Sverige nu återigen är medlem av för en treårsperiod.

Som utskottet konstaterar är de internationella normerna för mänskliga rättigheter i stort sett färdigformulerade. Några uppgifter håller man på att slutföra, andra uppgifter återstår att finna lösningar på, men i huvudsak är det internationella regelsystemet för de mänskliga rättigheterna utbyggt.

Det är dock viktigt att fullfölja och slutföra arbetet med de internationella normerna. Barnkonventionen har nu äntligen slutförts. Nu bör arbete bedrivas i syfte att reglera och förbjuda dödsstraffet samt att förbättra skyddet för flyktingar som flytt undan krig eller andra katastrofer. Också andra typer av skydd, t.ex. för handikappade, kan behöva stärkas.

Även om normsystemet i princip är klart, kan man dess värre inte säga detsamma om arbetet att få världens stater att respektera det. Här ligger de närmaste decenniernas stora arbetsuppgift.

En första del i det arbetet blir att söka förmå så många stater som möjligt att ansluta sig till och ratificera de olika dokument om mänskliga rättigheter som nu finns.

Men ett sextiotal stater har varken undertecknat eller ratificerat FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, däribland Kina, och ett flertal stater – bl.a. USA – har ännu inte ratificerat den. Därför är det en utomordentligt viktig åtgärd att verka för ett ratificerande av detta grunddokument för de mänskliga rättigheterna.

Men även om en stat har anslutit sig och ratificerat en konvention betyder detta inte automatiskt att man kommer att följa den. Därför är klagomaskineriet en mycket viktig del i skyddet av de mänskliga rättigheterna. Klagomaskineriet är olika utformat för olika konventioner. Ibland är det effektivt, och ibland är det mindre effektivt.

Till FN-konventionen om de politiska rättigheterna har man knutit en mellanstatlig klagorätt. Men för att den skall kunna utnyttjas måste både den anmälande staten och den kritiserade staten ha accepterat klagorätten. För tillfället är det endast ett fyrtiotal stater som har anslutit sig till detta. Det är kanske ingen tillfällighet att just dessa länder inte befinner sig särskilt högt på listan över de länder som systematiskt kränker mänskliga rättigheter. Därför är det en viktig uppgift att aktivera den mellanstatliga klagorätten och se till att fler stater ratificerar den.

Den individuella klagorätten är ett av de mest effektiva medlen för att bekämpa brotten mot mänskliga rättigheter. Det handlar om individuella rättigheter, och därför måste individen ha rätt att påtala kränkningar. Jag noterar att utskottet har slagit fast just detta.

Inte minst mot bakgrund av liberaliseringarna i Sovjet och Östeuropa är det viktigt att nu öka arbetsinsatserna för att få ett internationellt erkännande av den individuella klagorätten. Vi kan spänna bågen litet hårdare nu. Om Sovjet skulle ansluta sig till tilläggsprotokollet om individuell klagorätt, så blir det ett test på vad perestrojkan är värd. Först det land som är berett att ge enskilda individer klagorätt visar en verklig vilja att värna de mänskliga rättigheterna.

Det är viktigt att stärka också FN:s möjligheter att skydda de mänskliga rättigheterna. Här finns en rad olika möjligheter. En möjlighet inför framtiden är att se till att en domstol inrättas vars beslut måste respekteras. Det finns en domstol för den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter,

men det finns ingen motsvarande för FN:s konvention. Inrättandet av en sådan motsvarande domstol vore en genomgripande reform, som skulle stärka konventionen och dess efterlevnad.

Utskottet menar att tiden ännu inte är mogen att väcka ett sådant förslag, men argumenterar inte i sak mot förslaget. Självfallet bör arbetet med att övertyga fler stater att ratificera konventionen ha prioritet framför inrättandet av en domstol, man jag vill understryka vilken betydelse en sådan domstol skulle ha för efterlevnaden av konventionen om mänskliga rättigheter. Det vore inte en bra utveckling om vi i framtiden skulle fortsätta att ha två olika system för konventioner om mänskliga rättigheter: ett – nämligen det i Europa – som fungerar bra och där det finns en klagorätt och ett för resten av världen, där denna möjlighet inte finns.

I Östeuropa är, som jag har nämnt, utvecklingen mycket positiv när det gäller de mänskliga rättigheterna. Även andra glädjeämnen finns, länder där vi ser hur demokratin äntligen stabiliseras. Uganda och Paraguay är positiva exempel. Men det finns också många länder som, sedan motionerna skrevs i vintras, har sällat sig till den skara som vi behandlar i betänkandet, men som egentligen inte blir föremål för diskussion i dag. Jag tänker då framför allt på Kina och massakern på den Himmelska fridens torg. Jag tänker också på Cambodja, där risken för att de röda khmererna återkommer är ett framtidshot som medför en skräck för den krigshärjade cambodjanska befolkningen.

Men jag vill kommentera några av de många länder som nämns i betänkandet. Turkiet är ett land som vi har anledning att ställa särskilda krav på. Det är ett land som tillhör den europeiska sfären av medlemmar i Europarådet. Tre rapporter om dokumenterad tortyr har under senare tid kommit från Amnesty International. I rapporterna finns också belägg för att man i Turkiet har fortsatt att använda sig av tortyr även efter det att man ratificerade tortyrkonventionen. I Turkiet har man t.o.m. bannlyst en Amnestyrapport från november 1988 som handlar om mänskliga rättigheter i Turkiet; den heter Human Rights Denied. En bannlysning av en organisation för mänskliga rättigheter och av dess rapporter är ingenting annat än en diktators arbetsmetod. Turkiet svänger mellan demokrati och diktatur på ett sätt som man inte riktigt klarar. Frågan är hur stort tålamod resten av Europa skall ha.

Rumänien är ett land som också har förekommit mycket i debatten. Det är en av de sista bastionerna för stalinismen. Man kan bara hoppas att det verkligen blir en av Europas sista diktaturstater. Det är ofattbart, av samma skäl som när det gäller Turkiet, att man i ett land som i grunden är europeiskt ägnar sig åt ett omfattande förtryck av sina egna medborgare. Saken blir inte bättre av att Rumänien slentrianmässigt och mot bättre vetande tillbakavisar alla anklagelser. Därför är det mycket viktigt att Sverige tar upp Rumänien i FN-kommissionen för mänskliga rättigheter.

Irak är ett av världens i särklass värsta länder när det gäller brott mot mänskliga rättigheter. Dels har man fördrivit tiotusentals kurder genom att bomba dem med stridsgas och anfalla dem med konventionella vapen, dels har man tvångsflyttat ett mycket stort antal av dem.

Man har också tagit barn och vuxna till fånga. De har avrättats, och det

förekommer tortyr. Det finns rapporter om tortyr av barn. En fånge som kommit ut från ett fängelse har berättat om en mycket utstuderad tortyrmord: Man tog ett spädbarn från föräldrarna och lät det vara utan sin mammas mjölk medan föräldrarna i cellen bredvid fick lida av att höra barnets skrik timme efter timme – en sju månaders baby. Det förekommer även tortyr av större barn i syfte att tvinga fram bekännelser om deras föräldrar, eller andra upplysningar.

Att det internationella samfundet har misslyckats med att över huvud taget ta upp Irak till behandling är en skam. Detta innebär en risk för att förtroendet för hela regelverket om mänskliga rättigheter undergrävs.

Kurderna är särskilt utsatta i Irak, och de har problem även i andra länder. Jag vill slå fast att utskottet också säger att regeringen bör fortsätta ansträngningarna att ta upp frågan om kurdernas mänskliga rättigheter till behandling i FN. Det är en mycket viktig markering som utskottet gör.

Utöver enskilda stater tar betänkandet upp vissa typer av kränkningar av mänskliga rättigheter, speciellt dödsstraffet. Dödsstraffet innebär en kränkning av rätten till liv. Det är särskilt allvarligt att en demokratisk stat som USA praktiserar dödsstraffet. Man har sedan 1976 t.o.m. återinfört dödsstraffet i 36 stater. För några månader sedan fanns över 2 000 dödsdömda fångar i 34 stater. Vi har rätt, just av det skälet att USA är en demokrati, att ställa krav på att de slåss för människovärdet, att de slåss för människans oavvisliga rätt till sitt liv.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Lola Björkquist (fp).

BARBRO EVERMO PALMERLUND (s):

Herr talman! I motion 1988/89:U526 har vi motionärer krävt ett tillkännagivande till regeringen om behovet av en allvarlig och stark protest samt intensifierat arbete inom FN:s ram mot massavrättningarna och brotten mot de mänskliga rättigheterna i Iran.

Vårt motiv för detta krav var i januari i år och är fortfarande följande. Jag citerar ur motionen:

”Det utan tvivel stora antalet avrättningar som ägt rum i Iran mellan 1979 och 1985, enligt olika källor uppgående till minst 7 000, avtog något efter 1985 men har nu återigen tilltagit i en sådan omfattning att man ibland använder termen folkmord. En källa uppger att under de senaste fem månaderna har minst 12 000 politiska avrättningar ägt rum.

Namnlistor med närmare 1 000 namn på personer som avrättats under tiden september–december 1988 har i dagarna presenterats – de flesta under 30 år, många under 18 år och den yngste en 13-årig pojke vid namn Agha Hosseini Reza. Bland de avrättade var 140 kvinnor, den yngsta 17 år.

Åtskilliga av dem som avrättats har torterats i fängelserna och kvinnor har våldtagits innan dödsdomen verkställdes.

Många av dem som avrättats har suttit fängslade utan rättegång eller har avtjänat långa fängelsestraff efter bristfälliga rättegångar. Andra har frisläppts efter avtjänat straff men gripits igen och avrättats. Offentliga häng-

ningar av *misstänkta* mujahedin-sympatisörer har också ägt rum den senaste tiden.

Särskilt oroande är bristen på möjligheter för politiska fångar i Iran att få en korrekt rättegång och sedan kunna överklaga straffet. Omvärlden får inte nöja sig med förklaringen att det endast är personer med allvarliga brott som döms till döden.

Det senaste påbudet från presidenten för högsta domstolen i Iran säger att alla brottslingar som ertappas och döms till döden skall få sina domar verkställda inom 10 dagar. Denna 'lag' ger inte utrymme för ett rättvist domstolsförfarande och ännu mindre möjlighet för den anklagade att överklaga i högre instans."

Detta var situationen i januari i år, och hur har det då sett ut fram till dess vår motion började behandlas?

Framför mig har jag en lista som upptar de officiella rapporteringar som gjorts i Teheranradion från maj månad fram till den 11 november. Listan upptar sammanlagt 471 avrättade personer. Alla var anklagade för narkotikasmuggling.

Tidningen Abrar, som tillhör regimen i Iran, rapporterade den 23 juni att från årets början dittills 400 personer hade avrättats, anklagade för narkotikasmuggling, och 600 personer väntade på att bli avrättade, hängda eller stenade.

Den 25 juni meddelade Islamiska Republiken – en tidning som tillhör regimledaren Ali Khameni – att 1 752 personer hade blivit arresterade, anklagade för narkotikasmuggling.

I svenska TV-nyheter lär det ha rapporterats den 7 oktober att antalet avrättade under de senaste tio månaderna uppgick till 950 personer.

Vi får inte förledas att tro att det endast handlar om narkotikasmugglare, som det sägs i Iran. Bl. a. Amnesty International har konstaterat att det dolt också rör sig om en mängd politiska avrättningar.

Det officiella iranska undantaget från den här bilden gäller 15 kvinnor, där regimen anger att de stenats till döds för olagliga sexuella förbindelser och prostitution.

Även om antalet avrättade verkar ha blivit färre under året, förekommer det i Iran fortfarande massavrättningar och oförminskat fortsatta brott mot de mänskliga rättigheterna.

Herr talman! Mot bakgrund av den här redovisningen kan jag inte säga att jag är helt nöjd med utskottets behandling av vår motion. Vi motionärer hade naturligtvis förhoppningen att här i kammaren få ett brett stöd för vår motion om ytterligare och kraftfulla åtgärder för mänskliga rättigheter åt det iranska folket. När nu inte detta verkar vara fallet har jag ändå velat markera frågans betydelse genom detta inlägg i debatten.

EVA GOËS (mp):

Herr talman! Jag och Jill Lindgren, min bortgångna kamrat, har avlämnat en motion, som jag vill ta upp till speciell behandling.

Man kan läsa följande på s. 41 i betänkandet: "Dödsstraff används. Tortyr och misshandel av fångar förekommer, människor försvinner, rättssäkerhe-

ten är liten, domstolarna är inte fria utan korrumperade etc." Detta gäller alltså Östra Timor och Irian Jaya, alltså Väst-Papua.

År 1988 var något av fredens år. Namibia började få litet självständighet liksom bl. a. Västsahara, och 1989 var Östeuropas fredsår. Den här utvecklingen har varit glädjande, men på Östra Timor har det indonesiska övergreppet mot civilbefolkningen fortsatt. Det är ett klart brott mot de mänskliga rättigheterna. Krigföringen av Fretilin försöker man betrakta som icke-existerande. I betänkandet står det: "En viss motståndskamp, ledd av Fretilin, torde förekomma, men den är av allt att döma av begränsad omfattning." Detta är inte alls den åsikt som finns ute i världen inom Amnesty International och de medborgarrättsrörelser som har försökt att ta reda på hur det står till i landet. Det är emellertid mycket svårt att göra detta, eftersom det är nästan omöjligt att ta sig in i Östra Timor. Till Väst-Papua kan man absolut inte komma utan ett speciellt tillstånd.

I november 1975 blev Östra Timor självständigt, men självständigheten varade bara tio dagar. Självständigheten bröts den 7 december, då landet invaderades av Indonesien. Ett av efterkrigstidens värsta folkmord inleddes. Amnesty International skriver i en rapport om Östra Timor att en tredjedel av befolkningen, 200 000 människor, beräknas ha dött och att ytterligare drygt 300 000 människor tvingats ifrån sina byar till omflyttningsbyar eller s.k. strategiska byar, liknande dem som den amerikanska armén använde i Vietnam.

Den svenska solidariteten med Östra Timor har verkligen lyst med sin frånvaro. I stället har handelsförbindelser med den indonesiska militärregimen prioriterats. I DN den 13 september 1988 kunde man läsa att den som egentligen var upphovsmannen till exporten av vapen till Indonesien var Kjell-Olof Feldt. I september 1975 godkände han i princip utförelse av Boforskanoner till Suhartos militärdiktatur. Bara några dagar innan Kjell-Olof Feldt godkände Indonesien som mottagarland hade en Amnestyrapport publicerats. Enligt den höll Indonesien 55 000 politiska fångar. Det där var bara en början. 1977 satte exporten i gång, och 1986 godkände den socialdemokratiska regeringen den största vapenexportleveransen till Indonesien någonsin, en leverans för 213 milj. kr. Socialdemokraterna, som 1982 tog över makten och som tidigare hårt kritiserat den borgerliga regeringen för att den 1980 avstod från att i FN:s generalförsamling rösta för Östra Timors rätt till självbestämmande, accepterar alltså fortsatt observatörstatus i IGGI – ett biståndskonsortium som stöder Indonesiens militärer. Ingvar Carlsson förklarade i Expressen den 16 mars 1987 att relationerna till den indonesiska regeringen är viktigare än solidariteten med Östra Timor.

Herr talman! Den 15 september 1988 antog Europaparlamentet en resolution i vilken man fördömer Indonesiens ockupation av Östra Timor. Man uppmanar alla regeringar i Gemenskapen att avbryta vapenexporten till Indonesien. Den svenska medborgarkommissionen, som utredde vapenexporten, fann att ockupationen av Östra Timor utgör ett "fullgott skäl för Sverige att avstå från varje form av vapenexport" till Indonesien.

Ändå fortsätter man att förse Indonesien med s.k. följdleveranser. Vi menar att så länge ockupationen av Östtimor pågår måste alla leveranser stoppas, även av reservdelar och ammunition. En garanti måste lämnas att inga

nya kontrakt skrivs. Dessutom måste man med kraft i alla sammanhang stödja Östtimors och Väst-Papuas rätt till självbestämmande.

Östra Timor kan man nästan inte resa i. Amnesty rapporterar att man är bevakad. Myndigheterna övervakar post- och telefonväsendet, och det gör det omöjligt att bedöma hur det står till med de mänskliga rättigheterna i landet.

Vi anser i miljöpartiet de gröna att oberoende observatörer måste få lättare tillträde till Östtimor och Väst-Papua.

Dessutom vänder vi oss mot att Världsbanken finansierar ett barnbegränsningsprojekt i Indonesien som administreras av den indonesiska staten.

Jag stod här i förra veckan och diskuterade med Kjell-Olof Feldt just om detta. Det här barnbegränsningsprojektet handlar om tvångssterilisering av människor, och det gör att hela minoriteten håller på att utrotas. Vi anser att man bör avbryta detta stöd från Världsbanken till Indonesien och närmare utreda vad det är som pågår innanför landets gränser.

Herr talman! Med det sagda yrkar jag bifall till reservation 9.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 8 §.)

6 § Nedrustning

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1989/90:UU6 Nedrustning.

EVA BJÖRNE (m):

Herr talman! Europa är just nu i högsta grad en dynamisk världsdela. Sovjetunionen och flera östeuropeiska länder är i färd med att ompröva sina samhällssystem i en demokratisk riktning. De söker nu ett brett samarbete med länderna i väst för att förändra ekonomiska och politiska system som är i kris. Samtidigt pågår i Västeuropa en historisk integrationsprocess, en process som i princip syftar till ett gränslöst Europa – med fri rörlighet för människor och företag – samtidigt som varje lands och regions särart respekteras.

Det är en utveckling som tillsammans med de framsteg som faktiskt nåtts i nedrustningsförhandlingarna mellan Förenta Staterna och Sovjetunionen ger förhoppningar om en mer demokratisk och fredligare värld.

Vi får dock inte blunda för att i den pågående utvecklingen i Östeuropa och Sovjet länge undertryckta konflikter kan blossa upp och få tragiska konsekvenser.

För vår del är det viktigt att vi, som det uttrycks i betänkandet, förenar vårt internationella arbete för fred och nedrustning med omsorg om den egna säkerheten, om stabilitet och avspänning i det egna närområdet för att kunna få trovärdighet i nedrustningsarbetet.

Vår bestämda uppfattning är att Östersjön skall vara ett fritt hav – med tillträde för alla. Genom att ta emot örlogsbesök markerar vi vår ambition

att medverka till att bevara Östersjön som ett fritt hav. För en alliansfri stat som Sverige ger örlogsbesök hos oss och våra fartygs besök i andra länder ett militärt utbyte och bidrar till flottans utbildningsbehov. Det skapar också förtroende och kontakter mellan länder som är av internationell betydelse.

Införandet av krav på garantier mot kärnvapen vid örlogsbesök skulle leda till mycket komplicerade kontrollproblem. Ett svenskt förbud mot besök från kärnvapenländerna skulle med största säkerhet leda till att deras besök upphörde. I båda fallen riskerar vi att försämra våra relationer med dessa stater och vi skulle även minska förutsättningarna för nordiskt samförstånd i säkerhetspolitiska frågor – inte minst när det gäller skapandet av en kärnvapenfri zon i Norden. Det är av stor vikt att Sverige bidrar till att det säkerhetspolitiska mönstret i Norden inte rubbas. Finland har som vi en neutralitetspolitisk linje – medan Norge, Danmark och Island tillhör NATO. För dessa länder är örlogsbesök och gemensamma övningar en viktig del i NATO-medlemsskapet. De har i den nordiska stabilitetens intresse lagt vissa restriktioner på sitt agerande som t.ex. att inga kärnvapen får stationeras innanför deras gränser under fredstid.

Frågan om örlogsbesök och den därmed i debatten sammanhängande frågan om hur vi skall medverka i och påverka avskaffandet av kärnvapen är en fråga som vi allra bäst kan driva i internationella fora. Det är då också ytterst väsentligt att Sverige har goda relationer till just de länder som vi främst vill samtala med och påverka när det gäller nedrustning av kärnvapen.

Nedrustningsförhandlingarna vad gäller kärnvapen pågår nu mellan de båda supermakterna i en mycket positivare anda än tidigare. Man har t.ex. beslutat att avveckla medeldistansmissilerna, träffat överenskommelse om kontroll av kärnvapenprov och kommit en god bit på väg mot ett START-avtal. Att då komplicera förhandlingarna med vad som skulle ingå i en frysing av kärnvapen kan vara en betydande risk för att arbetet med kärvapennedrustningen försenas.

Det är bara att konstatera att flera av de krav som Sverige tillsammans med andra drivit under senare år i nedrustningssammanhang snarare skulle ha äventyrat den ytterst löftesrika utveckling på nedrustningsområdet som nu pågår.

Herr talman! Jag vill därmed yrka bifall till vår reservation nr 5.

BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! En viktig del av Sveriges säkerhetspolitik är att arbeta internationellt för avspänning och nedrustning.

Genom vår alliansfrihet och genom att vi satsar avsevärda resurser i det internationella fredsarbetet har vi kunnat spela en i förhållande till vårt lands folkmängd stor roll i nedrustningsarbetet. Dag Hammarskjöld, Alva Myrdal, Olof Palme, Inga Thorsson och Jan Eliasson har gjort och gör internationellt lovordade insatser. Det är väsentligt att vi inte låter närmandet till EG försvåra vår självständiga roll i freds- och säkerhetsarbetet.

Nordens gemensamma uppträdande i FN har varit framgångsrikt. Vi har fortfarande det namnet om oss att vi tar parti för världens majoritet: de fattiga och förtryckta. Vårt ställningstagande för Världsbankens och Internationella valutafondens okänsliga krav på en strukturanpassning väcker emel-

lertid berättigad undran. Genom att vara med om att lägga ut makroekonomiska dimridåer bidrar vi till social nedrustning utan att hindra militär upp- rustning. Det är bra att utredningen om det multilaterala biståndet undersöker hur detta stämmer med våra biståndspolitiska mål.

Utrikesutskottets betänkande nr 6 som vi diskuterar nu präglas av att det råder en stor enighet i Sverige om hur vi bäst arbetar för nedrustning. På några viktiga punkter har emellertid centern, vpk och miljöpartiet andra åsikter än majoriteten och har därför lagt ett antal gemensamma reservationer.

I reservation nr 1 framhåller vi att uppmärksamheten i ESK också bör rik- tas mot förtroendeskapande åtgärder från Medelhavet till Nordpolen. ESK, den Europeiska säkerhetskonferensen, som nu hålls i Wien, ser enbart på dimensionen från Atlanten till Ural. Sovjetunionens och USA:s upp- rustning i de norra haven är oroväckande. Sverige har lagt förslag i FN och Ned- rustningskonferensen i Genève om marin nedrustning. Också i ESK bör denna fråga drivas.

De nordiska parlamenten har beslutat om en kärnvapenfri zon i Norden. Arbetet med att konkretisera detta går emellertid trögt.

I reservation nr 2 vill vi stärka och påskynda processen genom att ge det arbete som den informella parlamentarikergruppen utför mer resurser och etablerade former.

I reservation nr 5 vill vi skärpa praxis vid örlogsbesök i svenska hamnar. Det är enligt svensk lag inte tillåtet att föra in atomvapen i vårt land. Alltså är inte kärnvapenbestyckade fartyg välkomna i svenska hamnar. Detta har med kraft markerats av olika kommuner. Regeringen har emellertid trätt emellan och tvingat på dessa kommuner örlogsbesök utan garantier för kärn- vapenfrihet.

Det är bra att vi arbetar internationellt för en ändrad praxis när det gäller att varken dementera eller bekräfta kärnvapen ombord. Men det räcker inte. Nya Zeeland har beslutat att statsministern skall försäkra sig om att inga kärnvapenbestyckade fartyg kommer in i Nyzeeländska hamnar. Sve- rige bör likaledes kräva besked om att svensk lag respekteras vid örlogsbe- sök eller på annat sätt försäkra sig om att så sker.

Sverige arbetar sedan länge för att *avskaffa kärnvapnen* i världen. Det finns nu ett system för att övervaka ett totalstopp för provsprängningar. Om kärnvapnen inte får testas kan man inte utveckla nya och de gamla blir så småningom oanvändbara. Därför är ett provstoppsavtal ett praktiskt sätt att avveckla atombomberna. När stormakterna skylldes sin ovilja att sluta prov- spränga på att det inte gick att kontrollera, fick Alva Myrdal igenom i Ned- rustningskonferensen i Genève att man skulle utarbeta ett system för över- vakning. Detta är nu färdigt och riksdagen kommer senare i år att ta ställning till att erforderliga resurser ställs till förfogande för att det skall kunna tas i bruk. I Washington, Moskva, Canberra och Stockholm finns centraldatorer dit alla världens länder kan rapportera in och få tillägg till seismologiska re- sultat.

Vad gäller det uppenbara sambandet mellan atomvapnen och den s.k. fredliga kärnkraften spelar emellertid Sverige en egendomlig roll. Lika ener- giska som vi är när det gäller att arbeta för att få bort kärnvapnen, lika ener-

giska är vi för att internationellt sprida kärnkraften, vilket leder till spridning av atomvapen.

IAEA – FN:s atomenergiorgan i Wien – har enligt sin stadga, som vi återger i reservation 9, till huvudsaklig uppgift att sprida kärnkraft över världen. Efter förmåga, heter det, skall man också försöka hindra att detta leder till spridning av atombomber.

Det är minst sagt märkligt att FN fortfarande ställer sig bakom ett sådant uppdrag. När FN:s generalförsamling bildade IAEA trodde världen att atomkraften var framtidens billiga och säkra energikälla. Det tror man inte längre.

Utskottet påpekar att IAEA inte själv kan förväntas ändra sin stadga, vilket förefaller troligt. Men självfallet måste FN finna former för att befria sina organ från uppgifter som visat sig rent destruktiva. U-ländernas berättigade anspråk på att få tillgång till energiteknik bör FN tillmötesgå genom en intensifierad satsning på förnybara energikällor, i Brundtlandrapportens anda.

Sverige spelar en central roll för att legitimera kärnkraften i världen. Vi har ledande befattningar i ICRP, det internationella strålskyddsorganet, och försäkrar i rapporter till FN varje år att strålningen är under kontroll.

IAEA har alltid haft svenska chefer, först Sigvard Eklund och nu Hans Blix, som far runt världen och propagerar för kärnkraft, samtidigt som Sverige beslutat avveckla kärnkraften, med Hans Blix som general för den segerande linjen i folkomröstningen. Inte minst de svenska ambassaderna tycks ha tagit starkt intryck av hans propaganda. Vårt motsägelsefulla uppträdande när det gäller kärnkraften kan inte väcka annat än löje internationellt.

I reservation 9 kräver vi att Sverige i FN väcker förslag om ändrad stadga för IAEA, så att IAEA befrias från sin omöjliga dubbla roll att både sprida kärnteknik och försöka hindra kärnavapensspridning.

I reservation 10 vill vi att regeringen skyndsamt tar initiativ till att hindra kärnavapensspridningen via kärnkraftteknik.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till samtliga reservationer som är undertecknade av centern, vpk och miljöpartiet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Fru talman! Låt mig börja med att yrka bifall till de reservationer som vpk har skrivit under.

Efter att ha läst igenom det betänkande som vi nu debatterar har jag blivit minst sagt förtvivlad över en sak, nämligen den anda av uppgivenhet som präglar betänkandet. Det är samma anda av uppgivenhet som jag tycker präglar den svenska nedrustningsdebatten över huvud taget. I dag pågår en internationell utveckling med inslag av avspänning, nedrustning och demokratiseringsprocesser i Östeuropa. Vi befinner oss i ett skede av internationell utveckling som ingen kunde drömma om för bara något halvår sedan.

I det läget tror jag Sverige är det enda land i vilket man fullständigt håller för öron, ögon, näsa och mun samt talar om att ingenting har hänt. Har det ändå hänt något ute i världen, kan vi ändå inte vara säkra på vad det kommer

Nedrustning

att innebära för Sverige. För att inte ta några risker gör vi ingenting utan väntar och ser. Vi avvaktar och låter allt förbli vid det gamla. Det är en attityd och ett förhållningssätt som jag över huvud taget inte förstår. Jag förväntar mig naturligtvis att den som skall försvara utskottets majoritetsskrivningar ger mig klara besked på den punkten.

Det står så här i betänkandet: "Samtidigt fordrar de nya osäkerheter som uppluckringen av den etablerade efterkrigsordningen innebär att svensk säkerhetspolitik nu liksom tidigare bör präglas av noggrann analys, långsiktighet och konsekvens."

Såvitt jag förstår är denna noggranna analys, långsiktigheten och konsekvensen ingenting annat än att hålla fast vid de gamla militära doktriner som finns sedan efterkrigstiden. Man är kvar i det kalla krigets tänkande. Fortfarande ser man på Sverige som ett militärt vakuum, som kommer att invaderas av någon av stormakterna om vi inte rustar oss militärt. ÖB, som är förespråkare för denna linje, vill ha en fortsatt isolerad, stark, militariserad neutralitetspolitik, som är anpassad efter ett delat och militärt upprustat Europa som inte längre existerar. Varför, frågar man sig, är det ingen som reagerar mot detta. Det är märkligt. Det här skall vara beslutsunderlaget när försvarsutskottet så småningom fattar beslut om hur det svenska militära försvaret skall se ut efter år 2000. Det blir ett dyrt försvar bakom vilket ligger ett gammaldags tänkande. Utskottet tycker tydligen att dessa frågor skall hanteras på det här sättet. Det är skrämmande med denna ovilja till nytänkande.

Vi har i motioner påtalat att det nu om någonsin är läge för Sverige att ändra attityd, att vakna upp ur detta gamla kalla-kriget-tänkande och inse att vi faktiskt lever i en förändrad värld, som ställer helt andra krav på oss och på att definiera vårt säkerhetspolitiska läge på ett helt annat sätt än tidigare. Vi kan inte fortsätta att hålla fast vid en starkt militariserad neutralitet, när de militära hoten inte längre existerar. Det har vi pekat på i vår motion, och vi har sagt att det krävs en ny säkerhetspolitisk analys, där man tar hänsyn till vad som händer runt om i världen och till de andra säkerhetspolitiska hot som finns. Vi får inte bara tala i termer av militära hot utan också räkna in de globala överlevnadshot som vi står inför. Det gäller att göra en avvägning mellan dessa hot samt frigöra pengar och andra resurser från de militära delarna av säkerhetspolitiken och föra över dem till de civila delarna. På så vis kan vi på ett vettigt sätt möta de faktiska hot som vi står inför.

En sådan allsidig belysning hade vi hoppats att försvarskommittén skulle få underlag för. Vi har också krävt att man skall anlita experter, inte bara militära sådana utan även fristående och självständiga fredsforskare och andra från både Sverige och utlandet. Denna begäran har sorgligt nog kommit på skam, om man ser till vilka s.k. experter som man har använt sig av i försvarskommitténs arbete.

I januari skall försvarskommittén lägga fram sitt säkerhetspolitiska betänkande. Men vi anser att det inte är möjligt att nu göra en säkerhetspolitisk analys, som kan ligga till grund för ett försvarspolitiskt beslut år 1991. Om vi skall inta en hållning som går ut på att vänta och se, då skall vi också vänta med att göra den här säkerhetspolitiska bedömningen liksom vänta med att fatta ett försvarspolitiskt beslut tills vi har sett vart utvecklingen i Europa tar vägen. Under denna väntan skall vi föra en aktiv nedrustningspolitik. Den

Nedrustning

skall innebära att vi frångår den gamla synen på nedrustningsfrågor som något som man sköter vid förhandlingsbord i Genève eller Wien. Vi skall frångå den tidigare doktrinen, att nedrustning är internationella affärer och att vi i Sverige inte själva kan ta några egna steg därvidlag. Men i dag visar utvecklingen att det är möjligt för enskilda nationer att ta enskilda och egna steg för att föra nedrustningsförhandlingarna framåt. Vi i vpk anser att det är vad Sverige skall göra i dag.

Sverige skall arbeta för en nedrustning i förhållande till sina grannar och göra aktiva insatser i arbetet för Norden som en fredszon. Sverige bör arbeta aktivt för att få i gång ett brett samarbete i Östersjöregionen när det gäller miljöfrågor, teknik, ekonomi, kultur och sociala frågor, men också i nedrustningsfrågor, med målsättningen att göra Östersjön till ett kärnvapenfritt och också vapenfritt hav.

Målet skall vara att göra Norden och Östersjöregionen till en kärnvapenfri zon och på sikt också till en demilitariserad och fredlig region med ett ökat ekonomiskt, kulturellt och handelspolitiskt utbyte.

Det är den insatsen som Sverige bör göra och den roll som Sverige i dag bör spela i det säkerhetspolitiska läge vi har. Det är den rollen som den svenska regeringen och socialdemokraterna borde ta på sig i det skede vi nu befinner oss i, om Sverige fortfarande skall ha någon som helst trovärdighet när vi säger att vi fortfarande är en nation som vill spela en positiv roll på den internationella arenan när det gäller fred och nedrustning.

Den rollen har sorgligt nog den svenska regeringen och socialdemokraterna lämnat. I ett säkerpolitiskt läge, där Olof Palmes tal om gemensam säkerhet är aktuella än någonsin, har vi en regering som helt enkelt har lämnat den linjen. Jag begriper inte varför. Det är som om klockorna och världen stod stilla just i Sverige, medan andra vindar blåser runt omkring oss.

Kriget kommer att bli uråldrigt. Det säger t.o.m. utrikesministern i Norge, men det säger inte utrikesministern i Sverige. Jag vet inte varför. Krig blir en gammaldags metod att lösa problem, en metod som bara ger förlorare och inga vinnare. Det borde vara en självklarhet för de flesta i dag, men inte för den svenska regeringen.

Faran kommer inte längre från den andra sidan gränsen, från ett annat land. Nej, det är föroreningar, den ekologiska obalansen och matbristen som är farorna. De nationella gränserna är ingen hjälp för att stänga de här problemen ute, och de militära rustningarna hjälper inte heller. Det enda som hjälper är samarbete och avspänning och internationella överenskommelser. Det är den vägen som vi måste gå för att få bort de hot som i dag existerar.

Det är mot den bakgrunden naturligtvis också generande, precis som Birgitta Hambræus säger, med Sveriges hållning i vad gäller besök av kärnvapenbestyckade flottor och IAEA:s roll i världen.

Vi har de senaste ett och ett halvt åren i denna kammare många gånger diskuterat frågan om besöken av kärnvapenbestyckade flottor. Man säger från regeringens sida: Vi skall avvakta och se. Vi tycker att de internationella förhandlingarna för att ändra på politiken går så bra att vi inte vill störa dem genom att göra handling av orden också på hemmaplan.

Detta är en mycket märklig syn på hur man skapar trovärdighet för den

politik som Sverige bedriver. Det är lika dubbelt, och lika falskt och omoraliskt, som vår vapenexport – verka för internationell fred och nedrustning, sälja vapen och se till att militarisera tredje världens länder och världen i övrigt. Sverige verkar för ett internationellt stopp för besök av kärnvapenbestyckade flottor, men man tar emot dem hemma med öppna armar. Det är inte konstigt att många människor tycker att politiker för ett dubbelspel. Man kan inte lita på vad politiker säger, och det föds ett politikerförakt. Detta är en av grogrunderna för det föraktet.

Det är på samma sätt lika förkastligt och omoraliskt med den hållning vi har när vi har en statsminister, som säger att kärnkraft inte får plats i ett civiliserat samhälle, och samtidigt har en regering, och en majoritet i denna församling, som anser att vi skall stödja IAEA och det organets arbete.

Det organet verkar för att med kraft sprida kärnkraften i världen, inte minst till tredje världens länder. Regeringen negligerar totalt att det finns ett samband mellan den civila kärnkraften och kärnvapnen och menar tydligen också att det vi inte kan ha i Sveriges civiliserade samhälle, det skall man åtminstone kunna ha i de – enligt vad jag antar – ociviliserade samhällen som tredje världens länder utgör.

Detta är en omoralisk hållning. Jag menar att det saknas moral i dessa frågor. De reservationer som vänsterpartiet kommunisterna har avgivit tillsammans med centern och miljöpartiet visar på en moralisk hållning i dessa frågor som efterlyses av allt fler människor och av en allt större kunnig, aktiv och medveten fredsopinion i Sverige, i världen och också hos de partier som här säger sig försvara dessa ståndpunkter.

Jag tror att tiden verkar för oss, vi som tidigare har kallats naiva och orealistiska. Men den senaste tidens utveckling har visat att det är vi som är realisterna. Det är vi som kräver nedrustning och skrotning av vapen, förbud mot kärnkraft och kärnvapen. Det är vi som står för den realistiska hållningen, och det kommer tiden att utvisa. Vi kommer att få rätt.

Jag skulle önska att det var fler i denna kammare som insåg detta och som ställde sig bakom kraven på samma energiska sätt som vi pläderar för dem. Med detta vill jag yrka bifall till de reservationer som vpk varit med om att avge.

PER GAHRTON (mp):

Fru talman! Jag tackar för att jag har fått komma till tals på reservanternas naturliga plats på talarlistan, trots mitt slarv med talaranmälan. Detta berodde på att jag kom hem sent i natt från Genève – nedrustningens huvudstad. Men jag var inte i Genève för att delta i några nedrustningsförhandlingar, utan bl.a. för att tillsammans med gröna vänner kunna glädjas över resultatet i den schweiziska folkomröstningen om arméns vara eller icke vara.

Som kanske är bekant röstade en tredjedel av schweizarna för att avskaffa armén. I Genève, nedrustningens huvudstad, röstade 50,4 % av medborgarna för en avskaffning av armén. Tala om nedrustning! Vad är det för nedrustning som Maj Britt Theorin håller på med, jämfört med detta? Detta är minsann inga halvmesyre! Stadgade schweiziska borgare, bankkamrerer, alpbönder och andra med båda fötterna stadigt på marken röstade på att av-

skaffa armén. Puts väck, bort med alltihop! Det var inte fråga om några procent hit eller dit, eller att ta bort ett flygplan här eller där eller att skrota den ena raketten eller den andra. Nej, 50,4 % av invånarna i Genève ville skrota alltihop utan några krusiduller!

Kan detta möjligen bero på att de var påverkade av att bo i en stad där man ägnar sig åt nedrustningsförhandlingar? Kan det bero på att det för dem finns ett samband mellan krav på nedrustning utomlands och ett moraliskt krav på att göra någonting själv? Kan det bero på att de insåg att nedrustning inte bara kan vara att man kräver av de andra att de skall ta bort sina vapen, medan man själv inte bara skall skaffa sig fler vapen, utan dessutom sälja dem i hela världen? Kan det möjligen finnas det sambandet att man har begripit att man skall sopa framför egen dörr innan man kräver någonting av andra?

Jag tycker det finns anledning för svensk offentlighet, den svenska regeringen och svenska politiker att djupt begrunda resultatet av den schweiziska folkomröstningen, framför allt i Genève.

Här hemma har vi det på ett annat sätt. Vi har ett "nedrustningsutskott", som de av oss som deltar i den här debatten i stor utsträckning tillhör, och sedan har vi ett "upprustningsutskott" som kallas försvarsutskottet. Där sitter andra politiker, och de sysslar med att upprusta. På så sätt skall man så att säga slippa det moraliska dilemmat genom att uppgiften fördelas på olika grupper av politiker.

Men det kan bli vissa problem ändå. Ibland smyger det även i utrikesutskottets handläggning av nedrustning sig in vissa idéer om att man skulle kräva någonting av Sverige självt. Då blir det stopp från de flesta, och framför allt de största, partierna.

Det blir nej om man vill göra någonting för en kärnvapenfri zon i Norden, om man vill att vi skall säga nej till besök av kärnvapenbestyckade örlogsfartyg och man vill att vi verkligen skall protestera mot det land som är EG:s nuvarande ordförandeland och som spränger bomber, nu senast i går. Det blir nej om man vill att vi skall påpeka sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen. Då plötsligt blir det slut på den enhälliga nedrustningsståndpunkten i nedrustningsutskottet. Då kommer i stället så att säga upprustarbockfoten fram, och det blir nödvändigt för oss som tycker att det skall vara en konsekvent moral i detta att reservera oss.

Örlogsbesök! Hur länge skall Sverige kröka rygg för supermakterna? Vad är det som gör att vi inte kan vara lika tuffa som Nya Zeeland och kräva klara besked om att man följer de lagar vi i Sverige stiftat. Även majoriteten säger att man inte vill ha dessa besök, men man vill inte kräva laglydnad av besökarna. Bland motionärerna i denna fråga finns det inte bara företrädare för de partier som har reserverat sig utan också för socialdemokraterna och folkpartisterna. Jag hoppas verkligen att dessa enskilda ledamöter i varje fall röstar enligt sin övertygelse när vi kommer så långt.

Vi har också frågan om sambandet mellan kärnvapen och kärnkraft. Birgitta Hambraeus höll ett utmärkt anförande i den frågan. Men det måste väl ändå ha inträffat en liten lapsus hos kärnkraftsmotståndarna. Det finns ju också ett icke-spridningsavtal av samma innehåll som IAEA. Det framgår av handlingarna att Sverige skrivit under ett avtal som föreskriver att avtals-

Nedrustning

parterna *skall* bidra till den fortsatta utvecklingen av kärnenergens tillämpning för fredliga ändamål. Här måste det ha skett ett olycksfall i arbetet, eftersom det bara är miljöpartiet som reserverat sig för att Sverige skall kräva ändring av det avtalet. Men det blir vid voteringen möjligt för alla ärliga kärnkraftsmotståndare att rösta rätt.

Så till de franska proven! I går smällde det franska bomber igen. Det räcker inte med vaga påminnelser. Är det möjligen EG som spökar och som gör att man inte vågar protestera högt mot EG-ordförandelandet?

Fru talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som miljöpartiets företrädare i utskottet undertecknat.

BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Fru talman! Jag har förståelse för att Per Gahrton kom hem sent i går och inte hunnit läsa betänkandet så noga. Vi vill, precis som miljöpartiet, att IAEA:s stadgar skall ändras och att IAEA inte längre skall ha denna omöjliga dubbla roll. Det är bara det att vi inte tror att IAEA själv kan ändra stadgan. Det ligger kanske inte ens inom IAEA:s mandat att göra det, utan vi vill att FN skall ändra stadgan. Det är detta som skiljer oss åt. Men att denna IAEA:s roll är omöjlig är vi helt överens om; man kan inte verka både för att sprida kärnkraften och för att stoppa atomvapenspridningen.

PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! Att jag kom hem sent i går har inte medfört att jag inte läst detta betänkande, som jag själv varit med att fatta beslut om. Betänkandet var färdigt långt tidigare, och jag vet mycket väl vad som står i det. Jag vill ogärna gräla med Birgitta Hambraeus om kärnvapen och kärnkraft, men faktum är att det i betänkandet står som jag har sagt. Reservationen kräver att vi skall verka för att detta avtal ändras, medan majoriteten resignerat utgår från att man inte kan få fram någon ändring. Jag tycker att man i konsekvensens namn bör rösta för reservationen om man är emot det svenska uppträdandet på den internationella scenen till förmån för kärnkraften.

VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! "Snacka om nedrustning – i Genève där nedrustar de minnsann. Hela 54 % vill inte ha någon försvarsmakt", sade Per Gahrton och travesterade en annan skådespelare. Jag fick omedelbart associationer till Hasse Alfredson.

Men snacka om nedrustning är precis vad vi skall göra i dag, och då vill jag först vända mig till Gudrun Schyman. Jag tycker att hon höll ett allmänpolitiskt anförande, där hon vävde in vapenexport, svensk försvarspolitik och en mängd andra saker. Det är inte så att det hon talade om inte har med nedrustning att göra, men utskottets betänkande baserar sig på motioner, och mig veterligt behandlas i betänkandet inga motioner från vpk om de frågor Gudrun Schyman berörde.

Fru talman! Det är inte fullt ett år sedan vi senast debatterade nedrustningsfrågor här i kammaren. Då kunde vi peka på flera hoppfulla inslag i nedrustningsarbetet. Genom undertecknandet av INF-avtalet hade något av ett genombrott inträtt i nedrustningsarbetet, och i dag kan vi konstatera,

Gudrun Schyman, att den positiva utvecklingen håller i sig. Åtminstone de bilaterala förhandlingarna mellan USA och Sovjet har i flera avseenden kraftigt överträffat våra högt ställda förväntningar.

Trots att årets nedrustningsbetänkande som vi skriver i inledningen endast behandlar utvecklingen under det senaste året, är det ett ganska omfattande dokument. Därtill är det ett mycket värdefullt uppslagsverk för den som vill uppdatera sina kunskaper på nedrustningsområdet. Att det är ett ganska tjockt betänkande är också ett tecken på att det faktiskt varit ett mycket händelserikt år också på nedrustningens område.

Det har så äntligen efter alltför lång tid i det kalla krigets tecken blivit ett rejält töväder – ja, nästan riktig högsommarvärme – supermakterna emellan. För vad skall man annars kalla det, när som i onsdags i förra veckan vi i amerikansk TV kunde höra George Bush berömma och prisa Michail Gorbatjov för dennes reformpolitik och när de båda, efter vad som är känt, utan formell förhandlingsordning och till synes mest för att umgås och lära känna varandra i slutet på den här veckan skall träffas på Malta.

Fru talman! Med förvånan – ja, nästan andlöst – åser vi hur det politiska livet i Östeuropa förändras i rasande takt. Nyheterna om den senaste utvecklingen är gamla innan trycksvärtan har hunnit torka. Detta sker inför våra ögon och utan de ingripanden från Sovjet, som för några år sedan sannolikt varit helt oundvikliga. Från sovjetiskt håll har man i stället förklarat att man inte har för avsikt att lägga sig i demokratiseringen av Central- och Östeuropas länder. Vi håller andan, och vi håller tummarna för att det här stora bidraget till avspänning i världen skall fullföljas på ett lyckosamt sätt.

Begreppet "gemensam säkerhet", som för några år sedan myntades av Palme-kommissionen och som innebär att varaktig fred och säkerhet mellan länder och folk aldrig kan uppnås i kamp mot varandra utan endast i gemensamt arbete för fred, tycks ha fått förnyad aktualitet i det nu pågående supermaktsamarbetet.

För många i min generation som vuxit upp under 50- och 60-talen med en ständigt närvarande oro för att fiendskapen mellan supermakterna skulle urarta till öppet krig, är den här utvecklingen mer än efterlängtat. Men samtidigt är det kanske alltför tidigt att låta sig gripas av glädjefnatt. Det finns fortfarande skäl att varna för det som jag en gång hörde Norges utrikesminister Thorwald Stoltenberg kalla "pölseffekten". Vad han menade var att när gamla vapen skrotas ersätts de med nya och modernare. Pölseffekten förklarade Stoltenberg så här: "Om man klämmer ihop en pölse på mitten så att den är till synes alldeles tom, kan man vara alldeles förvissad om att det psyser ut i ändarna."

Nu tycks det dock som om dagens långtgående nedrustningsförslag mera hänger samman med ett nytt defensivt synsätt och ekonomiska behov än taktisk omrustning, varför pölseffekten förhoppningsvis har dålig bäring i dagens nedrustningsförhandlingar. Men även om supermaktsamarbetet nu genomsyras av god vilja, har faktiskt bara en liten del av den goda viljan omsatts i praktiskt och konkret nedrustningsarbete. Ännu besitter kärnvapenmakterna förmågan att förgöra oss och sig själva många gånger om. Ännu föredrar USA och Sovjet att förhandla enbart med varandra i stället för multilateralt.

I tur på USA:s och Sovjets nedrustningslagordning står sedan en del formella hinder undanröjts en 50-procentig nedskärning av de strategiska kärnvapnen. Man är också i stort sett överens om en ordning för kemvapennedrustning, vilket stod klart efter utrikesministrarnas möte i Wyoming tidigare i höst. Därtill har en lång rad löften givits och överenskommelser gjorts om såväl ensidiga som bilaterala nedskärningar av konventionella styrkor i Europa. Den för Sverige så viktiga frågan om ett totalt provstoppsavtal har dock effektivt blockerats sedan USA och Sovjet i stället har överenskommit om att inspektera och kontrollera varandras kärnvapenprovsprängningar, en ordning som dock inte på något sätt syftar till att uppnå ett provstopp.

Från svensk sida har vi envist hävdats att nedrustningsfrågorna är av vitalt intresse för alla nationer, och därför bör förhandlingarna så långt som möjligt ske multilateralt. Kärnvapnen hotar oss alla, så länge de existerar, vare sig vi har några själva eller inte, och därför bör vi också få vara med och diskutera deras avskaffande.

Ett fullständigt provstoppsavtal och ett totalt avskaffande av kemiska vapen kan heller aldrig ske enbart genom bilaterala stormaktsöverenskommelser. Det är ju många fler länder som förfogar över dessa vapen.

Att vi är kritiska till förhandlingsmetoden innebär naturligtvis inte att vi inte gläds över framgångarna i Sovjets och USA:s nedrustningsförhandlingar, men vi anser att bilaterala förhandlingar som allmän princip för nedrustningsarbetet är förkastliga. Den bilaterala förhandlingsmetoden innebär ju, vilket historien bittert har lärt oss, att det går bra så länge som man är på god fot med varandra. Men skulle det på nytt kärva till sig i relationerna mellan de två stora, är förhandlingarna totalt blockerade, kanske för lång tid framöver. Det är ytterligare ett argument för att nedrustningsförhandlingar mår bäst av att föras multilateralt.

Fru talman! Sverige har varit och är mycket aktivt på nedrustningsområdet. Vi har ett gott renommé i nedrustningssammanhang, uppbyggt inte minst av Alva Myrdal, Inga Thorson och Olof Palme.

Förutom provstoppsfrågan och arbetet med en heltäckande kemvapenkonvention, som Sverige särskilt aktivt har engagerat sig i, finns frågan om marina nedrustningar. Den senare rymmer en rad olika delfrågor, bl.a. kärnvapenmakternas policy att varken bekräfta eller förneka om man har kärnvapen ombord vid besök av utländska hamnar. Det är också en av de frågor som i dagens betänkande har föranlett reservationer.

I enlighet med förra årets betänkande beslöt riksdagen i denna fråga att regeringen i första hand skulle verka internationellt för att kärnvapenmakterna skulle överge denna i vårt tycke föga förtroendeskapande policy. Så har också skett vid flera olika tillfällen. Statsministern uttalade t.ex. i FN:s nedrustningssession i juni 1988 att kärnvapenmakterna borde frångå sin princip att inte ge besked beträffande förekomsten av kärnvapen ombord. Han förklarade också Sveriges avsikt att försöka få fler nationer att stödja strävandena att få till stånd en ändrad inställning hos kärnvapenmakterna. Detta uttalande har senare vid flera tillfällen följts upp av bl.a. utrikesministern och nedrustningsambassadören i FN:s nedrustningskommission och i generalförsamlingens första utskott.

Det har nu visat sig att denna envishet inte varit förgäves. I år har kritiken

av kärnvapenmakternas aktuella praxis för första gången fått stöd av andra, främst alliansfria länder. Det verkar alltså inte omöjligt att samla en internationell opinion bakom det svenska kravet. Utskottsmajoriteten anser därför att regeringen bör fortsätta på den inslagna vägen och inte som reservanterna – centern, miljöpartiet och vpk – vill nu vidtaga ensidiga svenska åtgärder.

Utskottsmajoriteten är däremot inte beredd att tillmötesgå moderaterna i deras mer förbehållslösa uttalande om betydelsen av internationella örlogsbesök i svenska hamnar.

Miljöpartiet anför i ytterligare en reservation i samma fråga att Sverige skall söka samarbete med Nya Zeeland om örlogsbesök. En del av utskottet hade i september i år möjlighet att besöka våra nyzeeländska kolleger och höra hur den linjen de valt i den här frågan fallit ut. Av samtalen framgick att de ansåg att den nyzeeländska modellen var bra för dem, men de betonade att den inte "var ämnad för export", dvs. de ville inte direkt påverka andra att följa efter. För övrigt hade de inte vid något tillfälle behövt använda sin rutin, som innebär att statsministern ensam fattar beslut om tillträde efter hörande av en expertgrupp.

Från svensk sida finns det i stället, som framgått av det hittills sagda, ett starkt intresse att samla alla länder kring kravet på supermakterna att frångå sin nuvarande policy. Först när de överger denna policy kan alla länder vara lugna.

Fru talman, med det anförda vill jag yrka avslag på reservationerna 4, 5 och 6.

Till betänkandet har fogats ytterligare några reservationer, och jag skall även kommentera dessa.

I reservation nr 1 framför centern, miljöpartiet och vpk att Sverige bör ta initiativ till att inom ESK:s ram ta fram ett speciellt program för förtroendeskapande åtgärder i norra Europa, bl.a. i form av förtroendeskapande åtgärder till sjöss inom ESK:s ram.

Utskottet konstaterar att marina frågor med hänsyn till flottstyrkornas rörlighet ytterst är av global natur.

Vidare anser vi det tveksamt att med stormakterna träffa uppgörelser som syftar till att reglera militärpolitiska förhållanden inom mer avgränsade geografiska områden.

Vi yrkar därför avslag på reservation 1.

Reservation nr 2 från samma trio – alltså centern, vpk och miljöpartiet – upprepar tidigare års krav på att en parlamentarisk kommission utses för arbetet med en kärnvapenfri zon i Norden.

Utskottsmajoriteten hänvisar till att det vid sidan av det utrikesminister-samarbete som bedrivs och den nordiska ämbetsmannagruppen också finns en informell men väl fungerande parlamentarikergrupp med representanter för 18 partier i de fem nordiska länderna som arbetar med zonfrågan.

Vi yrkar därför avslag på reservation 2.

Miljöpartiet anser i reservation nr 3 att zonfrågan bör behandlas i Nordiska rådet.

Utskottet konstaterar att utrikespolitik inte tillhör de frågor omkring vilka vi samarbetar i Nordiska rådet. Vi yrkar därför avslag på reservationen.

Miljöpartiets reservation 7 handlar om att Sverige bör framföra en tydlig protest mot de franska provsprängningarna i Stilla havet. Reservationen föreslås bli avslagen med hänvisning till att majoritetstexten anger ett kraftigt avståndstagande från fortsatta kärnvapenprov, såväl Frankrikes som andra länders. Vi överlåter dock på regeringen att avgöra vilka former som kan vara mest ändamålsenliga att i framtiden göra den svenska inställningen känd.

Reservationerna 8, 9 och 10 handlar om IAEA och sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen.

IAEA har under senare år, bl.a., till följd av Tjernobylyolyckan, utvecklats mer i riktning mot kontroll och rådgivning beträffande säkerheten i kärnkraftsanläggningarna på det sätt som reservanterna skriver. Men då u-länderna är i majoritet bland IAEA:s medlemmar så finns det enligt utskottsmajoriteten inga förutsättningar att driva frågan om en ändrad inriktning i IAEA:s uppgifter. En majoritet av dessa länder önskar nämligen fortfarande få del av den utveckling som man anser att den civila kärnkraften kan ge.

Fru talman! Med detta yrkar jag avslag också på reservationerna 8, 9 och 10 och slutligen bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Jag skulle vilja säga till Viola Furubjelke att jag inte har hållit ett allmänpolitiskt anförande. Jag har försökt sätta in vpk:s tre motioner i deras sammanhang. Jag beklagar att utskottet inte har förmått sätta in dessa frågor i ett större säkerhetspolitiskt sammanhang. Jag tycker att det borde vara utskottets uppgift.

Vpk har skrivit motioner om att förbjuda kärnvapenbestyckade flottbesök, om IAEA:s roll och om att vi kräver aktiva freds- och nedrustningsinitiativ från Sveriges regering. Det var just detta jag talade om: avsaknaden av de aktiva freds- och nedrustningsinitiativ som det borde vara den svenska regeringens sak att arbeta för i dagens internationella säkerhetspolitiska läge.

Jag tycker att vi har ett ansvar att sätta in frågorna i deras sammanhang. Vi har ett ansvar att se efter vilka konsekvenser detta bör få på hemmaplan, när vi säger i internationella fora att vi vill arbeta för fred och nedrustning.

Varje land har ett ansvar för att förverkliga, fördjupa och utveckla den demokratiserings- och avspänningsprocess som i dag pågår. Sverige kan inte stå utanför och låtsas att vad vi gör här hemma inte spelar någon roll.

Vi måste naturligtvis också ta vårt ansvar och förhålla oss aktivt till den process som pågår.

Jag säger igen att det är beklagansvärt att utskottet inte inser detta utan tror att vi har att göra med dessa frågor bara i form av teknikaliteter. De skall naturligtvis sättas in i ett större allmänpolitiskt sammanhang. För mig är detta så självklart att jag inte trodde jag skulle få höra att det var en brist att göra det.

Sedan till frågan om flottbesöken. Det är som utskottsmajoriteten säger att man nu har fått stöd av andra länder att verka för internationella överenskommelser att förbjuda detta. Det är naturligtvis bra. Ingen av oss reservan-

ter har sagt att man inte skall arbeta internationellt med denna fråga. Men vi säger att vi också vill att man i handling skall verka hemma i Sverige.

Jag kan inte se hur en sådan aktiv handling på något sätt skulle försvåra vårt internationella arbete för att få en internationell överenskommelse om att säga nej till denna typ av flottbesök. Det finns ingen motsättning här, den är i så fall helt konstlad. Regeringen försöker skapa en sådan men den existerar alltså inte i verkligheten.

Så till IAEA:s roll och tredje världen.

I reservationen säger vi att FN skall ändra på IAEA:s uppdrag i denna fråga. Det finns många skäl till detta, bl.a. det som Viola Furubjelke tar upp. Det kanske inte finns majoritet i organet självt att göra det. Tredje världens länder sitter i beroendeställning därför att de behöver energi. Men vi har väl då ett ansvar som högt industrialiserade och utvecklade länder att förskona dem ifrån det som vi själva inte vill ha?

PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! Viola Furubjelke skall jag för evigt minnas med värme. Hon jämför mig med Hasse Alfredson. Kan en politiker komma högre än att bli jämförd med Hasse Alfredson? Finns det någon person i detta land utöver Hasse Alfredson och på sin tid Tage Danielsson som är mer i grunden seriös när det gäller samhällsutvecklingen och inte minst den svenska solidaritetspolitiken? Finns det någon som bygger sin verksamhet på mera grundmurad medkänsla med dem som har det svårt och med ett mera effektivt gissel av dem som hycklar än just Hasse Alfredson?

Nej, högre kan man inte komma än att bli jämförd med Hasse Alfredson. I min blygsamhet bör det ändå tas till protokollet att jag finner jämförelsen något överdriven.

Initiativ till nedrustning tas från stormakterna – javisst, de tar initiativ också till en nedrustning som skall drabba dem själva. Men varför tar Sverige inga motsvarande initiativ? Vi har ett stridsflygplan som är ett teknologiskt fiasko och en finansiell gökunge. Det t.o.m. störtar, och ändå kan man inte komma loss och bestämma sig för att avveckla projektet.

Vi har en vapenexport som blir huvudfråga i världens näst största land och leder till att regeringen störtas, men man kan inte samla ihop sig till en seriös omprövning av exporten. Ett land som vill ha rykte om sig att vara fredsland kanske inte skall fortsätta att sprida sina kanoner till hela jordklotet.

Det vore ett initiativ som skulle synas och höras och tolkas som någonting rejält när det gäller nedrustning. Tänk om vi avstod från JAS-planen och från denna fruktansvärda vapenexport! Då kunde man tala om nedrustning på ett seriöst sätt.

Så detta om samarbetet med Nya Zeeland. De vill inte exportera sin politik, sade Viola Furubjelke.

Vi har inte sagt att vi skall lyda Nya Zeeland, vi har sagt att vi skall samarbeta med landet. Skillnaden mellan lydnad och samarbete tycks helt ha kommit bort i debatten, kanske influerat av hur man behandlar EG-frågan.

Beträffande de franska kärnvapenproven: Får vi då se en rejäl protest efter det som skedde i går?

BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Fru talman! Jag håller med Viola Furubjelke om att det inte är de stora stater som ingår i IAEA eller som undertecknat NPT (ickespridningsavtalet) som kan förväntas ändra i IAEA:s uppgifter. Det är därför vi inte stöder reservation 8. Men FN:s generalförsamling, som bildat IAEA, måste kunna ändra mandatet för ett organ som man har skapat när detta inte längre fyller en konstruktiv funktion. Eller menar Viola Furubjelke att FN för alltid skall ställa sig bakom sina organ, även när de blivit rent destruktiva?

Det är oerhört viktigt att NPT upprätthålls, att vi försöker hindra spridningen av kärnvapen. Det är oerhört viktigt för IAEA att göra sitt bästa för att kontrollera och öka säkerheten i de atomkraftverk som fortfarande finns. IAEA har viktiga uppgifter också framledes. Men man skall inte vara ålagd en omöjlig uppgift som att både försöka hindra spridning av atomvapen och påskynda spridningen av atomvapen genom att sprida kärnkraftteknik.

Det är inte heller någon utväg, som man gör nu, att rekommendera bestrålning av mat runt om i u-länderna. Det är en avancerad och helt vansinnig teknik som Sverige tar avstånd ifrån.

De allra flesta användningsområden för radioaktiva isotoper är destruktiva. Det finns ingen som helst anledning för FN att särskilt gynna den tekniken.

U-länderna har berättigade krav, som jag sade i mitt anförande, på att få sin energiförsörjning tryggad. Det är stora problem för dem. Men u-länderna vill i mycket stor utsträckning ha förnybar energi, precis som vi i Sverige har beslutat att gå in för en energiförsörjning som bygger på förnybar energi. Det är framtidens energikälla. U-länderna har stora möjligheter att med solenergi kunna få fram all den energi de behöver. Det är den sortens hjälp som de kräver och som FN skall ge u-länderna. Där är Sverige vacklande och inte alls lika engagerat som när det gäller att sprida kärnkraftstekniken. Det är sorgligt. Jag önskar att Viola Furubjelke ville besvara vad vi säger och inte hålla fast vid vad vi inte säger, nämligen att IAEA självt skall ändra sitt mandat.

EVA BJÖRNE (m) replik:

Fru talman! Kärnvapenmakterna har som kutym att inte bekräfta eller dementera om de har kärnvapen ombord vid besök i främmande hamnar. Vi moderater anser att så länge vi inte får någon ändring av detta sakernas tillstånd är det ändå så viktigt att bevara Östersjön som ett fritt hav med tillträde för alla, att vi anser att örlogsfartyg skall välkomnas till våra hamnar.

Jag vill påminna Viola Furubjelke om att det finns partikamrater till henne som har en annan åsikt än vad hon har.

Jag skulle vilja citera vad kabinetssekreterare Pierre Schori har uttryckt i DN-debatt för några månader sedan. Där säger han att man inte har någon anledning att tro att någon gästande stat har brutit emot de regler som den svenska regeringen har satt upp när det gäller kärnvapen ombord. Han säger vidare att själva besöket ses som ett kvitto på att våra regler accepteras.

Vidare säger han att om man skulle komma dithän att man införde ett förbud för gästande fartyg att ha kärnvapen ombord, så skulle man få stora svårigheter att klara kontrollproblemen. Möjligheten att kunna kontrollera om

kärnvapen finns ombord eller inte torde vara exakt densamma med nuvarande regler som efter en muntlig eller en skriftlig försäkran, dvs. ingen alls. Någon inspektion av fartygen låter sig inte göras eftersom fartygen är s.k. statsfartyg, dvs. de har enligt internationell rätt samma immunitet som en ambassad. Hela problemet blir därmed en fråga om förtroende mellan stater, alltså precis som nu.

VIOLA FURUBJELKE (s) replik:

Fru talman! Det är klart. Per Gahrton och Gudrun Schyman, att det är bra att sätta in saker och ting i ett större sammanhang. Men olika områden passar också i olika sammanhang. En sådan sak som JAS-projektet, som Per Gahrton nyss tog upp, kan också ha sitt sammanhang i en näringspolitisk debatt. Vi har nu en gång för alla en indelning här i riksdagen som ger utskotten en viss uppdelning av ärendeområdena. Vad vi i dag diskuterar är utrikesutskottets betänkande om nedrustning, och då tycker jag att det är hederligt att hålla debatten kring de motioner och reservationer som däri behandlas.

Jag vill också ställa en fråga till Per Gahrton. Vet Per Gahrton egentligen vad Nya Zeelands politik på det marina området innebär när det gäller detta med örlogsbesök? Denna politik innebär inte att man får något svar på frågan om fartygen har kärnvapen ombord eller inte. Denna politik innebär inte ens att man ställer en fråga. Det är i stället en enda person, statsministern, som fattar ett beslut på underlag av vad han har kommit fram till som sannolikt efter samråd med en expertgrupp.

Med hänsyn till de olika uppfattningar som råder i Sveriges riksdag – vi hörde alldeles nyss Eva Björne framföra en diametralt motsatt uppfattning – undrar jag om Per Gahrton skulle tycka att det var en bra linje för Sverige att följa. Olika statsministrar skulle då ha olika tolkningar, såvitt jag förstår.

Angående Per Gahrtons jämförelse med Hasse Alfredson vill jag påpeka att det finns en skillnad: Hasse Alfredson är klart medveten om när han uppför en föreställning. För Per Gahrton verkar det vara ett spel hela tiden.

Det finns säkert, Eva Björne, partikamrater både till höger och till vänster om mig som har andra uppfattningar i denna fråga som skulle vilja gå längre i båda riktningarna. Vad jag i dag har anfört fångar in majoriteten, och det anser vi vara en styrka i vårt parti.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Jag vill säga något om Viola Furubjelkes resonemang om vad vi får och inte får tala om. Jag menar att den motion vi har skrivit om aktiva nedrustningspolitiska åtgärder har sin plats här. Vi kräver i motionen att Sverige skall frångå traditionen att säga och handla utifrån att nedrustningsinitiativ endast kan tas i internationella sammanhang. Vi menar att tiden nu är mogen för Sverige att agera som enskilt land. Vi kan ta unilaterala, dvs. ensidiga, nedrustningsinitiativ. Alla andra länder har visat att detta går utmärkt bra.

Tiden för doktrinen om balans i nedrustningsförhandlingarna är förbi i och med den utveckling vi nu har sett. Jag har inte hört någon kritisera något av de östeuropeiska länderna för att dessa har beslutat om ensidiga nedskär-

Nedrustning

ningar i sina militärbudgetar, ensidigt tillbakadragande av trupper, ensidigt förstörande av vapen osv. Tvärtom har detta spridit sig som ringar på vattnet, och det är en utveckling som vi skall vara glada för. Denna utveckling har också spridit sig till NATO-sidan, till västländerna. Det är en allmän trend att man skär ned på utgifterna för de militära rustningarna, och man gör det i nedrustningssyfte och för att man behöver pengarna till annat.

Jag menar att vi även i Sverige lever i denna situation. Det finns ingen anledning att vi som enda nation – vi som dessutom gör oss berömda för, eller åtminstone vill att vårt lands namn skall flyga över världen som en fredsängel – skall göra som vi i praktiken gör, nämligen tvärtom. Att man sedan i debatten tar upp JAS-plan och vapenexport såsom skrämmande exempel på regeringens brist på moral i denna fråga, måste väl ändå vara tillåtet.

Jag menar att vi i vår motion har belyst frågan om ensidiga nedrustningsinitiativ. Vi anser alltså att tiden är mogen. Det är nu dags för oss att agera aktivt i stället för att sitta och huka i buskarna och säga att inget har hänt och att vi skall vänta och se. Detta icke-handlande innebär i sig att vi försvarar och hindrar den positiva utveckling vi säger oss vilja ha. Det finns ingen anledning för Sverige att inta den rollen i den utveckling som nu sker. Jag har i alla fall inte uppfattat någon anledning till det.

Möjligen finns det – kanske då t.ex. i näringsutskottet som Viola Furubjelke nämnde – de som anser att vi av sysselsättningspolitiska, regionalpolitiska eller industripolitiska skäl skall upprätthålla den ordning som vi hittills har haft. Jag menar att det då inte längre är säkerhetspolitiken som styr, utan helt andra intressen. De intressena skall inte vara styrande i dessa frågor. Vi skall ha ett försvar och vi skall bedriva en nedrustningspolitik utifrån en säkerhetspolitisk situation, inte utifrån sysselsättningspolitiska och regionalpolitiska skäl. Dessa skäl, och även de snävt militärpolitiska skälen, har enligt min mening alldeles för länge fått råda i denna debatt, och de har fått ett outtalat tolkningsföreträde. Det måste bli ett slut på detta nu. Nu är det dags för oss andra att träda in på dessa områden.

BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Fru talman! Jag tolkar det faktum att Viola Furubjelke inte svarade på min fråga så, att hon håller med mig om att det är fullt rimligt att FN kan ändra mandatet för ett organ som FN självt skapat. Jag tolkar henne vidare så, att hon nu förstår att det är skillnad på att å ena sidan arbeta inom organet självt för att åstadkomma en förändring av dess stadgar, å andra sidan att Sverige i FN väcker förslag om att mandatet kan ändras för ett av FN skapat organ. Jag hoppas att detta är alldeles klart och att Viola Furubjelke så småningom vill hjälpa oss reservanter att arbeta för att Sverige verkligen skall väcka ett sådant förslag i FN och därmed se till att IAEA:s omöjliga dubbelroll ändras.

VIOLA FURUBJELKE (s) replik:

Fru talman! Jag vet inte om Gudrun Schyman hörde mitt inledningsanförande. Jag ägnade där en avsevärd tid till att tala om allt positivt som har

hämt. Jag uttryckte också min stora glädje över att det verkligen har hänt oerhört mycket på nedrustningens område under det senaste året.

Gudrun Schyman säger att frågan om vapentillverkning inte på något sätt får vara beroende av sysselsättningskäl eller regionalpolitiska skäl, dvs. denna fråga får inte ha något berättigande i något annat sammanhang än det vi i dag diskuterar. Detta är naturligtvis en tolkningsfråga. Det finns säkert de som hävdar motsatsen. Jag är inte här beredd att göra det, för jag anser det vara mycket kategoriskt att uttrycka sig på det sättet. Därför tror jag att vi bör ta det säkra för det osäkra och i alla fall för dagen, så länge vi inte har fått en ändring till stånd, använda oss av och bruka den indelning av ämnesområden som riksdagen har, och som alltså kommer till uttryck i detta betänkande om nedrustning.

Jag noterade att Birgitta Hambraeus i sitt inledningsanförande sade att IAEA:s stadgar stiftades i en tid när atomkraft ansågs vara den billigaste och effektivaste energiformen. Men detta anser man inte längre vara fallet, säger Birgitta Hambraeus. Det är riktigt att vi här i Sverige har övergivit tanken på atomenergin. Vi har fattat beslut om en avrustning när det gäller atomenergin, och vi skall avsluta den epoken. Jag är inte så säker på att en majoritet av FN:s medlemsstater har kommit till den slutsatsen ännu. Jag tycker därför att vi i så fall kanske inte skall förskona dem från vad de själva vill ha. Vi kan naturligtvis delge dem all vår erfarenhet på området. När vi har fått fram effektiva och alternativa energikällor kan vi naturligtvis sprida goda råd, men vi kan inte bestämma vilken form av energi andra länder skall använda sig av.

Förste vice talmannen anmälde att Gudrun Schyman och Birgitta Hambraeus anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

MARIA LEISSNER (fp):

Fru talman! Vi lever i en undrens tid. Den som för något år sedan hade talat om och förutspått fria val i Polen, flerpartisystem i Ungern, början till marknadsekonomi i Sovjet, återförening av Väst- och Östtyskland, revolution i Tjeckoslovakien, långt framskriden självständighet för Baltikum, trupptillbakadraganden från Östeuropa, Berlinmurens fall, Ungerns eventuella lämnande av Warszawapakten skulle ha betraktats som vrickad, felinformerad eller omdömeslös. I de flesta fall var detta otänkbara tankar ännu så sent som för några veckor sedan.

Vi lever i en tid när världskartan har ändrat utseende varje morgon vi öppnar tidningen, när historien skrivs framför våra ögon och när vi inte vet om det som var orealistiskt och nästan tabu i går är miljoner demonstrerande människors krav i dag.

Vi lever i en historisk tid – en höst och vinter som förvandlas till en alltmer porlande och sprittande vår ju mer snön yr kring riksdagshuset. Man kan säga att vi bevittnar hur andra världskriget äntligen håller på att ta slut.

Världshistorien har under lång tid utspelat sig på fjärran kontinenter, från Sveriges horisont sett. Vårt hopp har stått till internationella nedrustningsförhandlingar och till internationella konventioner. Vårt engagemang har

Nedrustning

kretsat kring möjligheten till fredliga slut på långvariga blodiga konflikter på andra kontinenter och kring förhandlingslösningar av sega politiska och militära knutar.

Vid sitt installationstal som partiledare sade Bengt Westerberg något profetiskt att den viktigaste enskilda faktor som kunde gynna världsfreden vore en demokratisering av Sovjet. Den sovjetiska omdaning och öppenheten har satt i gång en kedjereaktion, som har lett till det som har kallats det stora fredsutbrottet. INF-avtalet för nästan två år sedan blev startskottet för ett genombrott i nedrustningssamtalen. Bilateral ansträngningar mellan supermakterna ledde till att flera av de regionala konflikterna i världen kunde få en fredlig upplösning. Vi gläds åt uttåget ur Afghanistan och ur Cambodja och åt demokratins seger i Namibia.

När det stormaktsintresse som överlagrats på lokala och regionala konflikter tas bort, blir emellertid den ursprungliga konfliktersaken mera blottlagd. Det finns anledning att vara orolig över fortsatta stridigheter i Afghanistan och det växande hotet från de röda khmererna mot ett söndertrasat Cambodja.

Nu har demokrati- och fredsexplosionen kommit till vår egen kontinent. För en tid sedan fick jag tillfälle att säga till en gästande demokratikämpare från Sydafrika: Kanske vi får demokrati t.o.m. i Europa inom kort!

Yttrandefriheten lyfter av locket på decenniernas frustration hos många centraleuropéer som kräver att återigen få tillhöra Europa – andligt, kulturellt och ekonomiskt. Demokratiseringen i öst löper jämsides med avspännings- och fredsprocessen. Fred och demokrati hänger ihop. Det har vi bevittnat under senare tid med nästan övertydlighet. Ett demokratiskt samhällsskick, en befrielse från decenniernas tyranner är en fredsgaranti i särklass!

En stor del av revolutionen i Östeuropa består av hopp om att kunna befria sig från tyngden av de sovjetiska stridsvagnarna. Vissa länder diskuterar öppet om möjligheten att lämna sin tidigare tvångsposition i Warszawapakten, andra vill än så länge vara kvar i strukturen för att inte alltför mycket skall sättas på spel och för att inte friheten skall äventyras genom att man mister balansen i den på en gång häftiga, hejdlösa och ömtåliga utvecklingen. Varför skall vi då inte kunna drömma om en framtid när de två militärpakterna i Europa har upplösts eller åtminstone fått ett helt annat syfte än nu?

Den sovjetiska omdaning har lett till att Sovjet har utarbetat en ny, defensiv militärdoktrin – s.k. tillräckligt försvar eller sufficient defence. Bakom den doktrinen ligger såväl ekonomiska realiteter som en omvärdering av riskerna i omvärlden. Ett inslag i den nya doktrinen har varit en störtskur av nedrustningsförslag från Sovjet, som västsidan kanske ibland har haft litet svårt att bedöma och hantera. Hitills har vi inte sett någon konkret avspeglning i en reduktion av truppstyrkor eller någon förändring av manövermönster.

ESK-förhandlingarna i Wien har fått bränsle av den nya utvecklingen. Det fagra talet om truppsnedskärningar, och löftena om faktisk nedrustning av konventionella vapen måste nu omsättas i konkreta resultat. Det är tid att syna korten, att pröva viljan hos stormakterna att leva upp till sina utfästelser.

I Östtyskland finns stora sovjetiska styrkor. Framgångar i Wien skulle kunna reducera styrkorna betydligt, kanske t.o.m. halvera dem. I ESK-processen är både NATO och Warszawapakten överens om kraftiga nedskärningar i fråga om stridsvagnar, pansrade trupptransportfordon samt artilleri. Sverige har ett stort intresse av att se till att detta omsätts i konkreta termer.

Förtroendet mellan staterna måste få en god grund. Den grunden byggs på insyn, genomskinlighet och förståelse. Stockolmskonferensens mest uppmärksammade resultat var att deltagarstaterna skall inbjuda observatörer från alla andra deltagarstater till sådana militära aktiviteter där minst 17 000 man deltar. Detta skedde för första gången i Sverige i höst i samband med "Sydfront"-manövern. Det var mycket uppskattat av de utländska observatörerna, som tyckte att Sverige var föredömligt när det gällde öppenhet och därmed skapande av förtroende mellan deltagarstaterna.

Hittills har nedrustningsgenombrottet enbart varit ett bilateralt fenomen. Nedrustningar har inte förhandlats fram främst i internationella fora utan i intima tête-à-têtes mellan stormakternas statschefer. Nu är det dags att se fredsviljan omsatt i resultat i de multilaterala förhandlingarna.

Vi har anledning att hysa störst hopp om en uppgörelse när det gäller förhandlingarna om ett förbud när det gäller kemiska vapen. Under en tid stod de lovande kem-vapenförhandlingarna stilla, medan amerikanerna bytte administration och tänkte över sin världspolitik. Sedan i somras har nu förhandlingarna verkligen tagit fart. Glädjande överenskommelser har uppnåtts om verifikationsmekanismer, s.k. challenge inspection. Sveriges nedrustningsambassadör kommer att ta vid som ordförande nästa år, i en tid då arbetet går in i ett avgörande skede. Sverige har en hög profil i detta arbete och har på ett förtjänstfullt sätt utgjort en sammankopplande länk mellan olika grupper.

En konvention blir desto mer angelägen som kemiska vapen faktiskt använts nyligen och i stor skala mot oskyldig civilbefolkning. Jag avser framför allt Iraks enastående grymheter mot sin egen kurdiska befolkning, men också de indicier som har funnits på att man i Sovjet har använt gas mot sin egen befolkning. Det är oerhört angeläget att förhandlingarna i Genève leder fram till en konvention som förbjuder utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen. USA:s och Sovjets konstruktiva inställning är därför mycket välkommen.

Förhandlingarna om en begränsning av strategiska kärnvapen är mycket angelägen under nästa år. Även här har supermakterna förtjänstfullt kunnat frigöra sig från tidigare låsningar som blockerat en uppgörelse. Sovjet kräver inte längre att START kopplas till rymdförsvaret SDI. Samtidigt har USA:s kongress skurit ner anslaget till rymdförsvaret. Det finns förutsättningar för en uppgörelse.

Även om START-förhandlingarna skulle gå i lås finns kärnvapnen kvar som ett hot mot mänskligheten. Kärnvapenavskräckningen utgör en hörnsten i stormakternas försvarspolitik. Det finns en risk att kärnvapnen kommer till användning i konflikter. På kärnvapenområdet är icke-spridningsavtalet och provstoppavtalet särskilt viktiga. Arbetet måste fortsätta att drivas med kraft.

Jag vill instämma i Viola Furubjelkes kritik mot stormakternas blockering

Nedrustning

av provstoppsavtalet. USA:s blockering har fram förallt varit bekymmersam. Det vore en stor framgång om Sovjet kunde återuppta sitt moratorium för att skapa förutsättning för att bryta dödläget.

I detta perspektiv finns en risk att upprustningen till havs får en allt större betydelse. Här har kärnvapenmakternas doktrin att inte vare sig bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord skapat en betydande känsla av osäkerhet hos den svenska opinionen. Det är naturligtvis djupt obehagligt att inte säkert kunna säga att besökande örlogsfartyg är fria från kärnvapen under besöket i Sverige. Så länge det finns utrymme för sådana misstankar kan inte Norden sägas vara garanterat kärnvapenfritt. Därför välkomnar folkpartiet utskottets skrivningar om att verka internationellt för en förändring av kärnvapenmakternas praxis, en modell som har visat sig framgångsrik. Ensidiga svenska åtgärder är därför inte nödvändiga.

I anslutning till detta finns anledning att påpeka att en garanti för ett kärnvapenfritt Norden aldrig får ta formen av ett avtal mellan Sverige och supermakterna. Det måste i stället handla om garantier från kärnvapenmakternas sida som ges utan att Sverige blir part i något avtalsförhållande, för att undvika att vi hamnar i en position där en annan makt kan ställa krav på vår utrikes- och försvarspolitik.

Utskottet skriver i betänkandet att "sökandet efter en fredlig lösning på konflikter är en central uppgift för det internationella samfundet". FN skulle kunna spela en långt större roll än i dag för att desarmera konflikter, övervaka handeln med vapen och se till att vi får en bättre insyn i och kontroll över vapenproduktionen. FN skulle också kunna stötta staters övergång från diktatur till demokrati. Inte minst skulle FN:s möjligheter till valövervakning kunna byggas ut. I praktiken har FN kommit att utvidga sin verksamhet just på detta område. Både i Namibia och i Centralamerika har FN redan ett direkt ansvar för en sådan process. Tanken är att samma sak skall kunna praktiseras i Västra Sahara och möjligtvis också om det blir en uppgörelse mellan Eritrea och Etiopien. FN är den naturliga organisationen för internationell valövervakning, och en formalisering av en sådan funktion skulle ytterligare understryka FN:s centrala roll i fredsarbetet.

Jag vill till sist beröra förslaget om ett medlingsinstitut. Utskottet har uttalat sig positivt till tanken om ett medlingsinstitut i Sverige att användas vid lösningar av internationella tvistefrågor. Förra året var folkpartiets representanter tvungna att reservera sig till förmån för ett medlingsinstitut. Därför tycker jag att det är mycket positivt med den enighet som nu råder. Utskottet lämnar i princip en beställning till regeringen om en redogörelse för förutsättningarna för ett sådant institut. Vi ser fram emot att få tillbaka en sådan redovisning från regeringen, för att så småningom kunna ta ställning till ett konkret förslag om ett medlingsinstitut.

Med detta vill jag yrka bifall till hemställan i dess helhet i utrikesutskottets betänkande om nedrustning.

STURE ERICSON (s):

Fru talman! Låt mig börja med att gratulera Maria Leissner till ett ovanligt bra anförande. Det kanske blir så när man ansluter sig till den socialdemokratiska majoriteten.

Svensk nedrustningspolitik är en del av vår säkerhetspolitik. Det är en självklarhet som ofta kommer bort i debatten. Därför är det värdefullt att senare här i dag en enig riksdag konstaterar att vår nedrustningspolitik är "ett led i vår säkerhetspolitik, som ytterst syftar till att öka vår egen säkerhet".

Det är också bra att utskottet som sin uppfattning redovisar att det är "inte bara möjligt att förena internationellt nedrustningsarbete med omsorg om den egna säkerheten, stabiliteten och avspänningen i det egna närområdet, utan en sådan hållning ger oss samtidigt trovärdighet i nedrustningsarbetet".

Vårt militära försvar och andra inslag i vår säkerhetspolitik ställs i den enkla agitationen ofta i motsats till våra nedrustningssträvanden. Därför behövs påpekandet att det faktiskt handlar om olika inslag i en och samma säkerhetspolitik.

1984 års försvarskommitté tillsatte en särskild arbetsgrupp, som 1986 skrev en rapport med titeln "Nedrustningspolitiken – ett element i svensk säkerhetspolitik". Syftet var att inordna nedrustningspolitiken i den bredare säkerhetspolitiska planeringsprocessen. Det har också i växande grad skett under senare år.

Den sittande försvarskommittén har även den tillsatt en arbetsgrupp som nu under ledning av Nils Gunnar Billinger skall komma med förslag kring svensk nedrustningspolitik.

Trovärdigheten i våra initiativ vid olika nedrustningsförhandlingar stärks om vi inte försöker dölja att det yttersta syftet är att öka vår egen säkerhet. Och det är först när man ser till den säkerhetspolitiska nyttan av framgångar vid de internationella nedrustningsförhandlingarna som det blir lätt att argumentera för ökade personal- och utredningsresurser till verksamheten.

Nedrustningspolitiken har ändrat innehåll på senare år. Under efterkrigstiden har de internationella nedrustningsförhandlingarna nästan enbart handlat om försök att på olika sätt begränsa massförstörelsevapnen – kärnvapnen, de kemiska och biologiska vapnen. Nedrustningsansträngningarna innebar krav riktade i huvudsak mot stormakterna, och framgångarna har varit tämligen marginella. Samtidigt växte kärnvapenarsenalerna, och de kemiska vapnen blev alltmer raffinerade. Det viktigaste avtalet, icke-spridningsfördraget, NPT, fick symptomatiskt nog till resultat att befästa stormakternas kärnvapenmonopol.

Men nu – sedan några år tillbaka – gäller de ur politisk synpunkt viktigaste förhandlingarna de konventionella rustningarna. Vi har anledning konstatera att det var vid Stockholmskonferensen som genombrottet i öst-väst-förhandlingarna skedde. Det förstod vi kanske inte riktigt då, men när vi nu ser vad som hänt efter CDE här i Stockholm, framstår den uppgörelsen som en klart markerad vändpunkt i de internationella nedrustningssträvandena.

De 23-statsförhandlingar om de konventionella rustningarna i Europa, CFE, som nu förs mellan NATO och Warszawapakten i Wien kan redan under nästa år resultera i avtal som drastiskt förändrar den säkerhetspolitiska situationen i Europa.

Självfallet förändras därmed också Sveriges säkerhetspolitiska läge. Vilka konsekvenser CFE-förhandlingarna i Wien kan få för vårt land skall vi inte diskutera här i dag. Men mitt bestämda intryck är att våra vanligaste säker-

hetspolitiska debattörer i och utan uniform mycket motvilligt försöker att orientera sig i den nya politiska och militära verklighet som börjat ta form runt omkring oss.

Utrikesutskottets betänkande nr 6 beskriver på ett bra och kortfattat sätt den här processen. Men den betydelse den har framhävs kanske inte tillräckligt tydligt, eftersom det mesta av texten handlar om ett stort antal traditionella motionsyrkanden.

Jag tänker bara här helt kort peka på några huvudpunkter i den utveckling som kan komma att göra 90-talet till nedrustningens årtionde.

1. NATO och Warszawapakten förändras inifrån. Gorbatsjovs politik har öppnat dörrarna för en närmast revolutionär demokratisering av Warszawa-paktens länder, som nu sker så snabbt och tumultartat att det på sina håll väcker en viss oro över de säkerhetspolitiska konsekvenserna. Inom NATO har ett ekonomiskt alltmer sammansvetsat Västeuropa fått ökad tyngd, och en rejäl minskning av USA:s 300 000 soldater i Västtyskland väntas ske under de närmaste åren.

2. Att de landbaserade medeldistansmissilerna nu förstörs enligt INF-avtalet innebär något kvalitativt nytt i relationerna mellan USA och Sovjet. Det mycket ingående inspektionssystem man enats om tyder på en politisk viljeförändring hos de båda supermakterna som banar vägen för framtida nedrustningsavtal.

3. Gorbatsjov meddelade i sitt tal i FN den 7 december 1988 att Sovjets armé före slutet av 1990 skall reduceras med 500 000 man, 10 000 stridsvagnar, 8 500 artillerienheter och 800 flygplan. En så stor andel av dessa ensidiga nedskärningar berör sovjetiska enheter i DDR, Tjeckoslovakien och Ungern att Warszawapaktens förmåga till överraskande angrepp drastiskt reduceras. Andra Warszawapaktsstater har senare annonserat egna liknande nedskärningar av sina styrkor. Enligt västliga bedömare har också under 1989 nedskärningarna genomförts i praktiken.

4. Vid 23-statsförhandlingarna i Wien, CFE, är syftet att man skall nå en stabil balans på lägre nivåer genom att minska de militära styrkorna, få mindre asymmetrier i rustningarna och att reducera förmågan att sätta i gång överraskande anfall och omfattande offensiva operationer. Man förefaller redan vara överens om styrketak som i grova drag kan beskrivas så här:

a) Vardera sidan får ha bara 20 000 tunga stridsvagnar, varav 4 000 skall stå i förråd och bara får tas fram i omgångar om 600 med sju veckors intervall. Det betyder en drastisk skrotning av mer än hälften av Warszawapaktens i dag 50 000–60 000 tunga stridsvagnar och en liten minskning av NATO:s 22 000–23 000 tunga stridsvagnar.

b) Vardera sidan får bara ha 16 500 tunga artilleripjäser. Det innebär mycket stora minskningar för Sovjets del.

c) Vardera sidan får bara ha 28 000 pansrade trupptransportfordon.

CFE förhandlar nu om specialtak under dessa totalsiffror. Man diskuterar också reduktioner av attackflyget, tunga helikoptrar och truppersnas numerär.

Väl insatta bedömare menar att det är fullt möjligt – för att inte säga san-

nolikt – att CFE-förhandlingarna leder till ett första avtal redan under 1990. Minskningarna kommer då att genomföras under 90-talets första hälft.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

Nedrustning

5. NATO har förklarat sig villigt att förhandla om de kärnvapen som har kort räckvidd i Europa sedan ett CFE-avtal undertecknats. Det är ett starkt västtyskt önskemål att så sker.

6. START-förhandlingarna mellan USA och Sovjet om de strategiska kärnvapensystemen rapporteras göra goda framsteg, och en 30-procentig minskning av dessa tunga avskräckningsvapen anses vara inom räckhåll.

7. Förhandlingarna om ett avtal om förstöring av de kemiska vapenarsenalerna går raskt framåt. Vid de förhandlingarna deltar Sverige på ett aktivt sätt.

Den utveckling på nedrustningsområdet som jag här har försökt sammanfatta ger fullt fog för förhoppningar om att 1990-talet blir ett nedrustnings årtionde. Vi som har engagerat oss i de svenska ansträngningarna att bidra till en internationell nedrustningsprocess har aldrig tidigare upplevt en så optimistisk förhandlingsatmosfär. Plötsligt finns den aktiva politiska vilja som Alva Myrdal och Inga Thorsson så många gånger efterlyste.

Men i det här läget finns det också anledning att varna för alla former av nedrustningseufori. Även efter de ensidiga minskningarna av sovjetarmén, ett positivt CFE-resultat, ett START-avtal och ett kemivapenavtal kommer det att finnas mycket stora och slagkraftiga styrkor i Europa. Miljontals soldater kommer ständigt att stå beredda med 10 000-tals högeffektiva vapen som tunga stridsvagnar, attackflyg, helikoptrar, artilleri och – det får vi inte glömma – 10 000-tals kärnstridspetsar.

Bakslag kan drabba perestrojkapolitiken. Social oro kan leda till säkerhetspolitiska kriser där militära maktmedel kan komma att användas. De som exempelvis tror att Sovjetunionen låter sig brytas sönder leker med elden. Sänkta rustningsnivåer leder inte automatiskt till en lugnare och fredligare värld. Samtidigt är det sant att fred och stabilitet i framtidens Europa förutsätter stora politiska förändringar och lägre rustningsnivåer.

Den övergripande doktrin som styr CFE i Wien är Palmekommissionens resonemang om gemensam säkerhet. Det stora intresse som nu främst i öst visas genuint defensiva försvarsstrukturer är bara ett tecken av många på det revolutionerande nytänkande som pågår.

Det kommer att ta åtskillig tid att ställa om de stora militära organisationerna, och ingen får förledas att ta ut några säkerhetspolitiska vinster förrän nedskärningarna rent faktiskt är genomförda. Men visst är det stimulerande att läsa hur sovjetiska marskalkar jämrar sig över svårigheterna att ordna bostäder åt soldater som hemförlovats från Östtyskland.

För att få ordning på Sovjets katastrofalt dåliga ekonomi är det på sikt nödvändigt att minska militärutgifternas andel av BNP. Denna andel uppskattas av kvalificerade västliga bedömare ligga mellan 15 och 25 %. Men under själva omställningen från militär till civil varu- och tjänsteproduktion kan det bli ökade påfrestningar på de redan mycket bräckliga ekonomierna i Östeuropa. Lättnader i västs teknologiembargo och ekonomiska stödinsatser borde ges hög prioritet.

Fru talman! Sverige skall naturligtvis fortsätta att på olika sätt aktivt

stödja avspännings- och nedrustningsprocessen. Genom att de neutrala länderna ställts vid sidan av CFE och av en del andra skäl har Sveriges tidigare höga nedrustningsprofil plattats till en del, men Sveriges position som tekniskt högutvecklad neutral stat ger oss i Sverige även under 90-talet goda förutsättningar att agera. Det gäller att hänga med i nytänkandet och vara innovativ. En starkare koppling av svensk nedrustningspolitik till den säkerhetspolitiska planeringsprocessen kan vara ett sätt att ge värdefulla impulser till förnyelse.

PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! I den allmänna stämningen av berömmanden kan jag väl säga att det inte var något dåligt anförande som Sture Ericson höll. För egen del föredrar jag dock att bli jämförd med Hasse Alfredson framför att få beröm för att till fullo ställa mig bakom den socialdemokratiska politiken.

Det var alltså inget dåligt anförande som Sture Ericson höll, utan det var en utmärkt beskrivning av vad andra gör för nedrustningen. Det var en slående beskrivning av att supermakterna äntligen har börjat komma i gång med en viss nedrustning. Men det fattades en intressant sak, nämligen slutsatser för svensk del. Den enda slutsats som jag kunde höra var att vi i Sverige skulle aktivt stödja nedrustningsprocessen. Vi skall alltså fortsätta att hålla väl genomarbetade tal i Wien, i Genève och i New York och kanske i New Delhi, där de kanske också skulle behövas. Men vad skall vi konkret göra? Vi fortsätter att anpassa oss till den ena sidan i det nu döende kalla kriget. EG. Vår vapenproduktion och vapenhandel samordnas genom samarbetsavtal med den ena sidan. Vi medverkar i ett tekniskt embargo mot östsidan som behöver så mycket teknisk hjälp och tekniskt stöd för sin utveckling. Vi fortsätter att satsa mångmiljardbelopp på ett flygplan som inte ens kan flyga, därför att vi skall hålla den svenska vapenindustrin under armarna. Vi fortsätter att öka vapenexporten till alla upptänkliga krig runt hela jordklotet. Det kanske skall vara en fjäder i hatten. Sällan har ju en vapenfirma fått så mycket reklam som Bofors har fått på senare tid. Varenda indisk bonde känner igen ordet Bofors, men menar med det kanske ingenting som den svenska regeringen skall känna sig särskilt smickrad över, och för övrigt inte någon svensk. Vi fortsätter att ta emot örlogsbesök, trots att vi inte vet om örlogsfartygen har kärnvapen ombord eller ej. Vi vågar inte ens i detta sammanhang tala med någorlunda kraftig stämma. Vi tar avstånd från franska kärnvapenprov i utskottsbetänkanden och bakom lyckta dörrar med François Mitterand, men vi gör det inte offentligt så att det hörs och kan få genomslag i den franska debatten.

Sture Ericson, vad skall Sverige konkret göra? Jag är seriös i fråga om detta. Ge oss några konkreta exempel på hur Sverige aktivt skall medverka i att 90-talet blir nedrustningens årtionde, inte bara exempel på att vi skall stödja den redan pågående förhandlingsprocessen.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Jag skall inte ägna min tid åt att recensera tidigare talares inlägg. Jag vill ställa samma frågor till Sture Ericson. Vad som fattades i den här föreläsningen var väl svaret på frågan: Vad gör Sverige?

Vi som har arbetat mycket – och det vet jag att Sture Ericson också har gjort – i freds rörelsen har blivit kallade naiva och orealistiska. Jag hävdar med bestämdhet att vi är realister. Det är vi som står för de enda realistiska lösningarna. Nu har vi fått ett nytt epitet. Nu får vi höra att vi är nedrustningseuforiker. Med det menar man väl att vi igen betar oss på ett sätt som inte är önskvärt. Vi vill inhösta segrarna för fort, menar man, och vi är väl – igen, antar jag – naiva och barnsliga i vår tro på att förnuftet skall segra. Jag menar att det är vi som har rätt, men jag menar också att Sverige aktivt måste bidra i den här processen. Även om utvecklingen i Östeuropa skulle innefatta temporära bakslag och motgångar, så finns det väl ingen rimlig anledning att tro att detta skulle vändas i väpnad aggression mot Sverige. Jag skulle, Sture Ericson, gärna vilja höra hur det scenario ser ut som ger oss anledning att upprätthålla det militära försvar som vi har, som ger oss anledning att satsa en så ofantligt stor del av totalförsvaret och hela det säkerhetspolitiska blockets olika delar på just det militära försvaret. Jag hävdar att i dag är de realistiska hotbilderna något annat. Sture Ericson talade sig varm för att vi skall ha en helhetssyn på säkerhetspolitiken, och det var skönt att höra att det finns någon som faktiskt tycker att vi skall ha det. Då måste vi också väga de olika hotbilderna mot varandra.

Om vi i dag säger att vårt övervägande överlevnadshot är den ekologiska krisen, borde vi väl satsa pengarna inom säkerhetspolitiken på det området. Det innebär väl att vi får ta från andra delar av säkerhetspolitikens område, att vi får föra över pengar, kunskaper och resurser från försvarspolitik till säkerhetspolitikens andra områden, i det här fallet handelspolitiken, ekonomiskt utbyte. Om det är där som pengarna gör mest nytta, måste vi väl kunna satsa dem där i stället för att hänga fast vid orimliga militära hotbilder. Men om Sture Ericson anser att dessa hotbilder är rimliga, skulle jag gärna vilja få en beskrivning av det scenario som skulle innebära ett hot om militär aggression mot Sverige. Jag kan inte se att ett sådant hot existerar.

Sture Ericson framhåller neutralitetspolitiken. Den tycker också jag att vi skall använda oss av – inte ha som en täckmantel och som en ursäkt för att vi ingenting skall göra. Tvärtom skall vi använda den som det aktiva verktyg den skulle kunna vara i nedrustningsprocessen. Vi skall använda oss av neutralitetspolitiken på ett politiskt sätt. Det gör inte Sverige i dag. Vi använder den som ett skynke att krypa bakom för att ursäkta att vi faktiskt ingenting konkret gör för nedrustningen i dag.

STURE ERICSON (s) replik:

Fru talman! Jag tycker att det är litet otrevligt att höra det hån och förakt som utmärker Per Gahrtons sätt att beskriva svensk utrikes- och nedrustningspolitik. Han efterlyser initiativ och förslag från andra. Jag vill bara säga att skulle vi ha tagit fasta på de förslag och initiativ som har kommit från Per Gahrton här i kammaren, så skulle Sveriges neutralitetspolitik naturligtvis ha ett helt annat innehåll, vi skulle ha ett försvar som skulle göra oss till en av osäkerhetsfaktorerna i Europa, m.m. Vad vi gör är att vi aktivt verkar inom de ramar som en liten neutral stat som Sverige kan verka inom. Det är att delta aktivt och lägga fram våra förslag vid förhandlingarna i Wien och i Genève och vid överläggningarna i New York. Jag tror att vi givit icke förakt-

Nedrustning

liga bidrag, bl.a. när det gäller kärnvapenförhandlingarna i Genève på senare år.

Vad som kommer att ske i de större svepen, som Gudrun Schyman var inne på, är närmast att försvarskommittén kommer med en säkerhetspolitisk rapport i slutet av januari. Där deltar ju för första gången vpk och miljöpartiet. Det skall bli mycket intressant att få del av de bidrag som era partier kommer att ge. Svensk säkerhetspolitik utformas ju inte enbart av socialdemokrater utan i samverkan framför allt här i riksdagen. Det skall som sagt bli spännande att läsa vpk:s och miljöpartiets bidrag och nytänkande härvidlag. I december kommer sedan slutsatserna som gäller hårdvarorna, och även då får vi väl tillfälle att ta del av nya grepp.

Jag är inte så snabb som Gudrun Schyman att jag – och det tror jag framgick av mitt anförande – ställer mig upp och säger att det inte längre existerar några militära hot. Det faktum att det på båda sidorna i Europa står miljon-tals soldater ständigt beredda att med mycket kort varsel gå till aktion gör att Sverige med sin långa geografiska sträckning längs öst-västgränsen i Europa är ganska utsatt. Det dummaste vi kunde göra i dag tror jag vore att sänka garden.

PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! Vi fick inte så mycket av besked om något konkret som skulle hända mer än att Sverige skulle lägga fram fortsatta förslag i nedrustningsförhandlingarna. Varken jag eller någon annan har kritiserat att Sverige är aktivt i nedrustningsförhandlingarna. Vi kan gärna kosta på oss beröm för alla de duktiga socialdemokrater, företrädesvis kvinnor, som har agerat i de sammanhangen, men det är bristen på konkreta svenska åtgärder som har någon sorts likhet med svensk nedrustning som föranleder våra frågor.

Hån och förakt, sade Sture Ericson. Jag tror inte att det så mycket är min röstmodulering som leder till det intrycket, om man nu kan få ett sådant intryck. Nej, det är fakta själva som sprattlar. Verkligheten överträffar den vildaste fantasi. Framtidens flygplan som inte kan flyga, vapenexporten som blev en jätteskandal i världens näst största land och störtar en regering – tänk om vi för några år sedan hade sagt att det finns möjligheter att det går så illa! Vad skulle ni då ha sagt? Nej, våra absolut värsta spådomar om hur förtroendet för svensk neutralitetspolitik skakas på grund av att man inte går från ord till handling har överträffats flera gånger om.

En ny tolkning av svensk neutralitetspolitik skulle bli resultatet av miljöpartiets politik, säger Sture Ericson. Det är fullständigt korrekt. Fick vi igenom vår vilja, så skulle vi göra några drastiska åtgärder av det slag som jag här har skisserat: Säga nej till JAS-projektet, avveckla vapenexporten, se till att vi inte fick in kärnvapenbärande båtar i våra hamnar och en del annat. Då skulle man med stolthet kunna företräda svensk fredspolitik utomlands. I dag, i brist på konkreta exempel att hänvisa till, är det faktiskt mildt talat svårt.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Jag hade hoppats att slippa höra den här frasen upprepas igen: "Vi skall inte sänka garden." Jag vet att det är Pierre Schori som har uttalat

den, och det är märkligt att höra samma fras upprepas. Trots den utveckling internationellt som vi har bevittnat det senaste året upprepar man fortfarande med en druckens envishet samma glosor: Vi skall inte sänka garden. Vad skall till för att vi skall förändra vår hållning? Vad skall till för att vi i Sverige skall reagera över huvud taget? Jag vet inte. Jag kan inte föreställa mig något mer omvälvande internationellt scenario än det som pågår, men oss skall det inte beröra. Vi skall inte sänka garden. Tvärtom kanske, för det här innebär ju oro. Vi skall väl rusta oss till tänderna, ifall det skulle hända någonting. Vi ensamma bland alla andra länder! Det är så att man skäms, tycker jag. Jag känner till tågordningen i försvarskommittén och i försvarsutskottet. Jag tror att det finns all anledning för både försvarskommitté och försvarsutskott att just utifrån den dramatiska omvälvning som den internationella arenan har genomgått allvarligt begrunda om man skall följa den tågordning som man fattade beslut om för över ett år sedan.

Jag tror att det skulle vara förnuftigt att betänka om det är så klokt i dag att fatta beslut i så snabb takt som man tidigare tänkt sig.

Visst vet jag, Sture Ericson, att det finns vapenarsenaler runt omkring oss. Men hur kan vi bäst skydda oss från dem? Jo, genom att se till att de successivt förflyttas från våra gränser, att de successivt minskas. Det är det enda verksamma skyddet. Vi kan aldrig möta vapenarsenalerna militärt – det kan vi vara överens om. Men det är ju därför som det i dag krävs aktiva nedrustningsinsatser och -initiativ från svensk sida. Vi behöver inte ta omvägen över Genève och Wien så fort vi skall flytta oss ett steg framåt. Sverige är ju en självständig, en ännu så länge suverän, stat, och vi bestämmer själva över vår utrikes- och säkerhetspolitik. Därför har vi faktiskt möjlighet att också ta egna initiativ. Det är dessa initiativ som i dag efterlyses.

Ta fasta på Norden när det gäller ett alternativt säkerhetspolitiskt tänkande! Gör Norden till en fredszon! Gör Östersjöregionen till ett samarbets- och fredens område! Satsa alltså på den utvecklingen! Var aktiv i förhållande till de östeuropeiska länderna, ja, till alla länder som omgärdar Östersjön! Arbeta för ett Östersjön som ett fredens hav och ett demilitariserat område! Då skulle vi inte längre behöva vara rädda för de här vapenarsenalerna.

Det nytänkande som vi kräver av andra länder skall vi nog också kräva av oss själva. Ett av de största problemen både här i Sverige och i andra länder tror jag är att vi har jättestora gammalmodiga militärapparater som vi inte vet hur vi skall avveckla.

STURE ERICSON (s) replik:

Fru talman! För att vara riktigt välvillig kan jag säga att jag tror att vi när det gäller vad som konkret behöver göras framöver i stora drag är inne på samma linje. Men frågan är i vilken takt det hela skall ske. Det är alltså fråga om "timing". Ni vill att vi skall gå i täten för detta arbete. Gudrun Schyman vill att vi skall sänka garden, och detta redan innan andra egentligen har gjort någonting. Det är kanske där som den största skillnaden i uppfattning finns.

Jag tror faktiskt att det är väldigt klokt av en liten neutral stat som Sverige – som inte har ett försvar som hotar någon, som inte har några offensiva

Nedrustning

försvarsstrukturer – att ta det ganska försiktigt just i omställningsskedet. Det är den politik som jag har argumenterat för här i dag.

Det är först när neddragningarna faktiskt är genomförda som det finns skäl för oss att åstadkomma en anpassning när det gäller våra försvarsstrukturer. Det skall vi naturligtvis göra. Men vi skall inte göra det *före* alla andra. Vi lever ju i en osäker värld och vet inte om perestrojkan skall fortsätta eller inte. Vi vet heller inte om de löften som nu har ställts ut i Wien – jag tänker då exempelvis på Sovjetunionens löfte om att reducera antalet tunga stridsvagnar i norra delen av Leningrads militärområde till 200 – kommer att infrias. Så länge vi inte vet att så har skett skall vi inte rusa iväg och lägga ned vårt eget försvar. Det är vad det handlar om. Vi ser allt det positiva. Men vi får akta oss väldigt noga för att ta ord för handling, för att tro att det man talade om vid förhandlingsbordet blir genomfört. Enligt den ryska tidtabellen skall det vi nu talar om vara genomfört 1995. Det är alltså vid den tidpunkten som vi konkret kan se att det har hänt någonting i vår omgivning.

Förste vice talmannen anmälde att Gudrun Schyman och Per Gahrton anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Utrikesutskottet konstaterar helt riktigt att det finns ett starkt engagemang för fred och nedrustning i det svenska samhället och även i vår omvärld. Engagemanget återfinns inte minst på gräsrotsnivå inom fredsrörelsen. Det är framför allt kvinnor som är engagerade. De lägger ned enormt mycket tid och kraft på fredsarbetet.

Fredsarbetet har varit omfattande under hela 80-talet och har i dessa dagar fått en annan dimension i och med de rörelser som finns ute i Europa. Det här är en mycket positiv utveckling. Vi måste stödja denna och utveckla den för att skapa en säkrare och fredligare värld. Sverige kan göra en hel del i detta sammanhang. Det är viktigt att vi tar till vara de tillfällen som ges.

Kärnvapnen utgör fortfarande det största hotet mot mänskligheten. Även om vi själva valt att inte ha kärnvapen finns sådana i vår närhet, och troligtvis också ibland på vårt eget territorium. Med tanke på vår säkerhet är det således angeläget att vi värjer oss mot kärnvapnen och att vi kraftfullt protesterar mot dessa.

Mot den bakgrunden är det också viktigt att vi får en kärnvapenfri zon i Norden. När man läser utskottets skrivning får man ett intryck av att det är full aktivitet på detta område – men arbetet har pågått i årtal. I betänkandet anges att det pågår en stegvis analys. Olika avsnitt räknas upp. Men vad står de avsnitten för? Det står ingenting om det. Vad är det man har kommit fram till? Vi får inte reda på vad som egentligen händer eller vilka svårigheterna är. Varför är det så mycket hemlighetsmakeri kring denna fråga? Om det finns någon substans skulle man väl kunna redogöra för den.

Inom fredsrörelsen vill man gärna driva på när det gäller frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. Men det är svårt att veta hur man skall tackla det hela när man inte får reda på vad det är som egentligen händer – det är väl inte fråga om kejsarens nya kläder?

Så till en annan följetong. Det gäller då örlogsfartygen. Jag såg i går en affisch på stan som Svenska freds stod bakom. Det var en bröstbild av Sten Andersson med örlogsfartyg i munnen. Texten löd: Svälj dem inte! Spotta ut! Jag skulle inte använda ett sådant språk. Men jag instämmer när det gäller andemeningen.

Jag behöver inte rada upp alla argument som finns mot att vi skall behöva ta emot örlogsfartyg som man kan befara har kärnvapen ombord. Det har redan gjorts här i debatten. Jag tror att mina åsikter i detta avseende är kända vid det här laget. För mig är det en självklarhet att vi inte skall riskera att få in örlogsfartyg som har kärnvapen ombord.

Jag delar utskottets mening att det är viktigt att vi i internationella fora tar upp den här frågan och att vi bidrar till att den förs framåt. Något konkret resultat har vi ännu inte sett här. Viola Furubjelke sade – och det står också i betänkandet – att flera länder har blivit påverkade av Sveriges engagemang internationellt i den här frågan. Hon hänvisar till några länder som skulle ha påverkats. Jag undrar vilka länder det egentligen är. Jag skulle vilja veta det, för här finns ju en möjlighet att ta fasta på de länderna och att vidga cirkeln.

Att döma av debatten med Sten Andersson här i kammaren är Sten Andersson lika obenägen som Pierre Schori och Jan Nygren att ändra svensk praxis när det gäller örlogsfartygen. Utskottet försöker – enligt min mening på ett icke övertygande sätt – göra gällande att vår situation skiljer sig väldigt från situationen i Nya Zeeland och att vi därför inte kan ta efter den nyzeeländska modellen. Viola Furubjelke sade också att Nya Zeeland inte vill så att säga exportera den här modellen. Det förvånar mig. Jag vet inte på vilken nivå sådana uttalanden görs. Jag har träffat forskare och representanter för fredsrörelsen på Nya Zeeland, och det har vid samtal med dessa framkommit att man där är väldigt angelägen om att den här modellen sprids till flera stater. Det finns således väldigt många på Nya Zeeland som är intresserade av export i det här fallet. Jag undrar om befolkningen på Nya Zeeland, där det faktiskt finns en majoritet för den praxis som där gäller, inte tycker att det är bra om Sverige t.ex. skulle följa efter.

Även i år glider utskottet förbi mitt yrkande om att riksdagen skall be regeringen ta initiativ till överläggningar mellan kärnvapenfria stater i just nämnda syfte. Jag har inte hört några argument vare sig för eller emot förslaget. Själv tycker jag att det är ett utmärkt förslag. Från svensk sida brukar man ju tycka att förhandlingar och dialoger är bra. Varför inte i det här fallet? Vi är ju ändå överens om att kärnvapenstaternas praxis – att varken bekräfta eller förneka – inte bidrar till att förtroende skapas mellan länder, tvärtom. Varför är man då rädd för att Sverige skulle ta ett initiativ och samla icke-kärnvapenstaterna i den här frågan? Viola Furubjelke säger att vi skall samla alla länderna. Ja, det är därför som jag tycker att svenska regeringen kunde ta ett initiativ tillsammans med icke-kärnvapenstater, så att vi samlar oss kring en gemensam praxis.

I reservation 6 finns ett förslag till utskottstext som gäller just örlogsfartygen, och jag delar helt och hållet innehållet i den reservationen. Tyvärr har reservanterna valt att inte behandla folkpartiets motion, och därför kan jag inte stödja reservationen, eftersom jag i så fall skulle gå med på att man inte tar ställning till vår motion.

Jag måste därför, fru talman, yrka bifall till motion U416 yrkandena 1 och 2.

Desto gladare blev jag över behandlingen av min motion om ett medlingsinstitut. Det är mycket tillfredsställande att ett enigt utskott vill uttala sig för att regeringen skall undersöka hur ett sådant institut kan organiseras, som Maria Leissner också framförde i sitt anförande. Det är oerhört viktigt att vi skaffar oss metoder för att lösa konflikter på fredliga vägar. Krig och vapen löser inte några konflikter.

Motion U422 är en sexpartimotion och handlar om jämnare könsfördelning. Här avses inte bara nedrustningsarbetet utan även försvarsarbetet, och det är framför allt på det senare området som det saknas kvinnor. Jag noterar att utskottet står bakom målsättningen i motionen, dvs. att det måste finnas fler kvinnor i detta arbete, men att man skriver att kvinnorna är väl representerade i nedrustningsarbetet. Ja, på den politiska nivån har det varit och är fortfarande så, men på tjänstemannanivån, bland diplomaterna, är kvinnorna inte alls så väl representerade. Vid exempelvis förhandlingarna inom ESK i Wien har jag bara sett en kvinna i den svenska delegationen på fem personer. Jag hoppas ändå att regeringen, i likhet med utskottet, står bakom målsättningen i motionen och kommer att se till att det finns fler kvinnor både i försvarsarbetet och i nedrustningsarbetet.

Jag noterar med tillfredsställelse att Sverige kommer att delta konstruktivt i den kommande provstoppskonferensen. Sverige har tidigare agerat på ett sätt som jag har kritiserat, och jag är glad för att Sverige nu, när det är överenskommet att en sådan här provstoppskonferens skall äga rum, kommer att arbeta aktivt i den konferensen. Det gäller inte minst att reagera mot Frankrikes kärnvapenpolitik och dess sätt att testa kärnvapen i Stilla Havet. Detta är mycket cyniskt, och Sverige måste med all kraft protestera mot det, både i informella och i formella sammanhang.

Slutligen vill jag ta upp motion U417, som handlar om WHO:s expertstudie Kärnvapenkrigets effekter på folkhälsan och hälso- och sjukvården. Jag vidhåller att Sveriges agerande i WHO:s styrelse 1987 var anmärkningsvärt och svårt att förstå. Nu säger utskottet att Sverige stöder studien, och då kanske vi som har varit oroliga – det gäller inte minst Läkare mot kärnvapen – kan lugna oss.

Det är många som håller ögonen på regeringen och dess sätt att sköta sig i olika internationella organ. Det behövs, då Sverige inte alltid är tillräckligt aktivt, vilket flera har uttryckt i debatten. Som neutralt och alliansfritt land kan Sverige spela en vital roll – det tycker många – och kan också vara mera pådrivande i nedrustningsarbetet.

VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! Ingela Mårtensson tog ånyo upp den nyzeeländska modellen för besök av örlogsfartyg. Jag vet inte om hon var här inne tidigare under debatten, när jag redovisade hur denna modell fungerar, men om hon hade hört det tror jag inte att hon skulle vilja att Sverige anammade den modellen. Det går till så att statsministern i Nya Zeeland ensam beslutar från fall till fall om man skall bevilja tillträde av örlogsfartyg eller inte. Han gör det efter att ha rådgjort med en expertgrupp som har kunskaper på området.

Om vi ser på hur läget är i riksdagen i dag, finner vi att det råder menings-skiljaktigheter från höger till vänster just när det gäller besök av örlogsfartyg. Här i kammaren har nu getts uttryck både för ett intresse av att Sverige förbehållslöst skall ta emot örlogsfartyg och för en snävare syn, enligt vilken Sverige i princip skall agera så att det inte alls görs några besök av örlogsfartyg.

Vi kan i vårt land ha statsministrar med olika partifärg – vilket Gud förbjude. Förhållandena skulle kunna ändras så att t.ex. moderaternas partiledare blev statsminister – vilket inte är en helt omöjlig, om än obehaglig tanke – och då skulle kanske besluten se annorlunda ut. En sådan vinglig politik vill vi inte ha.

Vi arbetar hårt för att kärnvapenmakterna skall överge sin policy att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord. Vi har vunnit vissa framgångar i detta arbete och fortsätter envist att vid varje tillfälle som ges upprepa kravet. Fler länder ansluter sig till vår uppfattning.

Detta arbetssätt har också ett visst inslag av solidaritet gentemot de länder som inte själva så hårt kan driva detta krav. Det gäller t.ex. alliansfria länder, som kanske inte med samma kraft kan hävda att de också bör få besked om det finns kärnvapen ombord när de tar emot besök i sina hamnar.

Om vi kan åstadkomma att kärnvapenmakterna upphör med denna föga förtroendeskapande policy har vi utträttat oerhört mycket mer än om vi själva bara stänger vår dörr för örlogsbesök.

Vi fortsätter alltså på den internationella vägen och håller dörren öppen för ytterligare åtgärder. Resultatet kan bli att vi längre fram vidtar ensidiga svenska åtgärder, men möjligheterna att på den inslagna vägen i internationella fora nå resultat är ännu inte uttömda.

PER GAHRTON (mp):

Fru talman! Först vill jag säga till Ingela Mårtensson att det vad mig anbelangar snarast är ett olycksfall i arbetet att folkpartiets motion inte har nämnts i reservationen. Det är logiskt att hon yrkar bifall till motionen i första hand, men jag kan inte se några som helst argument för att hon inte skulle stödja reservationen i andra hand. Vi i miljöpartiet gör ofta så här i kammaren att vi stöder det näst bästa i andra hand – det är det enda logiska och rimliga, såvitt jag kan förstå. Annars stöder man ju det sämsta, och det kan inte vara meningen. Vi räknar alltså med ett stöd från Ingela Mårtensson och andra kloka folkpartikvinnor i detta avseende.

När det sedan gäller Nya Zeeland måste jag för femtioelfte gången säga att det inte är någon som har krävt att Sverige skall underkasta sig, lyda eller kopiera Nya Zeelands politik. Vad som står i riksdagstrycket är att jag har reserverat mig till förmån för ett socialdemokratiskt motionsyrkande. I motion U414 av Stig Gustafsson m.fl. (s) yrkas att "riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande möjligheterna till ett samarbete med Nya Zeeland i frågan om kärnvapenfrihet vid örlogsbesök". Jag tycker att det är ett så välgrundat motionsyrkande att det bör bifallas.

Det förs uppenbarligen en debatt i dessa frågor inom socialdemokratin, och då måste jag ställa frågan: Vem företräder egentligen den socialdemo-

kratiska riksdagsgruppen? Såvitt mig är bekant finns det t.o.m. ett kongressbeslut i ert parti om att Sverige skall ingripa ensidigt mot kärnvapenbestyckade örlogsbesök. Företräder ni er kongress, eller företräder ni regeringen? Det kan vara en intressant upplysning, både till oss här i kammaren och till väljarna, vem ni närmast företräder.

Vidare aviserar Viola Furubjelke senare ensidiga åtgärder. Det är utmärkt, jättebra. Kan vi få en ungefärlig tidshorison för när tiden blir mogen för den socialdemokratiska riksdagsgruppen att följa den socialdemokratiska partikongressen beträffande agerandet mot kärnvapenbestyckade örlogsbesök?

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Nya Zeeland som modell eller ej, Viola Furubjelke, innebär inte att jag heller menar att vi rent tekniskt skall exakt kopiera Nya Zeelands tillvägagångssätt. Detta har vi utvecklat i vår motion, där vi föreslår en litet annan tågordning. Det skall inte vara statsministern, utan en grupp som tar ställning. Eftersom det är regeringen som sköter utrikespolitiken skulle regeringen ta ställning och avvisa fartyg som man kan befara har kärnvapen ombord. Det behöver inte vara ett slaviskt kopierande. Däremot kan vi följa modellen genom att inte ta emot fartyg när man kan befara att de har kärnvapen ombord. Det är modellen, som vi som delar denna åsikt ser det. Det finns all anledning att följa Nya Zeeland som exempel, men anpassa reglerna rent tekniskt så att de passar oss. Därför tycker jag inte heller att det är relevant att prata om högerspöke och om att det kan uppstå olika politiska majoriteter beroende på vem som innehar statsministerposten. Så är det naturligtvis i all politik, att vi kan befara nya regeringar som driver en annan politik. Så är det politiska livet.

Det andra yrkandet som vi har i vår motion är att regeringen borde ta initiativ till överläggningar med icke-kärnvapenstater. Jag skulle vilja fråga Viola Furubjelke om hon delar min uppfattning att det vore bra om regeringen tog ett sådant initiativ och samlade icke-kärnvapenstater för att diskutera hur vi skall förhålla oss till kärnvapenstaternas praxis. Skall vi verkligen acceptera denna doktrin? Skall inte vi också kunna förena oss och ha en gemensam hållning? Då skulle vi inte behöva ha ett ensidigt ställningstagande, utan vi skulle tillsammans också utgöra en kraft mot kärnvapenstaterna.

Sedan säger Viola Furubjelke att vi inte har uttömt möjligheterna ännu att agera internationellt och på det viset få med oss andra. Då undrar jag: När kan man tänka sig att dessa möjligheter är uttömda? Hur länge skall vi nöja oss med att regeringen bara verkar internationellt? Ni måste ha funderat över det inom det socialdemokratiska partiet, eftersom ni som har agerat i denna fråga på er kongress har ställt krav. I första steget går vi med på att gå ut internationellt, men om ingenting händer måste vi sedan ställa krav på att Sverige gör någonting annat. Det har även utskottet uttalat sig för. Då undrar jag: När är denna tid utmätt, är det inte dags att göra någonting i stället?

VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Självklart, Ingela Mårtensson, ligger det i Sveriges intresse att samarbeta med övriga alliansfria länder i internationella fora för att få kärnvapenmakterna att överge sin policy beträffande örlogsbesök. Det sade också statsministern i sitt tal vid FN:s nedrustningssession 1988. Han förklarade den svenska inställningen och sade sedan att Sverige kommer att verka för att fler länder ansluter sig till vår linje. Det tycker jag är ett svar så klart som något. I vilken form det sedan skall ske, om de skall kallas samman eller om det skall ske i det löpande arbetet, kan jag inte avgöra. Det måste komma an på regeringen att från fall till fall se hur vi bäst skall gå fram för att vara framgångsrika i våra strävanden.

Ingela Mårtensson pratade faktiskt om export av den nyzeeländska modellen. Det var därför jag för femtioelfte eller femtiotolvtte gången på nytt räknade upp vad den innebär. Ingela Mårtensson inledde med att säga att nyzeeländska forskare som hon träffat förordar att vi tar efter. De utrikespolitiker vi träffade i Nya Zeeland var inte av den uppfattningen. De ville inte aktivt exportera sin modell. De ansåg att den var bra för dem, men menade att vi måste söka vägar som är bäst för oss. Jag delar den uppfattningen.

Det finns hos både Per Gahrton och Ingela Mårtensson ett stort intresse för vad den socialdemokratiska kongressen kommer att besluta och har beslutat och om den kommer att ändra några beslut. Det är mycket trevligt med detta intresse för socialdemokratisk politik. Vår kongress är mycket betydelsefull. Det är helt riktigt att den förra kongressen tog ett beslut i två steg. Det sades att i första hand skall vi verka i internationella fora. Det är det som nu pågår. Någon ny kongress har inte samlats sedan dess. Det är alltså en fråga för framtiden när "steg 2" skulle kunna bli aktuellt, om det blir aktuellt. Någon tidsrymd för när försöken enligt "steg 1", att arbeta i internationella fora, skulle ha runnit ut har inte satts. Självklart är det av stort intresse, inte bara för oss, utan för hela Sverige, vad vår kongress beslutar. I rådande situation har det ganska stort genomslag på den förda politiken.

INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Viola Furubjelke tycker att det är självklart att vi skall verka för att allt fler länder ansluter sig till vår linje. Då kan man ställa sig frågande. Vår linje är ju att vi släpper in örlogsfartyg utan att kräva några garantier. Den linjen vill inte jag förespråka. Men jag antar att Viola Furubjelke snarare syftar på att vi internationellt skall gå ut och plädera för att det inte är en acceptabel linje som kärnvapenstaterna har och att vi vill ha en ändring på den.

Jag tycker att det är märkligt att ni som inom det socialdemokratiska partiet har gått med på tvåstegsförfarandet inte har någon slags uppfattning om när ni tycker att tiden har runnit ut. Man måste väl ändå ha någon uppfattning om när man tycker att det är dags att göra något konkret. Nu kommer vi inte mycket längre på vägen att bara arbeta internationellt.

Fortfarande kan jag inte förstå varför man inte också skulle kunna ta ett rejält initiativ till att ha överläggningar med icke-kärnvapenstater om att försöka förena sig i en gemensam praxis. Det tycker jag skulle varit en fram-

gång. Då kanske man skulle få med fler på praxisen att inte ta emot örlogsfartyg med kärnvapen.

VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Jag vill slutligen bara konfirmera det Ingela Mårtensson senare också sade. Vår linje avser i det här fallet att arbeta i internationella fora för att få så många länder som möjligt att ansluta sig till det uttalande som statsministern gjorde vid nedrustningssessionen 1988, nämligen att vi vill få supermakterna, kärnvapenmakterna att överge sin policy att varken bekräfta eller förneka om de har kärnvapen ombord när de besöker utländska hamnar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades under 8 §.)

7 § Afghanistan

Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1989/90:UU2 Afghanistan.

INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Det är nu snart tio år sedan sovjetiska trupper tågade in i Afghanistan och snart ett år sedan de lämnade landet.

Till en början var förhoppningarna stora om att tillbakadragandet skulle innebära ett snabbt slut på striderna och en möjlighet för de miljoner flyktingar, som längtade tillbaka till sitt hemland, att återvända.

Förhoppningarna om fred och stabilitet har grusats. Det sker en fortsatt kamp mellan mujahedin, den afghanska gerillan, och den sovjetvänliga quislingregimen under Najibullah. Den sistnämnda utrustades med modern krigsutrustning av ryssarna, innan de lämnade landet, och det blev inte den enkla återerövringskamp och det stora stöd som gerillan hade hoppats på.

Det ser snarare ut som om det inte skulle finnas en militär lösning på konflikten, och parterna uppmanas nu i olika sammanhang att söka en förhandlingslösning. En vilja till en sådan lösning har även märkts inom gerillarörelsen.

För alla de flyktingar, som nu hoppas på en möjlighet att återvända till sitt hemland och sina gamla byar, återstår mycket svåra problem.

Halva den afghanska befolkningen har varit på flykt under det tio år långa kriget. Över fem miljoner har flytt utomlands, mestadels till Pakistan och Iran, men det beräknas också att ett par miljoner flytt inom landet för att komma undan den värsta bombningen och förstörelsen.

Man kan nog våga påstå att det är världens största flyktingkatastrof. Var tredje flykting i världen är en afghan. Många av de äldre har dödats i kriget, och nu beräknas halva återstående befolkningen vara under 15 år. Många är födda utomlands och har aldrig sett sitt hemland. Många har mist sina föräldrar. Nu hoppas de kunna återvända till befriade områden – befriade men för-

störda byar och orter. De flesta byar har blivit utsatta för bomber och förstörelse. På många håll är det bara ruiner kvar – ruiner av hus, ruiner av bevattningsanläggningar som är så nödvändiga för odlingens skull. Nio tiondelar av befolkningen levde före kriget på jordbruk och boskapsskötsel.

Åkrarna och fälten är förstörda av bombningarna. Många av de husdjur de tidigare hade har dödats. Därmed har också bristen på gödsel blivit akut. Grödor och fruktträd har förstörts. Vad skall de nu leva på?

När de nu ändå skall försöka odla upp områden igen, väntar nya olyckor på dem. Landet översvämmas av minor, som ryssarna lämnat efter sig – minor som kommer att fortsätta att skörda liv och resultera i att än fler afghaner blir handikappade, att än fler kommer att dödas. Som om de inte lidit nog!

Många minor är spridda helt planlöst. För att man skall upptäcka dessa är det viktigt att vi hjälper till med mindetektorutrustning men framför allt med utbildning i att upptäcka.

Det är nu bra att utskottet och därmed riksdagen ställer sig bakom centerns motionskrav att Sverige skall agera för att avkräva Sovjetunionen de minkartor man där har, för att det skall bli lättare att hitta var minorerna utplacerats. Det borde faktiskt ligga i Sovjetunionens eget intresse att i humanitetens namn aktivt bidra med detta för att minska framtida lidande.

Man befarar annars att minorerna, som jag sade, skall skörda fler offer, kanske skörda lika många offer – lika många dödade och skadade – som själva kriget gjort.

I dag när kriget flyttas in mot städerna och säkerheten på landsbygden blivit avsevärt större, handlar det om att få åkrarna bördiga på nytt. Det handlar om att få fram gödsel, konstgödsel, lämpligt utsäde, att leda vatten till fälten, att skaffa fram jordbruksredskap som kan tämja marken. Det handlar om att få till stånd insatser mot ogräs och skadeinsekter, om att bota enkla sjukdomar bland husdjursbeståndet.

Allt detta måste göras runt om i Afghanistan, för att få i gång produktionen, för att få fram ett överskott som kan generera inkomster på nytt, för att få jordbruksekonomin att börja rulla av egen kraft. Det handlar om en form av hjälp till självhjälp för att man skall kunna återuppbygga landet.

Med detta mål gör Svenska Afghanistankommittén ett mycket viktigt arbete – också med stöd från den svenska regeringen.

Herr talman! Vi har alla ett ansvar för att hjälpa afghanerna med återuppbyggandet av landet, för att ge hjälp med bostäder, skoluppbyggnad, hälso- och sjukvård, mat m.m. Det kommer att behövas enorma hjälpinsatser – och som jag sade har vi alla ett ansvar för att hjälpa och stötta det afghanska folket.

Men det största ansvaret har Sovjetunionen, som i närmare tio år krigshärjat landet och ödelagt det och folket. Detta är bakgrunden till att vi i centern anser att Sverige bör agera genom att på lämpligt sätt klargöra vår uppfattning att Sovjetunionen skall utbetala krigsskadestånd till Afghanistan för att minska effekterna av den förstörelse som har åstadkommits.

Att Sovjet redan betalat ett antal miljoner rubel är ett steg på vägen men täcker inte på långa vägar det hjälpbehov som skapats på grund av ryssarnas krigshärjningar. Detta är bakgrunden till vår centerreservation, som jag härmed yrkar bifall till.

AXEL ANDERSSON (s):

Herr talman! Till det betänkande som kammaren nu behandlar, Afghanistan, har fogats en reservation, signerad av utskottets bägge centerledamöter.

Innan jag går in på reservationen och dess innehåll vill jag börja med att instämma i nästan allt vad Ingbritt Irhammar sade i sitt anförande. Ingbritt Irhammar gjorde i mitt tycke en god beskrivning av situationen i Afghanistan, ansvarsfördelningen osv. Men det är på en punkt som jag inte kan dela Ingbritt Irhammars uppfattning. Hon sade att ryssarna stödde gerillan i kampen. Det måste vara en felsägning. Enligt mitt förmenande var det den andra sidan, Kabulregimen, som ryssarna aktivt stödde.

Men jag skall, herr talman, inte uppta kammarens tid med att gå in på en beskrivning som jag i alla andra avscenden delar med Ingbritt Irhammar, utan jag vill i stället tala om den reservation som är fogad till betänkandet. Reservanterna vill, som Ingbritt Irhammar också redovisat, att Sverige "på lämpligt sätt" klargör för Sovjetunionen att man borde utbetala krigsskadestånd till Afghanistan.

Utskottet framhåller i betänkandet för sin del det särskilda ansvar som Sovjetunionen har att bidra till återuppsygnaden av det land som man genom urskillningslös krigföring förstört.

Däremot kan inte utskottets övriga ledamöter ställa upp på centerns krav på ett regeringsuttalande, eftersom det inte finns någon formell möjlighet för den svenska regeringen att kräva att Sovjetunionen skall utge krigsskadestånd till Afghanistan.

När det gäller ansvar för aggression finns det en folkrättslig regel om krigsskadestånd till följd av brott mot krigets lagar, men denna regel är varken absolut eller tvingande. Dessutom torde den, som utskottet säger, förutsätta förhandlingar.

Inte heller finns det, herr talman, någon bindande folkrättslig regel som talar om hur ett ekonomiskt skadestånd skall bestämmas, annat än genom förhandlingar mellan berörda parter.

Utskottet finner alltså att ett svenskt agerande i denna fråga inte är möjligt på det sätt som centern föreslår i sin reservation.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på centerreservationen.

INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Med reservation för eventuella felsägningar vill jag säga att vi åtminstone har missuppfattat varandra. Vad jag sade i mitt inledningsanförande var att den sovjetvänliga quislingregimen under Najibullah hade utrustats med modern krigsutrustning av ryssarna. Det ser jag som ett stöd åt quislingregimen – och naturligtvis inte åt gerillan.

När det gäller uppfattningen att Sovjetunionen är moraliskt skyldigt att stå för mycket av kostnaderna för den förstörelse som Sovjet är ansvarigt för i Afghanistan, uttalar vi i vår reservation att det finns all anledning för Sverige att framhålla att så är fallet och att vi ser det som viktigt att Sovjetunionen utbetalar detta skadestånd. Ett sådant uttalande kommer att upplevas som ett stöd för det afghanska folket den dag man kan gå till förhandlingar för att diskutera just krigsskadestånd. Vi vill alltså ge afghanerna ett mora-

liskt stöd i den fortsatta kampen för att i framtiden kunna få krigsskadestånd, oberoende av vilken storlek det kommer att få.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

Afghanistan

AXEL ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Det finns i utskottet inga delade meningar i sakfrågan. Vad jag försökte redogöra för i mitt anförande var att den metod som centern föreslår icke är tillämplig.

Jag vill än en gång understryka det som är viktigt i utskottets utlåtande, nämligen den passus där utskottet aktivt tar ställning för Sovjetunionens roll när det gäller återuppbyggnaden av det krigshärjade land som Afghanistan är.

INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Majoriteten talar om att det finns ett särskilt ansvar men säger inte att vi vill stödja det afghanska folket i en förhandling som skulle kunna leda till att man fick ett krigsskadestånd. Det är skillnaden.

Jag menar att vi mycket väl aktivt kan uttala oss om detta vid olika bilaterala kontakter med resp. parter i det här kriget.

AXEL ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Det finns mer framgångsrika metoder än den som centern föreslår.

ALF WENNERFORS (m):

Herr talman! Inger Koch har väckt en motion i Afghanistanfrågan, och jag har framfört ett antal yrkanden i en annan motion om Afghanistan. På så gott som varje punkt har utskottet givit oss positiva svar och besked. Detta är tillfredsställande. Jag behöver inte orda mer om själva utskottsbehandlingen.

Världen håller redan på att glömma oss, sade talesmannen för den afghanska motståndsrörelsen Massoud Khalili under sitt besök i Sverige i somras. Tyvärr har han delvis rätt.

Det förefaller som om många tror att bekymren i Afghanistan är över i och med den sovjetiska truppreträtten. Så är det verkligen inte, vilket Ingbritt Irhammar också värtaligt beskrev.

Befrielsekriget fortsätter inom landet, mellan motståndsrörelsen och den sovjetstödta Kabulregeringens trupper. Sedan februari i år har 80 000 afghaner flytt till Pakistan. Samtidigt flyr många från städerna och ut på landet. Samhällena är sönderbombade och sönderslagna, och jordbruket är i det närmaste utslaget. Före 1978 garanterade Afghanistans jordbruk landets självförsörjning av de viktigare grödorna. I dag är produktionen bara en tredjedel av vad den var 1978.

Mot den här bakgrunden och den bakgrund som Ingbritt Irhammar skildrade är det viktigt för det första att Genèveöverenskommelsen om det sovjetiska uttåget efterlevs. Det är för det andra viktigt att FN:s stöd till det afghanska folket även i fortsättningen är stort och kan ökas. Slutligen och för det tredje måste den svenska aktiviteten som hittills ligga på hög nivå när det

gäller att få till stånd en politisk lösning och att genom FN åstadkomma fria val, nationellt oberoende och självbestämmande.

Huruvida det skall vara nödvändigt att efter årsskiftet återkomma med en motion i den afghanska frågan återstår att se. Tyvärr är det nog det.

PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Det verkar som om den tragiska historien från Vietnam är på väg att upprepas. Det är precis som Alf Wennerfors säger: Afghanistankriget håller på att glömmas bort. Ett litet bevis på det är att jag praktiskt taget inte hittar någonting om Afghanistan när jag bläddrar igenom utrikesdepartementets pressklippssamlingar från den senaste tiden. Man måste gå till specialpressen för att hitta en rapportering.

Samtidigt är det naturligtvis så som Ingbritt Irhammar säger – det är ju också utskottet enigt om: Att allt inte blivit gott och väl i Afghanistan bara för att de öppna krigshandlingar där stormakten är direkt inblandad har upphört och konflikten har fått en annan karaktär – oerhört långt därifrån. Därför är det viktigt att utskottet i allt väsentligt har kunnat enas om att det finns ett internationellt ansvar för att man inte glömmet bort detta hårt sargade land. Det är också viktigt att utskottet slår fast att det är den inblandade supermakten, här som i Vietnam, som har huvudansvaret.

Mot den bakgrunden hade det naturligtvis legat nära till hands för miljöpartiet att stödja centerns yrkande på den här punkten. Men vi bestämde oss för att sträva efter att hålla hårt på legaliteten när vi kom in i riksdagen, inte minst när det gäller de internationella sammanhangen. Att hålla hårt på den internationella legaliteten, även om det ibland tycks formalistiskt, visar sig ofta vara en fördel när man med kraft vill protestera mot förtryck, t.ex. när länder bryter mot Genève-överenskommelser om skydd för civilbefolkningen i ockuperade områden. Om man vill kritisera det är det en styrka att man representerar ett land som självt håller på den internationella legaliteten i olika sammanhang.

Därför tycker jag att det är litet beklagligt att centern inte har tagit till sig argumentationen om att krigsskadestånd folkrättsligt är ett begrepp som inte hör hemma i det här sammanhanget. Man kan privat tycka att det är just krigsskadestånd som bör utgå. Men enligt internationell legalitet används inte begreppet krigsskadestånd i det här fallet. Därför har vi i miljöpartiet inte kunnat stödja centerreservationen. Även om vi givetvis, och det kanske även gäller de övriga i utskottet, instämmer i dess andemening.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 8 §.)

8 § Beslut

Företogs till avgörande utrikesutskottets betänkanden 1989/90:UU5, UU6 och UU2.

Utrikesutskottets betänkande UUS

Mom. 5 (FN-universitet för mänskliga rättigheter)

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 37 för reservation 1 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus.

Mom. 7 (regionala MR-domstolar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Bertil Måbrink – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (initiativ för MR-krav vid skuldförhandlingar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Bertil Måbrink och Per Gahrton – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (regionala institut för barns rättigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Pär Granstedt m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (förbud mot plastkolor)

Utskottets hemställan bifölls med 241 röster mot 78 för reservation 5 av Pär Granstedt m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 27 (mänskliga rättigheter i Turkiet)

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 39 för reservation 6 av Bertil Måbrink och Per Gahrton.

Mom. 31 (mänskliga rättigheter i Iran)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 38 för reservation 7 av Bertil Måbrink och Per Gahrton. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 32 (mänskliga rättigheter i Filippinerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Bertil Måbrink – bifölls med acklamation.

Mom. 33–35 (Indonesien, Östra Timor och Väst-Papua)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 39 för reservation 9 av Bertil Måbrink och Per Gahrton.

Mom. 38 (mänskliga rättigheter i Tibet)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 16 för motion 1988/89:U552 av Ragnhild Pohanka och Kaj Nilsson. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 42 (mänskliga rättigheter i El Salvador)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Bertil Måbrink – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU6

Mom. 2 (förtroendeskäpande åtgärder i Norden)

Utskottets hemställan bifölls med 244 röster mot 76 för reservation 1 av Birgitta Hambræus m.fl.

Mom. 4 (parlamentarisk kommission för kärnvapenfri zon)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Birgitta Hambræus m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (behandling i Nordiska rådet av nordisk kärnvapenfri zon)

Utskottets hemställan bifölls med 297 röster mot 20 för reservation 3 av Per Gahrton. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 8 (samarbete med Nya Zeeland om örlogsbesök)

Utskottets hemställan bifölls med 299 röster mot 20 för reservation 4 av Per Gahrton.

Mom. 9 (garantier vid utländska örlogsbesök)

Hemställan

Först biträdades hemställan i reservation 6 av Birgitta Hambræus m.fl. – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranledades av bifall till hemställan i motion 1988/89:U416 av Ingela Mårtensson m.fl. – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 235 röster mot 77 för hemställan i reservation 6 av Birgitta Hambræus m.fl. 6 ledamöter avstod från att rösta.

Gunhild Bolander (c) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 212 röster mot 63 för den i reservation 5 av Margaretha af Ugglas m.fl. anförda motiveringen. 39 ledamöter avstod från att rösta.

Gunhild Bolander och Görel Thurdin (båda c) anmälde att de avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Mom. 17 (protest mot kärnvapenprov i Stilla havet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Per Gahrton – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (IAEA och NPT-avtalet)

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 19 för reservation 8 av Per Gahrton.

Mom. 20 (IAEA:s roll och uppgifter)

Utskottets hemställan bifölls med 243 röster mot 76 för reservation 9 av Birgitta Hambræus m.fl.

Mom. 21 (sambandet kärnkraft-kärnvapen)

Utskottets hemställan bifölls med 244 röster mot 73 för reservation 10 av Birgitta Hambræus m.fl.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

---

*Bostadsbidragen
för år 1990 m.m.*

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU2

Mom. 2 (sovjetiskt krigsskadedånd till Afghanistan)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 38 för reservationen av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

finansutskottets betänkande

1989/90:FiU7 Riksdagens revisorers verksamhet under budgetåret 1988/89 (redog. 1989/90:2),

kulturutskottets betänkanden

1989/90:KrU5 Kultur- och mediestatistik,
1989/90:KrU8 Tornedalskulturen och

skatteutskottets betänkande

1989/90:SkU11 Förlängning av totalisatorskatten m.m. (prop. 1989/90:32).

Kammaren biföll vad utskotten hemställt.

10 § Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, bostadsutskottets betänkanden BoU5 och BoU4, beslöt kammaren på förslag av andre vice talmannen medge att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i båda ärendena avslutats.

11 § Bostadsbidragen för år 1990 m.m.

Föredrogs

bostadsutskottets betänkande

1989/90:BoU5 Bostadsbidragen för år 1990 m.m. (prop. 1989/90:38).

AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Bostadsutskottets betänkande 5 behandlar frågan om bostadsbidragen för år 1990 m.m. och har som grund proposition 38. Det är två

synligen små och harmlösa dokument. Det borde de egentligen inte vara, eftersom det rör sig om en mycket viktig del i det bostadsociala stödet. Men det beror på att de förslag som nu läggs fram av regeringen inte innebär något annat än en förlängning av de gällande bostadsreglerna.

Det borde egentligen inte vara så enkelt att se på dessa frågor. Bostadsbidragen är, som jag sade, en viktig del i den sociala bostadspolitiken. Det handlar om riktade stöd från samhället för att garantera att alla oavsett ekonomiska förutsättningar skall ha möjlighet att bo på ett bra sätt. Bostadsbidragen utgör det enda riktade fördelningspolitiska grundtrygghetsinstrument som vi har vid sidan av de generella bostadssubventionerna. Om inte bostadsbidragen höjs i takt med att boendekostnaderna och andra kostnader stiger, då finns det risk för att de ekonomiskt svaga grupperna på bostadsmarknaden drabbas.

De motiv som har framförts i propositionen för att inte nu framlägga några ändringsförslag är att man vill avvakta den stora skatteomläggningen och se vilka utslag den ger på bostadssektorn. Därefter säger man sig vara beredd att justera bostadsbidragens storlek. Vi tycker från centerns sida att det inte är tillräckligt skäl för att avstå från att justera bostadsbidragen redan nu. Vi vet att det finns allmänna krav om en ganska kraftig höjning av hyrorna för år 1990 i de hyreshusförhandlingar som nu pågår. Det framförs krav på höjningar på i storleksordningen 10 %.

Om man inte gör justeringar av bostadskostnadsgränserna innebär detta att vissa kommer att drabbas av försämringar. På grund av ett olyckligt missförstånd om sista dagen för motionstidens utgång kom aldrig den centermotion som var avfattad i detta ämne att inlämnas. Vi hade ju en avkortad motionstid vid denna behandling. I anledning av motion Bo32 från vpk har centern i reservation 1 angivit hur vi anser att bostadsbidragen nu bör justeras uppåt.

Vi föreslår i år, liksom vi gjorde vid förra årets behandling av frågan, att de övre bostadskostnadsgränserna bör höjas för alla familjer med barn. Oförändrade bidrag är ju, med inflationens inverkan och de hyreshöjningar som nu kan förväntas, i praktiken sänkta bidrag. Det finns i första hand en risk för att barnfamiljerna inom låginkomst- och medelinkomstgrupperna drabbas.

Det är framför allt barnfamiljerna, och då de unga barnfamiljerna, som är hänvisade till nyproduktionen. Där är hyrorna och kostnaderna högst. Om inte dessa grupper skall utestängas från nyproduktionen, är det väsentligt att man hela tiden justerar bostadskostnadsgränserna för bostadsbidrag uppåt.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservation 1.

Den skatteomläggning som nu diskuteras kommer helt klart att drabba boendet i form av ökade boendekostnader. Detta kan man låta ske, eftersom det är meningen att de medlen skall komma tillbaka till de boende och skatteinbetalarna i form av sänkt skatt. Det gäller bara att få ekvationen att gå ihop och få en rättvis fördelningsprofil, så att de som har mycket låga inkomster och som inte får särskilt stora skattesänkningar inte drabbas av oskäligt höga boendekostnader. Detta får vi tillfälle att återkomma till i debatten här och annorstädes. Vi har bl.a. i dag i bostadsutskottet diskuterat de skatteförslag som framlagts och deras verkan på bostadssektorn.

Finansieringen av det första steget av skattereformen kommer för år 1990 att innebära kraftigt ökade kostnader inom bostadssektorn. Ungefär hälften av finansieringen för skatteomläggningen kommer från bostadssektorn, medan en tredjedel i det här skedet kommer tillbaka i form av en skattesänkning. I det andra steget av skattereformen kommer två tredjedelar av skattesänkningen, och kanske en mindre del av finansieringen än nu, att ligga på boendet.

Detta kan innebära tröskeeffekter, inte minst för år 1990. Men detta får vi se mer av i vår när den andra delen av förslaget skall läggas fram, och riksdagen i samband därmed skall ta ställning till förslagen från den boendekostnadsutredning som har arbetat och nu framlagt sina förslag.

Beträffande utvecklingen av bostadsbidragen efter år 1990 gör utskottet ett enhälligt tillkännagivande i betänkandet. Utskottet säger i detta sammanhang att man vid utformningen av bostadsbidragen mycket noga måste beakta hur det nya skatte- och bostadsfinansieringssystemet kommer att påverka boendekostnaderna.

Om nu reformen genomförs som tänkt, kan det innebära mycket kraftiga höjningar av bostadsbidragen och att nya grupper som inte finns med i dag måste tas in i det sammanhanget. Det gäller t.ex. familjer utan barn. Detta måste göras för att inte alltför många skall drabbas och slås ut från bostadsmarknaden och för att vi skall kunna behålla de sociala målen och den sociala inriktningen inom bostadspolitiken.

Vi i centerpartiet ställer oss bakom den tanken, och vi tycker att detta är viktigt. Detta är egentligen, som jag ser det, ett observandum från ett enigt bostadsutskott och en varning i tid till den som har att lägga fram de kommande förslagen på skatteområdet. Om uttaxeringen vid skattereformens finansiering i alltför hög grad görs på boendekostnaderna kommer detta att innebära krav på radikalt höjda bostadsbidrag, vilket gör att den kända rundgången av pengar kommer att öka. Vi från centerpartiet anser att den här ekvationen bäst löses genom att man inte går för kraftigt fram när det gäller att finansiera skattereformen på boendet. Men vi har i det här sammanhanget självfallet inte avstått från att ställa oss bakom detta förslag, eftersom vi hoppas på att justeringar skall komma.

Skulle dessa justeringar inte komma, och de förslag till reformer som nu presenteras inte genomföras, finns det inget annat alternativ än att öka bostadsbidragen. Om vi tvingas till detta, är vi naturligtvis beredda att genomföra en sådan höjning för att reformen inte skall få en felaktig fördelningspolitisk effekt.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 1 från centrens ledamöter som behandlar mom. 1 i detta betänkande. Beträffande mom. 2 i betänkandet, som innebär ett tillkännagivande om utformningen av bostadsbidragen efter år 1990, yrkar jag bifall till bostadsutskottets hemställan.

JAN STRÖMDAHL (vpk):

Herr talman! Om man skall vara snäll kan man beteckna den uppgörelse som folkpartiet och socialdemokraterna nu har träffat om att finansiera sänkningen av 1990 års skatter genom ett ökat kostnadsuttag för de boende utan att också förstärka det skyddsnet som bostadsbidragen utgör som ett

förbiseende eller ett misstag. Det kan möjligen förklaras med att regeringen lämnade propositionen med förslag om att förlänga giltigheten så att 1989 års bostadsbidrag gäller även för andra halvåret 1990 innan uppgörelsen med folkpartiet var klar. Jag är inte riktigt säker på tidpunkterna, men jag tror att det förhåller sig så.

Den uppgörelse som träffats mellan socialdemokrater och folkpartister innebär att en tredjedel av en tilltänkt stor skatteomläggning genomförs år 1990. Nästan hälften av kostnaderna för denna första etapp skall de boende betala genom högre boendekostnader. I sak innebär det att den progressiva beskattningen via inkomstskatten ersätts av en beskattning som till sin karaktär är regressiv, dvs. som slår hårdast mot de låga inkomsterna, medan skattelättnaderna i första hand gäller de höga inkomsterna. Det är den fördelningsmässiga profilen på dessa förändringar.

Det här kan vi nu inte göra så väldigt mycket åt, och vi diskuterar egentligen inte heller den frågan nu. Men konsekvenserna borde man faktiskt ha tänkt på: man borde ha tänkt på att förstärka bostadsbidragen redan det år då fördyringarna kommer.

Fördyringarna är ganska kraftiga. Vi har i pressen fått rätt många redovisningar av hur mycket dyrare det blir för småhusägare i olika delar av landet. Men de som framför allt är beroende av bostadsbidragen är hyresgästerna. Vi vet att de hyreshöjningar som är aktuella för år 1990 är dels de höjningar som redan till stor del har överenskommits, dels de höjningar som följer av skatteomläggningen. Det handlar om ungefär 50 kr. per kvadratmeter, dvs. en hyreshöjning på 3 500 kr. för en normallägenhet år 1990 eller ungefär 300 kr. i månaden. Det är alltså fråga om ganska kraftiga hyreshöjningar. Jag tror att man inte någonsin tidigare varit med om så höga hyreshöjningar.

Mot bakgrund av vad jag här sagt yrkar jag bifall till vpk:s reservation nr 2, som fullföljer den enda motion som väckts i denna fråga. Jag tycker att det är ganska egendomligt att inte fler i tid uppmärksammat detta förhållande. I andra hand kommer vi i vpk att stödja centerpartiets reservation, nr 1. Den tar åtminstone halva steget mot det som vi föreslår i vår reservation.

När det gäller 1991 välkomnar jag att utskottet har samlat sig till ett uttalande och ett tillkännagivande, som i allt väsentligt stämmer överens med det som vi föreslår i vår motion men som vi egentligen vill ha genomfört redan år 1990. Men det är bättre än ingenting att vi får detta uttalande och därmed baddar för en sådan här reform 1991.

Egentligen är bostadsbidragen ett nödvändigt ont. En social bostadspolitik borde i stället generellt ge möjligheter att bo bra till en så rimlig kostnad att alla har möjlighet att betala sin bostad utan individuella och inkomstprövade bidrag. Men alla är vi ändå medvetna om att vi måste ha någon form av ett sådant skyddsnät som bostadsbidragen utgör. Om man nu vidtar förändringar som innebär att boendet blir så mycket dyrare som blir följden av skatteuppgörelsen, måste man ordentligt förstärka de bostadsbidrag som många av oss egentligen inte vill ha.

Jag tycker också att vi bör uppmärksamma de marginaleffekter som man genom bostadsbidragen inför i botten av inkomstligan och som man varit mycket angelägen att få bort i toppen av inkomstligan genom den här s.k.

marginalskattereformen. Det är också ett argument mot att göra ännu fler beroende av bostadsbidrag.

Med detta yrkar jag än en gång bifall till vpk:s reservation nr 2.

BRITTA SUNDIN (s):

Herr talman! Det vi nu har att ta ställning till är ett förslag om att giltighetstiden för de regler som gäller för bostadsbidragen skall vara hela år 1990. I april i år fattade riksdagen ett beslut om att förlänga giltighetstiden för de nu gällande reglerna till den 30 juni 1990.

Anledningen till att vi nu på detta sätt vill förlänga giltighetstiden med ytterligare sex månader är att vi behöver invänta resultaten av det pågående arbetet med reformer på bostadsfinansieringens och skattelagstiftningens område, innan vi beslutar om hur bostadsbidragen i fortsättningen skall utformas.

I bostadsutskottet tycks det råda fullständig enighet om att utformningen av stöden till bostadssektorn, både det generella och det selektiva bostadsbidraget, måste ske i nära samband med skattereformerna. Eftersom det i dag inte föreligger något färdigt förslag i den frågan och eftersom det är svårt att överblicka effekterna på bostadssektorn av skatteomläggningen, är det nödvändigt att vänta med ändringar av bostadsbidragen.

Bostadsbidragen är en viktig del av den sociala bostadspolitiken – det känns angeläget för mig att understryka det. För oss socialdemokrater är bostadsbidragen ett viktigt instrument i vår strävan att uppfylla de bostadspolitiska målen, att alla skall ha rätt till en bra bostad.

Bostadsbidragen har också visat sig vara ett mycket bra fördelningspolitiskt instrument. Vi behöver både generella och selektiva åtgärder för att klara de bostadspolitiska målen.

Låt oss därför, även om det kan finnas skäl för en reformering av bostadsbidragen, invänta resultatet av skattereformen och med detta som utgångspunkt utforma bostadsbidragen på det sätt som vi då finner lämpligt. Först då kan vi ha en helhetssyn på utformningen.

Jag vill understryka att utskottet påpekat att detta förutsätter att förslaget kan utformas i så god tid att reformen kan träda i kraft den 1 januari 1991. Skulle det visa sig att en höjning blir nödvändig dessförinnan, förutsätter utskottsmajoriteten att regeringen framlägger förslag härom.

När det gäller utformningen av bostadsbidragen efter 1990 är det viktigt att beakta hur skatteomläggningen och de nya bostadsfinansieringssystemen påverkar boendekostnaderna. Utskottsmajoritetens bedömning är att bostadsbidragen kommer att få ökad betydelse för olika grupper och att man vid utformningen måste ta hänsyn härtill. Då kan det också bli nödvändigt att utvidga bostadsbidragen till att omfatta även ensamstående utan barn och oavsett ålder.

Till detta betänkande har centern och vpk fogat var sin reservation med förslag om ändring av bostadsbidragen redan den första 1 januari 1990. Med hänvisning till vad jag här sagt yrkar jag avslag på reservationerna 1 och 2.

När det gäller reservationerna från moderata samlingspartiet och folkpartiet beträffande utformningen av bostadsbidragen efter 1990, vet vi att dessa

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

*Bostadsbidragen
för år 1990 m.m.*

partier har en annan syn på frågan om bostadsbidragen, och jag yrkar avslag på reservationerna 3 och 4.

I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Britta Sundin sade själv att utformningen av bostadsbidragen måste göras i nära samband med skattereformen, och att det inte föreligger någon konkret skattereform ännu.

Detta gäller från 1991 och framåt, men det vi nu talar om gäller i första hand 1990. Britta Sundin måste väl ändå hålla med om att vi vet tillräckligt mycket redan nu om skattesänkning och boendekostnadshöjningar 1990 för att det borde vara motiverat med en förstärkning av bostadsbidragen.

BRITTA SUNDIN (s) replik:

Herr talman! Jag sade att vi inte vet hur resultatet av skattereformen kommer att påverka bostadssektorn. De siffror som figurerar på olika håll i dag pekar åt många håll och innehåller så mycket att det är svårt för oss att göra en bedömning om vad som exakt kommer att gälla.

Vi får bättre möjligheter att behandla detta under våren när vi har aktuella uppgifter om hur det påverkar bostadssektorn. Då får vi ta upp en ny diskussion om utformningen av bostadsbidraget.

JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Då måste jag konstatera att socialdemokraterna har träffat en överenskommelse med folkpartiet om en reform, fastän man inte vet vilken verkan den har för de boende. Det är ganska oansvarigt att träffa sådana överenskommelser och fatta sådana beslut.

BRITTA SUNDIN (s) replik:

Herr talman! Det är svårt att överblicka hur kostnadsutvecklingen kommer att se ut i varje enskilt fall. Därför är det också svårt att göra en bedömning av de kostnadsökningssiffror som figurerar i olika former. Det är därför jag menar att det är viktigt att vi avvaktar och ser hur det egentligen kommer att slå.

Det ankommer på oss att ta ansvar för att vi gör en utformning som är rättvis. Det ankommer också på oss att se till att vi har ekonomiska resurser för att klara det. Dessutom måste vi se till att det finns praktiska möjligheter att genomföra de beslut vi fattar här i riksdagen.

KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Herr talman! Miljöpartiet de gröna godtar tills vidare förslaget om förlängning av bestämmelserna om bostadsbidrag under 1990.

Det sägs att finansdepartementet kommer att jaga kryphål i det nya skatteförslaget. På samma sätt kommer vi att jaga eventuella fall av inlåningar av hyresgäster och boende i ekonomiska fångelsehålor av något slag.

I det längre perspektivet vill vi inte binda oss till bostadsbidraget. Det låser de bidragsberättigade till att efterfråga och kanske öka sin boendestandard i stället för att tillse kanske angelägnare behov.

Bostadsbidraget bör utvecklas till ett bastillägg och erbjudas i stort sett alla som i dag är bidragsberättigade på grund av hushållens inkomst och beroende av deras boendekostnad.

SIW PERSSON (fp):

Herr talman! När det gäller utformningen av bostadsbidragen efter 1990 vill folkpartiet kort anföra följande:

Ett nytt bostadsfinansieringssystem får konsekvenser för utformning och omfattning av de individuella bostadssubventionerna. Därför måste vi ta hänsyn till hur de nya skatte- och bostadsfinansieringssystemen påverkar boendekostnaderna.

Därför säger folkpartiet att man främst under ett övergångsskede behöver en utbyggnad av bostadsbidragen inom ramen för nuvarande system. Men vi säger också att bidrag inte skall utgå till hushåll utan barn utan dagens begränsning till just bidragstagarens ålder.

Det är därför, herr talman, som vi har inlämnat reservation 4. Jag vill härmed yrka bifall till den reservationen.

BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Det är väl känt att moderata samlingspartiet har en annan syn på bostadspolitikens utformning än majoriteten. Detta tar sig uttryck i våra motioner. Dock har vi för tillfället accepterat att bostadsbidragen för 1990 utformas så som föreslås i utskottets betänkande.

Eftersom vi inte står bakom den skatteuppgörelse som har träffats, utan har lagt fram ett eget heltäckande skatteförslag, tycker vi inte att det finns någon anledning för oss att delta i försöken att rätta till de negativa effekter som följer på denna omläggning.

Vi ställer oss därför inte bakom det tillkännagivande som utskottets majoritet föreslår beträffande bostadsbidragen efter år 1990. Vi anser att det stycket borde utgå.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservation 3.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 13 §.)

12 § Samordnad länsförvaltning

Fördrogs

bostadsutskottets betänkande

1989/90:BoU4 Samordnad länsförvaltning (prop. 1988/89:154).

AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Den regionala förvaltningens organisation och demokratin på länsnivå har stått under debatt sedan lång tid tillbaka. Det är ett utslag av att det råder olika uppfattningar om hur organisationen skall lösas. Den verkliga skiljelinjen går mellan om vi skall ha demokrati på länsplanet eller inte.

Med det nu föreliggande förslaget är vi enligt centerns uppfattning längre ifrån en verklig länsdemokratisk reform än vi varit på mycket länge.

Medan utvecklingen överallt i samhället, på arbetsplatser och inom näringslivet, går i riktning mot ökad decentralisering med mer av insyn och ansvar från dem som är involverade, de många människorna, går förslagen i regeringens proposition om samordnad länsförvaltning i rakt motsatt riktning.

Om de nu framlagda förslagen genomförs hårdnar greppet från regeringens sida över länen. Centralstyrningen ökar. Medan makten koncentreras till länsledning och regeringskansli minskar länsinwånarnas självbestämmanderätt. Det är olyckligt. Med socialdemokraternas förankring i folkrörelsearbetet hade man kunnat vänta sig ett förslag i annan och mera demokratisk riktning. Jag måste fråga socialdemokraternas representanter i debatten: Är det verkligen så ni vill ha det? Vill ni fjärma makt och inflytande från medborgarna och lägga den i myndigheternas och statsrådets händer? Är verkligen Magnus Persson och civilministern överens om en sådan inriktning?

Med ökad maktkoncentration vidgas klyftorna mellan och inom olika regioner i landet, och möjligheterna till regionalt inflytande försvåras. Är ni ense om att vidga de regionala klyftorna? Är ni ense om att försvåra möjligheterna till regionalt inflytande för människorna i länen?

Från centerns sida kan vi inte ställa upp på en sådan linje. Vi har sedan länge drivit krav i motsatt riktning. Vi vill ha verklig länsdemokrati. Det har vi inte i dag. Enligt vår uppfattning skall direktvalda förtroendemän på länsnivå ha samma inflytande över de länspolitiska angelägenheterna som förtroendemännen på riks- och kommunnivå har över angelägenheterna på dessa resp. nivåer.

Centerns länsdemokratitanke kom till uttryck redan 1964, då motioner från centern låg till grund för riksdagsbeslutet som innebar att den första länsdemokratiutredningen tillsattes. Sedan dess har vi genomlevt många utredningar på det temat och också många förslag i denna kammare utan att ha kommit särskilt långt på vägen mot ökad demokrati. Under hela denna process har socialdemokraterna varit negativa till länsdemokrati. Moderater och folkpartister har ömsom varit positiva, ömsom negativa. Nu ligger de oroande nära regeringslinjen.

Medborgarnas engagemang är en förutsättning för en vital debatt och en verklig demokrati. Det gäller också på länsnivån. Mot den principiella bakgrunden yrkar vi från centern avslag på propositionens förslag om en ny regional statlig förvaltning. Vi föreslår i stället att en parlamentarisk utredning tillsätts som bl.a. behandlar följande frågor:

- * förutsättningarna för omvandling av landstingen till ett länsparlament,
- * gränserna för landstingets kompetens i förhållande till staten och den legala utformningen av kompetensfördelningen,
- * länsstyrelsernas avveckling och tillskapandet av endast *ett* folkvalt regionalt beslutsorgan,
- * den närmare utformningen av beslutsordningen, möjligheterna att utkräva ansvar av beslutsfattare och lekmannainflytandet på regional nivå,
- * länsnämndernas inordnande i den nya landstingsorganisationen, och slutligen

* vilka uppgifter som lämpar sig att föra över från statlig till regional och kommunal nivå samt uppgiftsfördelningen mellan landsting och kommuner.

De nu föreliggande förslagen går stick i stäv mot den inriktningen. De bygger på en försöksverksamhet i Norrbotten som inte entydigt har givit någon vägledning för propositionens förslag.

Förslaget innebär mycket kortfattat att vissa länsnämnder försvinner i sin nuvarande form, och deras uppgifter läggs in under en samlad länsstyrelse, inom vilken man sedan utser särskilda nämnder. Den välbekanta socialdemokratiska rundgången känns igen.

Dessa nya nämnder skall dels vara rådgivande gentemot länsstyrelsens styrelse, dels fatta egna myndighetsbeslut. Landshövdingen skall vara självskrivnen ordförande i alla instanser. Det är svårt att förstå hur man skall kunna nå förenklingar och minska risken för dubbelarbete och skapa entydiga och klara ansvarsfördelningar med en sådan lösning. Det blir omöjligt.

Risken för ökad byråkrati blir påtaglig. Beslutsansvaret blir suddigt, risken för dubbelkommando stort. Kompetenskonflikter är att vänta framför allt mellan de olika föreslagna länsstyrelseorganen. Det fördjupade förtroendemannainslaget blir synligt enbart på papperet. Det här blir något helt annat än verklig länsdemokrati.

Mot bakgrund av hur länsstyrelseorganisationen ser ut i dag skulle det ha funnits utrymme för att i propositionen verkligen föra en seriös diskussion om hur ansvars- och ledningsfrågorna skulle organiseras utifrån ett vidgat förtroendemannainflytande. Men det görs inte.

Ansvars- och ledningsfrågorna ges i förtroendemannaperspektivet väldigt litet utrymme. Det begränsas till hur styrning, beslut och ansvar skall byggas upp kring landshövdingens roll som obligatorisk ordförande i styrelse och facknämnder och som regeringens förlängda arm gentemot länet och länsmedborgarna. I praktiken är det ju så att det förtroendemannainflytande som i dag finns i lekmanstyrelsen har begränsats genom olika regeringsåtgärder.

Förslagen i propositionen och från den tidigare sittande utredningen har fått ett mycket blandat mottagande i remissopinionen. Jag måste mot den bakgrunden fråga mig: Vad är det för mening med att lägga fram en proposition med förslag som ingen egentligen vill ha? Vad är skälen, civilministern? Var är de verkliga motiven?

I stället för att bygga ut demokratin diskuteras i den allmänna debatten på fullt allvar förslaget att ta bort det enda organ, landstinget, som i dag utses på demokratiskt sätt genom allmänna val. Den naturliga frågan som borde ha avhandlats i propositionen är hur man skall kunna bygga vidare på den modellen för att på ett smidigt och enkelt sätt kunna få in alla länsfrågorna i ett fullt utbyggt länsparlament.

Att inte bygga vidare på denna tanke är att diskriminera länsinvånarna och att misstro dem. Vad har socialdemokraterna emot länsmedborgarna egentligen? Varför betror ni dem inte i deras egenskap av länsmedborgare samma demokratiska ansvar och rättigheter som de har som kommuninvånare eller som riksmådomare och väljare av denna församling?

Herr talman! I betänkandets reservation 1 tar vi upp vårt avslagsyrkande

utifrån vår principiella syn på länsdemokratifrågorna. Jag ber att få yrka bifall till reservation 1.

Om vårt huvudyrkande faller, vilket det gjorde i utskottet, har vi i andra hand synpunkter på olika enskildheter i regeringens förslag.

Det gäller t.ex. nämndobligatoriet i Stockholms län och Gotlands län, där vi är ense med utskottsmajoriteten om att obligatoriet måste bort. Det är bl.a. en centermotion som ligger bakom utskottets tillkännagivande på denna punkt.

För det andra är det viktigt att det är landstingen som utser samtliga ledamöter i de obligatoriska nämnderna och inte den sammanblandning av valkorporation mellan stat och län som regeringen föreslår. Att tillstyrka regeringens förslag i denna innebär att ytterligare fjärma sig från länsdemokratitanken. Jag yrkar bifall till reservation 24.

Av samma skäl tas i reservation 25 frågan om ordförandeskapet i nämnderna upp. Vi menar i centern att det skall stå landstingen fritt att välja ordförande och att landshövdingen inte obligatoriskt skall vara ordförande. Däremot kan han naturligtvis mycket väl vara det, om landstinget finner anledning att utse honom. Men det behöver alltså inte vara ett obligatorium. Jag yrkar bifall till reservation 25.

Så till frågan om fiskets organisation. Fiskets framtida organisation är en fråga som har mött stort intresse i en rad motioner. I denna fråga har utskottet enhälligt stannat för att avvakta den nu aktuella utredningen och den remissbehandling som nu pågår. Vi har även från centerns sida ställt oss bakom ett sådant synsätt. Den demokratiska processen bör ha sin gång innan man tar slutlig ställning.

Emellertid vill jag säga att det finns mycket starka skäl som talar för att en särskild organisation för fisket på länsnivå även i framtiden är nödvändig att ha. Kommunförbundets yttrande i denna fråga går i samma riktning. Kommunförbundet avvisar tanken att kommunerna skall ta över fiskenämndernas uppgifter, och jag delar dess uppfattning på den punkten.

Herr talman! Den fråga vi nu skall besluta om gäller demokrati på länsnivå och länens självständighet gentemot staten. Inte sedan storkommunreformens genomförande 1969–1970 har så avgörande frågor för länens organisation och beslutanderätt varit under omprövning.

Detta tillfälle tycks socialdemokraterna med viss hjälp från andra partier begagna för att knyta länen närmare statsmakten, öka centralstyrningen och minska länens självständighet. Det är olyckligt. En ökad självständighet för länen gentemot statsmakten vore naturligare i vår moderna och upplysta tid. Det har man förstått på andra håll. Det borde man kunna göra i Sverige också.

Med det anförda yrkar jag bifall till reservation nr 1. I andra hand yrkar jag bifall till reservationerna nr 9, 11, 20, 24, 25 och 28.

BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Hur den statliga regionala förvaltningen skall organiseras har från tid till annan varit föremål för utredningar, överväganden och konkreta förändringar. Det är långt ifrån alla utredningar som har lett till beslut.

Under många år var frågan om länsindelning och gränsdragningar den

mest aktuella frågan på dagordningen. Allt blev dock i stort sett vid det gamla.

Nu står organisatoriska förändringar av länsorganen inför ett avgörande. Det gäller länsstyrelserna och ett antal länsnämnder.

Även denna gång ligger en utredning till grund för propositionen och utskottsbetänkandet. Utredningen hade som syfte att utvärdera det s.k. Norrbottensförsöket. I Norrbottens län har försök bedrivits med samordnad länsförvaltning. Ett antal länsnämnder samordnade där sin verksamhet med länsstyrelsen, för att på detta sätt uppnå för länet viktiga samordnings- och rationaliseringseffekter. Utfallet gav en splittrad bild. Vissa positiva resultat kunde noteras, men också åtskilliga negativa. Utredningens förslag skilde sig på en rad punkter från Norrbottensmodellen.

Ytterligare förändringar har gjorts i den proposition som nu ligger på riksdagens bord. I denna föreslås att en ny länsstyrelse bildas och att fem obligatoriska nämnder inrättas vid sidan av länsstyrelsens styrelse – nämligen utbildningsnämnd, nämnd för fysisk planering, lantbruksnämnd, kommunikationsnämnd och miljönämnd. Ansvarsområdet vidgas vad beträffar arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbeten, vissa skogliga frågor och trafiksäkerheten.

Nämnderna skall inte bara ha en rådgivande roll, utan också få egna beslutsbefogenheter. Av nämndernas elva ledamöter föreslås att fem skall utses av landstinget och fem av regeringen. Landshövdingen skall i normalfallet vara ordförande.

Herr talman! När man skall bedöma dessa frågor kan man ha minst tre infallsvinklar.

För det första kan länsorganens uppgifter och arbetsätt ses enbart som en organisationsfråga så till vida att alla förändringar skall ske inom ramen för de verksamheter och det politiska innehåll som sedan länge är fastställt. Politikens mål och inriktning berörs således inte alls, utan alla förändringar har med organisationen att göra.

Utredningen om samordnad länsförvaltning begränsades genom sina direktiv till att endast arbeta med organisatoriska förändringar. Propositionen och utskottsmajoritetens huvudlinje sammanfaller med detta synsätt. Härigenom begränsas förändringarna till att enbart gälla länsorganens uppbyggnad och organisation. Kort uttryckt kan man säga att förslagen rör frågorna om hur uppgifterna skall lösas, inte vilka dessa är.

För det andra kan man – som centern och miljöpartiet vill – omvandla länsstyrelsen och landstinget till ett länsparlament. Den hittillsvarande idéen om att staten skall ha ett regionalt organ med myndighetsutövning, men med stark förtroendemannamedverkan, slås då sönder.

Denna modell innebär ingen lösning på de problem som finns ute i länen. Tvärtom ökar centralstyrningen och makten i länen centraliseras till ett organ – landstinget. Redan nu har landstingen svårigheter att lösa sina primära uppgifter. Skall de i detta läge ytterligare utöka sin intressesfär kan man befara att sjukvårdsfrågorna kommer i ett ännu sämre läge.

För det tredje kan hävdas att de organisatoriska förändringar, som tid till annan är nödvändiga att genomföra, skall styras av vilka uppgifter som åvilar

organen och vilka frågor som över huvud skall vara föremål för politisk behandling och beslut.

Den starka låsning till direktiven som utredningsarbetet begränsades av föreligger inte längre. Därför är det nödvändigt att vidga perspektiven och även behandla frågan om vad de regionala organen skall syssla med. Först därefter bör de organisatoriska frågorna övervägas.

Moderata samlingspartiet anser att statsmakterna skall ha en regional förankring genom länsorgan. Länsstyrelsen måste anses vara det riktiga och rätta organet att samla den regionala statliga förvaltningen kring. Länsstyrelsens uppgifter är dels att svara för att statsmakternas beslut och intentioner får genomslag – att lagar och bestämmelser efterlevs –, dels att fånga upp och vidarebefordra önskemål och krav från den region inom vilken den verkar.

Beträffande de uppgifter som länsorganen över huvud taget skall syssla med har moderata samlingspartiet såväl nu som tidigare lagt fram en rad förslag till avpolitisering och avbyråkratisering. Det gäller främst inom områdena skola, bostadsbyggande och jordbruk.

Mot bakgrund av att förhållandena är olika i olika delar av landet och att obligatoriska lösningar rimmar dåligt med strävan till decentralisering och flexibla lösningar anser vi att de föreslagna nämnderna inte obligatoriskt skall inrättas och inlemmas i länsstyrelsen. Det måste vara upp till varje länsstyrelse att själv besluta om detta skall ske.

Inom skolans område föreslår vi inrättandet av en fristående statlig skolinspektion. Länskolnämnden bör därför göras till ett oberoende utvärderingsorgan, en "statens skolinspektion". Ett sådant organ bör således inte inordnas i den nya länsstyrelsen.

En sammanslagning av lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse bör övervägas. De ärenden som dessa båda organ sysslar med är i flertalet fall sammanflätade. Genom de förändringar vi vill göra i lagstiftningen på dessa områden bortfaller åtskilliga arbetsuppgifter. Kvarvarande frågor bör dock kunna inordnas i den nya länsstyrelsen.

Länsbostadsnämnderna bör avvecklas. Om våra förslag till ett nytt lånesystem genomförs och övriga förändringar inom plan- och bostadslagstiftningen införs, blir länsbostadsnämnderna obehövlige. Övrig verksamhet kan handläggas på antingen central eller lokal nivå.

En fråga som väckt stort intresse och inspirerat många motionärer är fiskedistributionen på regional nivå. Eftersom en utredning härom nyligen presenterats är det nu för tidigt att i detalj fastlägga den framtida organisationen. Utskottet uttalar dock som sin mening att fiskefrågorna bör ha en länsanknytning på regional nivå.

En onödig klåfingrighet visar sig i propositionens förslag om att länsstyrelsen skall ha inflytande över ärenden som rör post- och telefrågor. Dessa skall bedömas efter affärsmässiga grunder och inte vara föremål för politiska styrningar.

Vad som saknas i proposition och majoritetsförslag är hur den nya länsadministrationen påverkar ansvarsfördelningen mellan statliga, regionala och kommunala organ. Samma ointresse visas genom avslag på kravet på en utvärdering av hur de nationella målen skall uppnås.

Herr talman! Slutligen vill jag säga att debatten om länsfrågorna med

största sannolikhet kommer att fortsätta även efter dagens beslut. Det skulle förvåna om den modell som nu läggs fast förblir ograverad och intakt någon längre tid. I alltför liten utsträckning har hänsyn tagits till de olikheter som finns i olika delar av landet.

På en rad områden har vi moderater föreslagit förändringar, avbyråkratiseringar och avpolitiseringar. Dessa har nu avisats av en utskottsmajoritet. Erfarenheten lär oss dock att det endast är en tidsfråga när andra partier anammar våra förslag. När den dagen kommer är det dags att åter ta upp länsstyrelsefrågorna och den statliga regionala förvaltningen.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till de moderata reservationerna i betänkandet och i övrigt till utskottets hemställan.

Därutöver vill jag, herr talman, deklarerat att om reservation nr 21 faller, kommer moderaterna i kammaren att stödja reservation nr 24. Den handlar om på vilket sätt de nyinrättade nämnderna skall väljas. Vårt huvudförslag innebär att inrättande av dessa nämnder är en fråga för varje länsstyrelse för sig, men om detta förslag inte vinner riksdagens bifall är det bättre att låta de regionalt förankrade landstingen vara valkorporation. Jag yrkar därför bifall även till reservation nr 24.

AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall inte uppta någon längre tid med att gå i polemik med Bertil Danielsson. Principiellt ligger vi närmare varandra i denna fråga än centern och socialdemokraterna. När nu civilministern har kommit in i kammaren ser jag det som väsentligt att ta en debatt med de mer ansvariga.

Bertil Danielsson sade att denna debatt kommer att gå vidare. Det hoppas jag. Då finns det hopp att den utvecklas åt rätt håll. Jag fann dock att Bertil Danielssons resonemang på ett par punkter inte riktigt gick ihop. Å ena sidan sade han att han mycket väl kunde tänka sig den landstingsmodell som vi ifrån centern har framfört. Han såg dock en ökad centralisering inom länen, om man bildade bara ett parlamentariskt organ, ett länsparlament. Det var hans principiella syn. Å andra sidan har han själv och partiet i utredningen stått bakom förslag där man plockar bort en rad organ och låter dem ingå i en länsstyrelse. Är inte detta, om något, centralisering? Dessutom vill Bertil Danielsson ta bort länsbostadsnämnden och slå samman lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen. I linje med sitt inledande principiella resonemang borde han vilja behålla alla dessa organ och kanske utvidga dem ytterligare, om han nu är rädd för en centralisering inom länen.

Det är viktigt att ha klart för sig vem det är som ytterst har makten, när man diskuterar centralisering och decentralisering. Är det väljarna på länsplan, som i val vart tredje år har möjlighet att säga ifrån, eller är det staten som har makten genom regeringen? Det senare fallet är ju den linje som är gällande. Jag har svårt att förstå moderaterna. Moderaterna talar ju i andra sammanhang ofta om ökad frihet och självständighet. I detta fall är man tydligen beredd att knyta länen närmare regering och statsmakt.

BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Agne Hansson kanske inte var helt uppmärksam under mitt anförande. Därför finns det anledning att återigen klarlägga vad jag sade.

När det gäller synen på länsparlament gjorde jag inte någon som helst principiell deklaration att detta låg inom det synsätt vi företräder. Vad jag gjorde var att redovisa, enligt vad jag själv tycker ganska objektivt, de tre olika synsätt man kan ha på dessa frågor.

Jag tar mig friheten att direkt citera ur mitt tidigare anförande. Jag sade: "Herr talman! När man skall bedöma dessa frågor kan man ha minst tre infallsvinklar." Jag gjorde alltså en genomgång av de tre synsätt man kan ha i denna fråga.

Från moderat sida har vi alls inte sympati för modellen med länsparlament. Det hoppas jag verkligen framgick för andra åhörare än Agne Hansson. Det ligger i och för sig mycket i vad Agne Hansson säger. Men man löser inte de problem det här är fråga om genom att gå till väga enligt Agne Hanssons modell. Man förvärrar många problem. Man flyttar många beslut upp till central nivå i stället för att ha kvar dem på länsnivå. Då gör man bara ont värre. Detta håller inte i längden. Vår modell är i detta sammanhang att föredra.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

ERLING BAGER (fp):

Herr talman! Ett av målen för förändringen av länsstyrelserna är att skapa ett slagkraftigt instrument för regional samordning. Det måste därför vara viktigt att förhindra att sektorsintressen utvecklas i motstridiga riktningar och därmed omöjliggör en samlad planering.

I propositionen och i betänkandet föreslås att ett antal länsnämnder inordnas i länsstyrelsen, nämligen länsvägnämnden, länskolnämnden, lantbruksnämnden och den nuvarande länsstyrelsen.

I den proposition som ligger bakom det betänkande vi nu diskuterar föreslås att fiskenämnden bör ingå i den nya länsstyrelsen. Sedan propositionen avlämnats har emellertid en statlig utredningsman, Åke Hallman, gjort en översyn av fiskeprisregleringen och avlämnat sitt förslag, som även berör fiskenämnderna. Förslaget innebär att fiskenämnderna i sin helhet skulle upphöra redan nästa år.

Herr talman! Enligt folkpartiets uppfattning bör fiskenämndernas regionala resurser, främst fiskerikonsulenter, då samtidigt överföras till den nya regionala statliga förvaltningen, för att därigenom tillföra den nya länsstyrelsen en kompetens på det inte minst från miljösynpunkt viktiga fiskevårdsområdet. Det är därför glädjande att jag kan konstatera att utskottet har kunnat ena sig om att fiskefrågorna skall ha en länsanknytning till de nya länsstyrelserna och att vi därför förväntar oss ett förslag från regeringen under våren i enlighet med vad ett enhälligt utskott har förordat.

Herr talman! Arbetsmarknadsfrågorna lämnas i betänkandet dock utanför den föreslagna samordningen. Arbetsmarknadsfrågorna har en mycket central betydelse för den regionala planeringen och samordningen. Det är därför inkonsekvent att länsarbetsnämnderna i sin helhet lämnas utanför. Målsättningen bör vara att inlemma de planeringsfrågor som rör sysselsättningsutvecklingen i de nya länsstyrelsernas verksamhet. Arbetsförmedlings-

verksamheten kan därefter ges en mer lokal förankring i arbetsförmedlingsnämnderna. I folkpartiets reservation 19 föreslås detta, och jag yrkar bifall till denna reservation.

Beräffande länsbostadsnämnderna föreslås att det som rör det kommunala bostadsförsörjningsprogrammet och annan samhällsplanering i framtiden skall utföras inom de nya länsstyrelserna. Var länsbostadsnämndens kvarvarande uppgifter skall hanteras bör studeras i det fortsatta förändringsarbetet.

Länsskolnämndernas uppgifter skall enligt betänkandet föras över till de nya länsstyrelserna. Länsstyrelserna skall i samband med reformen även ges en roll inom högskoleutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen. Det är dock viktigt att länsstyrelsernas resurser och intressen inte styrs över från den obligatoriska utbildningen till den frivilliga.

Herr talman! Det föreslås att det inrättas fem obligatoriska nämnder vid sidan av länsstyrelsernas styrelse: utbildningsnämnden, nämnden för fysisk planering, lantbruksnämnden, kommunikationsnämnden och miljöskyddsnämnden. I de tre nordligaste länen föreslås också en rennäringsnämnd.

I flera av länen är förhållandena av den arten att det är motiverat att skapa andra lösningar än de fem föreslagna nämnderna. Det talas i propositionen vidare om att man skall tillåta inrättandet av beredningsgrupper och s.k. rådgivande organ.

Herr talman! Mot bakgrund av de stora variationerna mellan länen är det, enligt vår förmenande, opraktiskt att först besluta om ett antal obligatoriska nämnder och därefter bli tvungen att tillåta en del undantag.

Förutsättningar och traditioner varierar starkt också i andra län, vilket även påverkar effektiviteten i den av regeringen föreslagna nämndorganisationen. I några län fungerar den säkert bra, i andra mindre bra.

För att beslutsorganisationen skall bli så effektiv och ändamålsenlig som möjligt bör länsstyrelserna ges frihet att själva besluta om den. Några länsstyrelser finner det kanske riktigt att inrätta en nämndorganisation enligt modellen i betänkandet. Andra väljer att i stället för den ytterligare beslutsnivån inrätta ett antal råd och beredningsgrupper.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 21, som är gemensam för folkpartiet och moderaterna. I denna reservation föreslås att nämnderna ej skall vara obligatoriska.

Regeringen förslår att hälften av ledamöterna i de fem obligatoriska nämnderna skall utses av regeringen och hälften av landstingen. Detta förslag går emot utredningens förslag som förordade att samtliga ledamöter skulle utses av landstingen. Ordförandeskapet föreslås i båda fallen innehas av landshövdingen.

Eftersom folkpartiet yrkar avslag på en obligatorisk nämndorganisation bör länsstyrelserna själva ges förtroendet att avgöra hur beslut och beredningsorganisation skall utformas. Därför bör även länsstyrelserna själva välja ledamöter till de organ som de väljer att inrätta.

Herr talman! Jag yrkar slutligen bifall till samtliga reservationer i detta betänkande vilka folkpartiet står bakom.

Om reservation 21 inte skulle få en majoritet av kammaren bakom sig, har

vi från folkpartiet för avsikt att i stället stödja reservation 24 om sättet för val av ledamöter till nämnderna.

KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Herr talman! När den socialdemokratiska regeringen föreslår en ny regional statlig förvaltning lappar den faktiskt vidare på ett mycket gammalt arv från Oxenstierna och envåldshärskaren Karl XI. Socialdemokraterna ville för 100 år sedan reformera och demokratisera Sverige. En del har de kanske lyckats med. Men de har inte orkat med länsstyrelserna som överhetens maktmedel ute i våra landskap. Tvärtom värnar de om centralmakten och vill dessutom förstärka den. Detta är innebörden i betänkandet om samordnad länsförvaltning.

Med ett besvärande politiskt dubbelspråk påstår socialdemokraterna att de föreslagna obligatoriska länsnämnderna innebär ett starkt förtroendemännainflytande. Jag säger: Fy skäms sossar! I nämnderna för så viktiga områden som miljö, kommunikation, utbildning, fysisk planering och jordbruk kommer åtta–nio ledamöter av elva att vara tillsatta av regeringen och landstingens majoritet. Av dessa är landshövdingen dessutom självskriven ordförande i samtliga nämnder! Stackars Odhnoff, Norling, Marjasin, Heurgren och Göransson och alla andra landshövdingar. Hur skall de hinna med all denna makt och alla dessa ordförandeuppdrag? Det får nog bli sexdagarsvecka för att klara både länsstyrelsens styrelse, som för övrigt skall utses på ett helt annat sätt, och de fem nya nämnderna.

Men åter till konfiskationen av förtroendeplatser. Förslaget innebär ju att socialdemokraterna i stort sett dubblar de platser de skulle ha haft enligt strikt proportionell fördelning. Och inte kan väl folkpartiet, moderaterna och vpk acceptera att deras inflytande blir minimalt i dessa nämnder, att de i stort sett får endast insynsplatser i dessa nya nämnder. Beroende på mandatfördelningen i landstingen, som skall välja fem av ledamöterna, får de borgerliga partierna dela på högst två–tre platser. De mindre partierna i landstingen, miljöpartiet de gröna, vpk och kds, får inga platser alls. Detta är upprörande, diktatoriskt och odemokratiskt. Tänk, det luktar nästan centraldiktatur av bra begagnad östeuropeisk modell!

Nej, den här propositionen hör bara hemma i papperskorgen. Den är genomruttet dålig och innebär att man rör om litet oengagerat i den byråkratiska smeten. Propositionen är ju full av enbart frågetecken för en något vaken läsare. Vart hör egentligen frågorna om fiske, arbetsmarknad och kommunikation?

Länstrafikbolagen, exempelvis, sorterar ju under landstingen. Vem skall egentligen ansvara för trafikfrågorna – länsstyrelse eller landsting? Vilken roll får landstingen? Landstingens roll kommer att urholkas ytterligare.

Trots 17 motioner från fyra partier, socialdemokraterna, moderaterna, folkpartisterna och centern, om fiskets regionala anknytning och instämmanden i utskottsskrivningen avstyrker utskottet samtliga motioner med hänvisning till remissbehandling av den aktuella fiskeriutredningen. Sådan tomgångskörning av riksdagen borde inte vara tillåten.

De flesta organisationer som har svarat på remissen om det här förslaget till centraldirigerad statsförvaltning i länen har litet förstrött accepterat det;

de tänker väl att det säkert innebär någon effektivisering och att det väl är bra för dem.

Men har regeringen funderat på hur vanliga människor uppfattar förslaget? Ute i Sverige finns mycket vaga begrepp om vad landsting och länsstyrelser egentligen har för sig och hur människor kan göra sina röster hörda. Det hela kompliceras av att valet till riksdagen, åtminstone i valrörelsen, mycket synes handla om att riksdagskandidaterna minsann tänker företräda sitt län och sin valkrets på ett aktivt och fullödigt sätt i riksdagen. Men väl där – dvs. här – handlar det bara i försumbar grad om det egna länet och fastmer om nationellt giltiga frågeställningar. Detta gör att de viktiga regionala frågorna inte hanteras av representativa församlingar utan i alltför stor utsträckning hamnar hos landshövding och länsstyrelsens tjänstemän. Detta är djupt otillfredsställande.

Förslaget innebär ju att man med de nya nämnderna lägger ut dimbankar mellan folkstyrelse och statsförvaltning. I stället för att anta denna odemokratiska och oförankrade byråkratireform måste vi se till att statsförvaltning och regionalt folkstyre klart åtskiljs. Detta kan endast ske genom att vi inrättar en form av representativa regionala församlingar, länsparlament eller rejält förstärkta landsting. Där är vi helt eniga med centern i dess förslag om länsparlament.

Låt mig också, herr talman, lägga in en högre växel och slå ett slag för våra kära gamla landskap, så fast förankrade i folksjäl, språk, dialekt och kultur att 355 års konungslig länsförvaltning inte lyckats sopa igen spårn det minsta. Vi trivs ju bäst i öppna landskap, som Ulf Lundell sjunger och vi med honom.

När riksdagen högtidligen öppnas går vi uppför stora trappan här i gamla riksdagshuset mellan landskapsfanorna. När vi sedan får umgåås litet gör vi det under sammanbindningsbanans centrala takparti med de 24 landskapsvapnen. Varför inte ta fasta på landets starka landskapstradition och införa direktvalda landskapsförsamlingar, landsting eller landsdagar eller vad de än må kallas? Låt dessa församlingar ta över länsstyrelsens befogenheter, och låt folket i varje landskap självt välja sin landshövding! I primärkommunerna väljer vi ju allt vårt folk själva, och fullmäktige följer ändå rikets kommunallag i ganska hyfsad grad. Varför skulle inte detta förhållande mellan det lokala och det nationella kunna gälla även mellan landskapen och staten?

Jag tror att en demokratisk landskapsbefrielse skulle vara mycket populär och ändamålsenlig. Landskapen skulle få en egen identitet, lyfta sin kultur, sina institutioner och universitet, stödja sitt näringsliv och i stimulerande konkurrens sinsemellan sträva efter att vara ett bra landskap och en bra miljö att leva i. Det gör inte något att Härjedalen är så mycket mindre än exempelvis Skåne eller Östergötland. Det är i sig en del av den mångfald som sprungit ur de naturgivna och historiska förutsättningarna. Denna mångfald kan man inte slå sönder som exempelvis den vite mannen gjorde när han stakade ut gränserna i Afrika eller Karl XI gjorde med sina och Axel Oxenstiernas län från 1600-talet, som jag berörde inledningsvis.

Frågan är om det finns en reell majoritet för genomförandet av det här förslaget. Reservationerna är så många att förslaget åtminstone måste rubriceras som mycket bristfälligt förankrat. Utskottet har undantagit Gotland

parlament eller en "parlamentarisering" av den regionala förvaltningen. Vi ser också de förslag som nu föreligger som ett steg på vägen mot länsdemokrati, eller skall vi med en gammal sliten valslogan kalla det för ökad länsdemokrati. I förlängningen ser vi också att det blir naturligt att avskaffa de stora landshövdingarna i den dubbla rollen av styrelseordförande och verkchef eller verkställande förvaltningschef. Det borde, precis som i t.ex. kommunala bolag, vara så att länsstyrelsen har en styrelseordförande som väljs av landstinget och sedan en verkställande förvaltningschef som kan utses antingen av länsstyrelsen eller, om man så vill, av regeringen. Vi ser, som sagt, detta som ett steg på vägen. En viktig del i reformen tycker vi då är det ökade förtroendemännainflytandet, det som tar sig uttryck i att man som grundkoncept här har de nya obligatoriska nämnderna, där vi särskilt tycker att kommunikationsnämnden är ett viktigt tillskott.

Vi tycker också att det är ett viktigt led i denna demokratisering att, som jag sade förut, de här nämnderna verkligen väljs på samma sätt som länsstyrelsens huvudstyrelse, nämligen av landstingen.

För att sedan gå in på ytterligare några detaljer kan jag säga att vi när det gäller de nya nämnderna tycker att ledamöter och ordförande skall utses av landstinget. Det är helt onödigt att det skall vara ett obligatorium att landshövdingen utses till ordförande i varenda nämnd.

Två avsteg har vi föreslagit från nämndobligatoriet. Det gäller då de mest speciella länen här i landet, nämligen Stockholms län och Gotlands län. I Stockholms län har ju landstinget mer omfattande uppgifter än landstinget i andra län har. Gotlands län är speciellt eftersom det består av en enda kommun. Vi har alltså föreslagit – och en majoritet i utskottet står bakom ett bifallsyrkande här – att nämndobligatoriet inte skall gälla. Här får man i stället försöka hitta former som är bättre anpassade till situationen i de två nämnda länen.

Vi kan notera att det generellt sett finns en viss öppning när det gäller nämndobligatoriet. Vid genomförandet av denna reform kan man alltså ta hänsyn till om det föreligger speciella förutsättningar för justeringar.

Vidare har vi föreslagit att en konsekvens av inrättandet av kommunikationsnämnden blir en resursmässig krympning när det gäller läns vägnämnderna och deras betydelse. Det är ganska känt bland dem som varit involverade i sådana här frågor att de som företrädare vägintrösserna har ett alltför starkt inflytande över planeringen och resurstilldelningen i länen. Det gäller också arbetet med trafik och kommunikationer i vid bemärkelse.

I Stockholms län är länsstyrelsen och vägförvaltningen för närvarande inte överens med landstingets kommunikations- och trafikorgan om hur pengar till vägar och länstrafikanläggningar skall fördelas. Landstingets företrädare vill alltså avsätta en större del av resurserna till de kollektiva kommunikationerna och trafiksystemen, medan länsstyrelsen vill avsätta mera pengar till vägnätet.

Dessutom föreslår vi att man rensar upp i lantmåteriträsket. Vi väljer att uttrycka oss på följande sätt: Allmänheten anser det vara helt obegripligt hur lantmäteriet är organiserat och vilka som har ansvar för vad inom lantmäteriet. Inte ens inom lantmäteriet känner man till detta. Vårt förslag är att man helt enkelt samlar lantmäteriet och fastighetsregistreringen under

den nya länsförvaltningen. Man har uttryckt att detta nog vore det rätta. Men det är ganska omöjligt med tanke på den stämning som råder bland lantmätarna. Mot den bakgrunden har majoriteten valt att gå den andra vägen. Man har alltså valt att försöka koncentrera lantmäteriet till lantmäteriverket och dess regionala organ i så stor utsträckning som möjligt. Men vi står fast vid vårt förslag, nämligen att lantmäteriet skall lyda under den nya samlade länsförvaltningen.

I en motion har vi föreslagit att man vid genomförandet av denna reform skall ta vara på alla chanser att utveckla personalpolitiken, detta med jämställdheten osv. Det gäller att se detta som en möjlighet att åstadkomma någonting bra av en reform som i och för sig inte är så omfattande men som ändå kan utnyttjas desto mera på det personalpolitiska området. Vi är glada över att majoriteten har ställt sig bakom det förslaget.

Vi har också föreslagit att initiativrätten beträffande styrelsens och nämndernas förtroendevalda ledamöter klargörs. Både konstitutionsutskottets och bostadsutskottets skrivningar tyder på att det nu kan anses klargjort att den initiativrätt föreligger som vi har efterlyst. Vi nöjer oss därmed.

Till slut yrkar jag bifall till reservationerna 7, 17, 18, 24 och 25.

MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! I bostadsutskottets betänkande 1989/90:BoU4 behandlas förslaget till en ny statlig regional förvaltning. Denna fråga har stötts och blötts i civildepartementet i åtskilliga år. Den sista etappen i det nu pågående arbetet påbörjades under dåvarande civilminister Bo Holmbergs ledning. En särskild arbetsgrupp tillsattes 1986 inom departementet som skulle arbeta med sikte på en reformering av den statliga regionala länsförvaltningen. Arbetsgruppens förslag utmynnade sedermera i vissa överväganden och i en rapport benämnd Samordnad länsförvaltning. Utredningsarbetet slutfördes av en parlamentarisk kommitté, som i januari 1989 lade fram ett betänkande med samma namn.

Fr.o.m. den 1 juli 1986 har försöksverksamheten bedrivits i Norrbottens län i enlighet med ett riksdagsbeslut som fattades i december 1985.

Efter sedvanlig remissbehandling har regeringen nu framlagt en proposition i ärendet. Vissa förändringar av det ursprungliga utredningsförslaget har förespråkats av regeringen. Bl.a. föreslås reformen träda i kraft ett år senare än vad som avses i den ursprungliga tidsplanen, nämligen den 1 juli 1991. Förslaget innebär i korthet följande. En ny länsstyrelse bildas av de verksamheter som i dag bedrivs av länsvägnämnden, länskolnämnden, lantbruksnämnden, samt den nuvarande länsstyrelsen. En mindre del av länsbostadsnämndens nuvarande arbetsuppgifter överförs till länsstyrelsen osv.

Under den allmänna motionstiden inkom 31 motioner till utskottet. De allra flesta motionerna berör fisket. Kravet är att den regionala anknytningen även framdeles bör ligga på regional nivå. Jag skall återkomma till den frågan senare i mitt anförande. Utskottet gör sammanlagt fem tillkännagivanden – eller, om man så vill, beställningar – till regeringen. Vi tycker att regeringsförslaget med dessa förändringar blir än bättre. Det blir lättare att så att säga sätta det i sjön.

Innan jag går in på och bemöter oppositionens olika reservationsförslag vill jag påminna om att denna fråga varit aktuell under en lång följd av år.

Häromnatten roade jag mig med att gå tillbaka till protokoll från 40- och 50-talen. Den här frågan har egentligen alltid varit aktuell i riksdagen. Man har återkommit till kravet på en ökad samordning inom länsförvaltningen. Men när jag tittar i dessa gamla protokoll blir jag imponerad över den sakkunskap och den klokhets som har präglat debatten i detta avseende under årens lopp. Jag avser då samtliga partiers företrädare.

Det är ett viktigt och genomgripande beslut som riksdagen nu står i begrepp att fatta. Riksdag och regering tar i och med beslutet ett mera samlat grepp om dessa frågor.

Så går jag in på reservanternas och oppositionens förslag.

Reservation nr 1 av centerpartister och företrädare för miljöpartiet är en uppföljning av motionsförslag. Reservanterna är allmänt missnöjda och yrkar avslag på propositionen i dess helhet. De säger sig vilja öka länsdemokratien och att landstingen därmed automatiskt skulle få ett ökat inflytande. De vill ha direktvalda regionala parlament, med allmänna val vart fjärde år. Målsättningen är att landstingens inflytande skall växa på bekostnad av länsstyrelserna.

Det är gamla, välkända centerargument som nu uppstår i en ny tappning. Det är samma uppfattning som vi mötte i länsdemokratiutredningen. Det är bara en annan årgång som nu toförs. Förslagen skulle innebära att reformen måste senareläggas och kan beslutas av riksdagen tidigast år 1992. Det är inte bra. Vidare menar reservanterna att förslaget är alltför centraliserat och odemokratiskt.

Herr talman! För det första menar vi från utskottsmajoritetens sida att reformen har förberetts via ett omfattande utredningsarbete. För det andra finns det ett betänkande från en parlamentarisk utredning. För det tredje har erfarenheter vunnits från Norrbottensprojektet. För det fjärde har tiderna förändrats. Det är dags för en ökad regional statlig samordning. Det finns trots allt vattentäta skott mellan olika enheter. En ökad integrering av ett ökat antal statliga myndigheter inom länsstyrelsens ram är i högsta grad befogad. För det femte skulle detta innebära ett utökat starkt förtroendemaninflytande.

Konstitutionsutskottet har utförligt argumenterat i denna riktning. Bostadsutskottets majoritet delar dessa åsikter.

Med denna argumentering yrkar jag avslag på reservation nr 1.

Reservationerna nr 2 och 3 gäller yrkanden en annan tingens ordning i fråga om fördelningen av ansvaret mellan staten, dvs. de centrala ämbetsverken, och kommunerna. Reservanterna, i detta fall moderater och folkpartister, hyser oro inför omorganisationen och befarar ineffektivitet. Bl.a. sägs att hemvisten för de olika sakområdena kan skapa desorientering, förvirring och oklarhet. De vill ha en närmare analys och utredning om ansvarsfördelningen. Detta säger vi nej till. I motsats till reservanterna anser vi att frågan är tillräckligt utredd.

Vi menar också att reservanterna överdriver farhågorna. Vi förutsätter att regeringen i det fortsatta arbetet fortlöpande har uppmärksamheten riktad på just dessa frågor. Problem kan utan tvivel uppstå – det ligger i sakens na-

tur – men detta kanske kan innebära att centrala myndigheter i högre grad tvingas delegera sina arbetsuppgifter från den centrala till den regionala nivån. Detta kommer kanske att ge regionerna och länen flera arbetstillfällen på bekostnad av den centrala myndigheten.

Herr talman! Regeringen följer med stor uppmärksamhet denna fråga och den utveckling som reservanterna oroar sig för. Reservanterna målar något på väggen som inte finns. Den ansvarsfördelning som föreslås i propositionen är en rimlig avvägning, enligt vårt förmenande. Under alla förhållanden är ett uttalande i dessa frågor överflödigt.

Reservation nr 4 handlar om de nationella målen. Det gäller hur vi som nation skall kunna tillvara ta de nationella målens genomslag och effekter. Reservanterna, även i detta fall moderaterna och folkpartiet, vill ha klarare centrala direktiv och instruktioner för att berörda verk och länsstyrelser skall beakta de centrala målen. Självfallet är målet ett jämlikt Sverige.

Jag delar den uppfattningen. Frågan är viktig från både solidaritets- och jämlikhetssynpunkt. Regeringen är i sin propositionsskrivning mycket uppmärksam på denna fråga.

Förtroendemannaorganisationen spelar i detta sammanhang en utomordentligt stor roll. De centrala verken kommer med all säkerhet att aktivt medverka vid tillsättning av centrala länsfunktioner inom resp. område. Verkscheferna är av tradition utomordentligt goda bevakare av sina utstakade domäner. Utgångspunkten är också att man framdeles, med iakttagande av gällande lagstiftning, skall få till stånd ett fördjupat samarbete på länsnivå och därmed komma bort från de konflikter som reservanterna här utmålar.

Några ytterligare överväganden anser vi alltså ej erforderliga. Vi föreslår avslag på reservation nr 4.

Reservationerna nr 5 och 6 gäller länskolnämnderna och utbildningsfrågornas roll, och moderaterna vill där ha en annan tingens ordning. De är ensamma om att föreslå att länsstyrelserna själva skall kunna besluta huruvida vuxenutbildningsnämnderna behövs i framtiden.

Vi anser i utskottsmajoriteten att det som departmentschefen skriver är riktigt, och därmed yrkar vi avslag på reservation nr 6.

Däremot vill vi när det gäller betydelsen av det allmänna skolväsendet och dess roll i det framtida arbetet tillmötesgå motionskraven, och vi föreslår ett tillkännagivande i enlighet med utbildningsutskottets skrivning.

När det gäller vänsterpartiet kommunisterna och kommunikationsfrågorna är det självfallet viktigt att det är obligatoriskt att föra en diskussion med vägförvaltningen. Vi vill inte tillmötesgå motionärernas förslag att en speciell nämnd bör inrättas. Vi anser att den avvägning som föreslås i propositionen är rimlig.

Därför yrkar jag avslag på reservation nr 7.

I reservation nr 8 behandlas post- och telekommunikationer. Moderaterna vill inte alls att dessa frågor skall inlemmas i länsstyrelserna, då deras syn är att post- och televerksamheten inte är av myndighetsnatur.

Herr talman! Mot detta kan göras en rad invändningar. Affärsmässighet i all ära, men självfallet skall post- och telefrågorna behandlas av länsstyrelsen och i lekmanstyrelsen. I många län är det här en stor och viktig fråga. Jag

kan bara gå till mitt hemlän Värmland, där nedläggning av en telefonkiosk eller en poststation ute i bygderna orsakar ett oherrans väsen. Det är också riktigt.

Jag vill ge de moderata reservanterna ett råd: Åk ut till skogslänen, så får ni svar av era egna! De vill diskutera frågan i lekmannastyrelsen – en sådan debatt är regionalpolitiskt viktig för länet och ortsbefolkningen.

Med denna motivering yrkar jag avslag på reservation nr 8.

Därmed går jag över till de areella näringarna. Att blod är tjockare än vatten framgår med all tydlighet i denna del. Centern känner alltså starkt för de areella näringarna, och i konsekvens därmed vill man slå vakt om den nuvarande organisationen för jordbruket och därmed för lantbruksnämnderna. Reservanterna vill med en rad argument framhålla vikten av att lantbruksnämnderna även framdeles skall leva sitt eget liv.

Herr talman! Det finns inte tillräckliga skäl för att tillmötesgå reservanterna i denna del och därmed ge lantbruksnämnderna en särställning. Jag yrkar därmed avslag på reservation nr 9.

Reservation nr 10 har redan diskuterats. Jag delar uppfattningen att det är för tidigt att diskutera en sammanslagning av lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse. Jordbruksutskottet har i sitt yttrande pekat på vissa förslag som har framlagts av riksdagens revisorer och som behandlades av riksdagen så sent som våren 1989. Det finns därför inte någon anledning att nu gå moderaterna till mötes.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservation nr 10.

Rennäringsfrågorna har tagits upp, bl.a. vid en uppvaktning i utskottet. Vi är nöjda med den skrivning i betänkandet där vi säger att rennäringsnämnderna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län skall ha hög aktualitet. Det borde räcka med den skrivningen.

Jag går så över till fiskefrågorna och den regionala fiskeadministrationen. De allra flesta motionskraven berör fisket och den regionala fiskeadministrationen. Det finns i dagsläget i princip en fiskenämnad i varje län, som ger service åt kommuner och fiskare av allehanda slag. Fiskenämden är ett serviceorgan gentemot olika myndigheter. På detta område finns motioner från strängt taget alla partier. De flesta motionärerna stöder den ursprungliga tanken om att fiskenämderna skall ingå i den samordnade länsförvaltningen.

Så långt är allting bra. Men i samband med att propositionen om länsförvaltningen lades på riksdagens bord, dämp även den s.k. Hallmanska utredningen ner på vårt bord. Den föreslår bl.a. i enlighet med 1989 års fiskeriuutredning rätt långtgående centralisering. Motionärerna befarar att förslaget fullföljs med en centralisering av verksamheten till sex orter som följd, och att den regionala kompetensen i nuvarande form därvid kommer att försvinna. Det är detta, herr talman, som har föranlett det stora antalet motioner på fiskets område. Förslaget är för närvarande ute på remissbehandling. Möjligen är remissomgången redan avslutad.

Inom jordbruksdepartementet förbereds en proposition om den framtida fiskeriadминистраtionens organisation. Det är riktigt som någon talare tidigare har sagt att Kommunförbundet avvisar den frågan. Kommunförbundet är en tung remissinstans. Även jordbruksutskottet har yttrat sig i frågan. På

en punkt är jordbruksutskottet och bostadsutskottet överens. Vi säger båda att den regionala kompetensen bör finnas kvar på länsnivå. Det är viktigt att slå fast detta. Dessutom fastslår vi att det är och förblir nödvändigt att lokalkännedom tillvaratas. Vi skriver: "Det finns enligt bostadsutskottets mening goda motiv för den framförda uppfattningen i propositionen att den framtida fiskeriadминистраtionen skall ha en länsanknytning."

Men, säger ett enligt utskott, enligt gammal god ordning brukar riksdagen sedanligt avvakta pågående remissbehandling av ett förslag. Rimligen bör riksdagen vänta med att ta definitiv ställning. Här har propositionsskrivare på jordbruksdepartementet säkert klart för sig hur stämningen är i riksdagen. De bör lyssna på dessa argument. När propositionen läggs på riksdagens bord förväntar vi oss att regeringen kommer att vara lyhörd för våra synpunkter. Detta är ingen svårare fråga. Den kan med lätthet integreras vid halvårsskiftet 1991. Därmed skulle jag vilja säga att vi tycker att civilministerens modell var och är klokare, nämligen att frågan om fiskenämnderna skall ligga under länsförvaltningen.

Herr talman! Centerpartiet vill ha en utredning om den framtida trädgårdsnäringen. Vi följer de visa råd jordbruksutskottet har gett, och jag yrkar avslag på reservationen.

Beträffande länsbostadsnämnderna kommer de kommunala bostadsför-sörjningsprogrammen att överföras till länsstyrelsen. I övrigt kommer länsbostadsnämnderna att vara intakta och leva sitt liv som tidigare, fränsett just denna punkt. Moderaternas propåer om ett avskaffande av länsbostadsnämnderna vinner inte gehör hos majoriteten av utskottets medlemmar. Tvärtom anser den breda majoriteten att länsbostadsnämnderna i framtiden kan få en ännu viktigare roll i det samhällspolitiska arbetet. Inte minst mot bakgrund av nu aviserade förändringar i det kommande bostadsfinansieringssystemet, bör och kan nämnderna spela en utomordentligt viktigt roll för bostadsfrågorna. Vi avvisar också folkpartiets förslag när det gäller länsbostadsnämndernas kvarvarande arbetsuppgifter, finansieringsfrågor m.m. Med denna motivering yrkar jag avslag på reservationerna 12, 13, 14, 15 och 16.

Länsbostadsnämnden i Norrbottens län skall för konsekvensens skull tillföras de personella resurser som tidigare fanns på länsbostadsnämnden. En återgång till den ordning som fanns tidigare skall ske automatiskt. Det är en beställning till regeringen, och den personalstat som upprättas vid länsbostadsnämnden i Norrbottens län skall med andra ord i princip "återuppstå". Nämndens resurser bör bedömas med utgångspunkt i de resurser som nämnden hade när försöksverksamheten inleddes.

Vänsterpartiet kommunisterna vill att länsstyrelsen skall ta över hela verksamheten för lantmäteriet och fastighetsregistreringen. På den punkten säger vi nej. Vi tycker att den tingens ordning som råder är bra. Därmed yrkar jag avslag på reservationerna 17 och 18.

Beträffande arbetsmarknadsfrågorna och länsarbetsnämnden följer vi arbetsmarknadsutskottets förslag. Vi tycker att den nuvarande ordningen ger ett tillfredsställande ömsesidigt utbyte. Därmed säger vi nej till reservation 19.

Herr talman! Rörande den sociala sektorn delar vi i princip den uppfatt-

ning som framkommer i socialutskottets yttrande. De resursbehov som här kan tänkas uppstå kommer att beaktas i det pågående budgetarbetet. Vi är inte beredda att i dagsläget tillmötesgå centerpartiets och miljöpartiets krav i reservation 20. Vi yrkar avslag på den reservationen.

Sedan gäller det nämndorganisationen. Jag fick en fråga av Agne Hansson: Vill ni fjärma makten och förlägga den till kanslihuset? Svar: Nej. Vi tycker att propositionen föreskriver en rimlig avvägning. Det är en lämplig och praktisk avvägning mellan nationella mål och regionala intressen. Det är svaret.

Herr talman! Jag måste fråga oppositionens talesmän: Vad har hänt under resans gång? Ni hade olika yrkanden när vi behandlade frågan i utskottet. När ärendet nu kommit till kammaren, avser ni, att döma av dagens yrkanden, att hamna på samma ståndpunkt. Frågan är av en sådan principiell art och viktig att vi från den socialdemokratiska riksdagsgruppens sida begär en återförvisning av ärendet i dess helhet till utskottet för förnyad beredning i fråga om valkorporation och val till länsnämnden. Jag förutsätter att oppositionen i detta fall bedriver fair play och ger oss en chans att vi i utskottssammanhang får sätta oss ned och diskutera den frågan så snart som möjligt. Det finns olika yrkanden från moderater och övriga partier, så det kanske finns anledning att titta litet närmare på detta.

Beträffande utbildningsnämnden har utskottet ett tillkännagivande. Vi tycker att regeringen bör fundera ytterligare på namnfrågan. Ett alternativ som nämnts är skolnämnden.

Herr talman! Jag tror att det var vpk:s representant, Jan Strömdahl, som tog upp frågan om initiativrätten. Jag har stött på många klagomål och mött många i korridorerna som sagt att de som enskilda ledamöter i länsstyrelsens styrelse har haft svårt att få upp en fråga som en enskild tjänsteman har behandlat. Man har velat ta upp sådana fall där den klagande tycker att hon eller han har blivit felbehandlad i lekmanstyrelsen. Den nuvarande länsstyrelseinstruktionen är något diffus på den punkten. Det sker en rad olika bedömningar inom olika länsstyrelser. Därför tycker vi att kravet på en ökad initiativrätt är viktigt. Det säger vi också. Vi förutsätter att regeringen överväger denna betydelsefulla fråga. Det är angeläget att initiativrätten ges ökad tyngd i den allmänna debatten.

Till sist, herr talman, skall jag nämna personalen och personalfrågornas roll. Utskottet föreslår också här ett tillkännagivande. Det är vänsterpartiet kommunisterna som har aktualiserat denna fråga.

Vi anser, att om reformen skall lyckas är det utomordentligt viktigt att få personalen med sig. Vi anser, i likhet med motionärerna, att personalfrågorna bör ha högsta prioritet. De personalpolitiska målen bör förverkligas genom personalutveckling, jämställdhet och en progressiv personalpolitik på alla områden.

Herr talman! Jag skall inte i detta inlägg säga något om nämnderna. Man kan ha olika uppfattning i den frågan. Den hör till de frågeställningar som har aktualiserats för att Agne Hansson har sagt att han tycker att regeringen har gjort en rimlig avvägning. Jag vill inte förekomma den debatt vi kan få i utskottet. Låt oss sätta oss ned och tillsammans diskutera frågan. Vi

kan kanske hitta en utväg där vi får en valkorporation, vilken vi är beredda att diskutera. Men låt oss ta den debatten i utskottet.

AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag uppehöll mig i mitt inledningsanförande mera vid huvudprinciperna än vid detaljerna i förslaget. Det gjorde jag av den anledningen att det finns en principiell skiljelinje i fråga om synen på demokratifrågorna mellan den uppfattning som vi företräder i reservation 1, som miljöpartiet och centern står bakom, och den uppfattning som framför allt socialdemokraterna driver när det gäller den länsdemokratiska modellen.

I min inledning frågade jag om Magnus Persson verkligen var överens med civilministern om att man skulle fjärma makt och inflytande från länsmedborgarna. Jag kan inte förstå annat, med tanke på den emfas med vilken Magnus Persson här har försvarat regeringsförslaget, än att han nu är överens med civilministern. Det är t.o.m. så att han först nu är beredd att diskutera de här frågorna, när socialdemokraterna har upptäckt att man kommer att lida nederlag i en väsentlig fråga.

Men om man inte är beredd att ens gå så långt att man låter landstingen utse länsnämnderna, måste jag tyvärr konstatera att man inte är beredd att lämna ifrån sig centralmakten. Jag måste då fråga mig: Vad har socialdemokraterna emot länsmedborgarna? Vagar man inte ge dem förtroendet, att ens ta det lilla steget mot länsdemokrati – vilket i och för sig är väsentligt – att låta dem utse ledamöterna i nämnderna, utan den centralstyrning som följer med regeringens förslag?

Självfallet är vi beredda att diskutera de här frågorna och se till att de behandlas i utskottet – och det kommer jag att göra så snart som möjligt. Men jag yrkar avslag på förslaget om återförvisning. Det finns nämligen en klar majoritet för ett steg – visserligen litet men ändå ett steg – mot vidgad länsdemokrati, och det ser jag som väsentligt. Men det råder tydligen delade meningar. Civilministern har strulat till det här. Det fanns ju ett enigt utredningsförslag bakom denna tanke, och jag tycker att det är tid och plats att nu och här ta det lilla steget mot vidgad länsdemokrati.

Jag yrkar alltså avslag på förslaget om återförvisning och bifall till reservation 24.

KJELL DAHLSTRÖM (mp) replik:

Herr talman! Magnus Persson och jag har nog mycket olika syn på samhället och hur det skall utvecklas. Det kan nog inte skymmas av ett aldrig så ambitiöst arbete med detaljerna i ett så här dåligt förslag.

Jag trodde att det var en allmän känsla bland aktiva politiker, både socialdemokrater, borgare, kommunister och miljöpartister, att vi har ett väldigt stort avstånd mellan väljare och valda här i landet, och att detta är ett stort problem. Det är ett problem som socialdemokraterna med det här förslaget vill förvärra; man vill öka detta avstånd genom att uppifrån tillsätta nickedockor – höll jag på att säga – som skall sitta i dessa nya nämnder ute i länen, utan att vara direktvalda av de medborgare i länen som de skall besluta över.

Det är ju egentligen ett mycket konstigt förslag. Jag har ofta talat med

socialdemokrater, verksamma både kommunalt och på riksplplanet, som har stor förståelse för den här problematiken. Och socialdemokraterna, som är ett stort parti, har många människor med sig. Jag undrar om man verkligen företräder sina medlemmar när man lägger fram ett sådant här förslag. På samma sätt var det när man körde över ett rådslag om Öresundsförbindelserna förra veckan; jag tror inte att man nu heller har ens sina medlemmar med sig på det här förslaget.

Att påstå att detta förslag skulle innebära ett ökat förtroendemannainflytande – det är en humbug, en bluff, ett slag i ansiktet, när det faktiskt innebär ett ökat inflytande för socialdemokratiska förtroendemen, eller låt oss säga för den majoritet som vi för tillfället har i riksdag och landsting. Det är ju otroligt att man kan stå här i riksdagens talarstol och påstå att detta skulle innebära ett ökat förtroendemannainflytande. Det är fullständigt nonsens.

Magnus Persson talar liksom moderaten Bertil Danielsson om att det här skulle innebära en ökad regional förankring av frågorna. Han menar att alla förslag som i dag diskuteras på länsnivå också i fortsättningen skall diskuteras på länsnivå och i statliga sammanhang. Så skall det inte vara, menar vi från centern och miljöpartiet, utan de här frågorna skall föras in i en verklig länsdemokrati.

JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Till Magnus Persson vill jag för det första säga att vi inte föreslår inrättande av någon särskild vägnämnd. Vi stöder förslaget om en särskild kommunikationsnämnd, och sedan vill vi tona ned vägförvaltningens betydelse. Det är innebörden i vad vi föreslår, och det har Magnus Persson missuppfattat i sitt inlägg här från talarstolen.

För det andra vill jag säga – eftersom jag inte nämnde det – att jag håller med om att det är viktigt att fiskeadministrationen har kvar sin länsanknytning. Därvidlag är vi alltså helt överens.

För det tredje blir jag något bestört när jag här märker att Magnus Persson och socialdemokraterna inte tål att ta ett nederlag i en omröstning här i kammaren i en fråga som trots allt är ganska väl beredd. Detta förslag, som ser ut att ha en majoritet här i kammaren, är ju precis det förslag som en enig utredning med parlamentariker från de flesta partierna har lagt fram. Om nu denna majoritet finns här i kammaren, så kan ni väl acceptera det och inte konstra till det hela. Det gör ett väldigt fejt och eländigt intryck att ni inte kan acceptera detta.

BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag skall bara ta upp två frågor. Först till tele- och postfrågorna, där vi inte tycker riktigt likadant som majoriteten.

Magnus Persson säger att det blir "ett oherrans väsen" ute i bygderna om man vill lägga ned en telefonkiosk. Ja, det gör det nog. Men om det är tillräckligt motiv för att länsstyrelsen skall handlägga de frågorna är jag mycket tveksam till. Jag vill i och för sig deklarerat att det är viktigt att man har goda telekommunikationer och bra postgång ute i vårt land – det är inte fråga om det. Men frågan är om vi från riksdagen och från regeringsorgan ute i länen

skall tala om vilka telefonkiosker som skall finnas kvar – det är jag mycket tveksam till. De frågorna skall nog handläggas på annat sätt.

Sedan till den viktiga frågan, hur de föreslagna nämnderna skall väljas. Magnus Persson påstod att vi har ändrat oss. I utredningen var vi eniga – moderater och socialdemokrater – om att nämnderna skall utses av lands-tinget. Den som har ändrat sig är regeringen. Har man inte förankrat det ordentligt får man ta de konsekvenser som det leder till.

För vår del har vi deklarerat den principiella uppfattningen att vi inte skall ha något obligatorium utan att länsstyrelserna själva skall avgöra hur de här frågorna skall behandlas. Då bortfaller frågan, på vilket sätt de här eventuella nämnderna skall väljas. Det är ganska enkelt.

Men om en majoritet i kammaren säger att vi skall ha sådana nämnder anser vi att det är viktigt att se till att de väljs på ett riktigt sätt och inte på ett sämre sätt. Av den anledningen tar vi ställning för det.

Det ligger helt i linje med vad utredningen har sagt. Det är förvånande att regeringen förändrade det förslaget, som hade en bred uppslutning från samtliga partier. Därför yrkar jag bifall till Agne Hanssons yrkande om avslag på återremissförslaget.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

ERLING BAGER (fp) replik:

Herr talman! Jag skulle först vilja kommentera de obligatoriska nämnderna. Jag skulle då vilja börja med att ge socialdemokraterna i bostadsutskottet litet beröm. De har försökt verka för en större flexibilitet, nämligen för att man även utanför Stockholms län och Gotland skall ha möjlighet att något frångå det krav som finns. Det kommer förmodligen att kunna medverka till att man ibland löser vissa problem ute på länsstyrelserna, men man har tyvärr inte accepterat att obligatoriet skall bort. Det kommer att skapa problem – det vet vi. Länen är så olika, och vi tycker att det här är olyckligt.

Ett litet exempel. Man får ju en hel del brev från folk runt om i länen. Ett har jag framför mig. Det sägs där att i ett så litet län som exempelvis Hallands län skulle kravet på de fem obligatoriska nämnderna innebära fem nämnder med elva ledamöter vardera plus en styrelse med sjutton ledamöter, sammanlagt 72 personer, tillsammans med kanske 150 tjänstemän. Man får då en ganska otymplig organisation, som inte alltid passar länets behov. Det här gäller flera län.

Jag tycker att kravet på ett obligatorium är fel och yrkar återigen bifall till reservation 21.

När det gäller frågan hur man skall välja ledamöterna är det ingen nyhet hur folkpartiet har agerat. Jag kan bara peka på den senaste motion vi har väckt om samordnad länsförvaltning. Jag kan citera direkt ur den: "Eftersom folkpartiet yrkar avslag på en obligatorisk nämndorganisation bör länsstyrelserna själva ges förtroendet att avgöra hur besluts- och beredningsorganisationen skall utformas. Därför bör även länsstyrelserna själva välja ledamöter till de organ som de väljer att inrätta."

Slutligen yrkar jag också bifall till Agne Hanssons yrkande om avslag på återremissförslaget.

MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Först några ord till Agne Hansson om huvudprinciperna.

Vi ser de här frågorna från olika synpunkter. Det gäller bl.a. frågan om valkorporationen skall vara landstingen själva. Jag tycker att Agne Hansson här gjorde sig till tolk för en alltför myndig uppfordran. Han sade: Vad har socialdemokraterna emot länsmedborgarna?

Herr talman! Vi har ingenting emot länsmedborgarna. Det tycker jag att valresultatet också visar. I många av länen har vi ju majoritet. Vi har en bred väljarkår bland länens medborgare. Jag tycker därför att Agne Hanssons spetsar till det litet. Vi tycker, herr talman, att vi har gjort en lämplig och praktisk avvägning mellan nationella mål och regionala intressen.

Kjell Dahlström började med att säga att det här är ett dåligt förslag. Han påstod att det medför ett ökad avstånd till väljare och medborgare. Han använde ord som nickedockor och valprocedur och frågade vem man företräder. Herr talman! Jag är inte så kategorisk som miljöpartiets företrädare. Jag har suttit här i kammaren i rätt många år, och jag har sällan hört ett så pösmyndigt förtal av kolleger och företrädare för andra partier. Det är endast miljöpartiets representant som haft den utgångspunkten för sitt anförande, och jag tycker att vi bör hålla oss på en högre debattnivå här i kammaren.

Det är riktigt vad Jan Strömdahl säger om vägförvaltningen osv. Men det finns i vart fall en nyansskillnad oss emellan: Ni vill där ha en annan tingens ordning.

Också Jan Strömdahl talade om ett nederlag. Det är ju inte fråga om det. Vi vill bereda frågan ytterligare, herr talman. Det är därför som jag på den socialdemokratiska riksdagsgruppens vägnar har lagt fram det förslag som föreligger.

Bertil Danielsson talade om post- och telefrågorna. Jag kan lova att en nedläggning av en telefonkiosk eller en nedläggning av en poststation ute i bygderna – exempelvis i Nordvärmland eller någonstans i Norrland – är utomordentligt viktig från regionalpolitisk synpunkt. I motsats till Bertil Danielsson är jag inte på något sätt tveksam till att man får ta upp en diskussion om det i länsstyrelsen; det hälsar jag med tillfredsställelse. Jag tror inte att Bertil Danielsson har sina partivänner ute i länen med sig på den punkten.

Vem som har ändrat sig kan man alltid diskutera. Det finns ju två olika reservationer, och jag skall inte orda mer om det. Låt oss ta den debatten i utskottssammanhang!

Så till Erling Bager och de obligatoriska nämnderna. De kan självfallet diskuteras. Departementschefen skriver ju också att man är beredd att ta hänsyn till de olikheter som finns mellan länen.

Till sist, herr talman: Bostadsutskottet är känt för att vara ett utskott som brukar lösa problemen pragmatiskt. Det är därför jag har begärt ett återförvisningsbeslut i den här frågan. Jag hoppas att ärendet inom kort kommer tillbaka till kammaren. Självfallet kommer vi att respektera den majoritet som finns, men vi vill alltså bereda frågan ytterligare.

AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Magnus Persson säger att centern och socialdemokraterna har litet olika utgångspunkter när det gäller huvudfrågan, och det är förvisso riktigt. Detta skulle innebära, menar Magnus Persson, att jag skulle ha mer av myndighetsattityd, eftersom jag anser att landstingen bör utse ledamöter i nämnderna. Det är, Magnus Persson, tvärtom så, att det är ni som intar en myndighetsattityd. Det är ni som inte vill tillåta att valresultatet i länen får slå igenom vid val av länsstyrelse. Vi har ingenting emot länsmedborgarna, säger Magnus Persson. Vi har dessutom majoritet i de flesta länen, fortsätter han. Det är också riktigt, men varför är ni socialdemokrater så rädda för att inte låta den majoriteten i direkta val välja ett länsparlament? Varför väljer ni den centralstyrningen att det i sista hand är regeringen som skall korrigera eventuella valutslag i fel riktning på länsnivå? Det är ju den myndighetsattityden och centralstyrningen som vi inte vill ha. Från centerns sida betror vi länsmedborgarna att själva kunna utse de företrädare som skall besluta om länens angelägenheter på länsnivå, på samma sätt som vi betror kommunmedborgarna på kommunnivå och rikets medborgare när det gäller att utse oss i det här parlamentet. Detta är verklig demokrati, och jag förstår inte varför socialdemokraterna inte accepterar den principen också på länsnivå.

Jag tror inte att vi behöver bereda den här frågan ytterligare. Det här bevisar ju att man inte är beredd att ta ett enda litet steg emot en vidgning av länsdemokratin. Jag är inte rädd för att det kommer att gå snett i fortsättningen. Jag tror att moderaterna och folkpartisterna i utskottet klarar den pragmatism som de kommer att bli utsatta för från socialdemokraternas sida. Det är ju det som det gäller i det här sammanhanget. Frågan har utretts, beretts i regeringskansliet och handlagts i normal ordning i utskottet, så nu är det dags för beslut.

Magnus Persson sade att socialdemokraterna känner starkt för jordbrukets intressen, varför socialdemokraterna vill behålla lantbruksnämnderna separat. Det är förvisso riktigt. Men med den nya ordningen blir inte intressena på det här området lika starkt tillgodosedda som nu. Det här talar sitt tydliga språk, det blir en begränsning av demokratin. Följden blir mer centralstyrning. Vi slår vakt om jordbrukets intressen och om alla andra speciella intressen som länsnämnderna har. Därför vill vi behålla den nuvarande organisationen till dess att vi får en mer principiell länsdemokratimodell.

KJELL DAHLSTRÖM (mp) replik:

Herr talman! Magnus Persson kallade mig pösmyndig. Jag vet inte hur jag skall bemöta den beskyllningen. Vi skall kanske göra en opinionsundersökning och fråga människor i landet vilket parti som uppfattas som pösmyndigt. Jag tror inte att det är det parti som jag företräder.

Magnus Persson borde vinnlägga sig om att svara på min fråga: På vilket sätt anser socialdemokraterna att den s.k. reformen innebär en ökning av förtroendemannainflytandet? Majoriteten i landet skulle ju besätta 8–9 platser av 11. Det skulle bli en mycket skev ökning av förtroendemannainflytandet. Att påstå att det skulle bli en förbättring är ju en bluff.

Även jag vill passa på tillfället att yrka avslag på förslaget om återförvisning. Det verkar ju som om socialdemokraterna skulle vara rädda inte bara

för direktdemokrati ute i landet utan även för direktdemokrati här i kammaren. I dag har vi ett fullt genomarbetat förslag, så det är bara att fatta beslut i frågan. Partierna har tagit ställning. Låt oss gå till beslut!

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

Samordnad länsförvaltning

BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag nödgas åter fresta kammarens tålmod med att ta upp en fråga som Magnus Persson inte vill släppa. Det är kanske en bagatellfråga i de här stora sammanhangen. Men det är uppenbarligen en symbolfråga med tanke på hur socialdemokraterna resonerar. Frågan gäller: Vem skall lägga sig i hur post- och televerksamheten fungerar ute i länen? Jag har redan sagt att det är viktigt att vi har goda kommunikationer och bra postgång. Det är helt klart. Men den utgångspunkten behöver inte medföra att det måste sitta en länsstyrelse och placera ut telefonkiosker ute i bygderna. Det steget tycker jag är väl stort att ta. Magnus Persson är emellertid fast i det gamla tänkesättet att allt skall styras och regleras upp och ned och fram och tillbaka. Men den ordningen löser inga problem utan skapar bara nya. Om det nu är så, Magnus Persson, att länsstyrelsen skall tala om huruvida man får lägga ned en telefonkiosk eller inte och man vill förhindra en nedläggning, vilka möjligheter har man i praktiken? Det finns, såvitt jag vet, inget telefonkiosksbidrag i länsstyrelseanslagen. Har vi här någon sorts avisering om att ett sådant kommer framdeles? Det skulle vara intressant att få veta hur det skall utformas och vilka belopp som det skulle röra sig om. För min del tycker jag att det blir spännande att se vad det blir av det hela i framtiden.

ERLING BAGER (fp) replik:

Herr talman! Jag lyssnade noga på Magnus Persson när han kommenterade mitt inlägg om obligatoriska nämnder, och jag uppfattade honom så, att socialdemokraterna är litet grand på glid. Det verkade som om det behårda motståndet för att behålla förslaget om obligatoriet kanske kunde minska. Det vore klokt om socialdemokraterna kunde släppa tanken på ett obligatorium. Det är bara att återkomma till riksdagen med ett förslag i den riktningen. I så fall skulle, såvitt jag förstår, moderaterna folkpartiet och socialdemokraterna kunna bli överens om att få bort de obligatoriska nämnderna. Det tror jag vore mycket värdefullt.

MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Till vår högt värderade ordförande Agne Hansson vill jag säga att vi inte är rädda att ta en debatt om centralstyrning, men låt oss ta diskussionen först i utskottssammanhang. Därefter kan vi återkomma i kammaren. Vi är beredda till en öppen diskussion utan några större låsningar.

När det gällde jordbruksintressenas engagemang sade Agne Hansson att jordbruket skulle ta stryk. Det är struntprat, eftersom det enligt logiken skulle gälla alla nämnder. Vi menar att de nämnder som kommer in under länsstyrelsen kommer att fungera med ett större antal förtroendevalda.

Kjell Dahlström öser galla när han talar om ökat förtroendemännainflytande. Men det är ju, herr talman, minst fem obligatoriska nämnder med ett antal människor. Att inte miljöpartiet råkar komma med är en sak för sig. Se till att ni får ett större väljarunderlag! Det är ju det som det gäller. Kjell

97

Dahlström är indignerad i debatten, eftersom miljöpartiet inte kommer att få någon företrädare i nämnderna. Säg i klartext vad miljöpartiet egentligen vill ha! Det är en sådan debatt som vi skall föra.

Moderaterna kommer, Bertil Danielsson, inte undan den här debatten. Det är naturligtvis i moderaternas intresse, men ni skriver ju i er reservation att denna verksamhet inte är av myndighetsnatur. Det går en ideologisk skiljelinje mellan socialdemokraterna och de övriga partierna å ena sidan och er moderater å den andra. Ert förslag kommer inte att stötts ute i skogslänen och i många andra län. Så förhåller det sig.

Till Erling Bager vill jag bara säga: Låt oss nu ta den här debatten, återförvisa och sedan återkomma i kammaren. Det är bättre att i pragmatisk anda diskutera sig fram till en lösning.

Talmannen anmälde att Kjell Dahlström och Bertil Danielsson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Civilminister BENGT K Å JOHANSSON:

Herr talman! En sammanhållen regional statlig förvaltning är ett viktigt led i den fortgående förnyelsen av den offentliga sektorn. Den regionala statliga förvaltningen måste stärkas och samordnas för att vi skall få möjlighet att decentralisera verksamhet som i dag bedrivs centralt, öka medborgarnas möjligheter att påverka utformningen av den statliga politiken och, inte minst, anpassa den till regionens särskilda förhållanden. Vi måste förstås också se till att landets resurser används så effektivt som möjligt. Detta bidrar en samordning till.

För att förvaltningen skall kunna uppfylla de krav som ställs på den krävs flexibilitet, i synnerhet som kraven förändras. Det är uppenbart att de krav som i dag ställs på den regionala förvaltningen är annorlunda än då dagens regionala förvaltning formades.

Jag skall inte göra någon längre historik. Men jag tror att det är viktigt att man ser den här åtgärden, det här reformsteget, som ett led i en rad åtgärder för att decentralisera och delegera verksamhet ner till den regionala nivån från en tidigare central bestämmanderätt. Det finns många steg i den här riktningen. Man kan sammanfatta det som att vi under ett uppbyggnadsskede har haft behov av att föra en politik sektor för sektor, medan vi nu alltmer har krav på oss att diskutera samordningen på regional, kommunal och lokal nivå för att de olika åtgärderna skall kunna fungera tillsammans så effektivt som möjligt.

Därför har detta drivits i olika steg. Vi har gjort partiella reformer på 1970-talet. Vi har haft ändringar i förordningen om hur det regionala utvecklingsarbetet skall bedrivas. Vi har haft försöksverksamhet i Norrbotten, vilket har åberopats här. Där hade vi just som utgångspunkt att se om vi kunde få den regionala statliga myndigheten att uppträda mer samlat i kontakterna såväl med allmänheten som med kommunerna och näringslivet, att minska sektoriseringen och genom en bättre regional samordning bedriva verksamheten effektivare. Dessutom skulle den nya länsstyrelsen då kunna få bättre möjligheter att koncentrera sig på utvecklingsfrågor och därigenom få en större regional frihet.

Det här försöket gav värdefulla erfarenheter och har i betydande utsträckning legat till grund för den proposition som lagts fram för riksdagen. Det är på sätt och vis glädjande att se att det finns en betydande uppslutning bakom förslaget att vi skall ta de här stegen; att vi äntligen är i den situationen att vi nu kan se en samordnad länsförvaltning växa fram, vilket så många har pläderat för under årens lopp.

Jag ser det som ett mycket stort steg att vi får en samordnad länsförvaltning som på ett allsidigt och kompetent sätt kan väga ihop olika sektoriella intressen och, inom de ramar som lagstiftningen ger, ta hänsyn till regionala förhållanden.

Jag tycker att man i den här debatten ibland blandar samman två saker. Vi behöver naturligtvis ha en effektiv regional och lokal verksamhet, såsom sammanslutningar av medborgarna i kommuner och landsting. Dessa skall naturligtvis bedrivas effektivt. Men vi har också, och det kommer vi aldrig ifrån, behov av en statlig förvaltning, och vi skall med hänsyn till de nationella mål som vi fastlägger, se till att denna effektivt förs ut i de olika regionerna i landet.

Jag menar att det är en sammanblandning när man i de här sammanhangen säger att detta står i motsättning till olika typer av lokala eller regionala strävanden i övrigt. Jag ser det inte så. Om man motsätter sig det här blir den enda effekten att vi i stället får kvar en mer centraliserad förvaltning och därmed kommer längre fram frågor som är viktiga för medborgarna.

Det som Magnus Persson sade i den här debatten är viktigt. Vi kommer alltid att ha nationella mål som vi vill försöka få uppfyllda i hela landet, mål som bryter mot regionala intressen och samordningskrav. Det är det som är bakgrunden till den här reformen.

Reformeringen av den statliga regionala nivån påverkar ju även andra samhällsnivåer. Det innebär verkligen att de centrala verken får större möjligheter att styra via materiella regler och ekonomiska styrsystem, i stället för att ofta i alldeles för hög grad i detalj styra hur verksamheten skall skötas när den kommer ut på verksamhetsplanet. Länsstyrelsen blir genom den här reformen en mer allsidigt sammansatt myndighet, som jag ser det. Därigenom får vi möjligheter att delegera ytterligare uppgifter till den regionala nivån. Det är viktigt att vi kan göra det.

Jag måste också understryka att reformen inte skall ses som ett alternativ till att ge kommunerna större beslutsbefogenheter.

De strävanden som jag brukar ta min utgångspunkt i, och som jag är en varm anhängare av, skall fortsätta med all kraft. Jag ser det här beslutet som en möjlighet att fortsätta ett effektivt decentraliseringsarbete, inte som motsatsen. Men det är i länsstyrelsen, anser jag, som de för länet strategiska besluten måste fattas. Styrelsen skall fastställa myndighetens grundsyn på utvecklingen i länet, följa verksamheten inom länsstyrelsen och ta ställning till planer eller program för arbetet.

I de obligatoriska nämnder som föreslås kommer det, om vi genomför reformen, att innebära att vi får en tillämpning av lagstiftningen på det sätt som vi vill. När det gäller hur nämnderna utses tror jag att det är viktigt att påpeka att det i de olika nämnderna i hög grad handlar om en tillämpning av lagen på olika områden. Vi har ansett det som ganska betydelsefullt att vi

får en viss kontinuitet med nuläget när det gäller utseendet av en del av nämnderna, – som ju i dag helt utses av regeringen. Det tror jag inte riktigt framgick av den tidigare debatten. Men det kan vara ganska oklart var man hämtar sina mandat, eftersom nomineringen görs av korporationer, av olika intressen eller av länet. Också Landstingsförbundet framför i sitt remissyttrande att det kan vara ganska viktigt att markera varifrån man får sina mandat. Vi har velat markera att det är regeringen som utser en del av nämnderna.

Jag tror att det vore olyckligt om man nu helt plötsligt här i kammaren ändrar uppfattning utan att fundera igenom de tre alternativen. Vi har stannat för, och det är det vi har presenterat i propositionen, att regeringen och länsstyrelsen skulle utse hälften var när det gäller samtliga de här nämnderna. Jag har naturligtvis själv noterat att länsstyrelsen i Norrbotten hade goda erfarenheter av att landstinget självt utsåg nämnderna. Det har man pläderat för här. Men jag tycker att det finns betydande invändningar mot att man skulle låta länsstyrelsen utse alla ledamöter i facknämnderna. Där finns det ju litet annorlunda utgångspunkter när det gäller hur man skall arbeta än i själva länsstyrelsen.

Jag skall också något kommentera de synpunkter som förs fram i utskotts-
betänkandet. Bl. a. har jag noterat att man vill göra vissa tillkännagivanden till regeringen. Det finns naturligtvis skäl att se litet annorlunda på nämndorganisationen i Stockholm och på Gotland, en fråga som vi själva har berört. Stockholms läns landsting har ju uppgifter som är längre gående än vad man har på andra håll i landet. Det kan noteras att det förs en diskussion också i andra storstadsområden av motsvarande skäl. Även Gotland är ett särfall.

I propositionen säger vi att det kan finnas behov av särlösningar även i några andra fall. Vi får utreda den saken när vi nu sätter i gång ett mer omfattande arbete framöver med att fullfölja den här reformen.

Jag ser alltså reformen som en viktig del i arbetet på att få en effektiv och väl fungerande förvaltning i hela vårt land. En ny och sammanhållen statlig och regional förvaltning är ett riktigt och viktigt steg för att effektivisera och decentralisera den statliga verksamheten, men också för att öka möjligheterna för medborgarna att påverka utformningen av den statliga politiken samt anpassa den till varje regions särart. Det bör leda till ett effektivare utvecklingsarbete i länen, en smidigare administration och kanske framför allt, vilket är en viktig punkt, problemlösningar över sektorsgränserna.

Herr talman! Det är således ett viktigt steg som vi nu kan ta. Om det finns anledning att återremittera ärendet för att reda ut en punkt, ser jag det ändå som en stor vinst att vi har kunnat uppnå betydande enighet om en samordnad länsförvaltning.

TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag skall framföra några korta synpunkter i frågan, om på vilket sätt nämnderna skall utses.

I utredningen, i vilken jag ingick, var vi ense om att det var lämpligt att landstingen var valkooperation. Det fanns en symmetri i synsättet genom att den nuvarande länsstyrelsen och även den nya kommer att utses av landstingen. Om det nu inrättas länsorgan, länsnämnder, som i viss mån kan sägas vara underställda länsstyrelsen, kan det inte vara rimligt att något annat organ – regeringen – skall vara med och bestämma sammansättningen, utan det måste följa samma linje. Om vi skall ha dessa obligatoriska nämnder är den modellen den klart bästa. Det var också utredningen ense om. Den som har ändrat sig i grunden är regeringen och inte majoriteten i riksdagen. Därför tycker jag det finns all anledning att verkligen fundera igenom den här saken. Vi har gjort det, men man kan verkligen fråga sig om den tidigare majoriteten har gjort det. Det har nog brutit något därvidlag.

JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Jag har ingen direkt anledning att kommentera merparten av det civilministern tog upp i sitt anförande. Men i principfrågan om vilka som skall välja de föreslagna nämnderna i länsstyrelsen noterar jag att det argument som civilministern förde fram och som också har förekommit i diskussionen är följande: Eftersom dessa nämnder skall syssla med lagtillämpning på många områden och i stor utsträckning, bör hälften av ledamöterna utses av regeringen och hälften på det regionala planet.

Det här är inte märkvärdigare än hur det går till att utse ledamöterna i byggnadsnämnderna på kommunal nivå, något som vi i bostadsutskottet känner till. Byggnadsnämndernas uppgift är i mycket stor utsträckning att tillämpa de lagar som finns och att följa de riktlinjer som regeringen och centrala verk utfärdar. Vore civilministern konsekvent skulle vi alltså förvänta oss en proposition i vilken föreslås att byggnadsnämndernas ledamöter till hälften utses av kommunfullmäktige och till hälften av regeringen. Kan vi förvänta oss ett sådant förslag mycket snart?

AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Det här är ett viktigt steg framåt, säger civilministern. Jag vill påstå att det är ett steg tillbaka när det gäller länsdemokratin. Vi är inte ens beredda att i enighet ta det lilla steget mot en länsdemokrati, där landstingen får utse länsstyrelsenämndernas mandat. Det är gångarten som jag kan beskriva den i den här debatten.

Civilministern säger att vi måste stärka den regionala och statliga förvaltningen för att kunna centralisera. Vi skall alltså först centralisera och därefter decentralisera. Vad hindrar regeringen och civilministern från att decentralisera statliga uppgifter i den organisation som vi redan har? Jag kan inte se ett enda hinder för det. Sätt i gång och decentralisera! Jag betror varje länsmedborgare att i full demokratisk anda kunna ta hand om de arbetsuppgifter som decentraliseras. Jag tror inte alls att det är där skon klämmer.

Vi skall vidare diskutera samordningen, säger civilministern, och det tycker jag att vi skall göra. Det finns i dag två organ på länsnivå, nämligen landstingen och länsstyrelserna. Av dem är landstinget det enda organ som utses demokratiskt i val. Jag tycker det är en riktig samordning att utveckla den demokratiska modellen. Jag tror nämligen i likhet med civilministern

att vi har behov av en statlig förvaltning på regional nivå. Där är det ingen sammanblandning. Vi i centern anser att de uppgifter som behövs för en statlig förvaltning kan samordnas under ett länsparlament. Där finns den principiella skillnaden mellan våra uppfattningar. På den punkten delar jag alltså inte civilministerns uppfattning.

Civilministern menade att Norrbottenmodellen har gett värdefulla erfarenheter. Men det råder delade meningar om den saken bland inte minst remissinstanserna. Jag frågar mig fortfarande varför regeringen och civilministern lägger fram ett förslag som egentligen ingen vill ha. Känner sig inte civilministern litet besvärad av att han egentligen inte är en minister för länsmedborgarna i detta fall? Såvitt jag förstår måste han vara företrädare för någon annan, om han bygger sin uppfattning på vad som har kommit fram i Norrbottenmodellen. Den har ju sablats ned.

Vilka är civilministerns motiv för att frånga utredningens förslag när det gäller de val som vi nu diskuterar? Jag kunde inte uppfatta några särskilt starka motiv för det i civilministerns anförande.

KJELL DAHLSTRÖM (mp) replik:

Herr talman! Inte oväntat har civilministern och jag ungefär lika olika syn på samhället som Magnus Persson och jag hade i den tidigare diskussionen.

En decentralisering av statlig verksamhet kan aldrig vara detsamma som fördjupad när demokrati och ökad satsning på regionens självstyre. Absolut inte. Men det låter på det utvecklade politiska dubbelspråk som civilministern talar som om detta skulle innebära en faktisk decentralisering.

Staten, majoriteten och regeringen får fler tentakler och den statliga styrningen av hela landet blir mer och mer finmaskig. Det är här det blir så svårt för människor i Sverige att hänga med och förstå hur saker och ting fungerar. Man förstår inte hur man skall kunna påverka besluten där man hör hemma, i Skåne, i Dalarna eller någon annanstans.

Detta förslag är olyckligt. Det innebär att en sammanblandning av folkstyre och centralmakt drivs till sin spets i och med detta erbarmligt dåliga förslag. Kan civilministern här svara på vad det finns för klokt i att åtta–nio förtroendevalda i dessa nya nämnder skall tillsättas av den förhandenvärande majoriteten i riksdag och landsting? Jag kan inte begripa hur ett demokratiskt partis företrädare kan hävda att detta på något sätt skulle vara rimligt.

Civilminister BENGT K Å JOHANSSON:

Herr talman! Regeringen har naturligtvis övervägt de tre olika möjligheterna att utse nämnderna. Jag tror att det är viktigt att man har klart för sig att vi i jämförelse med den modell som finns nu kommer att samordna med länsstyrelsen och därigenom får möjlighet att väga ihop beslut som annars skulle ha beslutats inom sektorer. Det är en stor vinning.

Det är självklart att det finns nationella mål och intressen som måste tillgodoses. Det är ganska viktigt att markera att man genom de mandat som så att säga kommer utifrån skall tillämpa en nationell målsättning och genomföra nationella beslut på det regionala planet. Det har vi velat markera på det här sättet.

Jämfört med den nuvarande situationen, där staten utser samtliga ledamöter i några av länsnämnderna, innebär detta också att man i landstinget får ett större inflytande – ett betydande, ett stort inflytande – över hur dessa ledamöter utses. Regeringen stannade för den här lösningen.

Jag har läst uttalandena om Norrbottensmodellen, vilken innebär att länsstyrelsen utser ledamöter i de olika nämnderna. Jag har för egen del den uppfattningen att det i så fall vore bättre än att landstinget utser samtliga. Jag har redovisat varför jag valde den väg jag valt. Detta är ett svar till både Bertil Danielsson och Jan Strömdahl.

Jag vill sedan till Agne Hansson säga att jag har ytterligt svårt att följa honom i hans resonemang, när han menar att detta skulle vara ett steg tillbaka i den demokratiska utvecklingen. Han ser det som att vi nu skulle centralisera en verksamhet. Det finns inga sådana inslag i det förslag som nu har framlagts, utan det innebär att vi decentraliserar uppgifter i den statliga organisation och verksamhet som vi nu har. Att vi gör på det sättet kan verkligen inte ses som en misstro gentemot länsmedborgarna. Detta är ett sätt att föra ned viktiga beslut till en nivå där man kan göra en regional anpassning och tillämpning av nationella beslut och riktlinjer.

Jag tycker att Kjell Dahlström på ett mycket egenartat sätt blandar samman dessa saker. Han säger att det är fråga om en sammanblandning av folkstyre och centralmakt, som om ett folkstyre inte behövde någon form av central samordning eller centralmakt. Jag känner inte till något väl fungerande folkstyre som inte har en centralmakt.

När man sedan tillämpar bestämmelserna måste man se till att man får en så väl anpassad tillämpning som möjligt till de särarter och de lokala förhållanden som finns. Men om man skulle klara sig utan någon typ av centrala beslut i ett land, då är det ett annat slags folkstyre som Kjell Dahlström talar för.

Riksdagen fattar oupphörligt beslut om riktlinjer, lagar och osv. som skall tillämpas på det regionala planet, bland medborgarna. Det vore väl konstigt om man då inte måste ha någon typ av organisation som skall se till att detta verkställs. Det är den uppgiften som bl.a. länsstyrelserna har.

Genom att vi på det här sättet får en samordnad länsstyrelse ökar vi möjligheterna att slippa detaljstyra. Vi kan i stället ha olika uppföljningar av annan art. Det anser jag vara en stor vinning.

AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Civilministern säger att han har övervägt alla tre modellerna, men att han ändå inte vågade ta steget fullt ut, eftersom ledamöterna i vissa sektorsorgan utses direkt av staten. Det är ju riktigt, men det lilla steget borde man kunna ta.

Ett annat motiv skulle vara att det finns nationella mål som man måste tillgodose regionalt. Det krävs med andra ord fortfarande en del centralstyrning – så tolkar jag de orden från civilministern.

Men om man nu skall klara att uppnå de nationella målen, hade civilministern då tänkt sig att skicka ner personer från regeringen till länen för att redovisa den samlade statsmaktens syn, eller skall man vid utseende av ledamöter ta dessa platser från länen? Skall man göra detta, har jag mycket svårt

att förstå att man inte fullt ut kan ta det demokratiska steget och betro länsmedborgarna med förmågan att själva utse dessa ledamöter.

Om det fortfarande är länsmedborgare som skall svara för regeringens syn när det gäller målsättningen, kan jag inte förstå annat än att det enda motiv som finns är att denna ändring skall vara garantin för att det skall vara socialistisk och socialdemokratisk majoritet i alla länsstyrelsernas nämnder. Något annat motiv finns det inte för ett sådant förslag, som jag ser det, om man inte är beredd att från regeringen skicka dessa representanter för att tillgodose de nationella målen.

Civilministern säger vidare att dessa beslut inte innebär någon centralisering. Det är ganska tydligt att man lägger ner en rad länsnämnder, vilkas uppgifter centraliseras till en länsstyrelse, där landshövdingen skall vara obligatorisk ordförande och där man utser förtroendemän i vissa nämnder. Sedan skall man den vägen kunna samordna det hela, och landshövdingen skall vara regeringens förlängda arm. Jag kan inte uppfatta det på annat sätt än att detta är ett steg tillbaka mot en centralisering. Det räcker inte för regeringen att med ramlagar lagreglera hur demokratin på länsnivå skall utvecklas.

KJELL DAHLSTRÖM (mp) replik:

Herr talman! Jo, civilminister Johansson, visst skall vi i framtiden ha en svensk, nationell maktutövning där makten kommer från folket. Det hoppas jag verkligen att vi är överens om, så att vi inte förpassar denna maktutövning till Bryssel eller till några andra konstifika konstellationer i Europa.

Men denna nationella maktutövning behöver ju inte bli så fruktansvärt finmaskig så att statsmakterna beslutar i ärenden i vilka beslut mycket väl kan fattas på det regionala planet. Kommunerna utgör i dag de nivåer i folkstyrelsemening betraktat som har den politiskt kanske starkaste folkliga förankringen. Byggnadsnämnderna i kommunerna – vilka tidigare har nämnts av flera olika talare, bl.a. av Jan Strömdahl – tillämpar just de lagar som vi stiftar i riksdagen och de förordningar som kommer från regering, myndigheter och departement. Det går alldeles hyfsat. Om kommunmedborgarna inte är tillfreds med de beslut som fattas i kommunerna så finns det möjlighet att överklaga och anföra kommunbesvär. Det går galant!

Jag förstår inte varför vi inte skulle kunna få en likadan utveckling även på den regionala nivån. På det sättet skulle vi i praktiken minska det fruktansvärda avståndet mellan väljare och valda, som vi – åtminstone i vårt parti, och jag tror att detsamma gäller för även andra insiktsfulla politiker – upplever så starkt.

Jag kan slutligen konstatera att jag inte får något svar på frågan om det är demokratiskt riktigt att åtta eller nio av elva förtroendevalda i de nya nämnderna skall tillsättas av majoriteten. Socialdemokraterna väljer att inte svara på den frågan. Jag kan konstatera att vi har olika syn på samhället, och längre än så här tror jag inte att vi kommer i den här debatten.

Civilminister BENGT K Å JOHANSSON:

Herr talman! Det är inte så, Agne Hansson, att jag tvekar inför att ta något steg. Jag har kommit fram till att det inte skulle vara något bra beslut att

låta landstingen utse alla i facknämnderna. Jag menar att det är ganska viktigt att markera att detta är statliga organ. Människor bor någonstans, och jag anser det vara en ganska främmande tanke att så att säga plocka människor från andra län för att sätta in dem i dessa nämnder. Så fungerar det inte nu heller även om alla i en del nämnder – och detta är vi ense om – utses av staten. Jag anser alltså att frågan om mandatet är ganska viktig.

Det är bra att Kjell Dahlström tog tillbaka vad jag uppfattade som överord i frågan om vad som är folkstyre och centralmakt. Det är viktigt att ha dessa principer klara, annars tror jag att man hamnar alldeles fel i både agitation och diskussion.

Jag ser det som litet sorgesamt att jag inte har lyckats klargöra för Kjell Dahlström att det just är för att möjliggöra en långtgående delegation av beslut bl.a. ner till kommunerna som det är bra med en samordning på detta sätt på länsplanet. I och med detta får vi en möjlighet att på länsplanet följa upp, summera och värdera det som sker ute i kommunerna. Vi behöver inte detaljstyra. Detta är en decentralisering som möjliggör en ytterligare decentralisering ner till kommunerna. Men man måste se detta såsom olika nivåer. Vi skall inte blanda ihop det lokala folkstyret med att det ibland är nödvändigt med nationella mål som, enligt riksdagens beslut och våra egna värderingar, måste föras ut till den lokala nivån. Detta är ganska viktigt att komma ihåg.

Talmannen anmälde att Agne Hansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det ärende som nu diskuteras har varit föremål för yttrande från konstitutionsutskottet. Detta är en av anledningarna till att jag, på slutampen visserligen, har begärt ordet i debatten. Att frågan har varit i konstitutionsutskottet är också i och för sig ett bevis på att den betraktas som viktig ur konstitutionell synpunkt och ur demokratisynpunkt. Och det är den enligt min mening.

Jag lyssnade tidigare i dag på en debatt med anledning av utrikesutskottets betänkande. Där apostroferades ideligen den pågående demokratiseringsprocessen i Östeuropa. Alla hälsade vad som var på gång där med stor tillfredsställelse. Många knöt stora förhoppningar till den utveckling som nu är på gång. Jag anser också att man har all rätt att göra det. 1990-talet kan bli demokratins årtionde i Europa som helhet. En sådan förändring skulle vara skön för oss alla att få uppleva. Låt oss hoppas att denna förändring kommer och att den står sig.

Denna process kommer säkert att bli mödosam. De kontakter jag har haft med människor som är engagerade för demokratin har visat att det finns en stor entusiasm men också en betydande vilshenhet vad gäller demokratins former.

Vi har i vårt land förmånen att kunna bygga vår demokrati på en nu rätt lång tradition. Ingen ifrågasätter det demokratiska styrelsesystemet som sådant eller de grundpelare på vilket detta vilar. Men det innebär inte, herr talman, att vår demokrati i sig är fullkomlig eller färdig. Det brukar sägas att

demokratin ständigt måste återerövas, och så är det. Nya tider och samhällsutvecklingen i dess helhet ställer nya krav.

Jag tror för min del att demokratifrågorna framöver i olika former kommer att bli allt viktigare också hos oss. Den fara som lurar och som vi i så många sammanhang har upplevt är att demokratin stelnar i byråkratiska system, att omvägen från medborgarna till de organ som har att fatta beslut och ta ansvar för dessa beslut blir alltför lång. Det talas om "vi" och "de", och inte sällan om "de där uppe". Detta är uttryck för frustrering och missnöje, uttryck för en känsla hos den enskilde medborgaren av att denne inte kan nå fram och att han eller hon inte har något inflytande. Detta är viktiga frågor. Vi som har ansvaret för hur den lagstiftning ser ut som bestämmer demokratin måste ständigt ha för ögonen hur vi skall kunna bevara och vidga det folkliga inflytandet och förbättra den närhet mellan medborgare och beslutsfattare som är avgörande för att man skall kunna tala om en levande demokrati.

Här finns mycket som man skulle kunna anknyta till. Men även demokratifrågor diskuteras ju här i riksdagen styckevis och delat. Vi beslutar också styckevis och delat. Inte så sällan går besluten tyvärr i en annan riktning än den jag har angivit såsom önskvärd. Byråkrati och centralstyrning ges nya instrument; möjligheten till deltagande och ansvarstagande beskärs.

Jag vill inte påstå att detta sker genom något slags ond vilja. Det finns ofta goda, ibland riktigt goda, skäl för de delreformer man vill genomföra. En del genomförs t.ex. i effektivitetens namn. Men det bekymmersamma är att dessa delreformer så sällan sätts in i ett större sammanhang, dvs. man diskuterar inte vilken färdriktning den lilla eller halvstora reformen innebär.

Det är i det perspektiv jag nu har beskrivit, och vilket jag förstår en del av kammarens ledamöter anser vara litet patetiskt, som även den förändring av styrelseformerna på länsplanet som nu diskuteras skall ses. Detta är nödvändigt om vi vill ha ett helhetsperspektiv och ett framtidsperspektiv. Det är också i detta sammanhang som det synsätt som vi i centerpartiet för fram i vår partimotion skall fogas in.

Vi har inom centerpartiet den grundläggande inställningen att reformer såväl på det primärkommunala området som på länsplanet skall syfta till att vidga demokratin, till att öka inflytandet för dem som bor inom kommunen eller regionen och till att ge former för ett så direkt ansvarsutkrävande som möjligt. I detta perspektiv har det dubbelkommando som finns i länen aldrig varit särskilt lyckat. De folkvalda landstingen har trängts in i ett hörn där de haft att syssla med begränsade specialiteter, främst sjukvården, som naturligtvis i sig är viktig.

Under senare år har man kunnat notera att landstingen åtminstone debatterades har engagerat sig i allt fler frågor. En allmänpolitisk debatt i ett lands- ting spänner numera över det mesta. I de flesta landsting finns således en slags allmän beredskap att fungera som övergripande organ för länets angelägenheter. I ett stort antal frågor saknar dock landstinget beslutsfunktioner.

Samtidigt som man kan notera den här utvecklingen kan man också se att de statliga länsstyrelserna har expanderat över nya områden av allmänpolitisk karaktär, t.ex. samhällsplanering och miljövård. Parallellt med detta har

traditionella förvaltningsuppgifter – särskilt inom rättsväsendet – lyfts ut och lagts på särskilda organ.

I realiteten har vi således två organ på länsplanet för allmänpolitiska frågor, det folkvalda landstinget och den statliga länsstyrelsen. Med den utveckling vi har, och den utveckling vi kan se framför oss, blir det en allt märkligare ordning. Trenden är dessutom att länsstyrelserna förstärks och landstingen försvagas. Man vill t.o.m. ta ifrån landstingen en del av funktionerna inom sjuk- och hälsovården. I den allmänna debatten har det förekommit direkta förslag om att landstingen skall avvecklas. Det är mycket som tyder på att utvecklingen – om den får fortsätta, utan att vi gör något åt den – går i den riktningen. Till detta perspektiv hör också de propåer om en ny, radikal storkommunreform som har förekommit i debatten och som skulle leda till en ytterligare försämring av demokratin på det primärkommunala planet.

Om landstingen avvecklas undan för undan – som många tycks vilja ha det – kommer vi på länsplanet att få kvar det statliga länsorganet under regeringens direkta befäl. Man måste fråga sig om det är den utvecklingen vi vill ha. Vi måste i varje fall kunna föra en principiell och framåtsyftande debatt om dessa frågor. Är det den utvecklingen vi vill ha? Vill vi inte ha något folkligt, demokratiskt, direktvalt organ på länsplanet?

Inom centerpartiet har vi länge engagerat oss i dessa frågor. Vi tycker att den utveckling som vi nu har för ögonen och som kanske kan skönjas i framtiden är mycket oroande. Det är en utveckling som enligt vår mening går rakt emot alla strävanden att stärka demokratin. Vi anser för den sakens skull – vilket vi har uttryckt i vår partimotion – att det är hög tid att vi får till stånd en ordentlig genomgång av hur styrelsesystemet skall vara utformat på länsplanet. De försök som gjordes för ett tiotal år sedan ledde i stort sett inte till någonting.

Under socialdemokraternas regi har intresset nu helt och hållet varit inriktat mot förvaltningssidan, dvs. mot länsstyrelserna. Det kanske inte är så förvånande. Det stämmer väl med en gammal socialdemokratisk tradition. Det är kanske inte heller så förvånande att finna att moderaterna sluter upp utan några större dubier. Mera förvånande är att folkpartiet, som bara för några år sedan var anhängare av en utbyggd länsdemokrati, nu helt tycks ha lämnat den tanken.

Den inriktning på utredningsarbetet som vi vill ha från centerpartiet framgår av vår partimotion. Vi vill se en utveckling som leder till att de folkvalda landstingen blir övergripande beslutsorgan på länsplanet. Det kan tänkas att genomgången ger till resultat att man finner att vissa uppgifter som länsstyrelserna handlägger måste vara direkt statliga förvaltningsuppgifter. Då får man naturligtvis finna vägar att lägga dessa uppgifter på statliga organ.

Som en talare har varit inne på tidigare i debatten tycks man mena att det styrelsesystem som fungerar på det primärkommunala planet inte skulle kunna fungera på länsplanet. Såvitt jag kan förstå finns inga principiella inställningar mot det förslag som vi har framlagt. Att vi har det system som vi har nu på länsplanet är i huvudsak historiskt betingat. Ingen skulle komma på tanken att uppfinna det. Precis på samma sätt sade man om tvåkammar-systemet: Hade vi inte haft det systemet, hade ingen i vår moderna tid kom-

mit på tanken att uppfinna det. Det finns således inga rationella eller principiella skäl för det märkliga dubbelkommando som finns i länen.

Det tycks som om riksdagen återigen kommer att fatta ett beslut utan att tänka närmare på i vilken riktning beslutet för och vad det kommer att betyda för självstyret och demokratin på länsplanet. Detta tycker jag är djupt beklagligt. Min taletid börjar ta slut, och jag kan för den skull inte beröra allt som har sagts tidigare i debatten.

Det är ingen som t.ex. vill påstå, som det antydde här, att en länsdemokratisk lösning skulle innebära att allt vad regler och bestämmelser heter kastas över ända. Det är självklart att landstingen likaväl som kommunerna skall följa de lagar på olika specialområden som vi stiftar här i riksdagen. Det är givet. När man hör dessa resonemang förvånar man sig över hur man vågar ha kommuner i vårt land med den uppbyggnad, struktur och beslutsbefogenhet som de har. Hur vågar man överlämna så viktiga delar av samhällsangelägenheterna som sjukvården till landstingen?

Jag vill avsluta med att ställa en fråga till utskottsmajoritetens företrädare och för övrigt också till civilministern: Har ni några tankar om landstingens framtid och om rollfördelningen framöver mellan landsting och länsstyrelser? Om ni har sådana tankar vore det av intresse för allmänheten att få ta del av dem.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till centerpartiets reservationer.

Civilminister BENGT K Ä JOHANSSON:

Herr talman! Jo, Bertil Fiskesjö, vi funderar kring detta liksom alla andra. Jag tycker också att debatten bör få ha sin plats. Det förs en ganska utförlig diskussion i landstingen om den roll de har med en stark koncentration på sjukvården, men där uppgifterna t.ex. har blivit allt viktigare när det gäller trafikförsörjningen i länen. Jag är övertygad om att denna diskussion kommer att ta ytterligare fart när man skall diskutera storstadsproblemen i anslutning till storstadsutredningen.

För min del har också nuddat vid tanken på att kommunalförbund i vissa fall kan vara ett organ för att kommunerna skall kunna samarbeta för att lösa kommunala problem när den enskilda kommunen kanske är för liten.

Jag tycker att man skall ha en ganska öppen attityd. Det är viktigt att ha en klar syn på detta. Vi behöver en statlig förvaltning som är så litet centralistisk som möjligt. Det får vi om vi ser till att vi får en samordnad länsförvaltning, med en ökad grad av anpassning till de regionala intressena, där man kan väga ihop – vilket inte är minst viktigt – de principer som riksdagen och regeringen beslutar om och den lagstiftning som finns för fysisk planering, markanvändning, regionalpolitik, miljövård, jordbruks- och skogspolitik, trafikplanering, regionplanering, utbildningsfrågor, högskoleplanering osv. Det är frågor som med hetta diskuteras i riksdagen, och det är rimligt att man sätter upp nationella mål. Men det är också rimligt att man får en diskussion om hur samordningen skall ske regionalt. Jag har dock svårt att se hur man kan säga att landstingen får klara vissa saker själva. Där ligger själva diskussionspunkten.

För vissa frågor fastställer vi centrala mål, som sedan skall föras ned på olika nivåer. För andra uppgifter har vi kommunala uppdrag, som i vissa fall

kan föras samman och lösas gemensamt av kommunerna. Jag tror att det är ett grundläggande fel om man blandar samman detta och säger att vissa funktioner borde kunna integreras och att det är för mycket med ett statligt och ett kommunalt organ på den regionala nivån. Den uppfattningen har inte jag. Det är också det som har präglat denna proposition.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Det var trevligt att civilministern ville uttrycka några tankar. Jag måste säga att så särskilt övertygad om vad civilministern syftar mot inför framtiden blev jag inte. Civilministern upprepar här att nationella mål skall tillgodoses och verkställas i olika delar av landet. Ingen har ifrågasatt detta. Ingen ifrågasätter att folk ute i kommunerna är skyldiga att på många områden strikt följa de målangivelser som finns i de beslut vi fattar i denna riksdag. Ingen ifrågasätter detta! Sedan kan man ha olika uppfattningar om hur vida ramar man kan ge kommuner och landsting. Men det är en fråga för sig. Jag skall inte ta upp den diskussionen nu, annat än genom att säga att jag tycker att man skall ha så vida ramar som möjligt.

Ingenting av det som civilministern har anfört här är något argument, varken ur principiell eller rationell synpunkt, mot de åsikter vi har framfört i vår partimotion. Jag tycker för min del att det är utomordentligt olyckligt om man på länsplanet rensar bort den bit av direkt folklig demokrati som fortfarande finns och ersätter denna med en uppifrån samhället dirigerad byråkratisk institution över hela fältet. Det är den utvecklingen som är på gång, civilministern, och som vi måste göra någonting åt om vi vill ha en kvarvaro av demokrati också på länsplanet.

Jag vill avslutningsvis ännu en gång uttrycka min förvåning över särskilt folkpartiets ståndpunkt i dessa frågor. Folkpartiet har tydligen helt och hållet i verksleddningspropositionens anda accepterat regeringens tankegångar i detta speciella fall.

Civilminister BENGT K Å JOHANSSON:

Herr talman! Det finns en motsättning i både vad centerpartiet skriver i sin motion och sin reservation och vad Bertil Fiskesjö nu ger uttryck för. Jag kan inte se annat att man skapar denna motsättning genom att man inte vill acceptera att vi, för de uppgifter som vi har sagt är nationellt övergripande, vill ha en så effektiv regional organisation som möjligt. Det är det som uppnås genom att man på länsplanet får bättre möjligheter än i det nuvarande systemet att samordna och sammanväga de sektorsintressen som finns. Jag kan inte se annat än att det också möjliggör för oss att ge kommunerna ökade möjligheter och föra ned de beslutsnivåer som nu finns till kommunerna, när det samtidigt på länsplanet finns statliga organ som kan tillgodose behovet av att samordna och ha en uppfattning om hur de nationella målen uppnås.

Denna reform innebär inte i något hänseende ett förstärkt förstatligande av kommunala uppgifter. Det finns ingenting sådant i denna reform. Men den möjliggör däremot en decentralisering och lokalisering.

Herr talman! Får jag i sammanhanget läsa upp ett litet avsnitt ur en bok: "I detta sammanhang må upptagas en invändning, som gjorts mot länsstyrelseutredningens förslag. Mot detta har man nämligen bl.a. anmärkt, att sam-

manförandet inom länsstyrelserna av ett flertal nu fristående statliga länsorgan är ett slags centralisering. Bortsett från att detta ord i så fall togs i en annan mening än den, vari det i allmänhet användes, skulle jag kunna ge anmärkarna rätt, om det inte vore så, att landshövdingarna redan sitta som ordförande i flertalet av dessa fristående länsorgan. Centraliseringen blir väl inte större, därför att man på ett vettigare sätt organiserar det av en och samma person ledda arbetet.”

Detta är taget ur ett tal av Arthur Thomson 1951. Det markerar kanske hur länge denna diskussion har pågått. Jag tycker att Arthur Thomson hade rätt och att vi gör rätt när vi ställer oss bakom en samordnad länsplanering.

ERLING BAGER (fp) replik:

Herr talman! Bertil Fiskesjö är förvånad över att folkpartiet har ställt sig bakom stora delar av förslaget till samordnad länsförvaltning. Det tycker jag är litet märkligt. Det är ganska många år sedan vi talade om länsparlament. Vi har också i den parlamentariska utredningen i stora drag ställt oss bakom inriktningen på förslaget.

Däremot tycker jag att Bertil Fiskesjö hade en stor poäng i sitt anförande. Det var när han tog upp hur man skall tillsätta personerna i nämnderna. Jag vet inte om Bertil Fiskesjö inte har läst folkpartiets reservationer eller följt debatten tidigare här i dag. Vi har i princip identiska uppfattningar om att dessa personer skall utses regionalt. Vi har också tidigare i debatten yrkat bifall till den reservation som centerpartiet står bakom om att ledamöterna i de olika nämnderna skall utses regionalt. Men om Bertil Fiskesjö söker en träta i övrigt om det hela, kanske vi kan ta det.

Jag vet inte om vi skall ha en votering också före kl. 18. Jag vill nöja mig hittills med det jag har sagt nu.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag förstår fortfarande inte civilministerns resonemang. Nationella mål skall tillgodoses. Vi är ense om det. Det finns vissa saker som vi måste besluta om i detta hus, som vi skall besluta om här och som skall vara någorlunda lika i riket som helhet. Vi är ense om det. Dessa mål som vi fastställer här är kommunerna skyldiga att efter bästa förmåga förverkliga, inom vidare eller snävare ramar, med den variation som den kommunala självstyrelsen ger. Vi tycker att det är ett bra system.

Varför blir detta ett förkastligt system så snart man börjar tala om tillämpning av samma principer på länsnivå? Det är detta jag inte förstår. Man kan naturligtvis säga att landstinget har inflytande sidledes på litet olika sätt beroende på hur man bestämmer att representationen skall se ut. Men detta är ju snirkelvägar. Hur skall medborgarna i allmänna val kunna avkräva de ledamöter som sitter i länsstyrelserna och deras olika organ något direkt ansvar för beslut som de inte ens vet hur de har kommit till, beslut som sällan ens har debatterats offentligt? Genom denna avskärmning av allmänpolitiska frågor till regionala, statliga och byråkratiska organ skärmar man ju också av den allmänpolitiska debatten i viktiga samhällsfrågor. Jag tror att det kommer att ställas större och större krav på decentralisering. Och det är bra att vi har instrument för detta. Men det ställs också större och större

krav, inte bara inom kommunerna utan också på länsplanet från medborgarna. på insyn och möjlighet till ansvarsutkrävande.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Jag vill börja med att tacka för det ställningstagande som utskottet har gjort beträffande fiskets administration på länsnivå. Det gör jag eftersom jag är en av motionärerna.

Jag skulle i övrigt vilja kommentera två saker i denna debatt. Den första handlar om den diskussion som har föregått propositionen och som också till en del har tagits upp här i dag och i vissa reservationer. Det handlar om lantbruksnämndernas ställning i den nya länsförvaltningen. Jordbrukspolitiken är nu föremål för omprövning. Det är den största förändringen på 50 år. Denna fråga är nu föremål för diskussioner runt om i landet. Det finns en massiv uppslutning omkring grunddragen i förslaget till ny jordbrukspolitik, och förändringarna kommer med all sannolikhet att genomföras. Det som diskuteras är en avreglering men också en ny målformulering och nya medel för att nya mål skall nås. De tre mål som diskuteras är beredskap, miljö och regionalpolitik.

Det har länge i den glesbygds- och landsbygdspolitiska debatten, där jordbruket spelar en stor roll, talats om en ny syn på sektorspolitiken. Det hävdades t.ex. på glesbygdsdelegationens stora framtidskonferens i Östersund i september att man skulle ha mer sektorssamverkan. Och det beslut som vi nu står inför innebär bl.a. ett svar på glesbygdsdelegationens krav.

De förändringar som hela jordbruksnäringen står inför innebär att de problem som är av sektorsövergripande natur skärps. Detta talar för att lantbruksnämnderna måste få ett starkt organisatoriskt samband med länsstyrelserna och dess olika sektorsansvariga.

När ett av de jordbrukspolitiska målen blir regionalpolitik, måste man självfallet stärka sambandet mellan den regionalpolitiska enheten på länsstyrelserna och lantbruksnämnderna. Man måste dessutom från lantbruksnämndens sida själv vidga sitt verksamhetsområde till att omfatta landsbygdsutveckling i en vidare mening. Dessa möjligheter försvåras naturligtvis om nämnderna står avskilda från övrig länsförvaltning.

Den framtida jordbrukspolitiken kommer även att innebära att krav kommer att ställas på en omläggning eller kanske t.o.m. en nedläggning av mark som i dag brukas för t.ex. spannmålsproduktion. Detta skapar problem som har med fysisk planering att göra. Detta i sin tur kräver ett nära samarbete med de miljövårdsansvariga i länet och med dem som arbetar med fysisk planering på länsstyrelserna. Övriga miljökrav som vi talar mycket ofta om när det gäller jordbruket kan likaså må väl av att stämmas av mot allmänna miljömål i länen.

De olika regionalpolitiska stöd till jordbruket som i dag finns kommer sannolikt att renodlas. Det betyder att jordbrukets behov och krav ställs mot övrig näringsverksamhet. Detta kräver samarbete och gemensam syn på helheten i ett län. Detta sker säkrast i en sammanhållen organisation.

Sedan skall man kanske vara så ärlig att man också erkänner att det behövs en vitalisering och förnyelse av lantbruksnämnderna. Både rekrytering och synsätt är oftast alltför inriktade på den strikt agrara sektorn i dess tradi-

Samordnad länsförvaltning

tionella mening. Behovet av integrering och stimulans är stort. Arbetsmetoderna ute på lantbruksnämnderna är på många håll föråldrade jämfört med arbetsmetoderna i andra delar av statsförvaltningen.

För att lyckas med en ny jordbrukspolitik är en integrering av andra delar i statsförvaltningen alldeles nödvändig. Förslaget till ny länsförvaltning bjuder härvidlag på en möjlighet som kommer i precis rättan tid.

Det finns en annan sida i detta betänkande som jag också kort vill beröra och som handlar om kvinnoperspektivet i förslaget. Då tänker jag i första hand på de i dag anställda kvinnorna i den statliga förvaltningen. Utredningen, som jag satt med i, konstaterade:

”Den personal som riskerar att bli övertalig vid fortsatt administrativ rationalisering består till övervägande del av kvinnor. Ur deras synvinkel borde det vara en klar fördel att på hemorten få ökade möjligheter till alternativ sysselsättning. I arbetet med samordningen bör aktiva insatser göras för att stimulera personal att vidareutbilda sig för att erbjudas annan anställning inom förvaltningen.”

Det är därför mycket bra att utskottet nu gör ett tillkännagivande angående personalfrågorna. Jag förutsätter att uttrycket ”i vid mening” inrymmer de särskilda problem som de kvinnliga anställda kan komma att ställas inför.

Den andra kvinnoaspekten som jag vill lyfta fram är representationsfrågan. Riksdagen har antagit en plan för hur kvinnorepresentationen skall förbättras i de statliga regionala organen. I utredningen togs också detta upp. Utredningen sade:

”Vi vill också framhålla att det är ett genomgripande drag i försöksverksamheten i Norrbotten att kvinnor är starkt underrepresenterade i förtroendemannaorganisationen. Vi anser att den låga kvinnorepresentationen måste beaktas och att partierna kraftfullare än hittills måste tillse att det blir bättre balans mellan kvinnor och män i länsstyrelsens förtroendemannaorganisation.”

Herr talman! Det är alltid svårt att flytta manliga politiker. Det visar inte minst den statliga utredningen Varannan damernas. Men i och med att vi nu så kraftigt utökar antalet förtroendevalda, har vi från de olika partierna chansen. Låt oss ta den. Låt oss visa att kvinnor behövs för en bra och positiv utveckling i våra olika län.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Herr talman! Den principiella frågan för oss i miljöpartiet de gröna om länsparlament har Kjell Dahlström redan tidigare i debatten redogjort för på ett förtjänstfullt sätt. Anledningen till att jag anmälde mig så här i slutet av debatten är att jag ville ta chansen, som jag misslyckades med i utskottet, att få en majoritet för att regeringen inte skall utse ledamöter i de nya nämnderna. Jag misslyckades med det i utskottet, men det fanns ändå en majoritet i utskottet för att man inte skall ha denna regeringsledda förmån att utse ledamöter. Då är det litet konstigt att man blir förvånad, när moderaterna och folkpartiet i kammaren är beredda att stödja centern och miljöpartiet i ett andrahandsyrkande. Det kunde man ha tänkt på litet tidigare. Vi har här hört uttryck som ”pösmyndighet”, men det var faktiskt socialdemokraterna som visade pösmyndighet i den här frågan, när de satt och småskrattade över

att oppositionen delade sig i olika reservationer vid utskottsbehandlingen. Då kunde man ha satt sig ned och diskuterat. I så fall hade man inte behövt göra det efter det att man får stryk i kammaren.

Herr talman! Jag tror att det är rätt bra för riksdagen och för talmannens iver att få riksdagen litet mer intressant att vi får några beslut här i riksdagen som är avhängiga av hur oppositionen kan samspela i debatten. Jag ser det som en vitalisering när besluten verkligen tas i kammaren, och vi kommer att få se ett sådant beslut i dag. Jag tycker att det glädjande är att riksdagen får litet makt.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

*Samordnad läns-
förvaltning*

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades under 13 §.)

13 § Beslut

Företogs till avgörande bostadsutskottets betänkanden 1989/90:BoU5 och BoU4.

Bostadsutskottets betänkande BoU5

Mom. 1 (bostadsbidragen för år 1990)

Först biträdde reservation 1 av Agne Hansson och Birger Andersson med 49 röster mot 18 för reservation 2 av Jan Strömdahl. 246 ledamöter avstod från att rösta.

(Elisabeth Persson (vpk) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.)

Härefter bifölls utskottets hemställan med 252 röster mot 60 för reservation 1 av Agne Hansson och Birger Andersson. 1 ledamot avstod från att rösta.

I fråga om huvudvoteringen anmälde *dels* Elisabeth Persson (vpk) att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja. *dels* Gösta Lyngå (mp) att han avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 2 (utförningen av bostadsbidragen efter år 1990)

Först biträdde reservation 3 av Knut Billing m.fl. – som ställdes mot reservation 4 av Erling Bager och Siw Persson – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 216 röster mot 60 för reservation 3 av Knut Billing m.fl. 37 ledamöter avstod från att rösta.

Bostadsutskottets betänkande BoU4

TALMANNEN:

Proposition ställs först beträffande det av Magnus Persson under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

Jag vill erinra om att det för bifall till detta yrkande räcker med att en tredjedel av de röstande ansluter sig till yrkandet. Bifall innebär att hela betänkandet återförvisas. Det blir i detta fall inget avgörande på bostadsut-

skottets betänkande 4. Jag kommer att använda propositionsordningen bifall eller avslag till yrkandet om återförvisning.

Kammaren biföll med 143 röster mot 170 det av Magnus Persson under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av betänkandet till utskottet för ytterligare beredning.

Återförvisningsyrkandet hade alltså bifallits med erforderligt antal röster, dvs. minst en tredjedel av de röstande.

14 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

15 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.46 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

16 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

17 § Nyemission i AB Aerotransport

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1989/90:TU6 Nyemission i AB Aerotransport (prop. 1989/90:16).

ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Att människor och gods kan färdas effektivt och snabbt mellan olika landsdelar och till omvärlden är en självklarhet. Det är också en förutsättning för fortsatt tillväxt och därmed utveckling. Ju mer högvärdig last som skall transporteras, desto viktigare är det att den kommer fram snabbt och desto mindre betyder den omedelbara transportkostnaden. Den mest högvärdiga lasten är självfallet människan, och den i praktiken snabbaste transporten är ofta per flyg.

Marknaden har också på ett tydligt sätt visat att efterfrågan på flygtransporter ökat. Detta har lett till snabba svar från operatörerna med nya prisprofiler, högre kapacitet, snabba och smidiga terminallösningar. Och så har marknaden ytterligare växt.

Mycket tydligt har denna utveckling skett i Sverige och Skandinavien.

SAS har under många år varit ådran i det skandinaviska flygsystemet. När SAS skapades såg visionärerna både den internationella möjligheten, det skandinaviska samarbetets möjligheter, stora kapitalbehov, smal riskbas och stor teknisk utvecklingspotential i en då fjärran framtid. Därför föll sig lösningen med en privat ägarandel och en statlig som naturlig. Den var inte naturlig utifrån att staten skulle ha en styrande, en kuvande eller en reglerande roll. Det förtjänar att påpekas, när man läser vänsterpartiet kommunisternas särskilda yttrande. Det var fråga om en riskspridning.

Nu har utvecklingen kommit så långt att marknaden, omvärlden, avregleringar och ökad efterfrågan gör att flyget inför det kommande decenniet står inför ett strukturellt språng. SAS ledning ser möjligheter inför den kommande expansionen – att satsa kraftfullt och samarbeta i olika allianser med andra bolag, delvis via ägarandelar, delvis via nya tunga investeringar i morgondagens mer miljöanpassade, mer bekväma och mer ekonomiska flygplan. Ett kapitaltillskott erfordras.

Här går den första politiska skiljelinjen. Där skjuter den kommunistiska skalpellens vattendelare in. Något deltagande i en nyemission skall inte ges från statens sida, trots att staten är delägare. Ett nej till kapitaltillskott!

Nej, vänsterpartiet kommunisterna vill i stället ha, som det heter i vpk:s vokabulär, "massiva överföringar av persontransporter bort från flyget". Hur mycket är massiva överföringar? Hur många miljoner årsresor inom Sverige skall tas bort och inom vilken tid? De trollformlerna måste konkretiseras.

Herr talman! Trafiksektorn kännetecknas fortfarande av många regleringar, koncessioner osv. En ökad frihet, anser vi i folkpartiet, leder till ökade möjligheter till konkurrens. Ansvaret för infrastrukturen bör åvila staten. Olika trafikproducenter bör sedan i konkurrens bedriva sin verksamhet med lönsamhet. Enligt folkpartiets uppfattning är det positivt att det skapas ett större utbud och ökad konkurrens inom flyget. Ansökningar om nya flyglinjer bör i ökad utsträckning behandlas positivt. Då är det givetvis en orimlighet att på sikt ha kvar en stor statlig ägarandel i en av flygoperatörerna, dessutom den helt dominerande. Därför bör det statliga engagemanget på sikt avvecklas. Ett bra tillfälle att ta ett första steg är att de aktier i ABA som vi nu vill medverka till att staten förvärvar säljs vidare på den öppna marknaden. Det innebär att ta ett ansvar för sitt ägarskap men också att ta ett långsiktigt ansvar för att en sund marknadsmässig konkurrens på sikt kan skapas. Därför yrkar vi bifall till reservation 2.

Här går den andra politiska skiljelinjen – den mellan det obegripliga dogmatiska fasthållandet vid statligt ägande som socialdemokraterna ändå fortfarande representerar och en öppning för en ny tid som en liberal politik står för. Eller är det så att socialdemokraterna innerst inne har samma felaktiga bevekelsegrund som vänsterpartiet kommunisterna: staten skall av ideologiska skäl ha inflytande via ägandet, dvs. s.k. massiva överföringar av resor bort från flyget, trots att människor de facto efterfrågar flyget?

VIOLA CLAFESSON (vpk):

Herr talman! Anders Castberger har ett lustigt språk. Är det så att han också i praktiken använder en skalpell för att dela vatten, så kanske inte heller resten av hans resonemang är värt någon särskild kommentar.

Han tycks också ha fastnat för ordet "massiv", som om det vore det fulaste som fanns eller som om det vore en kommunistisk term i den marxistiska terminologin eller någonting sådant. Jag kan tala om för Anders Castberger att han i så fall har fattat det hela aldeles fel. När vi i vpk talar om massiva överföringar av transporter från flyg till järnväg beror det på vårt massiva stöd för järnvägstrafiken och för dem som vill ha miljövänligare och spårbundna transporter. Så enkelt kan det också vara, Anders Castberger! Det är nämligen så att vi inte kan vänta hur länge som helst på att förändra transportstrukturen i det här landet.

En av de saker som jag anser måste förändras snabbt är just den situation som råder på grund av att flyget tillåtits expandera så oerhört som varit fallet. För att kunna ställa sig bakom propositionens förslag använder utskottsmajoriteten just den här massiva ökningen eller den starka expansionen av flygtrafiken som en motivering för den nyemission som skall genomföras. Det är den stora efterfrågan på ytterligare flygtransporter som gör att dessa pengar behövs.

Men om man nu har en syn på trafikpolitiken som klart och tydligt talar om att vi måste förändra den här politiken, så att vi får mer lättillgängliga, snabba och bekväma transporter som inte är lika miljöfarliga som flyget, kan man inte utan vidare säga ja till propositionsförslaget. Vpk ställer sig bakom miljöpartiets motionsyrkande att propositionen skall avslås, och jag yrkar därför bifall till reservation 1.

Jag skall sluta med att ta ett exempel som jag känner väl till och som handlar om flygtrafikens effekter. Under den senaste månaden har koncessionsnämnden vänt sig till olika miljöpolitiska instanser i Kopparbergs län i Dalarna. Det handlar om verksamheten på Dala Airport, som är det tjugiga namnet på flygplatsen i Borlänge. Det senaste yttrande jag sett kommer från landstingets planeringsavdelning, som haft tillgång till nya siffror på utsläppen från flygtrafiken på Dala Airport. I sitt remissvar till koncessionsnämnden säger planeringsavdelningen att den aktuella flygtrafiken inte är försvarbar från miljömedicinsk synpunkt. Man säger att bullernivån i bostäder och fastigheter i närheten inte heller kan tolereras.

Sedan kommenterar de en sak som jag tror Sven-Gösta Signell kommer att ta upp här, nämligen att nyinvesteringarna – som kommer att ske efter detta tillskott av statliga pengar till ABA – kommer att gå till miljövänligare och nya flygplan.

Men är det så? Eftersom expansionen är så stark finns det ett enormt tryck på flygplanstillverkarna, enligt uppgifter jag har hört, att de inte hinner med att se till att använda den miljövänligare och bästa tekniken.

Många plan som kommer att levereras till beställarna kommer därför inte att ha den bästa tekniken. Men om de ändå skulle ha den kan det ändå vara så som planeringsavdelningen vid landstinget i Kopparbergs län säger: De kolvätemängder som sprids i samband med start och landning i dag är lika stora som från den totala motortrafiken inom Borlänge. De ansvariga har lovat att kolväteutsläppen skall minskas. Men med den teknik som kommer att användas – alltså med de löften de har gett att göra det bättre – kommer istället kväveoxidutsläppen att öka två till fem gånger jämfört med i dag.

Miljövänligare teknik när det gäller flyget är alltså inte så enkelt. Man kan

inte acceptera expansionen, för det är precis som med biltrafiken på vägarna: trots katalytisk avgasrening innebär den enorma trafikökningen på vägarna att det man vinner genom katalytisk avgasrening äts upp så att utsläppen totalt sett blir ännu högre än i dag. Samma sak gäller flyget.

Jag ber än en gång att få yrka bifall till reservation 1.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Viola Claesson säger att jag använder ett lustigt bildspråk. Men det var faktiskt Viola Claesson som i förra veckan återopade skalpellen. Jag vill också påminna om att en vattendelare som är så skarp som den mellan vpk och folkpartiet gott kan liknas vid en skalpell.

Nu försöker Viola Claesson komma undan den fråga jag ställde genom att börja prata miljöpolitik. Min fråga kvarstår: Är det så att det inte finns något verkligt svar på frågan vad som menas med vänsterpartiet kommunisternas terminologi om massiva överföringar från flyget?

Viola Claesson talar om något slags ideologisk nödvändighet av denna massiva överföring. Hur många miljoner resor tänker sig egentligen vpk att staten skall tvångsvis ta bort från flyget? Eller är det i själva verket bara tomma ord för att framstå som miljövänlig?

Till skillnad från Viola Claesson har faktiskt folkpartiet ett bra svar på miljöfrågan. Med miljöavgifter blir det inte längre gratis att ta miljön i anspråk, inte heller för flygplan.

Riksdagens majoritet har infört en miljöskatt på flyg. Bara denna lilla förändring av relativprisläggandet har inneburit ett snabbt motorbytesprogram för inrikesflyget. Bättre går det med riktiga miljöavgifter.

Detta motorbytesprogram beror inte på Viola Claessons ideologiska kritik från riksdagens talarstol – den felaktiga föreställningen kan man få av Viola Claessons anförande.

VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag skulle aldrig drömma om att ta åt mig äran för de små steg som ändå tas här i kammaren i miljövänlig riktning. Utan den mycket starka miljöopinion som vi har i landet hade Anders Castberger över huvud taget inte diskuterat miljöfrågorna i samband med flygtrafiken. Då hade det bara handlat om att underblåsa den starka utveckling inom flygtrafiken som vi redan har sett.

Men låt mig återvända litet till skalpellen. Jag tycker det var ett löjligt ord i sammanhanget, men det har jag redan sagt.

Jag tackar för att Anders Castberger ser lika tydligt som jag att det går en knivskarp gräns mellan våra olika uppfattningar, särskilt i fråga om trafiken.

En som i likhet med Anders Castberger tror att miljöavgifter på några kronor som åläggs flyget skulle påverka utsläppsmängderna i någon nämnvärd grad har hamnat totalt fel. Man kan egentligen bli ganska dystert när man tänker på vilka akuta problem som måste lösas.

Jag skulle vilja returnera med att fråga Anders Castberger om det förslag som vpk ställde och som innebar att konkurrensen skulle bli något friare mellan de olika trafikslagen. När det gällde flyget gick den ut på att flygtrafiken åtminstone skulle behöva betala drivmedelsskatt motsvarande den bensin-

skatt som bilisterna betalar. Det var vårt klara yrkande, som vi ställde här i riksdagen, också motionsvägen. Om vi hade fått in dessa pengar, Anders Castberger -- det var före bensinskatt höjningen på 25 öre -- så hade staten fått in ungefär 2 miljarder kronor årligen. Det skulle verkligen ha kostat på. Det skulle antagligen inte bara ha tvingat fram bränslesnålare motorer, utan ha lett till att flyget hade tvingats skära ned och pengarna skulle kunna användas till den järnvägstrafik som vi anser så viktig.

Där går skiljelinjen mellan våra olika uppfattningar, Anders Castberger. Vi pratar inte bara och nöjer oss inte med miljöavgifter. Vi vill ha rejäla förändringar för miljöns och människornas skull.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Skiljelinjen går inte i miljöintresset. Den knivskarpa skillnaden går mellan kommunismen och liberalismen.

Det är sant att en miljöskatt på några kronor inte på ett avsevärt sätt förändrar förutsättningarna. Det påstod jag inte heller. Jag sade att detta var ett steg. Jag sade också att miljöavgifter, så som vi har föreslagit, kommer att på ett annat sätt påskynda motorutbytesprogram och andra insatser som är avsedda för olika miljövänliga åtgärder. Vi i folkpartiet är för en konkurrens på lika villkor mellan trafikslagen. Det kan Viola Claesson vara förvisad om. Men vänsterpartiet kommunisterna står för precis den dogmatiska miljöpolitik jag nyss beskrev här. Genom regleringar, genom inflytande, genom ägande och, som det faktiskt står i vänsterpartiet kommunisternas yttrande, att *endast* härigenom kan garantier erhållas för att miljöhänsyn beaktas.

Det är avslöjande hur vänsterpartiet kommunisterna bekänner sig till tron på inte bara regleringar i allmänhet, utan att *enbart* regleringar skall kunna värna miljön.

I folkpartiet förnekar vi inte alls miljöproblemet. Det är inte på grund av någon allmän debatt i dag som jag står här i talarstolen och talar om miljöproblem. Om Viola Claesson hade lyssnat på många miljödebatter här i kammaren hade hon upptäckt att långt innan det var någon allmän debatt i dessa frågor lades det ena förslaget efter det andra fram från folkpartiet om just miljöavgifter, t.ex. redan 1968. Då är jag förvissad om att inte heller Viola Claesson stod här i talarstolen och talade i miljöfrågor.

VIOLA CLAESSON (vpk) replik:

Herr talman! Om Anders Castberger lugnar ner sig litet och lyssnar till vad jag säger, skulle han förstå att detta med synen på miljöavgifter som ett väldigt viktigt instrument var just det avslöjande för bl.a liberalismen och Anders Castberger och hans partis uppfattningar. Det lilla fjuttiga bidrag som flygtrafiken får ge genom avgiften -- på vilket sätt har det hittills påverkat flygtrafiken och utsläppsmängden? Kan Anders Castberger tala om det?

Varför skall man ha miljöavgifter på flyget om det inte har någon effekt? Då är det bara ett spel för galleriet.

Eftersom Anders Castberger också säger att han är för en konkurrens på lika villkor, vill jag återkomma till det förslag som vpk ställde förra året. Skall det vara en konkurrens på lika villkor måste det i rimlighetens namn

bli så att flyget betalar en drivmedelsskatt motsvarande den som biltrafiken får betala – eller hur? Ställer Anders Castberger upp på det – ja eller nej?

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Regeringen vill att riksdagen skall anslå 352 500 000 kr. av skattemedel till att köpa nyemitterade aktier i Aktiebolaget Aerotransport. Skälet är att flygbolaget SAS vill investera mer pengar i flygverksamhet, bl.a. i form av nya flygplan.

Från miljöpartiet de grönas sida har vi motionerat i frågan och krävt att regeringens förslag avslås. Såvitt vi har kunnat bedöma finns det inga hållbara skäl till att staten med skattemedel nu skall gå in och stimulera ytterligare investeringar i luftfarten – snarare tvärtom!

Ser vi till miljöavgiftsutredningens delbetänkande på trafikområdet, som nu är ute på remiss, finner vi i dess konsekvensdel att den pågående snabba ökningen av flygtrafiken medför att riksdagens beslut om oförändrade utsläpp av koldioxid inte kan uppnås inom trafiksektorn ens om utredningens alla förslag genomförs. För närvarande är flygtrafikens andel av trafikens koldioxidutsläpp drygt 10 %. Utsläppen beräknas öka med ca 55 % till år 2000, med miljöavgifterna på bl.a. flyg, vilket innebär att dess andel då blir drygt 15 % – allt detta enligt transportrådets egna prognoser.

Detta bör ses mot bakgrund av att koldioxidutsläppen totalt sett skall minskas med 85 % för att vi skall kunna slippa ytterligare växthuseffekt utöver vad som oåterkalleligt redan är för handen.

Vad gäller utsläppen av kväveoxider är flygets andel av trafiksektorns utsläpp i dag ca 7 %. Under förutsättning att miljöavgiftsutredningens alla förslag genomförs, inkl. storsatsningar på kollektivtrafik, ökar flygets utsläpp med ca 50 %. Då har också de reduktioner av utsläpp som flyget självt skall göra räknats in. Därmed blir flygets andel av trafiksektorns utsläpp 15 %.

Därtill kan läggas att flyget är ett energikrävande transportslag. Enligt väg- och trafikinstitutets meddelande nr 567 kostar inrikesflyg ca 1,0 kWh för varje personkilometer, att jämföra med järnvägens 0,11 kWh för varje personkilometer. Det betyder att flyget kostar nio gånger mer energi än järnvägen för persontransporter. Nu är den här jämförelsen inte helt rättvisande, eftersom SAS sysslar främst med utrikesflyg, som går längre sträckor och därför sannolikt har en något lägre energiförbrukning än inrikesflyget. Men även om utrikesflyget kostar hälften så mycket som inrikesflyget i energitermer är det ett energislösande transportslag jämfört med järnvägen.

Dessutom ger flyget upphov till stora utsläpp av kolväten, och det skapar stora bullerproblem kring flygplatserna. Avisningskemikalier kan ställa till problem i omgivande vattenmiljö, osv.

Om vi verkligen menar allvar med allt prat om miljö- och energihushållning på trafikens område, kan vi inte stillatigande acceptera flygets snabba expansion. Tvärtom – vi måste se till att utveckla alternativ, som den elektrifierade järnvägen, och tillämpa en bättre samhällsplanering, som minskar transportbehovet.

Att, som regeringen föreslår, spåda på flygets expansion med drygt 352 miljoner ur skattekitan, borde vara helt uteslutet om man nu menar allvar med "den nya miljöpolitiken". Men man har faktiskt föreslagit det och på-

*Nyemission i AB
Aerotransport*

skyndat ärendehanläggningen i riksdagen, och en stor majoritet i trafikutskottet stödjer förslaget än så länge. Det visar att när man skall gå från ord till handling i miljöpolitiken än en gång har tagit nya omvägar.

Herr talman! Jag yrkar därmed bifall till reservation 1.

SVEN-GÖSTA SIGNELL (s):

Herr talman! Regeringens förslag om nyemission i ABA har vid utskottsbehandlingen utvecklats till en fråga om vi skall ha ett flyg eller inte. Normalt brukar vi här i riksdagen föra de trafikpolitiska diskussionerna i anslutning till vår behandling av budgetpropositionen.

SAS-samarbetet har pågått sedan början av 1950-talet. Det är emellertid första gången som vi i riksdagen har tagit ställning till ett betydande ägartillskott till det svenska moderbolaget. Det händer till och från att vi måste behandla frågor om statens ägaransvar. Det är då inte ovanligt att ägaransvaret är liktydigt med att undvika en nedläggning eller trygga en viss fortsatt systerföretag. Den fråga vi nu har tagit ställning till gäller däremot att ge ett företag möjligheter att utvecklas vidare i en hård internationell konkurrens. Viola Claesson har uppfattat en sak i propositionen och utskottsutskottet helt rätt, och det är att ett särskilt motiv är att gammal flygmateriel skall kunna ersättas med moderna, miljövänligare flygplan.

Däremot måste jag tyvärr säga till Viola Claesson, att inte vare sig propositionen eller utskottsutskottet har någonting med Dala Airport att göra. Dels flyger SAS över huvud taget inte på Dala Airport, dels gäller ärendet inte inrikestrafik. Jag är ledsen att behöva göra detta konstaterande.

Vi har från riksdagens sida för några år sedan ställt oss bakom ett fortsatt skandinaviskt luftfartssamarbete fram t.o.m. år 2005. SAS har under årens lopp utvecklats till ett internationellt lönsamt och välordnat företag. Vi är samtidigt medvetna om att den luftfartspolitiska situationen är dynamisk. Avregleringar genomförs successivt, vilket får till direkt följd att också den internationella konkurrensen hårdnar. Med detta följer att konsumenterna, dvs. vi som reser, får större valmöjligheter. För SAS innebär detta bl.a. att den skandinaviska marknaden i ökad utsträckning betjänas med direktflyg till såväl europeiska som interkontinentala destinationer.

Eftersom trafiken samtidigt ökar måste ytterligare flygplan anskaffas. De olika steg som tas i olika organ, t.ex. EG och ECAC, inom och Norden för att begränsa bullerstörningar från flyget genom utfasning av äldre och bullrande flygplan, leder naturligtvis till att nya måste anskaffas. Från utskottsutskottets majoritetens sida har vi därför svårt att förstå den gemensamma reservationen från vänsterpartiet kommunisterna och miljöpartiet.

Om vi avstår från att skjuta till pengar till SAS moderbolag, betyder det på intet sätt att den internationella flygtrafiken minskar. Följden skulle snarare bli att utländska flygbolag tog över trafiken, med en flygplansflotta som vi över huvud taget inte hade något inflytande över. Om vi nu, som vpk och miljöpartiet föreslår, skulle satsa pengar på järnvägsutbyggnad i stället, kan jag inte se hur detta påverkar trafiken över Atlanten, till Japan eller för den delen också i Europa.

Om vi inte vill ge SAS det insatskapital som behövs, är det snarare liktydigt med att vi överläter trafiken till utländska bolag. Detta innebär vidare

att vi avstår från de sysselsättningstillfällena som flyget ger och den valuta som näringen drar in till Sverige.

Som bekant var det motsvarande motiv som gjorde att riksdagen beslutade om 550 milj. kr. i stöd till svensk sjöfart.

När det gäller reservationen från moderata samlingspartiet och folkpartiet vill jag närmast hänvisa till vad utskottet anfört i sitt betänkande. En förändring av ägarstrukturen kan rimligtvis inte vara en fråga bara för Sverige.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandet 1989/90:TU6.

VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag vet inte om jag har uppfattat saken rätt, men försöker Sven-Gösta Signell låta påskina att den här nyemissionen är föranledd av miljökraven? Är det detta det handlar om? Är det utgångspunkten och det primära i den fråga som vi nu diskuterar? Det har inte framkommit riktigt klart.

Nej, i stället handlar det om en flygplansflotta som skall öka. Att man, när man ändå tvingas byta plan, därför att det finns gamla dåliga plan, som också är mindre miljövänliga eller rättare sagt farligare än de som är nyare, skall skaffa sådana nya plan, är helt självklart. Men det är flygets expansion det handlar om här. Det sägs klart och tydligt, och det är det vi har tagit ställning till.

Det är så, Sven-Gösta Signell, vilket jag tog upp tidigare i debatten och som jag också använde i polemik mot Anders Castberger, att flyget och flygtrafiken redan i dag subventioneras till oerhört stor del. Det handlar inte bara om pengar i 300 – 400-miljonersklassen. Jag nämnde exemplet att man t.o.m. slipper betala drivmedelsskatt motsvarande ett belopp på 2 miljarder kronor årligen. Det handlar alltså om enorma summor som de slipper betala, dvs. en statlig subvention, skattebetalarnas pengar.

Till sist, herr talman, skall jag bara försöka förklara en gång till för Sven-Gösta Signell vad jag menar med att ta upp exemplet Dala Airport. Jag har inte sagt att trafiken där har att göra med de pengar som vi nu skall satsa, på annat sätt än när det gäller denna lilla fråga om miljön. Man kan visserligen, som det påpekas från landstingets planeringsavdelning i Kopparberg, om man byter till nya plan, minska kolväteutsläppen, men tekniken gör att man samtidigt ökar kväveoxidutsläppen. Detta sagt för att visa att den miljövänliga tekniken inom nya flygplansflottor inte är så speciellt mycket att skryta med, även om den i vissa avseenden är bättre än i de äldre planen.

ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Sven-Gösta Signell sade att detta skulle vara en debatt om huruvida vi skulle ha ett flyg eller inte. Det är naturligtvis en grov missuppfattning. Det handlar om huruvida vi skall ha en mycket snabb expansion av flyget i framtiden eller inte. Jag undrar om vi inte kan klara oss med ungefär den storlek vi har i dag.

I den motion som miljöpartiet har ingett motsatte vi oss att staten går in med skattepengar, över 300 milj. kr., i en verksamhet som kommer att spräcka riksdagens egna miljömål. Detta berörde Sven-Gösta Signell inte

med ett ord. Han gick förbi det, trots att det var hela skälet till motionen och reservationen.

Jag påpekade i mitt tidigare anförande att det, trots den rening som finns på nya flygplan, trots de nya bättre motorerna, med miljöavgifter fullt genomfört, med utbyggnader av kollektivtrafik osv., ändå inte går att klara de miljömål som riksdagen har beslutat om, om denna mycket snabba expansion av flyget genomförs. Pengar kan bara användas en gång. Läger man dessa pengar på flygets expansion finns de inte kvar så att man kan använda dem till något annat. Skall vi satsa på att bygga ut de miljövänliga trafikslagen, och det bör vi göra under 90-talet om vi vill klara miljöproblemen, bör pengarna ledas dit.

Visst är de internationella frågorna ett problem. Så är det alltid, eftersom det inte finns något internationellt beslutande organ, utan de beslutande organen är nationella. Det räcker inte att bara Sverige fattar beslut i miljövänlig riktning. Det måste ske i många andra länder också. Men det finns faktiskt internationella organ för att man skall kunna diskutera sådana här frågor, för att försöka komma överens. Det finns ett antal konventioner på flygets område, Chicago konventionen t.ex. Där är Sverige med och kan arbeta för en positivare utveckling av miljö och trafik. Det måste vi göra. Gör man som Sven-Gösta Signell föreslår, dvs. ingenting, på grund av att de andra antagligen inte gör någonting, löser man aldrig några problem. Skulle man resonera på det viset inom den övriga miljöpolitiken, skulle vi praktiskt taget inte kunna lösa ett enda miljöproblem. Det är alltså fel sätt att resonera.

Flyget är, som Viola Claesson sade, skattemässigt gynnat, om man jämför med de andra trafikslagen. Det är gynnat om man tar hänsyn till hela den samhällsekonomiska kostnaden. Nu tänker man satsa ytterligare hundratals miljoner kronor på att få en ännu snabbare utveckling av flyget. Det tycker vi är dåligt. Därför vill jag se ett avslag på den här propositionen och yrkar av den anledningen bifall till reservation 1.

ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Sven-Gösta Signell antydde att debatten om flygtrafikens vara eller inte vara kunde sparas till budgetdebatten. Det hade varit bekvämt, men här finns stora ideologiska skiljelinjer, som kommer upp i dagsljuset även i detta ärende. Det handlar om investeringar, och investeringar är alltid en framtidsfråga. Om flyget skall vingklippas, som vi har sett att vänsterpartiet kommunisterna vill, störtar flyget. Då finns det ingen framtid och inget behov av investeringar, precis så som vänsterpartiet kommunisterna vill ha det. Därför måste vi ständigt säga oss att mot irrläror måste debatten alltid föras, inte bara vid de tillfällen då det är budgetdebatt.

Jag fick en så korthuggen kommentar av Sven-Gösta Signell till reservation 2 att jag inte kunde utläsa om socialdemokraterna tar avstånd från vpk:s planhushållningsfilosofi. Om socialdemokraterna gör det, varför i så fall göra ett undantag just för flyget?

Det är inte bara en fråga för Sverige, avfärdar Sven-Gösta Signell det hela med. Nej, men intentioner kan uttryckas innan förhandlingar äger rum. Om vi tillsammans ser positivt på SAS arbete på att etablera sig som en stark operatör på 90-talet, genom allianser och investeringar, och vi är beredda att

låta staten ta sitt ägaransvar och vara med i en nyemission, varför då inte också låta staten ta ansvaret för en fungerande konkurrens? Om vi är överens om det, framstår sammanblandningen av statligt systemansvar med ägarintresse närmast som en alltid pågående insideraffär, med lagens hjälp. Sådana lagar skall vi ändra på. Sven-Gösta Signell. Därför borde också klar-synthet hos socialdemokraterna leda till en försäljning av statens aktier på sikt.

SVEN-GÖSTA SIGNELL (s):

Herr talman! Först vill jag till Anders Castberger säga att anledningen till att jag ägnade så liten tid åt reservationen från moderaterna och folkparti-sterna helt enkelt är att en sådan reservation inte är värd fler kommentarer. Jag tror nästan att jag ändå kommenterade den i mesta laget.

Viola Claesson sade att flyget är mest subventionerat. Jag vill då bara på-peka att det inte är fråga om några subventioner till flyget – det är fråga om ett ägartillskott som staten gör till ABA för att få större andel i SAS. Jag hoppas att Viola Claesson nu har det klart för sig.

Sedan måste jag tyvärr återigen göra Viola Claesson litet besviken. Hon drog återigen upp miljökraven och talade om en bättre miljö vid Dala Air-port. Detta har inget med Dala Airport att göra. Vare sig SAS behåller sina plan eller får nya plan påverkar det icke miljöstörningarna från flyget i Bor-länge. Jag är tvungen att återigen poängtera att det inte har med det här att göra.

Roy Ottosson sade att det här gäller en expansion av flyget. Om vi nu gör ett ägartillskott till SAS har det ingenting med det internationella flygets ut-veckling att göra. Har vi inte ett skandinaviskt flyg kommer internationella bolag att ta de flygningarna. Det innebär att andra vingar än SAS kommer att föra passagerarna runt ute i världen. Tror ni att de utländska flygbolagen skulle vara mer miljövänliga än SAS, får den uppfattningen står för er. Det är i alla fall inte min mening.

ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Jag blir litet ledsen på Sven-Gösta Signell. Om en reserva-tion som de två största oppositionspartierna står bakom inte förtjänar mer än några sekunders släng i debatten, visar det väl bara att vi trampat på en öm tå när vi frågat om socialdemokraternas fortfarande står bakom vänster-partiet kommunisternas planhushållningsfilosofi när det gäller trafiksektorn. Det är otvetydigt så att socialdemokraterna sitter fast i ett regleringstän-kande, som är väldigt likt det regleringstänkande som just vänsterpartiet kommunisterna står för.

Om vi verkligen vill ge en signal om att det kan vara dags att på sikt för-ändra SAS ägarstruktur och om vi vill ge en signal till våra nordiska samar-betsbröder inom SAS-konsortiet att detta kan vara en möjlighet för att be-reda vägen för SAS kommande utveckling, borde vi ta chansen att nu följa den linjen, när vi ändå gör ett ryck och genom ett riksdagsbeslut ger ut-rymme för investeringar för ett framtida nivålyft för flygtrafiken – den inter-nationella, den nordiska och – på vissa linjer – den nationella inom Sverige.

VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag har inte sagt att nyemissionen är en subvention. Jag har sagt att flyget har sluppit ifrån det beslut som riksdagen fattade om att det skall förekomma konkurrens på lika villkor mellan de olika trafikslagen. Ett exempel som jag gav var att flygtrafiken slipper betala drivmedelsskatt, vilket däremot biltrafiken måste göra. Det belopp som man slipper betala, dvs. det belopp som svenska skattebetalare i stället får lägga ut, är ungefär 2 miljarder om året. Då frågar jag Sven-Gösta Signell: Är det konkurrens på lika villkor eller har flyget en särställning i det här avseendet?

När jag nämnde Dala Airport var det inte för att tala om den trafik som finns där i sig utan för att beskriva vad den s.k. miljötekniken – den nya, som skall vara bättre – kan innebära. På den punkten skiljer sig inte den internationella trafiken från den nationella. Sven-Gösta Signell. Den miljöteknik som man har tänkt sig att använda är ungefär densamma, eller hur? Jag ville peka på de problem som finns.

Det är inte så enkelt att allt blir bättre för att man byter plan. Bullret kanske blir mindre, kolväteutsläppen kanske minskar men kväveoxidutsläppen ökar desto mer. Det är ett rätt viktigt exempel för att visa att det sannerligen inte räcker med små futtiga miljöavgifter för att komma till rätta med flygets utsläppsproblem.

ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Det lät nästan som om Sven-Gösta Signell ville förneka att det ägartillskott som nu skall ske med skattemedel skall användas till expansion av flyget, trots att det står klart i bl.a. utskottsbetänkandet och propositionen. Jag antar att det var en felsägning eller att Sven-Gösta Signell tänkte på något annat. Sven-Gösta Signell tycks tänka mest på att SAS annars kanske kommer i ett sämre konkurrensläge gentemot sina konkurrenter i utlandet – det är väl där skon klämmer.

Skall man komma någonstans i miljöpolitiken måste man, som jag tidigare sade, våga sopa rent framför egen dörr. Man måste våga ta steg i den riktningen i varje land för sig – det finns inga övernationella organ som fattar tvingande beslut. Man får ta upp frågorna om flyget och miljövänligheten – om att försöka miljöanpassa hela trafikpolitiken i Europa, för den delen – vid de internationella samtal som man regelmässigt för.

Men jag har inte fått svar på min kritik av att i första hand socialdemokraterna i ena stunden går med på att ställa mycket höga miljökrav – att man skall sänka kväveoxidutsläppen med 30 %, att koloxidutsläppen inte skall öka, osv. – och i nästa stund kräver att man skall besluta att satsa hundratals miljoner på någonting som kommer att spräcka dessa miljömål. Jag tycker faktiskt att det är en fråga om trovärdigheten i socialdemokraternas miljöpolitik. Ena stunden säger man en sak, nästa stund gör man precis tvärtom. Så blir det också som det blir: försurningen ökar, klimatet förändras och miljöproblemen växer oss över huvudet.

Det vore bra om Sven-Gösta Signell kunde tala om hur han tänker sig att få de här miljömålen att gå ihop. Vi har väldigt ambitiösa krav från t.ex. miljöavgiftsutredningen, vilka kommer att spräckas av just flygets mycket

SVEN-GÖSTA SIGNELL (s):

Herr talman! Roy Ottosson talade i slutet av sitt anförande om trovärdighet. Ja, jag undrar hur det egentligen är med trovärdigheten. Om vi någon gång kommer med förslag om att göra miljövänliga insatser – de nya plan som skall inköpas är miljövänligare – får vi kritik för det!

Roy Ottosson säger att det är fel när jag säger att ägartillskottet inte har med expansion att göra. Jag har sagt att flyget visst kommer att expandera, men det kommer det att göra oberoende av om SAS utökar sin flygplansflotta eller om utländska flygbolag gör det. Det är det som blir skillnaden mellan Roy Ottossons förslag och vårt.

Jag sade i min inledning att det här höll på att utvecklas till en debatt för och emot flyget. Men vad jag inte hade trott var att Anders Castberger skulle försöka göra dagens diskussion till en ideologisk debatt. Först försökte han dra upp var företrädarna för liberalismen och kommunismen står i de här frågorna, och sedan tog han in socialdemokraternas uppfattningar i sammanhanget.

I den fråga det här gäller – ett ägartillskott till SAS – har folkpartiet och moderaterna ställt sig bakom utskottets hemställan; ni har inte motsatt er att staten skall skjuta till pengar i form av ett ägartillskott. Sedan kommer ni in och säger att man skulle ut och försälja i en nyemission. Men då bryter vi en nordisk uppgörelse – det är ju det det gäller. Anders Castberger!

Sedan 1950 har vi en uppgörelse mellan de nordiska länderna om ägarfördelningen inom SAS. Detta kan vi inte besluta bara i Sveriges riksdag, utan detta är en fråga som också gäller de två andra skandinaviska länderna Norge och Danmark som är delägare i SAS. Vi kan inte gå ifrån en uppgörelse mellan Norge, Danmark och Sverige. Det är detta det gäller, Anders Castberger.

ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Jag kan inte tolka Sven-Gösta Signell på annat sätt än att han vill att flyget skall undantas från miljöpolitiken och kraven att inte öka koldioxidutsläppen m.m. Det är faktiskt så att om man tar hänsyn till de nya, miljövänligare flygplanen och till de effekter som kraftigt höjda miljöavgifter på flyget ger, så får man ändå 50 % mer utsläpp av både koldioxid och kväveoxider från flyget totalt fram till år 2000. Därmed spräcker man miljömålet. Detta har naturvårdsverket påpekat, det har flera utredningar påtalat och det borde Sven-Gösta Signell veta.

Sedan tycks han heller inte tro att andra länder kan fatta bra beslut i miljövänlig riktning på trafikens område. Han tycks tro att om vi här fattar ett bra beslut så kan inget annat land följa efter – det är omöjligt att tänka sig. Det är naturligtvis tråkigt att han har den inställningen.

Vår inställning är den motsatta. Med internationellt samarbete och genom att med samtal försöka driva de här frågorna internationellt kan man komma väldigt långt. Det är vad vi skall göra, inte bara falla undan och följa med i ekorrhjulet och ständigt öka utsläppen utan någon egentlig broms.

Det vore bra att få ett besked om hur det är med miljömålen och få det svart på vitt i protokollet. Ställer Sven-Gösta Signell upp på miljömålen: ingen ökning av koldioxidutsläppen, 30 % minskning av kväveoxiderna till 1995 och 60 % fram mot slutet av 1990-talet? Skall det då gälla flyget också?

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 30 november.)

18 § Abortlagen m.m.

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU4 Abortlagen m.m.

INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! Motioner kan skrivas i syfte att nå stora samhällsförändringar, men motioner kan också skrivas för att ändra förutsättningarna för några få människor.

Den motion som Ulla-Britt Åbark och jag skrivit gällande tillämpning av abortlagens huvudprincip för gravt förståndshandikappade kvinnor rör några enstaka personer i vårt land. Men det är människor som enligt vårt sätt att se missgynnas av nuvarande lagstiftningstillämpning.

Förståndshandikappade eller utvecklingsstörda kvinnor var under många år sexuellt omyndigförklarade i vårt land. I tonåren steriliserades unga kvinnor utan att de tillfrågades eller fick någon förklaring till ingreppet. I dag får ingen sterilisering ske mot den enskildes vilja.

Vi motionärer tycker att nuvarande lagstiftning är bra. Abortlagens utgångspunkt, att det är kvinnan själv som skall avgöra om hon vill fullfölja en graviditet eller inte, är principiellt riktig.

Vår motion får på intet sätt uppfattas som om vi önskade den tid tillbaka då utvecklingsstörda kvinnor inte hade någon rätt att bestämma över sin egen kropp.

Vad menar vi då, när vi i motionen talar om undantag från nuvarande lagstiftning? Jag skall göra ett försök till förklaring.

Våld och övergrepp mot kvinnor förekommer runt om i vårt land. På senare tid har våldet synliggjorts på ett tydligare sätt än tidigare. Övergrepp förekommer också mot utvecklingsstörda och gravt förståndshandikappade kvinnor.

Vad inträffar när en vuxen kvinna med låg förståndsförmåga blir gravid? Omgivningen funderar över hennes trötthet och illamående. Är det den dagliga medicineringen som doserats fel? Eller är det något i den dagliga rutinen som har rubbats? Kvinnan kan inte själv förklara, och det tar tid innan man förstår att förändringen orsakats av graviditet. Kvinnan själv förstår inte vad som sker.

Man kan också undra hur fostret mår, som dagligen fått doser av den medicin mamman ordinerats för sitt livsuppehälles skull.

Kvinnans anhöriga ser till att en ansökan om abort sker.

Hur tillämpas nu abortlagen?

”Abort får utföras om kvinnan på goda grunder kan antas förstå innebörden av ingreppet och dess konsekvenser.” – Det är inte tillämpligt.

”Om abort bedöms nödvändig för kvinnans liv och hälsa får frågan lösas i enlighet med samma principer som gäller för operativa ingrepp i allmänhet.” – Detta är inte heller tillämpligt.

Alltså avslås ansökan om abort.

Vi motionärer menar att i speciella fall av de slag som jag har försökt beskriva bör en avvikelse kunna ske från abortlagens huvudprincip. Även om det bara är några enstaka fall av abortansökningar som kommit socialstyrelsen till del gällande gravt utvecklingsstörda kvinnor, så är frågan av betydelse.

Vi motionärer delar inte utskottets bedömning i denna fråga. Jag yrkar därför bifall till motion So461.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Abortlagstiftningen hör till det svåraste man kan diskutera. Man rör vid livets kärna. Man diskuterar liv och död. Ändå försöker vi i dag göra detta.

1988 ansökte 481 kvinnor om att få göra sen abort. 279 av dessa kvinnor gjorde sen abort, dvs. fostret var vid aborttillfället äldre än 3,5 månader – ända upp till 5,5 månader. Ungefär 65 % av dessa sena aborter utfördes på grund av en allvarlig psykosocial problematik. Det finns bevisligen brister i vårt välfärdssamhälle.

Det är anmärkningsvärt att över 37 500 kvinnor gjorde abort 1988. Vad värre är, är att dessa siffror är ständigt stigande. Det är nämligen 2 900 aborter fler än 1987 och 4 400 aborter fler än 1986. Detta kan jämföras med att 104 699 barn föddes 1987.

Varje kvinna som genomgått en abort här den händelsen med sig livet ut.

Varför blir pressen så stor på kvinnorna att de i så hög grad inte vill föda fram sina barn?

Klarar inte dagens samhälle att ta hand om sina väntade barn? Kan det vara en icke fungerande barnomsorg som är orsaken? Är det den personliga ekonomiska belägenheten? Är det brist på bostadsmöjlighet? Har vi råd med att ha barn? Har vi tid att ha barn?

Nej, jag tycker inte att samhället ger föräldrarna tid och möjlighet att hinna och orka engagera sig så mycket som det behövs. Vi måste få ett mjukare samhälle med mer tid för varandra. Miljöpartiet de gröna vill att man skall ha rätt till sex timmars arbetsdag, rätt att vara dagbarnvårdare åt eget barn och vill ha ett barnvänligare samhälle, där man satsar både pengar och engagemang på barn och ungdomar.

Vad ska vi då göra åt de alldeles för många aborterna? Skall vi börja dela ut preventivmedel gratis? Vore det en lösning? Det borde vara en mänsklig rättighet att få känna glädje över sitt väntade barn. Mycket stilla frågar jag: Är det också en mänsklig rättighet att få bli född?

Dessa diskussioner kommer upp vid senare tillfälle här i kammaren, varför jag inte skall tala om dem mer nu. Därmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Det ökade antalet aborter är ytterst oroande. Det är vi överens om i utskottet. Jag hoppas att vi skall kunna få en konstruktiv debatt med statsrådet på fredag när han besvarar en interpellation kring dessa frågor. Jag skall i övrigt fatta mig kort och börja med att yrka bifall till den reservation som jag har skrivit under.

Den grundideologi som hela abortlagen vilar på har i dag övergetts. Det framgår av ordvalet både i allmänna debatter och i de beslut som vi har fattat här i riksdagen. Foster och dödfödda under 28:e graviditetsveckan måste behandlas på ett värdigt sätt och inte brännas med sjukhussoporna. Många uttalanden har gjorts i offentliga utredningar, senast i utredningen "Den gravida kvinnan och fostret – två individer". När hela den grundidé som en lag vilar på har övergetts och inte längre är förankrad i samhället, då är det dags att se över den lagen. Det tycker vi tre ledamöter som har skrivit den motion på vilka reservationen baseras, nämligen Karin Israelsson, Gullan Lindblad och jag själv.

Låt mig rätta till ett litet missförstånd som jag har mött många gånger av människor som inte läst vår motion. Man har trott att vi ute efter att ta bort kvinnans rätt att själv bestämma. Men det är det inte det saken gäller. Att göra det tror jag vore olyckligt. Någon måste bestämma. Om inte kvinnan skall göra det, då får samhället göra det. I så fall måste det finnas en förteckning över vilka individer som får aborteras. Det skulle på sikt kunna få förödande effekter för vår syn på människovärdet. Däremot tycker vi det är mycket viktigt att mannen kommer med i bilden på ett helt annat sätt än vad som är fallet i dag.

Jag yrkar bifall till reservationen fogad till detta betänkande.

ANITA PERSSON (s):

Herr talman! I föreliggande betänkande behandlar utskottet tre motioner, två som berör abortlagen och en som tar upp etiska frågor med anledning av den medicinsk-tekniska utvecklingen. Den senare motionen avstyrker utskottet på grund av att berörda frågor för närvarande är under beredning i regeringskansliet.

Frågan om en ny, förutsättningslös utredning om abortlagen har, som vi hörde, med anledning av en motion från Ingrid Ronne-Björkqvist m.fl. än en gång aktualiserats i utskottet. Men utskottet avstyrker motionen även i år, då det inte finns några skäl att göra en förutsättningslös översyn av hela lagen. Jag yrkar således avslag på reservationen fogad vid betänkandet.

1974 års abortlag har som utgångspunkt att det är kvinnan själv som avgör om hon vill göra abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan. Vid abort före utgången av 18:e havandeskapsveckan krävs dessutom en kuratorsutredning. Vid abort efter denna tidpunkt krävs beslut av socialstyrelsen, och abort kan då endast beviljas om synnerliga skäl föreligger.

1980 års abortkommitté gjorde en grundlig genomgång av abortlagen och fann att det inte förelåg några skäl att förändra densamma.

Därefter har utredningen om det ofödda barnet, som Ingrid Ronne-Björkqvist talade om, på riksdagens uppdrag sett över vissa delar av abortlagen, speciellt de s.k. sena aborterna. Betänkandet "Den gravida kvinnan och

fostret – två individer”, har utredningen nu överlämnat till regeringen, och det skall ut på sedvanlig remissomgång.

Herr talman! Vi har i Sverige en bra abortlag. Utgångspunkten i denna är att det är kvinnan som inom en viss tidsram avgör om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Men det kan inte nog understrykas att en abort alltid måste ses som en nödfallsutväg och inte utnyttjas i stället för användande av preventivmedel. Och det är ett måste att få ned antalet aborter till en så låg nivå som möjligt.

Det är därför mycket oroande att antalet aborter ökar för varje år. Visserligen ökar också antalet födselar, och dessa tal brukar följas åt. Men 37 585 aborter som utfördes under 1988 är ett alldeles för stort antal.

Detta kommer vi dock inte åt genom att ändra lagen, utan det är olika slags förebyggande åtgärder som behöver vidtas. Dit hör exempelvis en bra sex- och samlevnadsundervisning i skolorna samt en utbyggd och väl anpassad preventivmedelsrådgivning med speciella ungdomsmottagningar. Dessutom behövs hjälp och stöd till de kvinnor som önskar det. Här har landstingen men också kommunerna ett stort ansvar.

Herr talman! Förutom att aborter är psykiskt påfrestande för kvinnorna, så är de också kostsamma för landstingen. Den genomsnittliga kostnaden för en abort är ca 3 000 kronor. Dessa pengar borde landstingen i stället omfördela genom att satsa på förebyggande arbete och på så sätt få ned antalet aborter.

En viktig del i det abortförebyggande arbetet är också, som vi hörde tidigare, att det ekonomiska stödet till barnfamiljerna är tillräckligt, att det sociala skydds nätet är väl utvecklat och att det finns en väl fungerande och utbyggd barnomsorg samt tillgång till bostäder. Det får inte vara så att brist på dessa saker blir ett skäl till att ansöka om abort.

Herr talman! Om man går djupare ner i statistiken finner man att de flesta aborter utförs på kvinnor i åldern 20–24 år. Detta är mycket oroande. I den åldern borde man ha alla möjligheter att ta emot ett barn, även om det skulle komma oplanerat. Men kanske har den stora kampanj som drivits under några år, att satsa på dig själv, fått ett genomslag även här.

Herr talman! När det gäller motion So461, som Ingegerd Sahlström här har yrkat bifall till, har utskottet inte funnit att det finns skäl att frågå abortlagens huvudprincip och avstyrker således motionen. Detta ställningstagande har vi gjort utifrån de remissvar som inkommit.

Utskottet såg alltså mycket allvarligt på frågan som tagits upp i motionen och skickade den därför på remiss till olika myndigheter. Samtliga remissinstanser avvisar införande av ett avsteg från abortlagens huvudprincip.

Socialstyrelsen har också i sina allmänna råd, som utkom i januari, behandlat frågan. Justitiebudsmannen Gunnel Norell Söderblom har inte inom JO:s verksamhet funnit att detta är ett sådant problem som gör att det är erforderligt med en ändring av lagen. Före JO, Tor Sverne, hänvisar även till steriliseringslagen. Den innebär att sterilisering inte får ske mot den enskildes vilja. Att man då i stället skulle förcta en tvångsmässig abort och ta livet av fostret finner han egendomligt. En annan anledning är också att barnet inte behöver vara handikappat därför att kvinnan är utvecklingsstörd.

Jag kan hålla med motionärerna om att det för en förståndshandikappad

kvinnor kan vara svårt att förstå vad det är som sker med kroppen under en graviditet. Det är därför viktigt att samhället ställer upp, så att kvinnan får största möjliga stöd och hjälp under graviditeten, vid förlossningen och när barnet är fött.

Herr talman! Det är också angeläget att den som sexuellt utnyttjat en psykiskt utvecklingsstörd kvinna blir föremål för rättsliga åtgärder. Maximistraffet för ett sådant brott är fyra års fängelse.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 30 november.)

19 § Halmbränning

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU8 Halmbränning.

BIRTHE SÖRESTEDT (s):

Herr talman! Vi motionärer har vid ett flertal tillfällen motionerat om ett stopp för halmbränning. Den här gången har utskottet genom att remissbehandla motionen tagit sig an denna viktiga miljöfråga på ett mera seriöst sätt än tidigare. Tyvärr har man dock inte kommit till samma slutsats som oss motionärer, nämligen att ett förbud mot halmbränning är den enda möjligheten att undanröja de negativa miljökonsekvenserna.

Det kan synas anmärkningsvärt att vi gång efter annan ställer krav på ett generellt förbud mot en verksamhet som möjligen kan sägas vara ett miljöproblem av begränsad räckvidd sett till landet totalt. I Skåne är emellertid halmbränning ett synnerligen stort miljöproblem.

Halmbränning utarmar jorden i en sådan omfattning att den i möjligaste mån bör undvikas. Dessutom vållar halmbränningen stora besvär för kringboende i form av rök och sotnedfall. Vid vissa tillfällen har halmbränningen också bidragit till att normerna för stofhalter överskridits i centrala Malmö och Lund. Särskilt besvärande är den för astmatiker som utsätts för direkta hälsorisker.

Då utskottet första gången behandlade motionen hänvisade man till att kommunerna redan har möjlighet att stoppa sådan verksamhet som orsakar sanitär olägenhet. Men för att detta skall vara möjligt måste skadan redan vara skedd.

Vid nästa tillfälle avstyrkte utskottet vårt motionskrav om att ge kommunerna möjlighet att införa generellt förbud mot halmbränning med motiveringen att denna verksamhet hade minskat.

Nu hänvisar utskottet till att regeringen har möjlighet att ingripa mot halmbränning genom en myndighetsförordning, men det tar inte konkret ställning till ett förbud. I stället hänvisar man till remissinstanser som hävdar att halmbränning inte bör ske ur miljösynpunkt, men som tror att man kan

lösa problemet genom information. Verkligheten visar dock att denna väg inte lett till några konkreta resultat.

Jag har här i min hand ett kort som under flera år sänts ut till lantbrukare i sydvästra Skåne från miljö- och hälsoskyddsnämnderna. På detta kort står: Renare luft! Aldrig mera halmbränning! Plöj ner halmen – låt oss slippa kvalmen!

Med anledning av dessa uppmaningar noterar tidningen Arbetet den 24 augusti i år: "Få har dock tagit förslaget på allvar för just nu bränns det dagligen halm på de sydskaånska fälten, vilket medför telefonsamtal till miljö- och hälsoskyddsnämnderna från astmatiker och klagande grannar".

Herr talman! De många människor som utsätts för halmbränningens olägenheter och hälsorisker hade behövt utskottets stöd för ett generellt förbud mot halmbränning. Jag måste ställa en fråga till miljöpartiet, som sagt sig verka för ett förbud: Vad gör ni?

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till motionen.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Jag anser personligen att halmbränning inte skall få förekomma mer än i undantagsfall. Jag anser det vara helt enligt miljöpartiets ideologi att låta halmen återföras till jorden genom att hackas och plöjas ner i stället för att bränna halmen på åkrarna och öka kväveoxidhalten i atmosfären.

Statens naturvårdsverk instämmer i att halmbränning bör begränsas. Lantbruksstyrelsen säger att halmbränningen har minskat kraftigt under de senaste tio åren. Men just i mitt hemlän, Malmöhus län, bränns ännu halmen på 10–15 % av spannmålsarealen.

Vid bränningen blir det mycket rök över vägarna, och röken innebär besvär för allergikerna. Astmatiker kan få riktiga astmaattacker. I Danmark finns redan en lag som förbjuder halmbränning på åkrarna. Det borde vi också ha.

Riksmötet 1988/89 agerade jag ensam i socialutskottet för ett stöd åt denna motion, men jag fick ingen med mig. Man sade att det ändå gick bra att stoppa halmbränningen. Det visade sig, som Birthe Sörestedt redan har sagt, att detta inte var sant.

Vid behandlingen 1989/90 var alla utom en ledamot i socialutskottet för årets version av motionen. Efter remiss till jordbruksutskottet, som helt sågade av motionen, vände opinionen, och motionen avstyrktes även i år. Detta beklagar jag djupt.

Eftersom jag inte fick miljöpartiets riksdagsgrupp med mig, efter jordbruksutskottets remissvar, kan jag heller inte reservera mig. Nu väntar jag på riksmötets 1990/91 version av samma motion, så att jag kan kämpa vidare mot halmbränningen på åkrarna.

BIRTHE SÖRESTEDT (s) replik:

Herr talman! Kan man uppfatta det så, att Anita Stenberg är emot halmbränningen, men att de övriga i miljöpartiet inte tycker att det är så väsentligt att det bör finnas ett förbud mot detta?

ANITA STENBERG (mp) replik:

Herr talman! På sitt sätt har Birthe Sörestedt rätt. Jag anser att man haf- sade över motionen i jordbruksutskottet. Det blir ju så när man har många motioner att behandla. Rätt som det är kan det gå litet snabbt vid behand- lingen av en motion.

Jag fick motiveringen till avstyrkandet efteråt av vår representant. Man menade att det var fullständigt omöjligt att godkänna en motion som säger att man inte får bränna halm. Då skulle man inte heller kunna bränna halm i olika ugnar som man använder för halmbränning. Kom igen med en bättre formulering, så skall vi stödja dig nästa år – det var resultatet i min riksdags- grupp.

BIRTHE SÖRESTEDT (s) replik:

Herr talman! Jag förmodar att miljöpartisterna då kommer att läsa motio- nerna bättre framöver. Det stod faktiskt i motionen att man här precis som i Danmark, där man har fattat beslut om ett generellt förbud, vid förekomst av skadeinsekter och i andra speciella sammanhang kan ge dispens för halm- bränning.

Jag hoppas alltså att frågor av den här digniteten – även om detta är en liten fråga som berör bara en del av Sverige – kommer att få en noggrann behandling.

ANITA STENBERG (mp) replik:

Herr talman! Ja, jag lovar att ta upp den motionen med alla miljöpartister i riksdagsgruppen nästa gång.

JOHNNY AHLQVIST (s):

Herr talman! Onekligen kan man undra vad frågan om halmbränning har i socialutskottet att göra. Hade det varit fråga om hembränning kanske det hade varit mer naturligt att diskutera det.

Men detta är faktiskt ingen liten fråga. Vi har lagt ned ett stort arbete på frågan i utskottet. Precis som Birthe Sörestedt sade har vi remitterat den så- väl till socialstyrelsen och naturvårdsverket som till lantbruksstyrelsen och Kommunförbundet. De svar vi fick tillbaka var mycket blandade. Vi beslu- tade därför att hänskjuta frågan till jordbruksutskottet, som vi anser vara riksdagens miljöutskott. Ett enhälligt jordbruksutskott svarade att motionen skulle avstyrkas. Jag anser att när det utskott som ansvarar för miljöfrågorna tar ett sådant ställningstagande kan inte socialutskottet sätta sig över detta. Därför yrkar jag bifall till hemställan i betänkandet.

BIRTHE SÖRESTEDT (s):

Herr talman! Det är synd att inte socialutskottet har hand om miljöfrå- gorna. Då hade man såvitt jag förstår tillstyrkt ett förbud.

Man kan tycka att det är konstigt att Danmark kan införa ett förbud me- dan Sverige – som vi anser vara ett miljömedvetet land – inte kan införa en sådan lagstiftning. Som tidigare har sagts här så har det funnits en tidigare version av motionen, vari föreslogs att kommunerna skulle få möjlighet att införa ett generellt förbud. Socialutskottet vågar nu tyvärr inte ta ställning i

frågan, utan man hänskjuter ärendet till regeringen. Det är synd, för vi hade behövt socialutskottets stöd nere i Skåne.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Jag tror, Birthe Sörestedt, att marken nästa gång frågan blir aktuell kommer att vara förberedd för nedgrävning av halm.

*Vissa hälso- och
sjukvårdsfrågor*

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 30 november.)

20 § Vissa hälso- och sjukvårdsfrågor

Föredrogs

socialutskottets betänkande

1989/90:SoU10 Vissa hälso- och sjukvårdsfrågor.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Utvecklingen av primärvården bygger på att vi har kunniga allmänläkare med ett brett medicinskt kunnande. Men det finns utöver allmänläkarna också behov av vissa specialiteter inom primärvården. Socialutskottet har tidigare påpekat för regeringen att det är viktigt att det finns gynekologer och pediatriker – kvinnoläkare och barnläkare – inom primärvården. Detta tillkännagivande görs nu för andra gången. Vi hoppas att regeringen denna gång tänker studera vårt tillkännagivande och vidta de åtgärder som är erforderliga.

Självfallet är det nödvändigt att utbildningen dimensioneras så att gynekolog- och pediatrikertjänster kan inrättas och besättas inom primärvården. Det är också nödvändigt att sjukvårdshuvudmännen vidtar åtgärder, och vi förutsätter att regeringen tar upp överläggningar med dem om detta.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservation 6 och i övrigt till utskottets hemställan.

PER STENMARCK (m):

Herr talman! Sjukvårdens organisation har diskuterats här i kammaren vid flera tillfällen. Självfallet finns det många orsaker till detta.

Den främsta anledningen är att denna organisation har många brister. Detta i sin tur är den främsta anledningen till allt större problem inom den svenska sjukvården, trots stora insatser av en kunnig och engagerad personal.

Den försvagade ställningen beror i stället på brister i riktlinjerna för den framtida hälso- och sjukvården, i vårdens styrning och organisation samt i det illa fungerande Dagmarsystemet. Dessa brister måste rättas till om kraven på en god vård – som är hälso- och sjukvårdslagens främsta mål – skall kunna uppfyllas.

Sjukvården är uppbyggd på mycket stora enheter. Landstingen har i genomsnitt 15 000 anställda. Därför bedrivs nästan all verksamhet i form av stordrift. Däremot är det nog tveksamt om det lika ofta verkligen finns några

egentliga stordriftsfördelar. Av det skälet kan det troligen ifrågasättas om sjukvården skall drivas i så stora enheter som i dag är fallet.

Inom sjukvården är det inte patienterna eller vårdpersonalen som bestämmer. Det gör i stället landstingspolitikerna. Och deras roll är långt ifrån entydig. Samtidigt som dessa politiker skall vara patientföreträdare så skall de också ansvara för både sjukvårdsproduktion och finansiering. Det har hittills inte lett till något gott resultat att söka förena så motsatta uppgifter. Odiskutabelt är det patienterna som har kommit i kläm.

Med en annan organisation av hälso- och sjukvården skulle patienterna få en större frihet att själva välja vardform och vårdmiljö. Alternativa vårdformer skulle kunna uppmontras, på ett annat sätt än som i dag kan ske. Utbyggnaden av den öppna vården skulle till stor del kunna ske genom en ökning av antalet privatpraktiker. Inom det rådande systemet har detta – kombinerat med en politisk ovilja – visat sig vara omöjligt att klara av.

Vi har från moderat håll utvecklat detta tidigare. Bl.a. gör vi det nu i reservation 5, fogat till betänkandet. Jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

Motion So411 av Gullan Lindblad har tillstyrkts av ett enhälligt utskott. Därmed tillgodoses på ett bättre sätt behovet av specialisttjänster inom mödra- och barnhälsovård och av gynekologi inom primärvården.

Detta är resultatet av ett tämligen omfattande remissarbete. I flera år har utskottet uttalat sig välvilligt till samma motion, utan något synbart resultat. Det är min förhoppning att resultatet skall bli bättre denna gång.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservation 5 och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande på samtliga punkter.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till reservation 1 fogad till betänkandet. Denna reservation handlar om konvertering enligt lagen om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall. Vänsterpartiet kommunisterna har i detta sammanhang en motion i vilken vi kräver att möjligheten till konvertering, dvs. möjligheten att tvångsvis hålla kvar patienter som på frivillig basis har sökt sig till psykiatrin, helt och hållet skall försvinna. Vi anser att detta strider mot den lagens mening som även bör vara psykiatrins mening, nämligen att man i största möjliga utsträckning skall få sin behandling på frivillig väg och att man om man frivilligt har sökt sig till vården inte plötsligt skall kunna bli tvångsvis kvarhållen.

Många har yttrat stark kritik mot detta under många år. Socialberedningen gjorde det redan 1984 och överlämnade ett betänkande där man föreslog att den här möjligheten skulle avskaffas. I socialutskottets betänkande sägs att socialberedningens betänkande har remissbehandlats. Det låter mycket tryggt. Betänkandet har dock remissbehandlats sedan år 1984, och det har tagit litet väl lång tid.

Utskottsmajoriteten säger att under våren 1990 en proposition skall läggas fram om en ny psykiatrisk tvångslagstiftning. Man hoppas att denna fråga skall tas upp där. Det är mycket bra om så sker. Jag är dock inte säker på att propositionen kommer år 1990, eftersom man har utlovat det under många

är. Jag är heller inte säker på vad den propositionen i så fall skulle komma att innebära när det gäller frågan om konvertering.

Detta är bakgrunden till reservation nr 1, som jag härmed yrkar bifall till.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Till att börja med vill jag yrka bifall till reservationerna nr 1, 2, 3 och 4, som miljöpartiet ställer sig bakom. Reservationerna gäller dels psykiatrivård, dels förebyggande barn- och ungdomsvård.

I Sverige har vi rustat ned på barn- och ungdomsområdet. Tidigare hade vi personal på barnvårdscentralerna, åtminstone i storstäderna, som var specialutbildade och specialinriktade på barn. Tyvärr har detta förhållande ändrats, i alla fall i storstäderna. Vi vill att barnvårdscentral typ I skall återinföras i tätorterna. Den specialistkompetensen behövs.

Allt som går att göra i förebyggande syfte när det gäller fysisk eller psykisk hälsa bör göras, särskilt för barn. Att snåla på barn är att snåla på fel ställe. Detta resonemang gäller både reservation nr 3 och reservation nr 4. Reservationerna 2 och 3 gäller människor som söker psykiatrisk vård.

Reservation nr 1 handlar om att när man av egen fri vilja söker psykiatrisk vård, får det inte medföra att man blir tvångsomhändertagen på yttertrappan när man vill lämna vårdplatsen. Detta kan synas praktiskt om vårdpersonalen anser att patienten inte är färdigbehandlad och inte har sjukdomsinsikt. Rättssäkerheten måste dock gå före. Har jag sökt vård frivilligt, har jag rätt att lämna vården. Att tvångsintä en sådan patient på yttertrappan är rättsvidrigt. Hur skall patienterna våga komma tillbaka frivilligt?

När det gäller motionen om drogfri vård vill jag i detta sammanhang påpeka att patienten måste ha rätt att säga nej till neuroleptika. Neuroleptika blockerar dopaminreceptorerna, som förändras så att risken för psykos ökar efter det att man har slutat med neuroleptika och blockeringen har hävts. Man kan således få bestående men av behandlingen och måste kanske fortsätta med medicineringen livet ut. Samtidigt leder behandling med neuroleptika till att uttrycksförmågan avtar och man får en stelhet i rörelseschemat. Patienten känner sig som en levande död – en zombie, en robot. Patienten orkar inte koncentrera sig, läsa en bok eller se på TV. Patienten får dåligt minne och kan mista smaksinnet och reflexer. Detta innebär en låg känslighet över huvud taget och känslomässigt sett en levande död. Amfetamin verkar på samma sätt.

I en artikel i Sydsvenska Dagbladet den 28 oktober 1989 säger den nyutträdde professorn i psykiatri på Malmö östra sjukhus, Sten Levander, att han har tröttnat på politikernas och tjänstemännens skyggslappar när det gäller värstingar. Det gäller att redan vid fyraårskontrollen upptäcka dessa barns problem. Hälften av alla värstingar har fel på vakenhetsregleringen. De är hyperaktiva och betar sig ständigt som om de vore övertrötta. Amfetamin är då en enkel medicin att använda för att höja vakenhetsnivån. I Norge, England och USA får det skrivas ut på licens. Enligt professorn Sten Levander har de norska barn som fått amfetamin för vakenhetsreglering klarat sig bättre socialt och uppvisat mindre kriminalitet än barn i kontrollgrupper. Enligt professorn skall vården kompletteras med psykiatri. Jag frågar mig hur man kan säga att amfetamin skall ges till fyraåringar.

Prot. 1989/90:35
29 november 1989

Vissa hälso- och
sjukvårdsfrågor

Samme professor vill att barn vars mamma t.ex. är psykiskt sjuk och vars pappa är alkoholiserad eller kriminellt belastad skall adopteras bort. Barn borde adopteras bort i större utsträckning än vad som sker i dag, säger professorn enligt artikeln.

Professor Sten Levander vill också återupprätta ungdomsvårdsskolorna, eftersom han är trött på att följa och undersöka värstingar. Det har han gjort under en stor del av sitt liv. Nu har han som nämnt blivit professor på Malmöstra sjukhus.

Miljöpartiet de gröna stöder miljöpartimotionen som innebär att patienten skall ha rätt till drogfri vård. I ett akut läge kan möjligen den patient som vägrar neuroleptika ges starka sömmedel så att patienten får sova ut. Därefter kan man försöka med samtalsterapi. Det har visat sig att i längden mår de patienter bättre som inte har fått neuroleptika. Detta förutsätter självfallet psykoterapibehandling och övrig vård.

SINIKKA BOHLIN (s):

Herr talman! Betänkandet, som i dag behandlas i kammaren, är som ett pärlband, ett pärlband med mycket varierande kulör på pärlorna. Det är faktiskt ganska svårt att hitta en röd tråd, ett sammanhang att tala om. Jag har ändå försökt plocka ut några pärlor från betänkandet.

Flera av motionärerna tar upp åtgärder beträffande olika sjukdomar och utarbetande av vårdprogramunderlag. Det är mycket viktiga frågor inom hälso- och sjukvården, t.ex. för de människor som lider av reumatism eller öronsusningar. De efterlysta åtgärderna rör ofta frågor som bör beslutas av myndigheter – inte av riksdagen.

En del av motionärerna yrkar på ökade forskningsinsatser inom vissa områden. Riksdagen beslutade vid riksmötet 1986/87 att införa en treårig planeringsperiod för forskning. Under pågående period förbereds en ny forskningsproposition med omfattande material framtaget inom olika sektorer för att man skall kunna göra en samlad bedömning och prioritering. Därför vill inte utskottet nu göra bedömningar eller prioriteringar av olika forskningsbehov.

Daniel Tarschys och Per Stenmarck tog upp motion So411 om vikten av tillgång till specialister inom primärvården, främst gynekologer och barnläkare.

Liknande motionsyrkanden har behandlats tidigare vid flera tillfällen i denna kammare. Motionen i fråga har remissbehandlats av flera remissinstanser, och flertalet har framhållit betydelsen av att det finns läkare med specialistutbildning inom gynekologi och barnsjukdomar i primärvården. Det är speciellt viktigt att kvinnor som vill skall få möjlighet att kontakta en gynekolog utan att först ha remiss från allmänläkare. Samma sak gäller för föräldrar som har behov av att kontakta barnläkare. Ett enigt utskott vidhåller sin tidigare ställning och framhåller på nytt att tillgången på specialister inom berörda områden måste tryggas.

Herr talman! Till sist vill jag kommentera några av de sju reservationerna i betänkandet.

I reservation nr 3 från miljöpartiet tar man upp hur viktigt det är att samordna samhällets resurser när det gäller barnens och ungdomarnas situation

i dagens samhälle samt den förebyggande vårdens betydelse när det gäller att skapa bra levnadsförhållanden för alla. På den punkten kan vi nog alla vara överens. Särskilt gäller detta i fråga om de socialt mest utsatta barnen och ungdomarna. Detta har framkommit väldigt klart i debatten om ungdomsvåldet och om hur man på ett tidigt stadium skall hjälpa barn och föräldrar. Utskottet har uppmärksammat frågan tidigare, och för närvarande pågår ett utredningsarbete inom socialstyrelsen om hur socialtjänstens mål skall uppfyllas och en förbättrad samverkan mellan olika samhällsorgan komma till stand.

I motionen föreslår man att socialtjänsten och landstingen skall inrätta grupper för att förbättra samverkan. Som jag har sagt tidigare är samordningen av alla resurser viktig, men hur man skall göra är enligt min mening en sak för kommuner och landsting att avgöra – alltefter redan fungerande samverkan och lokala förhållanden. Verkligheten ser väldigt olika ut i vårt avlånga land. Det är svårt att tillämpa samma modell i en storstad som Malmö och en liten glesbygdskommun i norra Hälsingland.

Tre av reservationerna berör frågan om sjukvårdens organisation. Man lyfter fram frågan om fördelningen mellan den offentliga och privata sjukvården. Utskottet har vid åtskilliga tillfällen tidigare behandlat förhållandet mellan offentlig och enskild vård på hälso- och sjukvårdsområdet. Utskottet har vid dessa tillfällen uttalat sitt stöd för den grundläggande principen att all yrkesmässigt bedriven hälso- och sjukvård skall till helt övervägande del bedrivas inom den gemensamma sektorn och baseras på ett offentligt ansvar och att de privata vårdalternativen utgör ett viktigt alternativ och komplement till den offentliga vården.

Herr talman! Till slut vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet och avslag på samtliga reservationer.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 30 november.)

21 § Vissa behörighetsfrågor

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU11 Vissa behörighetsfrågor.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! I detta betänkande framställer socialutskottet en del förslag med anledning av motioner som har väckts i riksdagen. Vi föreslår att behörighetsföreskrifter skall tillskapas för arbetsterapeuterna. Vi föreslår också att psykologer och psykoterapeuter skall få ett förstärkt skydd för sin yrkesbeteckning. Folkpartiet föreslår därutöver att dietisterna skall få legitimation.

Här rör det sig om grupper som spelar en viktig roll i hälso- och sjukvården. Vi menar att det gagnar både allmänhetens förtroende för grupperna

och gruppernas eget professionella självförtroende, att vi ger det förstärkta skydd som föreslås i detta betänkande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

INGRID ANDERSSON (s):

Herr talman! I detta betänkande föreslås avslag på ett motionsyrkande om legitimation av dietister. I propositionen om behörighet att utöva yrke inom hälso- och sjukvård anfördes att legitimation bör förbehållas sådana grupper av yrkesutövare som har en självständig yrkesfunktion med kvalificerade arbetsuppgifter och ett särskilt ansvar för patientens säkerhet i vården. Det förhållandet att en yrkesgrupp i inte oväsentlig utsträckning vänder sig direkt till allmänheten, t.ex. såsom fria yrkesutövare, bör tillmätas särskild betydelse. Vidare bör restriktivitet iaktas när det gäller att statligt reglera områden där flertalet yrkesutövare är anställda av sjukvårdshuvudmännen. Rättslig reglering bör komma i fråga endast när behovet av skydd för patienternas säkerhet påkallar det.

Utskottsmajoriteten har mot den bakgrunden inte funnit skäl att föreslå legitimation av dietisterna. För att inga missförstånd skall råda vill jag betona att detta inte har något att göra med värdering av dietisternas yrkeskicklighet och betydelse. Vi anser att de ansvarar för en mycket viktig del inom hälso- och sjukvården, som kommit att få allt större betydelse.

Herr talman! Jag yrkar bifall till punkt 1 i utskottets hemställan. När det gäller punkterna 2 och 3 yrkar jag bifall till de förändringar som föranleds av de socialdemokratiska reservationerna.

Vår reservation nr 2 berör utskottsmajoritetens ställningstagande att införa behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter.

1987 meddelade socialstyrelsen allmänna råd om kompetenskrav för arbetsterapeuttjänster. Trots detta saknar flera av de anställda den rekommenderade utbildningen och erfarenheten. Enligt Förbundet Sveriges arbetsterapeuter är det så många som 200–300 personer. I anledning av det och av att socialstyrelsen och Landstingsförbundet i remissvar har sagt nej till en förändring, vill vi gå försiktigare fram och menar att regeringen bör pröva förutsättningarna och konsekvenserna av ett införande av behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter.

Punkt 3 i betänkandet gäller begärt skydd för yrkestitlarna psykolog och psykoterapeut. I dag finns sådant skydd för yrkestitlarna barnmorska, läkare och tandläkare, detta som ett skydd för allmänheten mot mindre nogräknade personer som genom att använda t.ex. titeln läkare vill ge sken av högre kompetens än de verkligen har. Nu menar motionärerna att sådana missförhållanden råder på det område där legitimerade psykologer och psykoterapeuter verkar. I dag kan den som inte fyller krav på legitimation ändå kalla sig psykolog eller psykoterapeut. Det är inte ovanligt att så sker. Vi delar utskottsmajoritetens bedömning att här finns en risk för enskilda personer som söker hjälp för psykiska problem att få behandling av personer med otillräcklig kunskap. Det kan få – och har fått – allvarliga följder.

Motionerna har gått ut på remiss. Socialstyrelsen anser inte att det finns skäl att införa skydd för yrkestitlarna psykolog och psykoterapeut. Socialsty-

relsen menar i stället att för allmänheten måste det tydligaste och enklaste vara att förvissa sig om att vederbörande psykolog eller psykoterapeut som man anlitar är legitimerad. Legitimation innebär garanti för viss kunskaps- och utbildningsnivå samt personliga egenskaper som gör yrkesutövare förtjänt av allmänhetens och myndigheternas tilltro. Legitimationen kan också dras in om en person visar sig vara olämplig.

Landstingsförbundet vill inte ha någon förändring, medan de fyra olika yrkessammanslutningarna tillstyrker förändringen.

Psykologer arbetar inom många områden utanför hälso- och sjukvården – inom socialtjänsten och skolan, på personalavdelningar i olika företag, inom undervisning och utbildning, i både privat och offentlig regi. Här återfinns titlarna psykolog och psykoterapeut. Det är omöjligt att i ett slag utdöma all denna verksamhet som sker av icke legitimerade som olämplig. Det är i alla händelser viktigt att veta konsekvenserna av en förändring.

Socialstyrelsen har för övrigt nämnt i sitt remissvar att om ett straffrättsligt skydd skulle införas är det angeläget att ta med också yrkestiteln psykoanalytiker. Vi reserverar oss anser att det kan finnas skäl att överväga om även själva yrkesbeteckningarna bör ha ett straffrättsligt skydd. Det är ett för komplicerat område för att man genast skall kunna genomföra en förändring.

Jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 3 i betänkandet.

PER STENMARCK (m):

Herr talman! I socialutskottets betänkande 11 behandlas vissa behörighetsfrågor inom hälso- och sjukvården.

Sjukvårdspersonalens behörighet att utöva sitt yrke finns reglerad i den s.k. behörighetslagen. I denna finns bl.a. reglerat vilka yrkesgrupper som skyddas genom en legitimation och för vilka andra grupper själva yrkestiteln som sådan är skyddad i lag.

Till denna sista kategori hör läkare, barnmorskor och tandläkare, där själva titeln ger yrkesutövarna ett straffrättsligt skydd.

För den yrkeskategori där legitimationen i sig ger ett straffrättsligt skydd räknas exempelvis psykolog, psykoterapeut och sjukgymnast. Enligt ett riksdagsbeslut tidigare i år kan numera även vissa kiropraktorer erhålla legitimation.

Den behörighet som på detta sätt skyddas i lag är inte främst ett skydd för yrkesutövaren. Visserligen finns vissa rättsverkningar knutna till en legitimation. Den kan exempelvis utgöra ett behörighetskrav vid tillsättande av vissa tjänster. Men framför allt är legitimationen en sorts garantibevis för patienten. Den person som vänder sig till en yrkesutövare inom hälso- och sjukvården skall, genom legitimationen, få en upplysning om utbildning och erfarenhet av yrket.

I en moderatmotion krävs att dietister med kvalificerad högskoleutbildning skall få legitimation som skydd för yrkestiteln. Sedan mer än tio år tillbaka bedrivs sådan högskoleutbildning i Sverige.

Det är i dag ett problem att dietisterna inte har ett sådant skydd för sin yrkestitel. Därmed kan landstingen i princip anställa vem som helst på en dietisttjänst, vilket kan innebära att patienterna inte får den kvalitet på be-

handlingen som vore den bästa. Därför ligger det i allas intresse att kvalitetskravet sätts högt, vilket en legitimation skulle innebära.

I reservation 1 föreslås att dietister med godkänd yrkesutbildning skall kunna erhålla legitimation.

I ett antal motioner krävs att själva yrkestiteln psykolog och psykoterapeut skall skyddas, detta därför att det fortfarande förekommer ett missbruk av psykologiska behandlingsmetoder som utförs utan någon psykologisk kompetens. Olika personer kan i dag kalla sig psykologer och därmed bedriva en verksamhet som kan ha direkt skadliga konsekvenser.

Utskottets majoritet menar därför att det finns skäl att ge även yrkestitlarna psykolog och psykoterapeut ett straffrättsligt skydd, på samma sätt som läkares, barnmorskors och tandläkares yrkestitlar.

I en annan motion föreslås behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter. De av socialstyrelsen utfärdade råden för arbetsterapeuter är bindande endast om de antas av sjukvårdshuvudmännen.

Vid flera tillfällen har det förekommit att personer utan någon egentlig utbildning för uppgiften har anställts som arbetsterapeuter. Detta är inte acceptabelt. Därför menar en majoritet av utskottet att det finns skäl att införa behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter och att regeringen bör överväga hur sådana föreskrifter skall kunna utformas.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets hemställan i betänkandet i dess helhet.

INGRID ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill fråga Per Stenmarck, som ju representerar utskottets majoritet i ett par av frågorna, om han inte är bekymrad över att riksdagen så här snabbt skall fatta beslut om behörighetsföreskrifter för arbetsterapeuter. Vad händer t.ex. med de 200–300 personer som nu innehar dessa tjänster? Tillmäts inte remissvaren från socialstyrelsen och Landstingsförbundet någon betydelse?

Den sista frågan ställer jag även när det gäller frågan om skydd för yrkestitlarna psykolog och terapeut. Vad händer med de psykologer och psykoterapeuter som i dag är verksamma utan legitimation? Har utskottsmajoriteten verkligen täckning för att säga att all verksamhet som dessa personer bedriver är skadlig eller dålig? Vi socialdemokrater anser att det är klokare att tränga litet djupare in i dessa frågor och att klarlägga konsekvenserna innan sådana förändringar görs. Det är innebörden i vår reservation.

PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Även socialdemokraterna måste inse att dietisternas verksamhet som den fungerar i dag innebär ett stort problem, om det är på det sättet som påtalats i olika sammanhang, nämligen att de inte har den utbildning som är nödvändig för verksamheten. I detta sammanhang handlar det ju om att de skall medverka till en ordentlig kost för människor som behöver detta, och då måste det faktiskt kunna ställas krav på att dessa yrkesutövare har den nödvändiga utbildningen. Vi har för detta ändamål föreslagit vissa åtgärder för att man skall komma till rätta med detta problem. Vi konstate-

rar att socialdemokraterna inte är beredda att acceptera detta, vilket vi anser är beklagligt.

När det gäller psykologer och psykoterapeuter hänvisade Ingrid Andersson till vad socialstyrelsen har uttalat, nämligen att det är bättre att var och en själv tar reda på om en psykolog eller en psykoterapeut har legitimation. Jag anser uppriktigt sagt att det är ett något cyniskt sätt att se på detta. Här rör det sig faktiskt om människor som många gånger är psykiskt djupt nedgångna och som har rätt att få den hjälp och den vägledning som en legitimation faktiskt innebär. Dessa människor skall kunna veta att den som de vänder sig till för att få hjälp också har den nödvändiga utbildningen för att klara av detta. Det är säkert på det sättet som Ingrid Andersson säger, att att det finns människor med en kortare utbildning som säkerligen kan klara detta. Men i väldigt många fall klarar dessa psykologer och terapeuter utan legitimation inte av detta. Därför är det nödvändigt att medverka till att yrkestitlarna psykolog och psykoterapeut blir skyddade i lag på det sätt som andra yrkestitlar inom hälso- och sjukvården i dag är.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

INGRID ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag nämnde i min replik inte något om dietister, men jag kan väl göra det nu. Kvalitetskravet är inte ett kriterium som räcker till för att man skall kunna ge legitimation. I så fall vill jag påminna om att det finns många grupper som arbetar inom hälso- och sjukvården som vi ställer höga kvalitetskrav på. Det finns andra kriterier som skall gälla, och jag hänvisar till mitt huvudanförande.

När det gäller behörighet för arbetsterapeuter och rättsligt skydd för titlarna psykolog och psykoterapeut är vi helt överens om att det finns problem. Skillnaden är den att vårt förslag innebär att vi vill undersöka konsekvenserna av förändringar innan vi genomför dem, så att de verkligen får den verkan som vi avser.

PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Skillnaden är den att ni vill avvakta och att vi kräver åtgärder. Vi menar att dagens problem är så pass stora att det är nödvändigt att göra någonting åt dem. Människor blir lidande under tiden som vi väntar. Därför menar vi att vi inte skall tillsätta någon utredning, låta ärendet gå tillbaka till regeringen eller något sådant. Det krävs helt enkelt att vi gör något, att vi fattar ett beslut i denna kammare och att vi ser till att de människor som i dag har det svårt och blir illa behandlade på grund av att de kanske råkat vända sig till en person som inte har utbildning men ändå kallar sig exempelvis psykolog på något sätt skall kunna få hjälp.

Andre vice talmannen anmälde att Ingrid Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Jag har inget ytterligare att tillföra debatten, eftersom föregående talare redan har utvecklat det som jag skulle ha sagt. Jag nöjer mig därför med att för miljöpartiets räkning yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 30 november.)

22 § Betalningssäkring m.m.

Föredrogs
skatteutskottets betänkande
1989/90:SkU1 Betalningssäkring m.m. (prop. 1989/90:3).

KARL-GÖSTA SVENSON (m):

Herr talman! En av de viktigaste förutsättningarna för att åstadkomma en fungerande skattelagstiftning är medborgarnas lojalitet mot systemet. Ett extremt högt skattetryck, ett komplicerat och ibland orättvist system, en maktfullkomlig kontrollapparat och en ökad byråkrati motverkar en sådan målsättning. Skattesystemet är så komplicerat och oöverskådligt att den enskilde inte alltid kan förutse skattekonsekvenserna vid en företagen rätts-handling. Detta innebär en rättsotrygghet för den enskilde skattebetalaren.

Större makt hos den enskilde tjänstemannen i kombination med signaler från regeringen om effektivare och utökad skattekontroll ökar risken för rättsövergrepp mot enskilda människor. Det har under de senaste åren förekommit flera uppmärksammade fall som inneburit att enskilda människor kommit i kläm genom felaktigt agerande från skattemyndigheternas sida.

Enskilda människor har sålunda utan grund delgivits misstanke om grovt skattebedrägeri och till följd härav utsatts för husrannsakan, betalningssäkring och skingringsförbud. I massmedierna har de framställts som skatteskojare och därmed hamnat i ohållbara privatekonomiska situationer.

I vårt rättssamhälle skall det inte förekomma sådana rättsövergrepp mot enskilda människor. Rättssäkerheten vid beskattningen måste förstärkas.

Under det socialdemokratiska regeringsinnehavet efter 1982 har uppenbarligen det allmänna stärkt sin position gentemot den enskilde skattebetalaren. Det har i många avseenden inneburit ett försämrat rättsskydd för den enskilde. Vi moderater och många andra har under de här åren uppmärksammat på många fall där enskilda skattebetalare hamnat i ohållbara situationer på grund av felaktiga ställningstaganden av skattemyndigheterna.

Jag har själv i denna kammare med utgångspunkt från ett enskilt fall tagit upp frågan om att interimistiska beslut om betalningssäkring bör bli föremål för sekretess. Det föranledde finansministern att ge den dåvarande pågående utredningen angående betalningssäkringslagen direktiv om att även behandla just sekretessfrågan i detta avseende. I det aktuella fall som låg bakom min fråga till finansministern hade en person på helt felaktiga grunder blivit föremål för betalningssäkring och utpekades därför i pressen som skattesmitare.

I det betänkande vi i dag skall fatta beslut om behandlas en proposition om ändringar i betalningssäkringslagen och ett antal motioner i anslutning till den propositionen samt ett antal motioner väckta under den allmänna motionstiden.

Herr talman! Enligt vad som framgår av propositionen har betalningssäkringsinstitutet utformats med kvarstadsinstitutet som förebild. I många väsentliga delar av betalningssäkringslagen skall det allmänna, även efter den numera företagna omarbetningen, enligt regeringens mening ha vidare möjligheter till säkerhetsåtgärder gentemot den enskilde skattebetalaren än vad som gäller i mål rörande kvarstad. Jag menar att sådana skillnader skapar risk för att rättssäkerheten inte upprätthålls på ett fullgott sätt. Det är i princip felaktigt att det allmänna placeras i ett sådant förmånsläge.

En sådan lagstiftning ger felaktiga signaler till de personer som i praktiken skall hantera densamma. Denna form av lagstiftning måste enligt moderat mening utformas mycket strikt. Vi vill därför att betalningssäkringslagen till väsentlig del utformas i enlighet med bestämmelserna om kvarstad.

Det är självklart att vi därför föreslår att förutsättningarna för att säkerställa en skattefordran enligt betalningssäkringslagen inte skall vara större än vad som gäller beträffande kvarstad. Enligt vår uppfattning skall därför endast s.k. sabotagerisk ligga till grund för beslut i detta hänseende. Ett sådant synsätt överensstämmer också med utländska rättsordningar. Jag vill särskilt peka på att våra nordiska länder använder sig av motsvarande riskrekvisit. Propositionen är ett typiskt exempel på den socialdemokratiska uppfattningen att det allmänna skall ha en starkare position. Det får till följd att rättssäkerheten försämrats. Varför, Yvonne Sandberg-Fries, vill ni inte i det aktuella fallet just vad beträffar riskrekvisitet utforma lagen helt i överensstämmelse med bestämmelserna om kvarstad?

Genom att riskrekvisitet utformas på det sätt som vi vill tvingas domstolarna mer än vad som är fallet för närvarande att i sina domskäl redogöra för sin bedömning. Jag vill emellertid särskilt peka på vikten av att domstolarna skall motivera sina beslut. Det är beklagligt att socialdemokraterna inte i utskottets skrivning vill bidra till denna förbättring, så att kraven på domstolarna skärps i detta avseende.

Det är tyvärr inte enbart riskrekvisitet som utformas till det allmännas fördel. utan detta gäller också flera andra områden. Jag tänker ta upp två viktiga avsnitt.

För det första vill jag ta upp tidsfristen. Det är bra att lagen numera kompletteras med krav om att det allmänna måste väcka talan beträffande den betalningssäkrade fordringen inom sex månader från beslutet. Men vi kan inte acceptera att en förlängning av tidsfristen kan åstadkommas med hänvisning till utredningsmaterialets omfattning. Det är återigen en felaktig signal. Vi stärker rättssäkerheten och effektiviteten i utredningarna, om vi inför en fast tidsgräns. Enligt moderat uppfattning skall tidsgränsen kunna förlängas endast om den skattskyldige förhalar utredningen.

Med beaktande av de negativa effekter som en betalningssäkring utgör för gäldenären räcker det enligt vår uppfattning inte med en tidsfrist avseende väckande av det aktuella målet. Handläggningen av ett sådant mål i länsrätten måste också prioriteras. Målet bör prövas inom ett år från beslutet om

betalningssäkring. Förlängning av denna tidsfrist bör endast kunna ske om den skattskyldige förhålar utredningen. Länsrättens arbetssituation får alltså inte vara ett skäl för att förlänga tidsfristen.

För det andra vill vi moderater särskilt poängtera vikten av att den skada som en enskild lider av ett felaktigt beslut skall ersättas fullt ut. Skadeståndsansvaret måste vara strikt. Det betyder enligt vår uppfattning att all skada skall ersättas. Det skall i princip inte finnas några väsentlighetskrav eller beloppsbegränsningar. Självfallet skall den skadelidande också ersättas för sina kostnader för biträde i mål som berör skadestånd. Genom att utforma skadeståndsreglerna på så sätt ger man en klar entydig signal till det allmänna att dess beslut om betalningssäkring måste vila på fast grund – annars föreligger risk för skadestånd.

Vad beträffar de motioner som vi väckt under den allmänna motionstiden har samtliga frågeställningar som berörs i dessa motioner tidigare varit föremål för debatt i denna kammare. Många av dem återkommer i samband med att vi så småningom skall behandla förslaget till ny taxeringslag. I vår partimotion angående propositionen om inkomstskatten för 1990 upprepar vi kravet om att den s.k. generalklausulen skall avskaffas. Den är oacceptabel från rättssäkerhetssynpunkt. Jag vill emellertid särskilt ta upp frågan om förtryckta blanketter för förenklad självdeklaration.

När skatteutskottet för några veckor sedan besökte lokala skattemyndigheten i Härnösand informerades vi om att det förekom mycket fel på den förenklade självdeklarationen, fel som hade kunnat undvikas om inkomstuppgifterna hade varit förtryckta på deklaraionsblanketten innan den över-sändes till deklaran-ten.

Jag ser att Leif Olsson sitter här i kammaren. Han var också med i den grupp som besökte den lokala skattemyndigheten i Härnösand. Vi blev då uppmärksamma på det här förhållandet. Det handlade inte om ett fåtal fel utan om många, enligt personalen.

Det kan inte vara tillfredsställande att ha ett deklaraionsförfarande som innebär att deklaran-ten undertecknar en deklaraion på heder och samvete in blanco. Det är viktigt att den skattskyldige ges möjlighet att kontrollera att de uppgifter som har kommit in till skattemyndigheten är korrekta. Det är betydligt enklare i det fallet att räkna ut sin egen skatt. Det blir ju många problem för dem som utnyttjar den förenklade självdeklaraionen.

Den förlängda deklaraionstid som detta system förutsätter bör med beaktande av den tekniska utrustning som myndigheten har till sitt förfogande kunna hanteras på ett sådant sätt att gransknings- och taxeringsarbetet inte påverkas negativt.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga reservationer som moderaterna står bakom.

LEIF OLSSON (fp):

Herr talman! Jag vill börja med att citera två meningar av vad statsrådet skriver i proposition 1989/90:3 om betalningssäkringslagen. På s.39 kan man nämligen läsa: "Risken för felaktiga beslut är därför mycket större i dessa fall än i fråga om sedvanliga beslut om skatt eller avgift. Beslut om betal-

ningssäkring kan naturligtvis många gånger medföra en ekonomisk skada för den enskilde.”

Dessa två meningar säger egentligen det mesta om den problematik som ligger i denna ganska speciella, för att inte säga unika, lag. Problematiken består givetvis i att lagen på ett mycket grannliga sätt måste utformas så, att framför allt rättssäkerhetsaspekterna och rättvisekraven blir tillgodosedda på alla tänkbara sätt.

Att så inte har varit fallet under de drygt tio år som lagen varit i kraft tycks nu alla vara överens om. Kritiken har gällt många områden – när lagen skall få användas, beviskrav, tidsfrister, skadeståndsansvar osv.

Att nu regeringen efter utredning lägger fram förslag om ändringar i gällande lag för att förbättra denna, bl.a. på rättssäkerhetsområdet, ser vi i folkpartiet som ett steg i rätt riktning. Det är bara synd att regeringen nu inte har velat gå kritikerna – och då inte minst folkpartiet – till mötes och ta bort resten av avigsidorna i lagstiftningen. Det viktigaste med denna typ av lagar är att säkerställa den enskildes ställning så långt som möjligt och att ge bättre garantier för att enskilda inte skall drabbas av felaktiga beslut.

Det är också många sådana här farhågor för rättssäkerheten som dominerar de reservationer från oss i folkpartiet som har fogats till detta betänkande.

Den första frågan gäller det s.k. riskrequisitet som ju beskriver när denna lag skall användas. Vi i folkpartiet vänder oss mot tolkningen av begreppet ”påtaglig risk”.

Betalningssäkringen är en mycket omfattande tvångsåtgärd. Här ställs det, som jag sagt, högt ställda krav på rättssäkerhet. Att då, som föreslås i propositionen, låta lagen omfatta inte bara rent sabotage mot betalning utan också detta med att säkra rena kreditrisker kan vi i folkpartiet inte godtaga.

Ett så vittomfattande riskrequisit kan mycket hårt drabba gäldenärer som kämpar intensivt för att undvika konkurs. Det finns tyvärr många sådana. Ja, det kan säkerligen vara just betalningssäkringen som framtvingar en konkurs – vilken annars kunde undvikas. Att staten dessutom på detta sätt kan kringgå det ordinarie konkursförfarandet och säkerställa en fordran i en befarad konkurs är ju inte heller acceptabelt med tanke på andra borgenärer i konkursen.

Vårt krav, att ett beslut om betalningssäkring utförligt skall motiveras, borde vara så självklart att vi inte skulle nödgas framställa en reservation om detta.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2.

Herr talman! Regeringens förslag om att en tidsgräns om sex månader skall gälla för att få väcka åtal är bra. Vad som däremot inte är bra är förslaget om att man med ganska lättvindiga motiveringar skall kunna förlänga tidsfristen, t.ex. enbart av det skälet att det handlar om ett omfattande utredningsarbete eller utredningsmaterial.

Nej, som vi i folkpartiet ser detta skall förlängning ske endast om den skattskyldige förhålar utredningen, och då skall förlängning medges med, som vi skriver, högst en månad i taget.

Samma resonemang tycker vi skall gälla för handläggningstiderna i fråga om efterföljande taxeringsmål. Helst borde mål om en fordran föras samti-

digt med betalningssäkringsmål. Under alla förhållanden bör målet prövas i länsrätten inom ett år.

Jag yrkar bifall till reservationerna 4, 5 och 7.

Alla tycks vara överens om att risken för felaktiga beslut är större med denna lagstiftning än med de flesta andra beslut om skatter och avgifter.

Det är då naturligtvis av mycket stor vikt att den som drabbas av felaktiga beslut också så långt som möjligt skall ersättas för all åsamkad skada. Men då skall vi veta att man inte kan få ersättning för all åsamkad skada. För psykiskt lidande och ideella skador av olika slag räcker det som bekant inte alltid med ersättning i form av pengar.

Eftersom hela lagen handlar om fordringar som ännu inte har fastställts, borde det vara självklart att skadeståndsansvaret skall gälla i mycket större omfattning än vid annan myndighetsutövning. Detta säger också utskottets majoritet. Det är då beklagligt att samma majoritet inte har velat gå med på de krav som bl.a. vi i folkpartiet ställer när det gäller skadestånd. Det gäller det strikta skadeståndsansvaret. Det gäller att definiera förutsättningarna för skadestånd, alltså vad vi menar med väsentligt belopp. Det gäller avvikelser och jämkning mellan beslut om betalningssäkring och den därefter fastställda fordringen. Det gäller den s.k. självrisken på 5 000 kr., som vi också vill slopa.

Det gäller också något som kanske är tokigast av allt, nämligen att kostnader för biträde och utredning som den skattskyldige haft inte skall ersättas av det allmänna.

Betalningssäkringslagen är ett förödande instrument mot skattskyldiga som inte har gjort sig skyldiga till det som lagen vill stävja. Då borde det vara ett minimikrav att den som drabbas felaktigt får ersättning för eventuella biträdeskostnader fullt ut.

Jag yrkar i detta sammanhang bifall till reservationerna 8, 10, 12, 13 och 14.

I skatteutskottets betänkande nr 1 behandlas dessutom ett antal andra frågor om taxering och uppbörd som har väckts under den allmänna motionstiden 1989. Jag skall bara kort beröra några av de reservationer som vi i folkpartiet står bakom. Som Karl-Gösta Svenson sade återkommer många av frågorna nästan varje år, och ständpunkterna och argumenten är förvisso väl kända.

Det måste t.ex. vara rimligt att den skattskyldige får god tid på sig att begära omprövning av ett beslut av taxeringsnämnden. Även om denna fråga kommer att prövas vid en kommande lagrådsremiss, borde riksdagen redan nu kunna bifalla förslaget om att taxeringsnämndens beslut skall fattas senast en månad före taxeringsperiodens utgång.

Detsamma gäller skattetilläggsreglerna. Sådana regler måste uppfattas som rättvisa av den skattskyldige, och det är viktigt att man tar hänsyn till hur saken ligger till i det enskilda fallet. Det kan också handla om anstånd, fyllnadsinbetalningsavgifter, kvarskatteavgifter och mycket annat.

Frågan om skatteflyktslagen eller generalklausulen behandlas också i detta betänkande. Jag yrkar naturligtvis bifall till reservation 33. Denna fråga kommer inom kort att ligga på riksdagens bord – nämligen i samband med behandlingen av propositionen om inkomstskatterna för år 1990. Det

här är sannerligen en rättssäkerhetsfråga, och nackdelarna med lagen är så stora att den bör avskaffas.

I reservation 34, som jag yrkar bifall till, återkommer vi i folkpartiet till kravet på en s.k. omvänd generalklausul. Folkpartiet vill härigenom förhindra att skattskyldiga utsätts för, som vi tycker, oskäligen beskattning som beror på brister i lagstiftningen eller på att reglerna inte stämmer överens med lagstiftarens ursprungliga intentioner.

Herr talman! Ett gammalt kärt folkpartikrav är avskaffandet av bevissäkringslagen. Åtgärder enligt denna lag är egentligen värre än husransakan, och nog borde det i de flesta fall räcka med hot om vite för att få fram material för granskning från deklareringskyldiga som misstänks för brott men som vägrar lämna ifrån sig sina handlingar.

Till sist, herr talman, vill jag beröra en fråga som Karl-Gösta Svenson tog upp men där vi ännu inte ställt upp på reservationen. Mycket av det Karl-Gösta Svenson sade är riktigt, och jag tror att vi på sikt bör kunna kräva förtryckta förenklade deklareringsblanketter där inkomstuppgifterna finns med. Vi har för nästa år sett de tekniska svårigheterna, men vi tror och hoppas att vi inom en snar framtid skall kunna få även inkomstuppgifterna tryckta på deklareringsblanketterna. Om detta har vi skrivit i ett till betänkandet fogat särskilt yttrande.

För säkerhets skull, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga reservationer till detta betänkande som folkpartister står bakom.

HÅKAN HANSSON (c):

Herr talman! Föreliggande utskottsbetänkande, skatteutskottets betänkande nr 1, som behandlar förslaget till ändringar i den s.k. betalningssäkringslagen är sett utifrån de grundläggande principerna för vår rättssyn ett mycket viktigt betänkande. Betalningssäkringsinstitutet utgör civilrättsligt ett intrång i förmånsrätten, men det är ur förvaltningsrättslig synpunkt i vissa speciella fall nödvändigt med hänsyn till det allmännas intresse. Det är ju därför vi har detta institut. Men just därför bör det användas restriktivt och endast i de fall där gäldenären på ett uppenbart och entydigt sätt undandrar sig sina åtaganden. Den gamla principen "hellre fria än fälla" måste vara vägledande vid tillämpningen.

Utformningen av betalningssäkringslagen handlar å ena sidan om den enskildes rättstrygghet sedd i ett förvaltningsrättsligt förhållande, dvs. gentemot det allmännas intresse. Men det handlar å andra sidan i lika hög grad om att garantera rättssäkerheten i det civilrättsliga förhållandet, dvs. mellan det allmänna som fordringsägare och gäldenären men också det allmännas förhållande till annan fordringsägare.

Det finns i propositionen förslag till förändringar som innebär förbättringar i det här avseendet, men jag vill understryka att dessa är otillräckliga. Fortfarande blir lagtexten enligt det föreliggande förslaget allt för vag. Flera paragrafer ger fortfarande på grund av bristande stringens alltför stora utrymmen för tolkning från betalningssäkrande myndighet, och de blir därmed till förfång för den enskilde.

Uppenbarligen, herr talman, finns det en grundläggande skillnad mellan å ena sidan majoritetens syn på dessa frågor och å andra sidan reservanternas –

huvudsakligen de tre borgerliga partiernas – syn på den enskildes rättssäkerhet. Enligt centerns mening präglas lagförslaget av ett synsätt där det allmännas intresse intar en primär ställning och där den enskildes intressen kommer först i andra hand.

Utgångspunkten måste vara att skydda den enskilde, och bevisbördan måste därför ligga på den betalningssäkrande myndigheten. Det är därför som vi från centerns sida i likhet med moderata samlingspartiet och folkpartiet vill ha skärpta formuleringar på en rad punkter i lagtexten, så att denna i allmän juridisk mening får en entydig innebörd. Exempel härpå är att man bör använda "synnerliga skäl", som är en skarpaste formuleringen, i stället för "särskilda skäl". Formuleringen "strikt skadeståndsansvar" är ett annat exempel.

Jag vill så i korthet beröra några av de områden där centern anmält en avvikande mening.

Frågan om det s.k. riskrekvisitet, som även föregående talare nämnt, gäller vid vilken tidpunkt eller i vilket skede som betalningssäkring får beslutas. Kan en betalningssäkrans beslutas redan innan en fordran inträder eller när en fordran ännu inte förfallit till betalning! Otvetydigt ger det aktuella lagförslaget utrymme för att en betalningssäkrans kan tillgripas redan innan en fordran faktiskt gäller. Redan vid en befarad utebliven betalning kan alltså denna åtgärd vidtas.

Detta kan, som Leif Olsson nämnde, leda till att en presumtiv gäldenär – observera *presumtiv* gäldenär – kan bli insolvent. Åtgärden kan skapa en likvidations- eller konkurssituation. Det kan också leda till att andra borgenärer kan förlora sina möjligheter att säkra sina fordringar, fortfarande i ett skede när en fordran från det allmännas sida inte uppstått.

Det företräde i förmånsrätten som betalningssäkrans möjliggör och som ur civilrättslig synpunkt är en unik möjlighet – det skall vi komma ihåg – bör och får inte ges ett alltför uttalat användningsområde. Det är därför som vi i likhet med moderata samlingspartiet och folkpartiet anser att det s.k. sabotagerekvisitet måste vara uppfyllt för att riskrekvisitet skall kunna tillämpas.

Vad gäller frågan om hävandet efter viss tid av beslut om betalningssäkring anser vi, också i likhet med moderata samlingspartiet och folkpartiet, att de sex månader som lagen anger räcker. Det enda skälet till en förlängning av ett sådant beslut är att den skattskyldige uppenbart förhalar utredningen, och då skall "synnerliga skäl" gälla.

Vad beträffar tidsfristen för handläggning av mål som rör betalningssäkrad fordran måste det anses räcka med ett år från beslutet om betalningssäkring. Till skillnad från majoriteten anser vi att förlängning även i sådana fall får ske endast om den skattskyldige uppenbart förhalar ärendet.

Det är det viktigt att ett strikt skadeståndsansvar skall gälla vid betalningssäkring i enlighet med vad som gäller i skadeståndslagen, dvs. skadeståndsansvar gäller utan krav på bevisföring, oavsett om skadan för den enskilda uppkommit genom felaktigt beslut på grund av fel eller försummelser. Här skall ett strikt skadeståndsansvar i enlighet med skadeståndslagen gälla.

Begränsningen av skadeståndsansvaret enligt lagförslaget så att en självrisk för den enskilde på 5 000 kr. skall utgå anser vi vara principiellt felaktig.

Myndigheters ansvar för fel och försummelser är lika stort oavsett beloppets storlek.

I detta betänkande berörs även en rad andra frågor, bl.a. frågan om beskattningsmyndighet skall få föra det allmännas talan i skattemål. Enligt vår uppfattning bör sådan talan föras av ett fristående allmänt ombud.

Jag vill också ta upp en fråga som vi ständigt återkommer till, nämligen frågan om tidsgräns för meddelande om avvikelse från självdeklaration. Även här är det viktigt att vi får spelregler som gör att den enskilde får en chans att svara på meddelande om avvikelse från självdeklarationen.

När det slutligen gäller skattepliktslagstiftningen anser vi, i likhet med de andra reservanterna, att man med en generalklausul riskerar att skapa betydande brister i rättssäkerheten. Att införa en lagstiftning som i sin generella utformning inte ger den enskilda möjlighet att förutse lagens tillämpning, dvs. en lag där varken bokstavstolkning, förarbeten, rättspraxis eller prejudikat ger vägledning, är helt otillfredsställande.

Därför vill vi, i likhet med moderata samlingspartiet och folkpartiet, att den s.k. skatteflyktslagstiftningen skall avskaffas.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till samtliga reservationer som fogats till detta betänkande och som bär centerns underskrift.

MAGGI MIKAELSSON (vpk):

Herr talman! Detta betänkande behandlar förutom propositionen om ändringar i betalningssäkringslagen också ett antal motioner från den allmänna motionstiden. Jag skall uppehålla mig vid två av dem i detta anförande. Det gäller två socialdemokratiska motioner som vi har tyckt vara bra och som vi vill stödja.

Den första motionen handlar om kontrolluppgiftsskyldighet för ränteinkomster. Som det är i dag så gäller denna skyldighet endast privatpersoner och dödsbon, medan juridiska personer, dvs. bolag, banker och försäkringsbolag och liknande, slipper. Förutom att det är stötande för rättskänslan – att privatpersoners ränteinkomster skall redovisas intill sista öret, medan t.ex. företagen skall slippa undan – är det ju också så att det i dag sker en betydande underdeklaration av juridiska personers ränteinkomster.

Utskottets förklaring att det skulle vara krångligt att införa samma uppgiftsskyldighet för ränteinkomster för juridiska personer som för privatpersoner anser jag vara ett svagt argument för att slippa göra denna förändring. Det har ju gått att lösa det för privatpersoner så varför skulle det vara svårare när det gäller bolagen? Att det har varit ett av syftena med skatteomläggningen att också komma till rätta med företagens räntedeclarationer är inte heller särskilt hållbart.

Problemet med underdeklaration av ränteinkomster och orättvisan gentemot vanliga människor finns ju redan i dag. Att skjuta frågan på framtiden och hänvisa till skatteomläggning syns mig vara en tämligen osäker väg att gå. Finns över huvud taget den möjligheten kvar efter uppgörelsen med folkpartiet?

Den andra motion som jag vill ta upp handlar om länskattemyndigheternas rutiner när det gäller lagföring av skattebrott m.m. Det finns enligt motionärerna bakom motionen anledning att anta att länskattemyndigheterna

alltför sällan anmäler misstänkta skattebrott och bokföringsbrott till åtal, utan i stället nöjer sig med att påföra skattetillägg. Om det är på det sättet, verkar det ju logiskt att stödja motionen och kräva en översyn av rutinerna.

Här inträffar att utskottet håller med motionärerna och önskar sig en bättre ordning på detta område, men där man skulle ha kunnat stödja motionen och kräva den här översynen sätter utskottet i stället sin tilltro till försyningen och en from förhoppning om en bättre ordning, eftersom riksskatteverket och statsmakterna, som man säger, prioriterar denna fråga.

I den här frågan som i så många andra, hade det med all säkerhet varit bättre med beslut i stället för förhoppningar.

Ifrån vpk:s sida har vi tyckt att det här var bra motioner även om vi inte har skrivit dem själva, och vi har yrkat bifall till dem i utskottet och reserverat oss till förmån för dessa yrkanden.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till de tre reservationer som vpk har undertecknat i detta betänkande.

GÖSTA LYNGÅ (mp):

Herr talman! Att det alls behövs lagar och regler om betalningssäkring beror ju på att det finns folk för vilka skulder till myndigheter inte tas på lika stort allvar som hedersskulder till vänner och släktingar. Det är i många fall alldeles nödvändigt att myndigheter får gå in och säkra betalning för fordran på skatt, tull eller dylikt innan det är fullt bevisat att en sådan fordran verkligen är korrekt. Likafullt som alla hederliga medborgare vill att de och samhället skall skyddas mot skattesmitare, likafullt är det viktigt att inte oskyldiga skall råka ut för den konfiskation som en myndighet har möjlighet att göra när sannolika skäl för en fordran föreligger. Det är alltså två sidor av samma mynt som måste betraktas, och på båda sidorna står det en del om skydd för den enskilde. På ena sidan gäller det skydd för alla oss hederliga skattebetalare mot skattesmitarna, på den andra gäller det skydd för den som oskyldigt misstänks för undanhållande av skattemedel.

Positionen avser att ge medborgarna förstärkt skydd mot överhetens misstag, och detta anser vi inom miljöpartiet är en bra inriktning. I några fall anser vi dock att man inte har gått tillräckligt långt, och i ett fall anser vi att man borde varit hårdare i de fall där skattebrott misstänks.

De fall där vi tillsammans med andra partier vill ha en större säkerhet för den enskilde gentemot överheten har tidigare motiverats väl av andra partiernas företrädare, men även jag vill yrka bifall till följande reservationer:

reservation 2, mom. 3, om att domstolar skall motivera sina beslut om betalningssäkring;

reservation 20, mom. 24, där det gäller att man skall ge en skattebetalare en rimlig chans att begära omprövning innan taxeringsperioden gått ut;

reservation 34, mom. 38, där det gäller att om lagsiftningen är dåligt utformad, skall lagstiftarens intentioner vara det som gäller, så att en skattebetalare inte utsätts för en oskälig beskattning.

Alla dessa tre synpunkter är högst rimliga, och jag har svårt att förstå att utskottet inte kunnat inkorporera dem i sin skrivning.

Låt mig slutligen vända på myntet och titta på den andra sidan. Det gäller,

och detta anser jag mycket viktigt, att skattebrott och andra ekonomiska brott givetvis skall anmälas till åtal. Den rutin som innebär att man helt enkelt påför tillägg och låter det bero är verkligen inte tillfyllest. Jag yrkar bifall till reservation 25 beträffande mom. 29.

YVONNE SANDBERG-FRIES (s):

Herr talman! Som med all önskvärd tydlighet redan framgått behandlar detta betänkande förslag till ändringar i betalningssäkringslagen, ett antal motioner som väckts med anledning av denna proposition och sedan ett stort antal motioner som härstammar från den allmänna motionstiden.

Betalningssäkringslagen har funnits sedan den 1 januari 1979. Det kan i detta sammanhang vara en viss poäng i att påpeka att de som undertecknade propositionen som låg till grund för det beslutet har namn som Mundebo, Bohman och Fälldin – det var alltså den borgerliga trepartiregeringen som lade fram förslaget om en betalningssäkringslag.

Anledningen till att den infördes var att dessförinnan var det inte möjligt att säkra betalningar av det allmännas fordringar på skatter, tullar och avgifter under tiden från att fordringen uppkommit och till dess den fastställts och därmed kunde bli föremål för indrivning. Detta utnyttjades av vissa mindre nogräknade personer med t.ex. skatteskulder på ett sådant sätt att t.ex. egendom gjordes oåtkomlig innan fordringen kunde drivas in. Insatser mot skattefusk riskerade att bli verkningslösa om inte det allmänna hade instrument för att säkra det ekonomiska utfallet.

Sedan lagen infördes har det dock kommit att riktas allvarlig kritik mot hur lagen har tillämpats.

Bl.a. har det förekommit att felaktiga betalningssäkringsbeslut fört med sig stora ekonomiska problem för dem som drabbats.

Regeringen har därför låtit utreda frågan och föreslår i den nu aktuella propositionen en rad ändringar i denna lag, alla med syfte att skapa bättre garantier mot att enskilda drabbas av felaktiga beslut om betalningssäkring och för att i övrigt förbättra den enskildes ställning i den typen av mål.

Således föreslås att beviskravet skärps för att betalningssäkring skall få beslutas.

En s.k. proportionalitetsregel, som innebär att vikten av åtgärder skall vägas mot den skada som kan drabba gäldenären, införs.

Länsskattemyndigheten skall föra det allmännas talan i betalningssäkringsprocessen, och på det sättet skall handläggningen bli mer effektiv.

Länsrätterna ges en skyldighet att kontinuerligt övervaka att förutsättningarna för beslutet alltjämt föreligger, genom att de på eget initiativ helt eller delvis skall häva ett beslut om det finns anledning till det.

Muntlig förhandling skall hållas om gäldenären begär det, och denne skall dessutom upplysas om sin rätt i detta avseende.

Förslag finns om vissa tidsfrister för att begränsa giltighetstiden för beslut om betalningssäkring.

Staten skall, oberoende av om fel eller försummelse har begåtts, ersätta den skada som den enskilde åsamkas, om fordringen inte senare fastställs eller fastställs till ett väsentligt lägre belopp än det som har betalningssäkrats.

Herr talman! Utskottet har den bestämda uppfattningen att regeringen i den aktuella propositionen har gjort en mycket bra avvägning mellan å ena sidan det allmännas ställning vid uppbörd och indrivning när det gäller skatter, tullar och avgifter och å andra sidan behovet av att stärka rättssäkerheten för den enskilde på detta område. Vi föreslår således att propositionen bifalles i sin helhet.

15 reservationer har fogats till betänkandet i denna del, och jag skall kort kommentera några av dem. Jag har valt att kommentera de reservationer som de tre borgerliga partierna gemensamt står bakom.

I reservation 1 begär de borgerliga partierna en inskränkning av det s.k. riskrekvisitet, som vi tidigare har hört, till att enbart gälla s.k. betalningssabotage. Utskottet avvisar denna uppfattning med motiveringen att betalningssäkring också skall kunna användas för att minska den kreditrisk som det allmänna löper i den här typen av ärenden.

I reservation 4 begärs att en förlängning av tidsfristen skall få ske enbart om den skattskyldige förhalar utredningen. Utskottet menar att redan propositionens förslag om en tidsfrist på sex månader är en väsentlig skärpning i sig. Erfarenheten från den praktiska hanteringen visar nämligen att det oftast rör sig om svårutredda beskattningsförhållanden, och utskottet vill inte medverka till att undermåliga utredningar pressas fram som en följd av en sådan begränsning som reservanterna förordar.

Även i reservation 5 begärs en tidsfrist och då i mål där en betalningssäkrad fordran skall fastställas. Där delar utskottet bedömningen att det är angeläget med en snabb handläggning i dessa mål, men mycket talar för att sådana mål kommer att behandlas mer skyndsamt i framtiden. Bl.a. det ökade bevakningsåliggande från länsrätternas sida som följer av propositionen bör bidra till det.

I reservation 8 begärs att strikt skadeståndsansvar skall gälla även vid beslut om betalningssäkring för fastställda fordringar. I propositionen görs, som här har sagts, en åtskillnad mellan skadeståndsansvaret vid icke fastställda och vid fastställda fordringar. I det senare fallet fattas beslutet i ett mycket senare stadium av en utredning, och risken för felaktiga beslut borde därför vara mindre. Bestämmelserna i skadeståndslagen, som medger ersättning för skada som vållats genom fel eller försummelse, ger ett sådant skydd för gäldenären att det bör vara tillfyllest. De bör åtminstone vara det i avvaktnen på den översyn av det allmänna skadeståndsansvaret som riksdagen begärde så sent som i våras.

I reservation 13 krävs slutligen att självriskan på 5 000 kr. vid skadestånd slopas. Till detta kan sägas att propositionsförslaget i denna fråga överensstämmer med bestämmelserna i lagen om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt. Det innebär dock inte att beloppet 5 000 kr. är en fixerad gräns. Hänsyn skall tas till om beloppet är att betrakta som obetydligt eller inte för gäldenären. Av det följer att det kan finnas anledning att ersätta även skador som är av mindre omfattning, liksom att någon gång inte ersätta skador som är större än 5 000 kr. Det är således en bedömning som får göras från fall till fall. Detta är dessutom frågor som rimligen kommer att prövas i den översyn av det allmänna skadeståndsansvaret som jag tidigare talade om att riksdagen har begärt.

Går man igenom alla de 15 reservationerna till betänkandet som gäller just betalningssäkringslagen, ser man ett tydligt mönster. Det handlar i nästan samtliga fall – detta gäller framför allt moderaterna, som står bakom 14 av 15 reservationer – om att försvaga det allmännas ställning. Tilltron till länsrätternas förmåga och omdöme tycks dessutom vara mycket låg.

Mot den bakgrunden kanske det kan vara på sin plats – även om regeringen i propositionen tar sikte på att stärka rättssäkerheten för den enskilde – att erinra om varför en sådan här lag behövs. Tillvaron består som bekant inte bara av rättskaffens människor, som riskerar att utsättas för myndigheternas förföljelse. Den består dessvärre också av ett icke obetydligt antal fula fiskar, som med konst och knep försöker slippa ifrån de medborgerliga skyldigheter som vi alla har.

Jag vill erinra om att det måste finnas en påtaglig risk för att gäldenären inte kommer att betala sin skuld. Det skall inte heller röra sig om småsummor, utan avse betydande belopp. Den tidsperiod som det allmännas fordring hänrrör sig till skall ha gått till ända, eller fordringen skall dessförinnan vara förfallen till betalning.

Jag vill upplysningsvis säga att det inte rör sig om så oerhört många mål av detta slag. Enligt en uppgift från 1985, som finns i propositionen, behandlade länsrätterna då 215 framställningar om betalningssäkring. Det är alltså inte så att var och varannan riskerar att drabbas.

Jag yrkar avslag på samtliga reservationer i denna del.

I betänkandet behandlas också en rad andra frågor på taxerings- och upphörsområdet. De flesta är frågor som kommer att bli eller redan har blivit föremål för utredning, som tas upp i annat sammanhang eller där proposition väntas inom kort. Det gäller således de frågor som behandlas i reservationerna 16, 20, 22, 26 och 27. Där har nu lagrådsremissen, som grundas på skatteförenklingskommitténs betänkande, nyligen avlämnats, och proposition läggs fram under varen.

Det gäller kraven i reservation 19, där en översyn av ADB-insyn inom den brottsbekämpande verksamheten nu förbereds inom justitiedepartementet.

Det gäller reservationerna 23 och 24, där finansdepartementet förbereder en översyn av eftertaxerings- och skattetilläggsreglerna.

Det gäller reservationerna 30 och 31, där ett förslag om en ny typ av skattsedel, s.k. F-skattsedel, för närvarande bereds inom finansdepartementet.

Det gäller också kravet i reservationerna 33 och 35, som båda har bäring på proposition 50. Det föreligger nu ett förslag från den s.k. skatteflyktsutredningen om en ny generalklausul, som tas upp i reservation 33.

I samtliga dessa fall hänvisar utskottets således till att frågorna bör tas upp vid ett senare tillfälle.

Jag vill också göra några avslutande kommentarer. Det skulle föra alldeles för långt att kommentera varje enskild reservation – jag är rädd för att vi skulle få stanna här resten av natten om jag gav mig in på något sådant.

I reservation 25 hävdar miljöpartiet och vpk att länskattemyndigheten allför sällan anmäler misstänkta skattebrott och bokföringsbrott utan låter sig nöja med att påföra skattetillägg. Reservationen grundar sig på en enskild socialdemokratisk motion. Utskottet delar uppfattningen att det kan vara problematiskt att avgöra detta från fall till fall. Vi menar att riksskatte-

verket måste ge vägledande anvisningar för hur dessa frågor skall hanteras, men vi utgår också från att satsningarna på förbättrad revisionsverksamhet ger positiva effekter på detta område. Riksskatteverket har i år också särskilda medel för kontroll av svärkontrollerade branscher. Det görs satsningar på utbildning och användning av ADB-revisorer inom skatteförvaltningarna. För nästa budgetår begär verket ytterligare 10 milj. kr. till sådana här satsningar. Det innebär att vi redan vid behandlingen av budgetpropositionen får anledning att återkomma till frågan.

I reservation 36 kräver de borgerliga att den s.k. bevissäkringslagen upphävs. Utskottet har tidigare diskuterat detta många gånger. Vi gör alltjämt den bedömningen att bevissäkringslagen behövs för att under vissa förutsättningar kunna säkerställa nödvändigt kontrollmaterial. Jag vill också påminna om att riksdagen så sent som hösten 1987 beslöt om en rad förändringar i lagen. En proportionalitetsregel infördes, skyddet för intrång i bostad och skyddet för känsliga uppgifter förstärktes. Därmed innehåller lagen numera, menar vi, en rimlig avvägning mellan myndigheternas kontrollbehov och den enskildes berättigade rättssäkerhetskrav.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

GÖSTA LYNGÅ (mp):

Herr talman! Jag hade egentligen inte tänkt tala om lagföring av skattebrott. Yvonne Sandberg-Fries, jag och utskottet delar alltså uppfattningen att detta är ett allvarligt problem, men att vi skall vänta till nästa års budgetbehandling med att lösa det. Om jag förstår detta rätt, är skattesmitning okej till nästa års budgetbehandling, men sedan skall det minsann bli stopp. Är det på det sättet riksdagen skall titta på sådana här saker? Är det inte litet väl handfallet?

YVONNE SANDBERG-FRIES (s):

Herr talman! Jag vet inte om jag uttryckte mig väldigt oklart, men om jag inte minns alldeles fel hänvisade jag till en rad åtgärder som vidtas och till förslag som kommer upp på detta område. Det är kanske litet förmätet av Gösta Lyngå att påstå att vi inte är intresserade av att göra något åt skattebrott. Den sittande regeringen har under sin period lagt fram åtminstone 24 eller 25 konkreta förslag, alla ägnade att stävja skattebrott. Det är väl om något bevis på att intresse inte saknas.

GÖSTA LYNGÅ (mp):

Herr talman! Det står faktiskt också i utskottstexten att det finns anledning att återkomma till frågan vid behandlingen av nästa års budget, då skattebrotten skall tas upp igen. Det är bra. Men till dess? Kan vi inte följa den reservation som grundar sig på en socialdemokratisk motion?

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 30 november.)

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1989/90:KrU2 Vissa lotterifrågor.

LARS AHLSTRÖM (m):

Herr talman! Skattereformen är ett dråpslag mot idrotten, en katastrof. Den får förödande konsekvenser. Se där, några uttalanden från företrädare för svensk idrottsrörelse.

I januari i år väckte vi moderater en motion med rubriken Villkoren för idrotten. En mycket stor del av motionen ägnade vi åt ekonomi och skatter. En redan då allvarlig situation har genom det föreslagna nya skattesystemet ytterligare förvärrats. Den breddade momsens och de indirekta skatterna gör det dyrare att resa och att bo. Hur skall de små idrottsföreningarna klara det? Hur kommer den höjda arbetsgivaravgiften att påverka föreningarna? Betänk att det hela tiden är de minsta klubbarna som drabbas särskilt hårt. Beskattningen av priser, där gränsen nu skall bli 100 kr. i stället för 600 kr., är ytterligare exempel på en kallsinnig och verklighetsfrämmande inställning till idrotten, vår i särklass största folkrörelse. I stället för att söka medverka till att avhjälpa idrottens problem ökar regeringen dem nu på ett närmast brutalt sätt. Den verksamhet som bedrivs inom idrottsrörelsen bygger i mycket stor utsträckning på ideellt arbete och på ett starkt personligt engagemang. Den svenska idrottsrörelsen står och faller med de ideella insatser som görs på alla nivåer. Men vi måste – för att få behålla dessa engagerade människor – på allt sätt söka underlätta deras arbete. Det är orimligt att den mesta tiden måste ägnas åt att dra in pengar. Med de nya skattepålågorna och motståndet mot att låta de ideella organisationerna spela i samma division och efter samma regler som de statliga spelbolagen, försämras ytterligare möjligheterna för de små föreningarnas ledare att ägna sig åt idrott.

Låt mig ta ett exempel. Som jag nämnde skall i fortsättningen priser värda mer än 100 kr. beskattas. Detta innebär självfallet ett orimligt merarbete för klubbarna. Det kan inte kännas särskilt meningsfullt och uppmuntrande att behöva sända en kontrolluppgift till en pristagare för en brödrost, värd ca 150 kr. Kan detta verkligen vara vettigt? Tror någon på allvar att detta kommer att underlätta rekryteringen av idrottsledare? Vi moderater anser att det finns all anledning att se över och justera sådana bestämmelser.

Det finns säkerligen inte någon i denna kammare – oavsett parti – som inte i olika sammanhang betonar idrottens stora fostrande betydelse för svensk ungdom. Idrotten är utan tvivel den största tillgång vi har i kampen mot våld, knark och kriminalitet.

Som en följd av debatten här i kammaren i juni förra året beslöt riksdagen, med verkan fr.o.m. den 1 januari 1989, om vissa ändringar i lotterilagen. Det vore en överdrift att påstå att folkrörelserna blev nöjda. Vi moderater återkommer naturligtvis i motion Kr502 med krav om att de ideella organisationernas andel av spelmarknaden skall öka, att deras spelverksamhet skall underlättas, att penningvinster utan någon beloppsmässig begränsning skall tillåtas i lokala, regionala och riksomfattande föreningslotterier och att nå-

gon tillståndsplikt för lokala föreningslotterier, som bedrivs från fast försäljningsställe inte skall förekomma.

Moderata samlingspartiet har tidigare i idrottsmotioner framhållit att en mer generell och uthållig form för överförande av medel från Tipstjänst till idrotten borde införas. Hur detta lämpligast skall ske bör bli en uppgift för en parlamentarisk utredning att ta ställning till.

Fru talman! Jag yrkar härmed bifall till reservationerna 1, 3, 5 och 6.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

Andre vice talman CHRISTER EIREFELT (fp):

Fru talman! Först ett par ord till Lars Ahlström om skattereformen och idrottsrörelsen. Jag tror också att man på ett par punkter, bl.a. beträffande ersättningar av den begränsade karaktär som Lars Ahlström var inne på, måste diskutera undantagsregler. Jag är däremot lika övertygad om att den viktigaste utgångspunkten bör vara att idrottsrörelsen i stora stycken, som någon på riksidrottsmötet i Östersund uttryckte det, bör spela på samma villkor som andra organisationer och även näringslivet. Då tänker jag framför allt på de stora elitidrottsföreningar som i stort sett driver sin verksamhet som vilket företag som helst. Jag tror alltså att man skall försöka att undvika den typen av undantag men – och det är viktigt – i stället se till att idrottsrörelsen får ordentlig kompensation för den merkostnad som det här innebär.

Fru talman! Det handlar ju om statens och folkrorelsernas spelverksamhet, och även om man inte får glömma bort de många andra ideella organisationer som berörs är det ju idrottsrörelsen som är i focus – den är vår klart största ideella rörelse. Den viktigaste delfrågan i betänkandet gäller om det skall bli en översyn av idrottens ekonomi eller inte. Folkpartiet tror att det, för att få till stånd en alternativ möjlighet till ersättning, krävs att man ser över det här på bred front.

Vi har i folkpartiet av idrottsrörelsens ekonomiska situation dragit slutsatsen att den behöver ett rejält ökat stöd, och att en sådan ökning är väl använda pengar är alldeles uppenbart. När det gäller den beskrivningen delar jag alltså Lars Ahlströms uppfattning.

Idrotten har ju stor betydelse inte bara för individen utan också för samhället. Det räcker att titta på vad man åstadkommer när det gäller ungdomsfostran och friskvård. Vår utgångspunkt är alltså att idrotten måste ges bra ekonomiska förutsättningar för sin verksamhet.

Vi är däremot inte övertygade om att det måste ske genom medel från statsbudgeten. Vi har i stället visat på andra möjligheter, t.ex. att låta en större del av tipstjänsts överskott gå direkt och varaktigt till idrotten. Det skulle kunna ge sådana summor att de blir ett verkligt lyft för idrotten. Jag tror att det är summor av den storleken som det måste handla om. Det var också en lösning som riksidrottsmötet pekade på. Eftersom olika idrottsaktiviteter är en förutsättning för en stor del av tipstjänsts verksamhet ligger det nära till hands – det vore en logisk lösning.

Jag är för min del inte lika övertygad om att det sker bäst genom att idrotten blir delägare i tipstjänst. Men där kan man tänka sig olika möjligheter.

Statens spelverksamhet har expanderat kraftigt under senare år – det vet vi. Den ena innovationen har avlöst den andra, och omsättningsökningen har delvis skett på idrottens och andra folkrörelser bekostnad – det är viktigt att komma ihåg att det på den här punkten inte enbart handlar om idrottens bekymmer.

Fru talman! Jag yrkar bifall till den reservation som folkpartiet står bakom.

JAN HYTTRING (c):

Fru talman! Minst en gång per år diskuterar vi här i kammaren finansieringsmöjligheterna för idrottsrörelsen och för folkrörelserna i stort. Det finns anledning för mig att redan inledningsvis påpeka att idrottsrörelsen är en stor del av våra folkrörelser, men det är ingalunda hela Folkrörelsesverige vi pratar om när vi talar om idrottsrörelsen. Många gånger har man i diskussionen – det har varit så också här i dag – lagt tonvikten på idrottsrörelsen.

Idrottsrörelsen är inte heller någon homogen rörelse så till vida att alla föreningar är lika stora. *Det finns många stora föreningar, men det finns också många små.* Huvuddelen av idrottsrörelsen består av småföreningar. Det råder inte riktigt lika villkor för dessa föreningar.

Under den tid som gått mellan de diskussioner som vi har fört här i kammaren har vi kunnat märka att möjligheterna till egen finansiering – genom egna insatser typ lotterier, olika slags spel och vad det nu har varit – hela tiden har försämrats. Vidare har statens möjligheter till inkomster direkt genom spel hela tiden förbättrats. Läser man den utmärkta redogörelse som kulturutskottet ger i sitt betänkande nr 2 ser man att statens andel av den här marknaden ökat år från år. Det är bara att konstatera att folkrörelserna får allt mindre möjligheter att hävda sig gentemot staten.

Vi var naturligtvis besvikna redan när vi, efter den utredning som skett, diskuterade propositionen om möjligheterna till finansiering. De nya regler som trädde i kraft den 1 januari i år har inte på ett märkbart sätt förbättrat folkrörelsernas möjligheter. Vi gjorde vid utskottsbehandlingen förslaget något bättre; resultatet blev något bättre vid riksdagsbeslutet än vad regeringen hade föreslagit. Men till grund för regeringens förslag låg en utredning som gick bra mycket längre än det beslut som riksdagen sedan fattade – det får vi inte glömma bort.

Nu skulle vi vilja ha till stånd en mer övergripande utredning på det här området. Det är vad reservanterna förordar i reservation nr 1. Anledningen till det är att det finns en mängd olika förslag om hur de här möjligheterna skall förbättras. Vi reservanter har inte tagit ställning till de enskilda förslagen – vi har sagt att det måste vara bättre att man tar till sig dem alla och dessutom de många ytterligare förslag som naturligtvis finns och låter en parlamentarisk beredning utreda dem.

Den tanken har utskottsmajoriteten – socialdemokraterna och miljöpartiet – avvisat. Men jag vågar påstå att även utskottsmajoritetens skrivning i betänkandet andas en vilja att få till stånd en parlamentarisk beredning. Det är bara det att utskottsmajoriteten grundar sitt ställningstagande på en förväntan om att riksidrottsmötet skulle ta ställning till ett förslag om – och även

fatta beslut om – att man skulle hemställa hos regeringen om en sådan utredning.

Om jag är rätt underrättad gjorde riksidrottsmötet inte det. Därmed faller också utskottsmajoritetens skrivning. Den grund som utskottets hemställan vilar på finns alltså inte längre. Jag vill då direkt fråga Anders Nilsson, som majoritetens talesman – jag ställer den frågan också till Kaj Nilsson, som är närvarande här i kammaren – om det inte nu finns anledning att ompröva utskottsmajoritetens ställningstagande. Med utgångspunkt i majoritetens skrivning blir det ingen framställan gjord till regeringen om en sådan utredning, om inte riksdagen här biträder reservation nr 1 och gör ett tillkännagivande.

Det är en direkt fråga och en förhandlingsinvt från talarstolen här i riksdagen att göra om den här delen – det är inte stora skillnader emellan reservanternas och utskottsmajoritetens uppfattning; det är bara det att utskottsmajoriteten bygger på antagandet att någon annan skulle ha beslutat, och så har inte skett. Det finns alltså anledning att föra den här debatten ett varv till.

Det är inte bara detta som behandlas i betänkandet utan också frågan om en kultur- och folkrörelsefond. Vi centerledamöter återkommer – jag vet inte för vilket år i följd – med denna begäran. Vi har inte heller den här gången fått gehör för den. Vi är antagligen litet tidigt ute. Men jag förutspår att vi om något år eller så också kommer att få en folkrörelsefond, som man kan tillföra en del av de inkomster som staten har genom de spelmöjligheter som finns och som hela tiden utvecklas.

Fru talman! Jag yrkar härmed bifall till reservationerna 1 och 4.

KAJ NILSSON (mp) replik:

Fru talman! Jag blev apostroferad – annars hade jag inte tänkt delta i den här debatten.

Miljöpartiet har faktiskt, genom riksrevisorerna, fått igenom i betänkandet att regeringen nästa gång den framlägger en budgetproposition skall redogöra för de samlade bidragen till idrottsrörelsen och hur mycket som här rör från Tjipstjänst. Detta var den viktigaste punkten för vår del.

Vi var beredda att avvakta en parlamentarisk utredning, om idrottsrörelsen själv ville ha en sådan. Nu ville man inte det denna gång, men kanske senare. Därmed tycker jag ändå inte att läget har förändrats så radikalt som Jan Hyttring pekar på.

Dessutom tycker vi att det är för mycket kommers inom idrottsrörelsen, så vi är ganska restriktiva. Någon har nämnt hur våldsamt spelen accelererar. Det tycker vi är mycket oroande. Vi tycker inte att idrottsrörelsen i så stor utsträckning som kommer fram i reservationen skall leva på den typen av verksamhet.

Jag kan alltså inte hålla med Jan Hyttring om att läget är så förändrat som han påstår.

JAN HYTTRING (c) replik:

Fru talman! Jo, läget är förändrat.

Redan beslutet på riksidrottsmötet anger faktiskt att den grund som miljö-

partiet tillsammans med socialdemokraterna har fotat sitt majoritetsyttrande på inte finns.

Kaj Nilsson säger att det är för mycket spelverksamhet. Erbjudandet från reservanterna är ju att Kaj Nilsson skulle få vara med i en parlamentarisk beredning och uttrycka sin åsikt om detta. Här missar faktiskt miljöpartiet sin stora chans. Om man beslutar enligt det här utskottsytttrandet så rullar allt bara på.

Idrottsrörelsen och andra folkrörelser måste ju försöka hitta på nya former för att lyckas hålla jämna steg med statens inkomstökningar genom spel. Vi vet ju att oddsen är mycket små – för att använda spelspråk.

På riksidrottsmötet gjordes det också berättigade uttalanden där man uttryckte oro för sin ekonomi, icke minst mot bakgrund av den förväntade skattereformen. Till den får vi naturligtvis återkomma senare och diskutera den särskilt här i kammaren.

Jag vill uppmana miljöpartiet att ta chansen. Stöd reservationen nu, så får ni vara med och påverka utredningen. Ni får också möjlighet att där klagöra er inställning till finansieringsmöjligheterna.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i en följd av år ställt krav om att tipsmedel skall gå till idrotten, som en investering för framtiden för våra ungdomar.

Redan i ett riksdagsbeslut från 1939 fastställdes att 50 % av tipsmedlen sedan vinsten utdelats skulle tillbaka till idrottsliga ändamål. Detta beslut genomfördes emellertid aldrig på grund av andra världskriget. Det finns nu anledning att återuppliva denna inriktning.

Utskottet har upprepade gånger tidigare i av riksdagen godkända betänkanden uttalat bl.a. att idrotten har rätt till betydande samhällsstöd, oberoende av de inkomster som tillförs statsverket via tipsverksamheten. Den ståndpunkten behåller sin giltighet. Det förutsätter emellertid att det nuvarande samhällsstödet till idrotten är tillräckligt stort, vilket inte är fallet. Dessutom behåller denna ståndpunkt sin giltighet under förutsättning att Tipstjänsts årliga vinst inte överstiger det stöd som idrotten får från samhället.

Nu är emellertid förhållandet det, att den inkomst som statsverket får från tipsverksamheten överstiger 1 miljard kronor om året, medan däremot det direkta stödet till idrotten är knappt 300 milj. kr. Därför anser vpk att med hänsyn till idrottens stora betydelse för framför allt ungdomen bör stödet till idrotten successivt trappas upp. Detta stöd bör vara utformat som ett anslag som går till kommunerna för att uppföra olika idrottsanläggningar. Det bör gå till småklubbar, till kvinnoidrott och till handikappidrott.

Detta är en ståndpunkt som vi förfäktar, också i motsättning till reservation 1, som fogats till detta betänkande, där de övriga oppositionspartierna föreslår en utredning. Skälet till att vi inte är med på den reservationen är att den föreslagna parlamentariska utredningen i huvudsak skulle undersöka möjligheterna att öka folkrörelsernas utbyte av den totala spelmarknaden. I andra hand skulle man undersöka förutsättningarna för att en del av tipsmedlen övergår till idrottsrörelsen.

Vi anser från vpk:s sida att spelmarknaden som sådan inte bör utvecklas på ett kaotiskt sätt. Så länge den sker under statlig regi finns det också möjligheter att kontrollera den. Vi är alltså inte anhängare av en fri spelmarknad för idrottsrörelsen. Vi anser att idrottsrörelsen är tillräckligt mycket kommersialiserad och att man inte behöver öka det kommersiella inslaget i den.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till vpk-reservationen.

ANDERS NILSSON (s):

Fru talman! Den här debatten handlar ju om lotterilagstiftningen och lotterifrågor. Det är faktiskt inte en idrottsdebatt – en sådan har vi vid andra tillfällen. Jag ville passa på att instämma i vad Jan Hyttring sade i sin inledning, när han så klart markerade att folkrörelserna är betydligt mer än idrottsrörelsen och att frågan om de ideella organisationernas möjligheter på spelmarknaden alltså berör betydligt mer än själva idrottsrörelsen.

Bakgrunden till det betänkande som vi nu debatterar är de förändringar i lotterilagstiftningen som riksdagen beslutade om för ett och ett halvt år sedan. Syftet med de förändringarna var att öka folkrörelsernas utbyte av sin spelverksamhet och att göra dessa spel mer attraktiva. Vi gav då möjligheter till penningvinster i begränsad omfattning i lotterier och bingo. Alla varuvinster blev skattefria. Vi sänkte bingoskatten och genomförde administrativa förenklingar.

Det är ännu för tidigt att summera vilket resultat reformen gett. Det är dock uppenbart att bingospelet utvecklats mycket positivt sedan reformen trädde i kraft.

Under detta år har det hänt ganska mycket som på ett eller annat sätt berör de motioner vi nu behandlar. Finansdepartementet har tillsatt en utredning om skatt på vissa spel. Det gäller beskattningen av Tiptjänst, Trav och galopp och Penninglotteriet. I direktiven anges att förslagen "bör vara så utformade att de inte försämrar möjligheterna för folkrörelserna att bedriva och utveckla sina spelformer".

Riksdagen har behandlat finansutskottets betänkande angående riksdagens revisorers skrivelse om Tiptjänst. Därvid har vi i denna kammare dels begärt en samlad redovisning av det statliga stödet till idrotten, efter miljöpartiets motion, dels fick regeringen i uppdrag att pröva vilka riktlinjer som bör ligga till grund för Tiptjänsts idrottsstödande verksamhet. Den prövningen skall underställas riksdagen.

Lotterilagstiftningen utsattes för tre fyra år sedan för en mycket kraftig kritik. Många folkrörelser hävdade att deras utrymme på spelmarknaden begränsades av de statliga spelen, och de hade bestämda invändningar mot den administrativa hanteringen av verksamheten. Den kritiken har till stor del tystnat nu. Dels har vi vid ett par tillfällen förenklat lagstiftningen och, som jag redovisat nyss, gett bättre villkor för folkrörelserna. Det tar jag till intäkt för att de förhållanden vi nu diskuterar har blivit bättre. Dels är det så, om vi ser till utvecklingen på spelmarknaden, att både Tiptjänst och Penninglotteriet har redovisat ungefär samma vinst 1988 som 1987. Det förefaller sålunda som om en viss stagnation inträffat för de statliga bolagen. Samtidigt kan vi notera ökningen av bingospelet.

I flera motioner begär motionärerna att pengarna skall specialdestineras

från statliga spelbolag, främst Tipstjänst, till folkrörelserna och bland dem i huvudsak idrottsrörelsen. Utskottet har tidigare hävdade att dessa anslag bör prövas av riksdagen. De kan då vid varje tillfälle vägas mot andra behov som föreligger. Vi ser inget skäl att nu frånga den principen. Samtidigt har vi betonat folkrörelsernas stora betydelse i vårt samhälle och att de naturligtvis har berättigade anspråk på anslag från samhället.

Riksidrottsförbundet har vid riksidrottsmötet i Östersund förra helgen antagit ett idrottspolitiskt program under rubriken *Idrottspolitisk offensiv. Det ger riktlinjer för hur idrottsrörelsen skall arbeta i framtiden, och det innehåller prioriteringar bland de uppgifter som är aktuella. Det innehåller dessutom mycket klara målsättningar dels om vad idrottsrörelsen självt kan och skall göra, dels vilka krav man ställer på samhället. Och det är mycket omfattande krav. Jag förmodar att vi kommer att möta de flesta av dem i senare idrottspolitiska debatter.*

Riksidrottsmötet svarade också ett rungande nej till styrelsens förslag om att man skulle kräva en utredning om idrottens roll i samhället och dess finansiering. Vi har, som flera talare nämnt tidigare, en reservation i detta betänkande i vilken föreslås en sådan utredning. Även utskottsmajoriteten har varit förstående till tanken på en utredning. Det har man varit mot bakgrund av att det är över 20 år sedan den stora idrottsutredningen genomfördes. Vi har dock angett att det rimligen är idrottsrörelsen själv, vår sannolikt största folkrörelse, som bör ta initiativet. Den bedömningen har vi gjort mot bakgrund av den betydelse och vikt som vi lägger i värdet av självständiga och fria folkrörelser. Efter riksidrottsmötets nej till en utredning, anser jag dock att det vore synnerligen anmärkningsvärt om riksdagen gjorde tvärt emot och begärde en utredning. Det är mitt svar på Jan Hyttrings fråga om hur utskottsmajoriteten ser på detta.

Vi har under en lång följd av år i olika skrivningar intygat värdet av en fri och självständig folkrörelse. Folkrörelseorganisation, verksamhet, finansiering och annat i ideella organisationer utanför idrottsrörelsen har utretts på många olika sätt. Dessutom finns utredningsförslag som ännu inte är effektuerade.

Jag finner det orimligt att samhället och riksdagen skall begära en utredning när riksidrottsmötet de facto har sagt ett klart nej till en sådan.

Vpk har under en följd av år motionerat om att anslagen till idrotten skall höjas till en nivå som motsvarar vinsten från Tipstjänst. Ett sådant förslag framställer man även i år, och i detta betänkande har vpk en reservation med det innehållet. Jag noterar med en viss tillfredsställelse ordalydelsen i reservationen, nämligen: "Regeringen bör i enlighet med vad som föreslås i motion Kr506 yrkande 2 snabbbehandla frågan om tipsmedlens användning och framlägga förslag om hur ett anslag motsvarande tipsmedlens storlek årligen kan tillföras idrotts- och friluftslivet." Notera uttrycket "ett anslag motsvarande tipsmedlens storlek". Skall det tolkas så, Alexander Chrisopoulos, att vpk ställer upp på principen att anslagets storlek skall bestämmas av riksdagen och inte specialdestineras från det statliga företaget Tipstjänst? Jag vill gärna tolka reservationen så.

Om så är fallet har jag ytterligare en fråga till Alexander Chrisopoulos. Vpk:s yrkande går såvitt jag vet tillbaka på ett beslut från slutet av 1930-

talet. Detta angav också Alexander Chrisopoulos i sitt inlägg. Sedan dess har Tipstjänsts verksamhet utvecklats utomordentligt kraftigt. Bl.a. har spelformer tillkommit som inte alls har idrotten som bas och underlag. Jag tänker exempelvis på Lotto och Flax. Enligt de uppgifter jag har fått står dessa spelformer för en stor del av Tipstjänsts omsättning, uppskattningsvis 50 %. Det ger anledning till följande fråga: Vill vpk öka anslagen till idrotts- och friidrottsliv med en summa motsvarande hela överskottet från Tipstjänst, eller avser förslaget i vpk:s reservation den andel som ankommer på de idrottsanknutna spelen?

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i kulturutskottets betänkande och avslag på de avgivna reservationerna.

JAN HYTTRING (c):

Fru talman! Anders Nilsson säger att ökningen av de statligt styrda spelen har stagnerat och nämnder några exempel på det. Nu är den statliga spelmarknaden ganska omfattande. Man har faktiskt också hittat på nya spel under tiden. ATG:s verksamhet har inte stagnerat, tvärtom. Kammaren har tidigare i dag behandlat ett utskottsbetänkande med anledning av en proposition, och där påvisas att statens andel av det spelet ökar. Det är bara att konstatera att den utvecklingen kommer att fortsätta.

Samtidigt har idrottsrörelsen försökt ta upp konkurrensen med statliga spel tillsammans med Penninglotteriet. Resultatet är nu känt; det gick inte. Man hade inte möjlighet att inom ramen för ens försöksverksamheten ha sådana villkor att det var möjligt att ta upp konkurrensen.

Detta har såvitt jag förstår fått Riksidrottsförbundet att ändra sin tidigare inställning. Man är nu mer intresserad av att få del av statliga spelpengar direkt. Det är kanske en av orsakerna till att man inte begärde den här utredningen.

Utskottet anför att det framstår som naturligt att en sådan utredning kommer till stånd. Men nu kommer utredningen såvitt jag förstår ändå inte till stånd. Utskottsmajoriteten har nämligen hela tiden sagt att utredningen skall tillsättas under förutsättning att Riksidrottsförbundet begär det, och det gör alltså inte Riksidrottsförbundet.

Jag vill upprepa att det således är en folkrörelse som inte begär en utredning. Men det finns ju fler folkrörelser. Hur ställer sig utskottsmajoriten om dessa begär en utredning?

Jag kan sedan inte förstå att man ständigt diskuterar frågan om den självständiga folkrörelsen. I centerns ögon är självklart alla folkrörelser självständiga. Men vi har faktiskt inom utskottets ram att yttra oss över förslag till fördelning av medel och stöd till folkrörelserna. Ett sådant stöd är att förbättra möjligheterna för folkrörelserna till en ökad egenfinansiering, något som de själva vill ha. I alla framställningar och uppvaktnings framförs önskemålet om ökade möjligheter till självfinansiering. De vill inte helt tilllita sig på statliga direkta anslag.

Därför anser jag, fru talman, det ytterst beklagligt att man i detta fall inte har tagit vara på detta unika tillfälle att få till stånd en översyn. Jag beklagar det verkligen.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Anders Nilsson ställde två frågor till mig. Den första var om vpk:s förslag skall tolkas så att anslaget storlek skall bestämmas av riksdagen och inte specialdestineras via det statliga företaget Tipstjänst. Det är en korrekt tolkning. Det är exakt så vi menar.

Den andra frågan gällde storleken på anslaget. Själva frågan hade lydelsen: Avser förslaget i vpk-reservationen att den andel som ankommer på idrottsanknutna spel skall överföras till idrotten? Det är också korrekt. Det menade vi i princip när vi ställde förslaget första gången. Det var alltså bara fråga om idrottsanknutna spel inom AB Tipstjänst.

Om idrotten behöver mera stöd, skall anslaget från samhället sida naturligtvis öka.

Andre vice talman CHRISTER EIREFELT (fp):

Fru talman! Jag försökte också betona att detta handlar om mer än idrottsrörelsen, Anders Nilsson. Men i kraft av sin storlek får den bryta väg. Det finns i det här avseendet inga delade meningar mellan den och de andra ideella organisationerna. Det framgick likaledes i Anders Nilssons eget anförande, som också mycket kom att handla om idrottsrörelsen. Jag tror att det är naturligt att det blir så.

Anders Nilsson sade att riksdagen har begärt en redovisning hur stort stödet till idrottsrörelsen är. Det är naturligtvis riktigt, och det är säkert också behövt. Men det viktiga nu är att finna former för hur vi skall öka det stödet. Såvitt jag har förstått är vi överens om att detta måste ske om vi skall kunna ge idrottsrörelsen och de andra organisationerna de förutsättningar de måste ha för kunna utöva sina viktiga verksamheter.

Sedan till riksidrottsmötet och dess nej, som enligt Anders Nilsson var ett rungande nej. Jag är inte så säker på att det var så rungande. Om man t.ex. lyssnade till diskussionen som fördes vid det seminarium vi båda var på fanns där sannerligen delade meningar.

Det man var rädd för var att man skulle hamna i en långbänk och att vi skulle förhålla frågan under åratal. Jag tror att det mer handlade om olika sätt att se på hanteringen av ett sådant problem. Vi vet att utredningar i dag i regel inte utgör några femårsprojekt, utan många av dem har mycket kortfattade direktiv.

Jag anser alltså inte att det är särskilt anmärkningsvärt att vi nu skulle försöka få till stånd en utredning. Jag tror att det mer handlar om de olika sätt på vilka vi arbetar. Vi är överens om att vi på ett eller annat sätt måste ge organisationerna bättre förutsättningar, framför allt för att de skall klara sin ungdomsverksamhet. Jag vet inte hur detta skulle gå till utan att vi får en sådan utredning till stånd, Anders Nilsson.

Jag måste också poängtera det som Jan Hyttring här senast tog upp, nämligen utskottsmajoritetens skrivning. Man säger följande: "Det framstår som naturligt att en sådan utredning kommer till stånd." Detta måste väl rimligen vara lika naturligt nu, trots den förda diskussionen på riksidrottsmötet?

LARS AHLSTRÖM (m):

Fru talman! För oss som hade förmånen att vara med och följa debatterna i Östersund framgick det med all önskvärd tydlighet att ekonomin är ödes-

frågan nr 1. Det uttalades både under mötet och vid ett speciellt seminarium som rörde finansieringen av idrottsrörelsen. Man betonade också, vilket vi moderater hela tiden har gjort, betydelsen av de små föreningarna. Man sade att man måste finna en väg att kanalisera medlen ut till föreningarna.

När det sedan gäller den utredning som riksidrottsmötet sade nej till skall vi komma ihåg att Riksidrottsstyrelsen förordade denna utredning. Det var den enda punkt på vilken Riksidrottsstyrelsen fick bakslag.

Jag instämmer med Jan Hyttring och med andre vice talmannen Christer Eirefelt i att det inte finns någon anledning att ta detta avslag från riksidrottsmötet till intäkt för att vi här i riksdagen inte skulle begära en utredning.

Vill man värna om idrottsrörelsens karaktär av fri och självständig folkrörelse, vilket vi väl alla vill, är det en förutsättning att man ser till att denna idrottsrörelse får en sådan möjlighet.

Det finns nu olika sätt att finansiera idrottsrörelsen. Vi vet hur man i Östersund betonade alla dessa olika ekonomiska problem. Hur skall man finansiera de små föreningarna? Hur skall man bära sig åt för att klara av detta? Det finns förslag. Men jag anser att vi bör ha en heltäckande parlamentarisk utredning, som tar upp alla dessa olika frågor, för att vi skall hitta rätt. En sådan utredning är en förutsättning för en fri och oberoende folkrörelse.

ANDERS NILSSON (s):

Fru talman! Jag vill första tacka Alexander Chrisopoulos för de svar han givit på mina frågor. Jag tycker för min del att dessa på ett mycket bra sätt klarlägger den inställning vpk har. Frågan om anslagens storlek får vi närmast ta upp till debatt när budgetpropositionen presenteras.

När det gäller den utredning som vi diskuterar vill jag säga följande. Situationen är den, att det på de idéburna folkrörelsernas område har skett ett flertal utredningar under de senaste åren som resulterat i förslag som inte ännu har realiserats, vilket jag tidigare sade. Det är för deras del absolut inte fråga om att utreda mer, utan att komma med konkreta förslag.

Såvitt jag känner till har man från deras sida inte kommit med några krav på något ytterligare statligt utredande. Då kvarstår frågan om idrottsrörelsen. Den har faktiskt klart och tydligt, mot sin styrelses uppfattning, sagt nej till en utredning.

Detta är ett besked som är mycket klart. Vi skall när det gäller självständiga och fria folkrörelser – jag håller med Jan Hyttring om att alla de folkrörelser vi har är fria och självständiga – inte sätta i gång en stor utredningsapparat mot deras vilja.

Jag har inte för avsikt att göra detta till en stor fråga eller att gräla med mina meddebattörer om detta. Jag tror att de flesta av er så småningom vid litet närmare eftertanke kommer att finna att detta ändå är en rimlig utgångspunkt. Om man skall utreda folkrörelsernas villkor ur ekonomisk eller annan synpunkt förutsätter detta att folkrörelserna själva vill ha en sådan utredning och är beredda att positivt medverka till den.

JAN HYTTRING (c):

Fru talman! Efter detta inlägg från Anders Nilsson kan jag konstatera att det inte längre framstår som naturligt att man gör denna översyn.

Vi vet allihop som deltar i den här debatten att möjligheterna försämrats för varje år. Vi har hört att man är rädd för att en sådan här utredning tar lång tid. Det snabbaste sätt på vilken riksdagen kan begära en sådan utredning är att rösta för reservation 1 vid den kommande omröstningen. Då får man till stånd en utredning mycket snart.

Jag vill återigen poängtera att vi hört en del av folkrörelsen, visserligen en mycket stor och kraftfull del, uttala sig mot en utredning gentemot sin styrelses uppfattning. Men jag är säker på att den här utredningen kommer till stånd.

Genom att socialdemokraterna nu står över är det faktiskt de som förhalar frågan, och inte vi andra som vill ha utredningen till stånd.

ANDERS NILSSON (s):

Fru talman! De krav på samhället som ställdes på riksidrottsmötet är, som jag sade i mitt tidigare inlägg, mycket stora. Man skulle möjligen kunna uppskatta de kraven i pengar till runt en halv miljard, dvs. 500 milj. kr. Detta är en mycket grov uppskattning, och jag vill inte stå för den exakta siffran. Idrottsrörelsen har i sin bedömning av läget funnit att det är bättre att direkt med regering, departement, politiska partier och andra diskutera och förhandla om dessa frågor än att göra det inom en utredningsram. Och jag menar att vi, de folkvalda, skall respektera detta.

När det gäller skrivningen vill jag påpeka att mot bakgrund av att det är över 20 år sedan idrottsutredningen gjordes kan det vara naturligt att göra en ny utredning. Men detta förutsätter, som jag flera gånger har velat betona, att idrottsrörelsen är beredd att medverka i utredningen, att de vill ha den och att de ställer upp för den. Så är inte fallet. Enligt mitt sätt att se faller då denna tanke.

Till Jan Hyttring vill jag säga att kommittédirektiven med anledning av utredningen om skatt på vissa spel – bl.a. vad gäller AB Trav och Galopp – innebär att utredningen skall se över och jämka ihop beskattningen i fråga om Trav och Galopp, Penninglotteriet och Tipstjänst så att det blir en större enhetlighet i detta. Villkoren för Trav och Galopp kommer då naturligtvis också att bli föremål för överväganden. Den som utredningsvägen vill försöka påverka hur vinsterna från dessa spel skall utformas kan lämpligen göra det via denna utredning. Det är visserligen en enmansutredning, men den tar ju ändå in synpunkter och förankrar sina tankar och förslag på olika håll.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 30 november.)

24 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 30 november

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid morgondagens arbetsplenium.

25 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Motionerna

med anledning av prop. 1989/90:14 om godkännande av Europaråds- och

OECD-konventionen om ömsesidig handräckning i skatteärenden, m.m.
1989/90:Sk38 av Gösta Lyngå och Krister Skånberg (båda mp)

med anledning av prop. 1989/90:47 om vissa internationella skattefrågor
1989/90:Sk39 av Bo Lundgren m.fl. (m)

med anledning av prop. 1989/90:49 om ändrade regler för räntesubventioner
för hyres- och bostadsrättshus

1989/90:Bo38 av Knut Billing m.fl. (m)

1989/90:Bo39 av Inger Schörling m.fl. (mp)

1989/90:Bo40 av Jan Strömdahl och Ylva Johansson (båda vpk)

1989/90:Bo41 av Agne Hansson m.fl. (c)

med anledning av prop. 1989/90:50 om inkomstskatten för år 1990, m.m.

1989/90:Sk13 av Bo Lundgren m.fl. (m)

1989/90:Sk14 av Mona Saint Cyr och Margareta Gard (båda m)

1989/90:Sk15 av Carl Bildt m.fl. (m)

1989/90:Sk16 av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

1989/90:Sk17 av Jens Eriksson (m)

1989/90:Sk18 av Martin Olsson och Gunhild Bolander (båda c)

1989/90:Sk19 av Martin Olsson och Gunhild Bolander (båda c)

1989/90:Sk20 av Martin Olsson (c)

1989/90:Sk21 av Lennart Brunander och Karin Starrin (båda c)

1989/90:Sk22 av Sören Norrby (fp)

1989/90:Sk23 av Carl Bildt m.fl. (m)

1989/90:Sk24 av Olof Johansson m.fl. (c)

1989/90:Sk25 av Gunhild Bolander (c)

1989/90:Sk26 av Karl-Gösta Svenson och Bo Lundgren (båda m)

1989/90:Sk27 av Wiggo Komstedt (m)

1989/90:Sk28 av Stina Eliasson (c)

1989/90:Sk29 av Inger Schörling m.fl. (mp)

1989/90:Sk30 av Lars De Geer m.fl. (fp)

1989/90:Sk31 av Åke Wictorsson (s)

1989/90:Sk32 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1989/90:Sk33 av Marianne Stålberg och Anita Modin (båda s)

1989/90:Sk34 av Agne Hansson (c)

1989/90:Sk35 av Börje Hörnlund m.fl. (c)

1989/90:Sk36 av Lars Hedfors m.fl. (s)

1989/90:Sk37 av Pär Granstedt (c)

med anledning av prop. 1989/90:52 om höjt pensionstillskott och förbättringar i de kommunala bostadstilläggen m.m.

1989/90:Sf9 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1989/90:Sf10 av Gullan Lindblad m.fl. (m)

26 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 28 november

1989/90:85 av *Viola Claesson* (vpk) till miljö- och energiministern om regnskogen på Borneo:

Vad gjorde *Birgitta Dahl* i Sarawak?

Just nu visas dokumentärfilmen "Tong Tana" på flera biografier. Den berättar om en liten minoritetsgrupps kamp för överlevnad i Sarawak på Malaysiska Borneo, där regnskogen är allvarligt hotad av exploatörernas rovdrift. Med nuvarande avverkningstakt kommer regnskogen att vara borta inom 5–10 år. Då väntar en ekologisk katastrof om inte övergreppen stoppas.

Malaysia är en av världens största producenter av tropiskt timmer. Landet är också den näst största exportören av sågat tropiskt virke till Sverige. Infrastrukturen har traditionellt varit bäst utvecklad i västra Västmalaysia, medan den varit sämre på dess östkust och i Sabah och Sarawak. Sedan en tid har därför regimen prioriterat stora projekt i dessa områden, med hänvisning till den "stora potentialen vad gäller olja, naturgas, vattenkraft och nyodling" (enligt Utrikespolitiska Institutet, 1989). Förutom rovdrift på regnskogen innebär nu vattenkrafts- och dammbyggnationer att befolkning tvångsförflyttas när allt större områden exploateras.

Den snabba nedhuggningen av regnskogarna i länder som Malaysia, Indonesien och Brasilien innebär en enormt snabb förintelse av livsformer och ekosystem som behövt tiotals miljoner år för att utvecklas. Globalt sker det en påverkan på klimatet, regionalt och lokalt, som i Sarawak, föröds gammal kultur och befolkningen fördrivs.

Organisationer, grupper och enskilda kämpar för att skydda de återstående regnskogarna i världen. Svenska grundskoleelever bidrar också. Nyligen uppmärksammades de skolbarn som reste till Mexico för regnskogens skull. Men initiativen får små resultat så länge många länder understödjer skyldiga regimer och kaptialherrar.

Riksdagen avslag på förslag av utrikesutskottet (UU) i våras en vpk-motion som innehöll konkreta förslag om att rädda regnskogarna. UU hänvisade till "det stöd som Sverige ger till en rad internationella initiativ som utgör viktiga hörnstenar i utformningen av en global strategi för att få slut på skövlingen av regnskogar".

Den 22 november fick riksdagens socialdemokrater stöd av moderaterna för att göra om samma manöver, men nu gällde det en centermotion. Motivering: man förutsätter att regeringen på alla sätt fortsätter sitt arbete bilateralt och via internationella organ och enskilda organisationer.

Hur ser då regeringens bilaterala arbete ut? Statsrådet Birgitta Dahls resa till Malaysia i sällskap med svenska industriföreträdare är ett exempel. Energi- och miljöministern befann sig på en delegationsresa i Malaysia vid samma tillfälle som filmteamet spelade in "Tong Tana". Statsrådet sammanträffade bl.a. med James Wong, delstaten Sarawaks ökände turist- och miljöminister. Finanshajen Wong tillhör en rik jordägarfamilj som exporterar tropiktimmer.

Enligt tidningsuppgifter förväntades Birgitta Dahl diskutera kommersiellt och tekniskt samarbete kring en rad projekt där svenska företag har lämplig teknologi. Företag som nämndes i sammanhanget är Asea Brown Boveri, SwedPower, Ericsson, KF m.fl. Energi- och miljöministern erbjöd Malaysia hjälp med ett program ("training program") för miljökontroll. I sammanhanget informerade den svenska delegationen om att Sverige redan hade satsat stora summor till Världsbanken och Asiatiska Utvecklingsbanken till skydd för världens skogar.

Ett projekt som SwedPower skall ha diskuterat med företrädare för Malaysia gällde högspänningsledning för kraftöverföring mellan olika områden. Vid ett eventuellt samarbete skulle Sverige ta på sig kostnaderna för utredningsarbetet. Projektet som beräknas till 100–125 miljoner dollar skulle enligt SwedPowers VD kunna spara mycket pengar genom sin effektivitet.

Enligt beskrivningarna i utländsk press framstod Birgitta Dahl mera som utrikeshandelsminister än miljöminister. De inblandade företagens besök och affärsplaner i Malaysia verkar inte ha mycket med miljöbistånd att göra.

Jag vill därför fråga Birgitta Dahl:

1. Vilka konkreta projektavtal mellan Sverige och Malaysia har besöket hittills resulterat i?
2. Är svenska affärsintressen involverade i vattenkraftsutbyggnad eller dammprojekt i Malaysia?
Om svaret är ja – berörs någon minoritetsgrupp eller regnskogen av någon sådan utbyggnad?
3. Ställde Birgitta Dahl preciserade krav för att stoppa aktuell tvångsflyttning och rovdrift samt för att rädda regnskogen i Sarawak?
4. Anser statsrådet att mötet med James Wong är försvarbart med tanke på hans rykte som regnskogsskövlare?
5. Vilka åtgärder har regeringen vidtagit för att ingripa mot skövlingen på Borneo och i Malaysia?

den 29 november

1989/90:86 av Roy Ottosson (mp) till kommunikationsministern om järnvägspolitiken:

Skall järnvägarna täcka bara halva landet?

En rad satsningar på järnvägsutbyggnader är nu på gång i Sverige liksom runt om i Europa. Efter den relativa nedgången under 60- och 70-talen ser vi nu hur järnvägssystemen får en andra renässans.

Skälen till detta är många, men det kanske mest ofrånkomliga är att el-

driven järnvägstrafik är så mycket energisnålare och betydligt mindre miljöskadlig än vad vägtrafiken är. I takt med att miljöproblemen förvärras tvingas varje samhälle att vidta en rad åtgärder som straffar miljöstörande verksamheter och i minst motsvarande mån gynnar det miljövänliga. I trafiksammanhang innebär det att beroendet av den miljövänliga järnvägen ökar i framtiden och att kostnaderna för vägtrafiken kommer att öka snabbt på grund av miljöavgifter, energibeskattnings etc.

I den regionalpolitiska kommitténs (REK 87) betänkande föreslås en rad satsningar på trafikens infrastruktur, såväl vägar som järnvägar. Men ser man till vad som där krävs i reda pengar så har kommitténs förslag en kraftig slagsida åt vägarna. Proportionen föreslagna medel till järnvägar är betydligt lägre än i landet som helhet. Det betyder att redan utsatta regioner hamnar i ett än värre läge med hänsyn till miljöproblematiken.

Nyligen har SJ-chefen Stig Larsson i flera tidningar uppgett att det inte alls är självklart att snabbtågen skall gå till Sundsvall – som ju som bekant ligger på Sveriges mittlinje. Detta trots att alla tidigare offentliggjorda planer för de nya X2-tågen har angett att sträckan Stockholm–Sundsvall skall vara den tredje sträckan (efter Stockholm–Göteborg och Stockholm–Malmö). Utbyggnader norr om Sveriges mittpunkt synes enligt samma källa förutsätta kraftiga medelstillskott till banverket.

Vi riksdagsledamöter har under det gångna året fått uppleva hur transportrådet för statens räkning upphandlat persontrafik på järnväg utan att riksdagen haft något reellt inflytande över de prioriteringar som skett i det sammanhanget. I stället har alla motioner och synpunkter schablonmässigt avslagits i riksdagen med hänvisning till av transportrådet redan ingångna kontrakt. Därigenom har en av de stora finesserna med den nya transportpolitiken på järnvägens område gått förlorad, nämligen den att vi i demokratisk ordning skall kunna köpa den trafik som vi vill ha i stället för att passivt täcka SJ:s underskott.

Med anledning av dessa förhållanden vill jag ställa följande frågor till kommunikationsministern:

1. Anser regeringen att det skall finnas god tillgång till järnvägskommunikationer för människor i *hela* landet? – Och i så fall, har ni någon planering för hur det skall bli verklighet?
2. Är regeringen beredd att arbeta för och föreslå riksdagen ytterligare finansiering till järnvägsutbyggnader utöver vad som redan utlovats i tidigare statsbudget?
3. Har regeringen förslag till hur den demokratiska styrningen av den regionala fördelningen av investeringar i järnvägsnätet och till köp av persontrafik på järnväg skall kunna förbättras?

1989/90:87 av Viola Claesson (vpk) till försvarsministern om utbyggnaden av Dala Airport:

Kommer JAS att landa på Dala Airport?

Tidningen Dala-Demokraten avslöjade i en artikel förra året att Dala Airport vid Borlänge skulle byggas ut till en militär flygbas för JAS-plan. Utbyggnaden hade påbörjats redan 1987 men uppmärksammades först i sam-

band med att försvaret krävde att få tvångsinköpa värdefull jordbruksmark av Tunabygdens bönder.

Dalabönderna, som var i upprorsstämning, hotades enligt uppgift med hårda straff om de berättade om de militära utbyggnadsplanerna. Ingen vågade därför uttala sig annat än anonymt till pressen. Dala-Demokratens läsare fick på så sätt veta att flygplatsen i Borlänge skulle bli en bas för aktiviteter med stridsflygplanet JAS.

I dag hjälper det inte att de drabbade jordbrukarna skrämts till tystnad om militärens planer. Alla som färdas med bil på vägarna mellan Borlänge och Säter eller genom samhället Gustafs inser att ett omfattande projekt är på gång. Asfalten breder ut sig över Tunaslättnens bördiga mark.

Till synes omotiverade vägbreddningar och enorma parkeringsfickor håller på att färdigställas och en "autostrada", som ingen i Gustafs sett maken till, byggs i ett skogsområde där ingen bett om en ny väg. Det finns visserligen ett stort behov av bättre och trafiksäkrare vägar på det allmänna vägnätet, men där militären gjort satsningar i samarbete med vägverket är det behovet som minst.

De militära investeringarna vid Dala Airport beräknas enligt riksdagens utredningstjänst till ca 55 milj. kr., och utbyggnaden skall vara slutförd under 1990. Utgifter för förrådsbyggnader och underhållsarbeten har beräknats till ytterligare 11 milj. kr. Satsningen är en del av det s.k. BAS-90-projektet. Uppgiften om att projektet, i varje fall beträffande flygplatsen vid Borlänge, anpassats till JAS-planet är märklig, särskilt med tanke på att riksdagen inte tagit slutgiltig ställning i JAS-frågan.

Redan den *civila* utbyggnaden vid Dala Airport binder upp kommunerna Borlänge och Säter vid en planering som omöjliggör satsningar på fler bostäder, skolor eller daghem i de berörda områdena. Bullerstörningarna är mycket kraftiga, och flygets utsläpp anses som oförsvarbara ur miljömedicinsk synpunkt. Men eftersom de *militära* anläggningarna byggs utan offentlig insyn och debatt finns det inga uppgifter om hur t.ex. lågflygning med stridsflygplan kommer att förvärpa situationen för invånare och t.ex. miljö i Borlänge och Säter.

Jag vill fråga försvarsminister:

1. Är motivet för den militära utbyggnaden av Dala Airport att bereda plats för en JAS-flygbas?
2. Har försvarsdepartementet eller någon annan instans undersökt hur ökade aktiviteter med stridsflygplan kommer att drabba människor och natur i Borlänge och Säter?

1989/90:88 av *Hugo Andersson* (c) till kommunikationsministern om statsbidraget till enskilda vägar:

Sverige har 28 000 mil enskilda vägar varav ca 7 000 mil för närvarande får statsbidrag. Av de återstående 21 000 milen är många redan i dag statsbidragsberättigade men har på grund av penningbrist inte kunnat tas in i bidragssystemet. Det skulle behövas 20 milj. kr. per år för att ge vägverket möjlighet att minska den kö som i dag finns av vägar som uppfyller villkoren för statsbidrag men inget får.

Vad beträffar de vägar som nu får statsbidrag skulle bara uppfyllandet av den allra lägsta ambitionsnivån, att lyfta upp "mycket dåliga" och "dåliga" vägar till "godtagbar" standard kosta 2 130 milj. kr.

Trots dessa fakta har i den senaste budgetpropositionen statsbidraget endast räknats upp med 4 %, vilket i realiteten betyder en minskning. Detta skall jämföras med att anslaget till drift av statliga vägar räknats upp med 11 % och till byggande av dito med 15 %.

Med anledning av detta vill jag ställa följande frågor till kommunikationsministern:

1. Varför har anslaget till enskilda vägar endast räknats upp med 4 %?
2. Vad avser statsrådet göra åt det faktum att anslagna medel inte är tillräckliga för att ta in utanför systemet stående statsbidragsberättigade vägar?
3. På vilket sätt ämnar regeringen ge vägverket möjlighet att åtminstone åtgärda de 14 % av det enskilda vägnätet som klassats som "dåliga" eller "mycket dåliga"?

27§ Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 29 november

1989/90:263 av *Siw Persson* (fp) till socialministern om skyddet mot smittsamma sjukdomar:

Vi har i dag i vårt land ett stort antal människor som lider av överkänslighet, allergier och andra sjukdomar på grund av svampinfektioner. Det finns även personer som har nedsatt infektionsförsvar på grund av cancer och andra kroniska sjukdomar. Dessa människor drabbas lätt av svampinfektioner.

Mykologi omfattar en mångfald svamporganismer som kan orsaka allergier, infektioner och förgiftningar på människor. *Aspergillus fumigatus*, *aspergillus flavus* och *aspergillus niger* t.ex. är svamporganismer som ger upphov till infektioner även ute i det öppna samhället. Riskerna för dessa infektioner är tyvärr inte tillräckligt uppmärksammade. Effektiva behandlingsmetoder för dessa infektioner saknas.

I smittskyddslagen är vissa organismer såsom atypiska mykobakterier och legionella medtagna som anmälningspliktiga sjukdomar. *Aspergillus* kan jämföras med ovanstående sjukdomar.

Min fråga till socialministern är följande:

Avser socialministern vidta några åtgärder mot bakgrund av att svamporganismer inte regleras i smittskyddslagen medan legionella och atypiska mykobakterier finns med?

1989/90:264 av *Maria Leissner* (fp) till statsrådet Maj-Lis Löw om handläggningen av asylansökningar:

I och med omläggningen av invandrarverkets organisation i somras lades de då icke avklarade asylutredningarna på hög, för att man i stället skulle koncentrera sig på dem som sökte asyl efter den 1 juli. Det innebär att de ligger längst ner i högen av ansökningar, och de har därmed lägsta prioritet. Denna ordning visar sig nu mer och mer ohållbar. Många som kom före den 1 juli har ännu inte fått sina ansökningar behandlade trots att snart ett halvår gått sedan omläggningen av organisationen, medan de landsmän som kommit till Sverige efter den 1 juli får besked betydligt snabbare. I en skrivelse protesterar nu invandrarverkets personal mot detta förhållande.

Jag vill därför fråga invandrarministern:

Avser regeringen vidta åtgärder för att åstadkomma rättvisa beträffande turordningen vid handläggningen av asylansökningar?

1989/90:265 av *Roy Ottosson* (mp) till kommunikationsministern om järnvägstrafiken i Europa:

Enligt ett pressmeddelande från kommunikationsdepartementet den 23 november har den permanenta europeiska transportministerkonferensen antagit en miljöresolution för vägtrafiken. Avsikten är att "skapa en varaktig hållbar miljöutveckling". I uttalandet talas också om "behovet av en offensiv samhällsplanering" vad gäller kollektivtrafik och järnvägar.

Men faktum är att vägtrafiken och dess utsläpp av koldioxid ökar och förväntas öka ännu snabbare i samband med genomförandet av EG:s inre marknad 1992. Utsläppen av kväveoxider och kolväten kommer att minska, men endast under en begränsad period och i helt otillräcklig grad. Samtidigt går det, enligt de uppgifter jag lyckats få fram, synnerligen trögt med utbyggnad av ett gemensamt järnvägssystem som kan konkurrera med vägtrafiken i högre grad än nu i Europa. Det är egentligen bara höghastighetståg som förlängning av en alltmör överbelastad flygtrafik mellan ett litet fåtal storstäder som man satsar på ordentligt. Med anledning av detta vill jag fråga kommunikationsministern:

Hur avser regeringen kunna gynna utvecklingen av järnvägstrafiken i Europa, och får en sådan utveckling ske på vägtrafikens bekostnad?

1989/90:266 av *Margitta Edgren* (fp) till civilministern om arbetsuppgifter för viss referensgrupp för datafrågor:

Under förra mandatperioden instiftades en referensgrupp för datafrågor, som skulle vara diskussionsforum för olika datafrågor. Gruppen bestod av/ består av forskare, datasakkunniga från olika organisationer och politiker. Den leddes från början av civilministern och sedan av statssekreteraren.

Det är nu ett bra tag sedan gruppen sammankallades. Inte för att jag saknar sammanträden, men det vore intressant att få veta om den är nedlagd eller om den fortfarande är aktuell, eftersom jag är folkpartiets ledamot av referensgruppen.

Datoriseringsprogrammet i Sverige är ju knappast nerlagt, utan i högsta grad pågående. Säkerhetsfrågorna, sårbarhetsfrågorna, registerfrågorna m.fl. är ju inte heller lösta. Arbetsbrist skulle väl gruppen knappast lida av.

Avser ministern att sammankalla gruppen eller skall den läggas ner?

1989/90:267 av *Viola Claesson* (vpk) till miljö- och energiministern om miljöproblemen vid Dala Airport:

Flygverksamheten vid Dala Airport får nu mycket hård kritik också från landstingets planeringsavdelning i Kopparbergs län. I ett remissvar till koncessionsnämnden heter det att den aktuella flyglinjetrafiken inte är försvarbar från miljömedicinsk synpunkt.

De kolvätemängder som sprids i samband med start och landning är lika stora som från den totala motortrafiken inom Borlänge. De ansvariga har lovat att kolväteutsläppen skall minska. Men den teknik som kommer att användas innebär i stället att kväveoxidutsläppen kommer öka 2–5 gånger. Bullernivån i bostäder och fastigheter som ligger i närheten kan inte heller tolereras enligt landstingets planeringsavdelning.

Jag vill därför fråga statsrådet Birgitta Dahl vad hon som ansvarig minister tänker göra för att skydda befolkningen och miljön i det stora område som drabbas av verksamheten vid Dala Airport?

1989/90:268 av *Per-Ola Eriksson* (c) till industriministern om följderna av höjd moms på serverings- och hotelltjänster:

Överenskommelsen mellan regeringen och folkpartiet om skattepolitiken innebär bl.a. höjning av moms på serverings- och hotelltjänster. Detta kommer att drabba turistnäringen mycket hårt och försämra konkurrenskraften i förhållande till andra länder. I stora delar av landet bl.a. i Norrbottens län har turistnäringen en stor regionalpolitisk betydelse. Höjning av moms på serverings- och hotelltjänster tillsammans med chockhöjning av bensinpriset blir förödande för t.ex. fjällturismen. Det blir dyrare att vara turist i Sverige än i övriga nordiska länder och i övriga Europa, vilket ytterligare kommer att öka underskottet i bytesbalansen.

Med anledning av detta vill jag till industriministern ställa följande fråga:

Vilka konsekvensanalyser för turistnäringen har gjorts av förslaget om höjning av moms på serverings- och hotelltjänster, och vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att skapa en konkurrenskraftig turistnäring?

28 § Kammarerna åtskildes kl. 22.42.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

Innehållsförteckning

Onsdagen den 29 november

1 §	Justering av protokoll	1
2 §	Hänvisning av ärenden till utskott	1
3 §	Förnyad bordläggning	1
4 §	Meddelande om samlad votering	1
5 §	Mänskliga rättigheter	1
	Utrikesutskottets betänkande UU5	
	Debatt	
	Ingbritt Irhammar (c)	
	Bertil Måbrink (vpk)	
	Ragnhild Pohanka (mp)	
	Inger Koch (m)	
	Stig Alemyr (s)	
	Maria Leissner (fp)	
	Barbro Evermo Palmerlund (s)	
	Eva Goës (mp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
6 §	Nedrustning	26
	Utrikesutskottets betänkande UU6	
	Debatt	
	Eva Björne (m)	
	Birgitta Hambraeus (c)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Per Gahrton (mp)	
	Viola Furubjelke (s)	
	Maria Leissner (fp)	
	Sture Ericson (s)	
	Ingela Mårtensson (fp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
7 §	Afghanistan	60
	Utrikesutskottets betänkande UU2	
	Debatt	
	Ingbritt Irhammar (c)	
	Axel Andersson (s)	
	Alf Wennerfors (m)	
	Per Gahrton (mp)	
	<i>Beslut fattades under 8 §</i>	
8 §	Beslut	64
	Utrikesutskottets betänkande UU5	65
	Utrikesutskottets betänkande UU6	66
	Utrikesutskottets betänkande UU2	67
9 §	Riksdagens revisorers verksamhet under budgetåret 1988/89	67
	Finansutskottets betänkande FiU7	

	Kultur- och mediestatistik	67	Prot. 1989/90:35
	Kulturutskottets betänkande KrU5		29 november 1989
	Tornedalskulturen	67	
	Kulturutskottets betänkande KrU8		
	Förlängning av totalisatorskatten m.m.	67	
	Skatteutskottets betänkande SkU11		
	Beslut	67	
10 §	Beslut om samlad votering	67	
11 §	Bostadsbidragen för år 1990 m.m.	67	
	Bostadsutskottets betänkande BoU5		
	Debatt		
	Agne Hansson (c)		
	Jan Strömdahl (vpk)		
	Britta Sundin (s)		
	Kjell Dahlström (mp)		
	Siw Persson (fp)		
	Bertil Danielsson (m)		
	<i>Beslut fattades under 13 §</i>		
12 §	Samordnad länsförvaltning	73	
	Bostadsutskottets betänkande BoU4		
	Debatt		
	Agne Hansson (c)		
	Bertil Danielsson (m)		
	Erling Bager (fp)		
	Kjell Dahlström (mp)		
	Jan Strömdahl (vpk)		
	Magnus Persson (s)		
	Civilminister Bengt K Å Johansson		
	Talmannen (om sammanträdet fortsättning under kvällen)		
	Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)		
	Margareta Winberg (s)		
	Hans Leghammar (mp)		
	<i>Beslut fattades under 13 §</i>		
13 §	Beslut	113	
	Bostadsutskottets betänkande BoU5	113	
	Bostadsutskottets betänkande BoU4	113	
	Talmannen		
	Betänkandet återförvisat till utskottet		
14 §	Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden	114	
15 §	Ajournering för middagsuppehåll	114	
16 §	Återupptagna förhandlingar	114	
17 §	Nyemission i AB Aerotransport	114	
	Trafikutskottets betänkande TU6		
	Debatt		
	Anders Castberger (fp)		
	Viola Claesson (vpk)		

	Roy Ottosson (mp)	
	Sven-Gösta Signell (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	
18 §	Abortlagen m.m.	126
	Socialutskottets betänkande SoU4	
	Debatt	
	Ingegerd Sahlström (s)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
	Anita Persson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	
19 §	Halmbränning	130
	Socialutskottets betänkande SoU8	
	Debatt	
	Birthe Sörestedt (s)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Johnny Ahlqvist (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	
20 §	Vissa hälso- och sjukvårdsfrågor	133
	Socialutskottets betänkande SoU10	
	Debatt	
	Daniel Tarschys (fp)	
	Per Stenmarck (m)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Sinikka Bohlin (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	
21 §	Vissa behörighetsfrågor	137
	Socialutskottets betänkande SoU11	
	Debatt	
	Daniel Tarschys (fp)	
	Ingrid Andersson (s)	
	Per Stenmarck (m)	
	Anita Stenberg (mp)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	
22 §	Betalningssäkring m.m.	142
	Skatteutskottets betänkande SkU1	
	Debatt	
	Karl-Gösta Svenson (m)	
	Leif Olsson (fp)	
	Håkan Hansson (c)	
	Maggi Mikaelsson (vpk)	
	Gösta Lyngå (mp)	
	Yvonne Sandberg-Fries (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>	

23 §	Vissa lotterifrågor	155	Prot. 1989/90:35
	Kulturutskottets betänkande KrU2		29 november 1989
	Debatt		
	Lars Ahlström (m)		
	Andre vice talman Christer Eirefelt (fp)		
	Jan Hyttring (c)		
	Kaj Nilsson (mp)		
	Alexander Chrisopoulos (vpk)		
	Anders Nilsson (s)		
	<i>Beslut skulle fattas den 30 november</i>		
24 §	Beslut om fortsatt ärendehan- dning den 30 november.	166	
25 §	Bordläggning	166	
26 §	Meddelande om interpellationer		
	1989/90:85 av Viola Claesson (vpk) om regnskogen på Borneo	167	
	1989/90:86 av Roy Ottosson (mp) om järnvägspolitiken	169	
	1989/90:87 av Viola Claesson (vpk) om utbyggnaden av Dala Airport	170	
	1989/90:88 av Hugo Andersson (c) om statsbidraget till en- skilda vägar	171	
27 §	Meddelande om frågor		
	1989/90:263 av Siw Persson (fp) om skyddet mot smittsamma sjukdomar	171	
	1989/90:264 av Maria Leissner (fp) om handläggningen av asy- lansökningar	172	
	1989/90:265 av Roy Ottosson (mp) om järnvägstrafiken i Europa	172	
	1989/90:266 av Margitta Edgren (fp) om arbetsuppgifter för viss referensgrupp för datafrågor	172	
	1989/90:267 av Viola Claesson (vpk) om miljöproblemen vid Dala Airport	173	
	1989/90:268 av Per-Ola Eriksson (c) om följderna av höjd moms på serverings- och hotelltjänster	173	

